

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

18. YÜZYILIN İLK YARISINDA KONYA

Ahmet Gökhan KAYNAKCI

Doktora Tezi

Ankara, 2020

18. YÜZYILIN İLK YARISINDA KONYA

Ahmet Gökhan KAYNAKCI

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Doktora Tezi

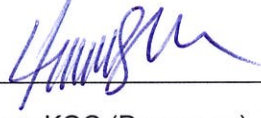
Ankara, 2020

KABUL VE ONAY

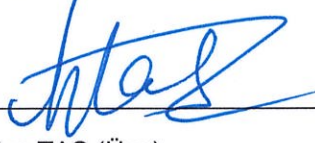
[Öğrencinin Adı Soyadı] tarafından hazırlanan "18. Yüzyılın İlk Yarisında Konya" başlıklı bu çalışma, 03.02.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Başkan)

Prof. Dr. Yunus KOÇ (Danışman)

Prof. Dr. Hülya TAŞ (Üye)

Prof. Dr. Jülide AKYÜZ ORAT (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Nagehan ÜSTÜNDAĞ ÖZDEMİR (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın (Unvanı, Adı ve Soyadı) Ortak Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

03.02.2020
A. Gökhan

Ahmet Gökhan KAYNAKCI

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Yunus KOÇ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ahmet Gökhan KAYNAKCI

Hacı Ahmet Necati KAYNAKCI ve

Merhûme Hacı Şerife KAYNAKCI'ya

TEŞEKKÜR

Bu tez 2009 yılında başlayan, uzun ve zorlu geçen 11 yıllık sürecin sonunda ortaya çıkmıştır. Tezin araştırma aşaması 2011 yılı Kasım ayında başlamıştır. Şer'iyeye sicil defterlerindeki binlerce kaydın çevrilmesi 6 yıl sürmüştür. Bu sayede çalışmanın temel kaynaklarını oluşturan, 18. yüzyılın ilk yarısında Konya'da yaşanmış binlerce olay gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu olayların tasnifi, analizi ile birlikte 2017 ağustos ayında tezin yazım aşamasına geçilmiş ve tez 2020 yılı Ocak ayında tamamlanmıştır.

Uzun ve zorlu geçen 11 yıllık süreçte özellikle doktora derslerinde kendisinden ufuk açıcı pek çok şey öğrendiğim, tezin araştırma ve yazım aşamasında da yol gösterici fikirleriyle beni aydınlatan, görüş, öneri ve katkılarını sunan tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Yunus KOÇ şükranlarımı sunuyorum.

Doktora eğitiminin ilk 2 yılında değerli hocam Prof. Dr. Mehmet ÖZ'ün derslerine katılma ayrıcalığına eriştiğim için de kendimi şanslı bulmaktayım. Bu süreçte kendisinden çok şey öğrendim. Ayrıca kendisinin tezin yazım sürecinde yaptığı eleştiri, öneri ve yönlendirmelerinden oldukça yararlandım. Kendisine teşekkürü bir borç bilirim.

Lisans eğitimimden beri öğrencisi olduğum, tezin araştırma ve yazım sürecinde desteğini benden esirgemeyen eleştiri, görüş ve önerileriyle bana her zaman destek olan değerli hocam Prof. Dr. Hülya TAŞ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Onun eserleri ve derslerinde alınan sayfalarca not her zaman bu süreçte yolumu aydınlattı. Öğrencisi olma ve derslerine girme ayrıcalığına ve onuruna eriştiğim değerli hocam Prof. Dr. Özer ERGENÇ'e minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Üniversite öncesi eğitim hayatımda bana tarih bilimini sevdiren, tarihçi olmamda bana ilham kaynağı olan tarih öğretmeni Sedat ÇOLAK'a da minnet ve şükranlarımı sunarım.

Tezin araştırma ve yazım aşamasında desteklerini aldığım pek çok arkadaşım oldu. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi'nde bulunan belgeleri, sorunsuz olarak temin etmemde yardımlarını esirgemeyen Hümeysra Seren YENİÇERİ'ye, çalışma süresince kendisiyle yaptığım fikir alışverişlerinden yararlandığım, meslektaşım Serkan Emir ERKMEN'e, çalışmada bulunan haritaların tasarımlarını yapan Sezgin AKBAYIR'a ve Arzu UÇAR GÖRMEZ'e; her konuda görüş, öneri ve desteklerini benden esirgemeyen Umut AKSUNGUR, Sema ATEŞ ÖZALP ve Ahmet TAN'a teşekkür ederim.

Değerli eşim, hayat arkadaşım Müzeyyen Diler KAYNAKCI bu uzun ve zorlu süreçte her zaman gösterdiği özverinin yanı sıra tezi baştan sona okuyup yorumlarıyla ufkumu açtı. Onun hakkını ödeyemem, kendisine sonsuz minnet ve şükranlarımı sunarım. Son olarak bu 11 yıllık süreç içinde ailemize katılan oğlum Mahir KAYNAKCI'ya yine bu uzun ve zorlu süreçte hayatımıza kattığı güzellik için sonsuz sevgilerimi sunarım.

Ahmet Gökhan KAYNAKCI

Ankara 2020

ÖZET

KAYNAKCI, Ahmet Gökhan, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, Doktora Tezi, Ankara, 2020.

18. yüzyılın ilk yarısında Konya'nın siyasi, idari, fiziki yapısı ve sosyal hayat konularını araştıran bu tez 3 bölümden oluşmaktadır. Tezin ana kaynağı arşiv belgeleridir. Tezin ilk bölümü, 18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi durum, bunun Konya'ya yansımaları ve Karaman Eyaleti ile Konya'nın idari yapısı konularını ele almaktadır. Karaman Eyaleti'nin merkezi olan Konya Şehri'ndeki kamu binalarının şehirdeki konumları da bu bölümün konuları arasındadır.

Tezin ikinci bölümünde Konya ve çevresinin fiziki yapısı ile incelenen dönemdeki Konya'nın nüfusuna ilişkin bilgiler verilmektedir. Bu bölümde Konya şehrinin fiziki yapısı ve yerleşmeleri; “*İç Kale*”, “*Sur İçi*” ve “*Sur Dışı*” olarak 3 başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklara ek olarak şehrin çevresindeki bağlar ve bahçeler ile şehrin su ihtiyacını karşılayan kaynakların tespit edilmesi, dönemin Konyası ve çevresinin fiziki yapısı, yerleşmeleri ile ilgili detaylı bilgiler elde edilmiştir. Bu bölümdeki *Nüfus* başlığı altında ise ilk olarak nüfusun tespit edilmesinde uygulanacak yöntemler ve bu kapsamda nüfus hesaplamalarında kullanılacak rakamsal değerler belirlenmiştir. Bu belirlemeler sonrası 18. yüzyılın ilk yarısında Konya nüfusuna ilişkin veriler tespit edilmiş ve bu veriler, 16. ve 17. yüzyıllardaki nüfus verileriyle kıyaslanmıştır. Şehirdeki gayrimüslimlerin nüfusuna ilişkin bilgiler ve nüfusa etki eden faktörler de bu bölümün konuları arasında yer almaktadır.

Üçüncü bölümün konusu Konya'da sosyal yaşamdır. Bu bölümdeki ilk 3 başlıkta Konya sakinlerinin şehirli olma bilinci, toplumsal kuralların mahalle yaşamına etkileri, kamusal alan ve mekanların Konyalıların sosyal hayatındaki yeri incelenmiştir. Konyalıların gündelik yaşamına ilişkin değerlendirmeler; “*Gündelik Yaşamda Erkekler*”, “*Gündelik Yaşamda Kadınlar*” ve “*Gündelik Yaşamda Çocuklar*” başlıkları altında yapılmıştır.

“*Kadın-Erkek İlişkileri*” başlığı altında da evlilik dışı ilişkiler ve taciz ile nişan, evlilik ve boşanma konuları ele alınmıştır. Toplumsal düzenin dışında olan Konyalılar; “*Sakıncalı Erkekler*” ve “*Sakıncalı Kadınlar*” başlıkları altında incelenmiştir. Bu kişilerin Konya’da sosyalleştikleri mekanlara ilişkin özellikler de “*Sakıncalı Evler*” başlığı altında değerlendirilmiştir. Konya’da görülen hastalıklara ve tedavi süreçlerine ilişkin bilgilere de “*Sağlık Sorunları*” başlığında yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Osmanlı, Şehir, Konya, İdari Yapı, Fiziki Yapı, Nüfus, Sosyal Yaşam

ABSTRACT

KAYNAKCI, Ahmet Gökhan, *Konya in The First Half of the 18th Century*, PhD Thesis, Ankara, 2020.

This thesis is composed of 3 chapters, which focus on political, administrative, physical structures and social life of Konya, in the first half of the 18th century. The main sources of the thesis are archival documents. In this context, main subjects of the first chapter are; political landscape of the Ottoman Empire, its reflections on Konya and administrative structure of Karaman Province and Konya in the first half of the 18th century. Locations of administrative buildings in city of Konya, which was administrative center of Karaman Province, are also presented in this chapter.

The second chapter sheds the light on physical and demographical structure of Konya and its surrounding in the first half of the 18th century. In this chapter, physical structure and settlements of Konya city, are studied under 3 sections which are; “*Inner Citadel*”, “*Bailey and Outer Part of the City Walls*”. In addition to these sections; by locating vineyards, orchards and water supplies of the city, detailed information is ascertained about physical structure and settlements of Konya and its surrounding in the first half of the 18th century. Under the section entitled as “*Demography*”, at first, methods and numeric values that are used for calculating and defining the population are determined. Afterwards population data of Konya in the first half of the 18th century are analysed and compared with population data of 16th and 17th centuries. Lastly, population data of non-muslim community and factors, which were influencing the population, focused on in this chapter.

The third chapter focuses on “*Social Life*”. In the first 3 sections of this chapter; urban consciousness of Konya inhabitants, effects of social norms to neighbourhood experience and the role of public sphere and spaces are analysed in detail. Under the section of “*Female-Male Relations*”; cohabitation, abuse, engagement, marriage and

divorce subjects are reviewed. Analysis related to daily life of Konya inhabitants are studied in 3 sections as “*Men in Daily Life*”, “*Women in Daily Life*” and “*Children in Daily Life*”. Konya inhabitants who acted against social rules are defined and studied as “*Troublesome Men*” and “*Troublesome Women*”. Places where these “*Troublesome Inhabitants*” were socialized are considered under the section of “*Inconvenient Places*”. Diseases, which were seen in Konya and their recovery processes are considered in the section of “*Health Problems*”.

Key Words

Ottoman, City, Konya, Administrative Structure, Physical Structure, Demography, Social Life

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
İTHAF	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
TABLolar DİZİNİ	xvii
GRAFİKLER DİZİNİ	xix
HARİTALAR DİZİNİ	xx
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: SİYASİ DURUM VE İDARİ YAPI	15
1.1. Siyasi Durum	16
1.1.1. 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Durumu.....	16
1.1.2. 18. Yüzyılın İlk Yarısında Karaman Eyaleti'nin ve Konya'nın Durumu	28
1.2. İdari Yapı	35
1.2.1. Karaman Eyaleti	35
1.2.2. Konya Sancağı	38
1.2.3. Askeri-İdari Yönetim	40
1.2.3.1. Genel Durum	41
1.2.3.2. Eyalet (Paşa Sancağı) Yönetimi	57
1.2.3.3. Şehir Yönetimi	62
1.2.4. Adli-İdari Yönetim	65
1.2.4.1. Genel Durum	66
1.2.4.2. Konya Kazası	70
1.2.4.3. Kaza Yönetimi	71
1.2.5. Kamu Binaları	80

2. BÖLÜM: FİZİKİ YAPI VE NÜFUS	86
2.1. Fiziki Yapı	87
2.1.1. Iconium'dan Konya'ya Şehrin Genel Görünümü	87
2.1.2. Fiziki Yapı ve Yerleşmeler	89
2.1.2.1. İç Kale	89
2.1.2.2. Sur İçi	95
2.1.2.3. Sur Dışı	118
2.1.2.4. Gayrimüslim Yerleşmeleri	127
2.1.2.5. Bağlar, Bahçeler ve Mesire Alanları	129
2.1.2.6. Su Kaynakları	131
2.2. Nüfus	136
2.2.1. Nüfusun Tespit Edilmesinde Uygulanacak Yöntemler	136
2.2.2. 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Nüfusu	145
2.2.3. Gayrimüslim Nüfus	150
2.2.4. Nüfusa Etki Eden Faktörler	152
3. BÖLÜM: SOSYAL YAŞAM	156
3.1. Şehirli Olma Bilinci: Konyalı Olmak	156
3.2. Mahalle Sakinleri	159
3.3. Kamusal Alan ve Mekanlar	166
3.4. Gündelik Yaşamın Aktörleri: Konyalılar	170
3.4.1. Gündelik Yaşamda Erkekler	170
3.4.2. Gündelik Yaşamda Kadınlar	176
3.4.3. Gündelik Yaşamda Çocuklar	179
3.5. Kadın-Erkek İlişkileri	181
3.5.1. Evlilik Dışı İlişkiler ve Taciz	181
3.5.2. Nişan ve Evlilik	183
3.5.3. Boşanma	186
3.6. Toplumsal Düzenin Dışındakiler: “Öteki Konyalılar”	194
3.6.1. “Sakıncalı Erkekler”	197
3.6.2. “Sakıncalı Kadınlar”	201
3.6.3. “Sakıncalı Evler”	206
3.7. Sağlık Sorunları	208

SONUÇ	213
KAYNAKÇA	218
EKLER	237

KISALTMALAR

A. DVNSMHM. d: Bâb-1 ‘Asâfi Dîvân-1 Hümâyûn Mühimme Defterleri

A. RSK. D : Bâb-1 ‘Asâfi Ru’ûs Defterleri

AE. SAMD. III : ‘Ali Emirî Ahmed III.

AE. SMDH. I : ‘Ali Emirî Mahmud I.

AE. SMST. II : ‘Ali Emirî Mustafa II.

AE. SMST. III : ‘Ali Emirî Mustafa III.

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.h. : Adı Geçen Harita

a.g.m. : Adı Geçen Makale

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi

Bkz. : Bakınız

C. ADL. : Cevdet Adliye

C. DH. : Cevdet Dahiliye

C. EV. : Cevdet Evkaf

C. ML. : Cevdet Maliye

cm. : Santimetre

çev.	: Çeviren
D.CMH. d.	: Bâb-1 Defteri Cizye Muhasebe Defterleri
DH. MKT.	: Dahiliye Mektubi Kalemi
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ed.	: Editörler
H.	: Hicri
HRT.	: Harita
İ.MF.	: İrade Maarif
İA	: İslam Ansiklopedisi
İE.DH.	: İbnül Emin Dahiliye
İE.EV.	: İbnül Emin Evkaf
IJMES	: International Journal of Middle East Studies
KA	: Konya Ansiklopedisi
Km.	: Kilometre
KŞS	: Konya Şer'ıye Sicilleri
MAD. d.	: Maliyeden Müdevver Defterler
MC	: Muallim Cevdet
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

METU : Middle East Technical University

no. : Numara

s. : Sayfa

ss. : Sayfalar

TDV : Türk Diyanet Vakfı

TK : Tapu Kadastro

TT : Tapu Tahrir

TTK : Türk Tarih Kurumu

vb. : Ve Bu Gibi

vd. : Ve Diğerleri

vol. : Volume

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: 18. Yüzyılın İlk Yarısına Ait Konya Şer'iyeye Sicil Defterleri	8
Tablo 2: Çalışmanın Temel Kaynakları Olarak Kullanılan Şer'iyeye Sicil Defterleri	9
Tablo 3: Çalışmada Temel Alınan Şer'iyeye Sicil Defterlerindeki Kullanılan Kayıt Sayıları	10
Tablo 4: 16., 17. ve 18. Yüzyıllara Ait Diğer Şer'iyeye Sicil Defterlerindeki Kullanılan Kayıt Sayıları	11
Tablo 5: Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi'nde Bulunan Fonlardaki Kullanılan Belge Sayıları	13
Tablo 6: 1710'lu Yıllarda Karaman Eyaleti'ne Yapılan Beylerbeyi Atamaları	43
Tablo 7: 1737-1739 Yıllarında Gaffaradeler ile Mühürdarzade Mustafa'nın Mütesellimlik Görevinde Yaklaşık Olarak Kaldığı Tarihler	57
Tablo 8: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Hane Nüfusuna İlişkin Elde Edilen Veriler	141
Tablo 9: 1642 Tarihli Karaman Eyaleti Mufassal Avarız Tahrir Defteri'ne Göre Konya Sancağı Kazalarındaki Bir Avarızhane Birimini Oluşturan Nefer Sayısı	144
Tablo 10: Dönemlere Göre Nüfus Hesaplamalarında Kullanılacak Değerler	147
Tablo 11: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sancağı Kazaları İçin Belirlenen Toplam Avarızhane Değeri ve Sancağın Nüfusuna İlişkin Veriler	149
Tablo 12: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Kazası İçin Belirlenen Avarızhane Değerleri ve Kazanın Nüfusuna İlişkin Veriler	150

Tablo 13: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Şehri'nin Nüfusuna İlişkin Veriler 151

Tablo 14: 18. Yüzyılın Başlarında Konya Şehri'nde Gayrimüslim Nüfus 155

GRAFİKLER DİZİNİ

- Grafik 1:** 16., 17. ve 18. Yüzyıllarda Konya Şehrinde Nüfus Hareketleri 153
- Grafik 2:** 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Talak ve Muhalaa Oranları 191
- Grafik 3:** 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Tespit Edilen “*Öteki Konyalı*”ların Cinsiyete Göre Dağılımı 200
- Grafik 4:** 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Tespit Edilen “*Öteki Konyalı*”ların Toplumsal Statüleri Göre Dağılımı 200
- Grafik 5:** 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da “*Öteki Konyalı*”ların İşledikleri Suç Türlerinin Dağılımı201
- Grafik 6:** 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da “*Sakıncalı Erkekler*”in İşledikleri Suç Türlerinin Dağılımı 204
- Grafik 7:** 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da “*Sakıncalı Kadınlar*”ın İşledikleri Suç Türlerinin Dağılımı 207

HARİTALAR DİZİNİ

HARİTA 1: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Karaman Eyaleti	39
HARİTA 2: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sancağı	41
HARİTA 3: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Kamu Binaları	87
HARİTA 4: 18. Yüzyılın İlk Yarısında İç Kale Bölgesi Yerleşmeleri	97
HARİTA 5: Dış Surların Günümüz Konya Haritasındaki Görünümü	99
HARİTA 6: Dış Sur Güzergâhının Günümüz Konya Haritasında Çizimi	100
HARİTA 7: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sur İçi Yerleşmeleri	120
HARİTA 8: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sur Dışı Yerleşmeleri	129
HARİTA 9: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Şehri'nde Gayrimüslimlerin Yaşadıkları Mahalleler	131
HARİTA 10: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'daki Bağlar, Bahçeler ve Mesire Alanları	133
HARİTA 11: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Su Kaynakları	138

GİRİŞ

1. Konu, Amaç ve Yöntem

Bu doktora tez çalışmasının konusu, “18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya” olarak belirlenmiştir. Çalışma, Osmanlı şehirleriyle ilgili yapılan araştırmaları örnek alarak, Konya Şehri üzerinden Osmanlı şehir tarihi çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Osmanlı şehirleriyle ilgili, Weber’in batı şehirleri için yaptığı tanımlamalar temel alınarak, doğu veya İslam şehirlerinin kendine özgü fiziki bir yapısı olmayan, karmaşık ve içinde yaşayanların politik bilinçsizliğine ait düşünceler,¹ 20. yüzyılın ortalarından itibaren yapılan çalışmalar sayesinde çürütülmüştür.²

Braudel’in, “*Bir kent her zaman bir kenttir*”, yorumu dikkate alınarak, her kentin zaman ve mekan ekseninde bir yeri olduğu ve içinde buldukları coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerinin birbirlerinden farklı olabileceği düşüncesinin³ doğruluğu, geniş bir coğrafyaya yayılmış ve uzun bir tarihsel devamlılık sergileyen Osmanlı şehirlerinde kendini göstermektedir.⁴

¹ Bkz. Max Weber, *Şehir, Modern Kentin Oluşumu*, çev. Musa Ceylan, Yarı Yayınları, İstanbul, 2018.

² Bkz. Doğan Kuban, “Anadolu-Türk Şehri, Tarihsel Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 7, İstanbul, 1968, ss. 53-74, Özer Ergenç, “Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss 6-23, Özer Ergenç, “Osmanlı Şehir Tarihi Araştırmalarının Kurumsal Çerçevesi Nasıl Oluşturulabilir?”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 24-36, Tuncer Baykara, “Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet midir?”, *Osmanlı, Toplum*, Cilt: 5, ed. Güler Eren, Ankara, 1999, ss. 528-535, Mehmet Öz, “Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 6, İstanbul, 2005, ss. 57-88, Maurice M. Cerasi, *Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğu’nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, çev. Aslı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, v.d.

³ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Gündelik Hayatın Yapıları*, çev. Mehmet Ali Kılınçbay, İmge Kitapevi, Ankara, 2004, s. 435.

⁴ Yunus Uğur, “Şehir Tarihi ve Türkiye’de Şehir Tariheçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:2, Sayı 6, İstanbul, 2005, s. 23.

Osmanlılar, üç kıtaya yayılmış coğrafyada egemenlikleri altına aldıkları, kültürlerle etkileşim halinde, kendine özgü fiziksel, yönetsel ve sosyal karakteri olan şehirler inşa etmişlerdir. Osmanlı şehirleriyle ilgili özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren arşiv belgeleri üzerinden yapılan ve günümüzde de yapılmaya devam eden bölge veya şehir tarihi çalışmaları sayesinde farklı coğrafyalardaki Osmanlı şehirlerinin fiziki yapılarına, nüfusuna, sosyal ve ekonomik özelliklerine ilişkin önemli bulgular tespit edilmiştir.⁵

Bu şehirlerden biri de Konya'dır. Konya'nın Anadolu'yu Ortadoğu Coğrafyası'na bağlayan ticaret ağı ve hac yolunun kesişim noktasında bulunması, nüfus yoğunluğu, kozmopolit ve çok kültürlü toplumsal yapısıyla Anadolu'nun önemli şehirlerindedir. Anadolu'nun Türk hakimiyetine girmesi sonrası Anadolu Selçuklu Devleti ve Karamanoğulları Beyliği'nin başkentliğini yapmış olan Konya, bölgenin Osmanlı hakimiyetine girmesiyle birlikte Karaman Eyaleti'nin merkezi olmuştur.

Şehri önemli bir konumuna getiren bu nitelikler, aynı zamanda Konya'nın Osmanlı hakimiyetinden itibaren Cumhuriyet Dönemi'ne kadar çok fazla arşiv kaynağına sahip olmasını sağlamıştır. Bu arşiv kaynakları, Konya ve çevresi ile ilgili incelemelerde bulunmak isteyen araştırmacılar için zengin bir içerik sunmaktadır. Arşiv kaynakları arasında en zengin içeriğe sahip belgeler, mahkeme kayıtlarından oluşan şer'îye sicilleridir. Konya'nın; siyasi, idari, sosyal ve ekonomik tarihinin yanında fiziki yapısı ve yerleşmeleri ile ilgili detaylı bilgiler veren bu defterlerin en erken örnekleri 16. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Konya şer'îye sicilleri 17. yüzyılın ikinci yarısından

⁵ Bkz. Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönem Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK, Ankara, 2006, Bahaeddin Yedişildiz, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, Mehmet Öz, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK, Ankara, 1999, Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, Edhem Eldem, Daniel Goffman, Bruce Masters, *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, çev. Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, Hülya Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara*, TTK, Ankara, 2006, Hülya Canbakal, *17. Yüzyılda Aynâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, Jülide Akyüz, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'îye Sicillerinin Sayısal ve Muhteva Analizi Denemesi)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, Cenk Reyhan, *XVIII. Yüzyılda Bir Kuzey-Batı Anadolu Kenti: Bursa Örneği Şehir Toplumunun Sosyal-Ekonomik ve Kültürel Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, Özlem Sert, *Rodosçuk Osmanlı Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, Süleyman Paşa Belediyesi Yayınları, Tekirdağ, 2017, v.d.

başlayarak 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan dönemde, birer ikişer yıllık düzenli aralıklarla tarihlenen defterler olarak günümüze kadar ulaşmışlardır.

Konya ve çevresi ile ilgili genel anlamda belirli bir tarih aralığına sınırlandırılmadan yapılan ilk detaylı çalışma, Osmanlı Dönemi'nde yayımlanan Ferid Bey, Mümtaz Bahri Bey, Faik Bey ve Mehmet Muhlis Bey'in çalışması olan "*Konya Rehberi*" isimli kitaptır. Konya'nın coğrafyasına, tarihine, tarihi yapılarına ve kültürüne ilişkin bilgiler veren bu kitabın ekinde günümüzde pek çok çalışmada kullanılan dönemin Konya Şehri'ne ait bir harita da bulunmaktadır.⁶

Cumhuriyet Dönemi'nde ise Konya ile ilgili yapılan ilk kapsamlı çalışma İbrahim Hakkı Konyalı'nın "*Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*" adlı eseridir. Alanya, Erzurum, Karaman, Kilis, Niğde ve Aksaray gibi pek çok şehrin tarihine ilişkin eserler veren Konyalı, 1964 yılında yayımladığı Konya tarihine ilişkin çalışmasında, ilk çağlardan Osmanlıya kadar olan dönem içinde şehrin tarihini aktardıktan sonra Osmanlı Dönemi'nde şehirdeki vergi yükümlüsü nüfusa ve şehrin mahalleleri ile birlikte fiziki yapısına değinir. Konyalı, bu bilgilerin ardından şehir ve çevresinde bulunan tarihi yapılar hakkında, arşiv belgelerinden de yararlanarak detaylı bilgiler sunar.⁷

Günümüzde ise Konya'ya ilişkin en kapsamlı eser olarak, Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından yayımlanan "*Konya Ansiklopedisi*" adlı 9 ciltlik ansiklopedi gösterilebilir. Konya'nın tarihi ile birlikte Konya ile ilgili hemen hemen her konuya değinen ansiklopedide maddeler halinde yer alan çalışmalar, Konya ile ilgili inceleme yapacak araştırmacılar için önemli bir ikincil kaynak olma özelliğine sahiptir. Ansiklopedi ayrıca Konya ile ilgili çalışmalar yapmayı planlayan araştırmacılar için detaylı bir kaynakça sunmaktadır.⁸

Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından yayımlanan diğer bir çalışma da Konya'yı ziyaret eden seyyahların Konya izlenimlerinin derlendiği "*Seyahatnamelerde Konya*"

⁶ Ferid Bey, Mümtaz Bahri Bey, Faik Bey, Mehmet Muhlis Bey, *Konya Rehberi*, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matba'acılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1339.

⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Enes Kitap Sarayı, Konya, 1997.

⁸ *Konya Ansiklopedisi*, 9 Cilt, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2015.

adlı çalışmadır. Farklı dönemlerde Konya'ya gelen seyyahların ve ziyaretçilerin Konya ile ilgili betimlemelerinin derlemesi olan bu çalışma, Konya ile ilgili yapılan araştırmalarda yönlendirici bir kaynaktır.⁹

Osmanlı öncesi Konya tarihi ile ilgili en önemli eser, Tuncer Baykara'nın "*Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*" adlı kitabıdır. Baykara eserinde Türkiye Selçukluları döneminde şehrin fiziki yapısını, kurumlarını ve etnik unsurları ile nüfusunu incelemiştir.¹⁰ Baykara'nın çalışmasının yanında Azize Yasa'nın sanat tarihi alanında yaptığı doktora çalışması da Anadolu Selçukluları Dönemi Konyası ile ilgili gerçekleştirilecek araştırmalar için kaynak olarak kullanılabilir önemli bir çalışmadır.¹¹

Konya ile ilgili Osmanlı Dönemini konu alan en dikkat çekici eser, Özer Ergenç'in Osmanlı Klasik Dönemi Ankara ve Konya'sını konu edinen doktora tezidir. Temel kaynak olarak dönemin şer'iyeh sicilleri ve diğer arşiv belgelerinden yararlanarak hazırladığı eserde Ergenç, Klasik Dönem'de Ankara ve Konya'nın fiziki, demografik, sosyal ve ekonomik tarihini mukayeseli olarak incelemiştir. Eser, Konya ile ilgili yapılacak araştırmalarda değerlendirilebilecek temel kaynaklardan biridir.¹²

Yusuf Oğuzoğlu ise 17. yüzyıl Konyası'nda bulunan kurumlar ile şehirdeki sosyal ve ekonomik hayatı incelediği doktora tezinde Konya'nın yerleşim düzenini ve demografik durumunu ele aldıktan sonra şehrin yönetim mekanizması, kurumları ve ekonomik durumunu inceler. Oğuzoğlu'nun çalışması, 17. Yüzyıl Konyası'nın arşiv belgelerine dayandırılarak bütüncül olarak ele alması açısından, Konya ile ilgili yapılan çalışmalarda sıkça kullanılan kaynaklardandır.¹³ 17. yüzyılın Konyası ve çevresine ilişkin bütüncül olmayan, belirli zaman dilimlerine yönelik olan ve spesifik konuları içeren araştırmalar,

⁹ *Seyahatnamelerde Konya*, hazırlayan Ahmet Çaycı, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2016.

¹⁰ Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

¹¹ Azize Yasa, *Anadolu Selçukluları Döneminde Türk-İslâm Şehri Olarak Konya*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1996.

¹² Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönem Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı yayınları, Ankara, 1995.

¹³ Yusuf Oğuzoğlu, *17. Yüzyıl Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma*, DTCF, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1980.

bu dönemdeki arşiv belgelerinin daha çok ve içeriğinin zengin olması açısından geçmiş yüzyıllara oranla daha fazladır.¹⁴

Çalışmada araştırılacak zaman diliminin 18. yüzyıl olarak seçilmesinin nedeni, bu zaman dilimine ilişkin Konya ile ilgili geçmişte yapılan araştırmaların bütüncül bir başlık altında olmayıp, spesifik konular üzerinden gerçekleştirilmiş olmasıdır.¹⁵ Bu bağlamda çalışma, Konya ile ilgili incelenen dönem öncesi ve sonrası yapılan ve yapılacak çalışmalarla birlikte bir bütün olarak, Konya'nın kapsamlı bir biçimde tarihinin ortaya çıkarılmasında bütünün parçalarından biri olmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın zaman dilimi 18. yüzyılın ilk yarısı belirlenmiştir. 18. yüzyılın ilk yarısı Osmanlı Devleti'nin bir önceki yüzyılda ekonomik sisteminde ve buna bağlı olarak taşra yönetiminde yaşanan sancılı değişim sürecinin kısmen de olsa tamamlandığı, devletin taşra yönetim örgütlenmesinde yeni bir sürece girdiği ve bu bağlamda toplumsal yapının dönüşüm geçirdiği bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Belirlenen dönem aralığında Konya ile ilgili yapılan en kapsamlı araştırma, Yusuf Küçükdağ'ın "*Lale Devri'nde Konya*" adlı doktora tez çalışmasıdır. Küçükdağ çalışmasında, Lale Devri Dönemi'nde şehrin surları, kapıları, çarşıları, pazarları, dini ve sosyal yapıları, nüfusu ve mahalleleri, idari yapısı, yönetici ve ulema sınıfı ile esnaf grupları hakkında tarihsel bilgilere yer vermiştir.¹⁶ Çalışma, Lale Devri'ni kapsayan 12

¹⁴ Bkz. Yusuf Oğuzoğlu, "17. Yüzyılda Konya Şehir Ekonomisini Etkileyen Bazı Faktörler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XIV, sayı. 25, Ankara, 1982, ss. 335-341, Hüseyin Muşmal, "1640-1650 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı. 20, Konya, 2006, ss. 201-232, Doğan Yörük, "Konya Kazasında Yerleşme ve Nüfus (1584-1642)", *Uluslararası Osmanlı Araştırmalarında Yeni Eğilimler Kongresi Bildiri Kitabı*, Konya, 2016, ss. 163-182, İzzet Sak, "Konya'da Köleler (16. Yüzyıl Sonu-17. Yüzyıl Başı)", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 9, 1989, ss. 159-197, v.d.

¹⁵ Ali Özgökmen, *Konya Şer'îye Sicilleri Işığında Müslim Gayr-ı Müslim Münasebetleri (1700-1800)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1996, Perihan Hazel Kaya, *18. Yüzyılda Konya'nın Mali Yapısı ve Merkez Maliyesi ile İlişkisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2016, Zafer Yıldırım, *18. Yüzyılda Konya'da Esnaf Teşkilatı ve Ticari Hayat*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2019, Rümeyza Kars, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Sefer Menzilleri ve Ekonomik Yönü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı. 55, 2018, ss. 270-274, v.d.

¹⁶ Yusuf Küçükdağ, *Lale Devrinde Konya*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1989.

yıllık zaman aralığında sınırlandırılması sebebiyle, 18. yüzyılın ilk yarısındaki Konya'nın genel görünümü hakkında bütüncül bilgi vermesi açısından yetersizdir.

Tez; “*Siyasi Durum ve İdari Yapı*”, “*Fiziki Yapı ve Nüfus*” ile “*Sosyal Yaşam*” olarak 3 bölümde incelenmiştir. Bu planlama ile 18. yüzyılın ilk yarısına ilişkin Konya ile ilgili kapsamlı bir araştırma gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Tezin planı olarak belirlenen 3 bölüm ile ilgili yapılan araştırmaların temel kaynağı, 18. yüzyılın ilk yarısına ait şer’iye sicilleridir. Araştırma için belirlenen, 1700-1750 yılları arasına tarihlenen 20 adet şer’iye sicili bulunmaktadır. İncelenen döneme ait 20 sicilin tamamının araştırma kapsamına dahil edilmesi durumunda çalışmanın uzun bir sürede tamamlanacağı göz önünde bulundurularak, 50 yıllık zaman aralığı, 10’ar yıllık periyotlara bölünmüş ve incelenen döneme ait 20 sicil arasından 6’sı seçilmiştir.¹⁷

Seçilen bu 6 sicilde yer alan mahkeme kayıtlarının çevrilmesi sürecinde kayıtlar; “*Merkezden Gelenler*”, “*Noter Vasfı Taşıyanlar*”, “*Alım-Satım ve Kira İşlemleri*”, “*Mal-Mülk ve Alacak-Verecek Anlaşmazlıkları*”, “*Vakıf, Veraset ve Miras*”, “*Adli Olaylar*”, “*Aile ve Vergi Meseleleri*” olmak üzere 9 farklı konu altında değerlendirilmiştir. Çalışmanın bölümleri altında bulunan altbaşlıklar da bu 9 farklı konu altında toplanan ve kayıtlarda sunulan bilgilere göre şekillenmiştir.

Araştırma sürecinde, çalışmanın temel kaynağı olan 6 sicildeki bulguların bazı alt başlıklar için yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle de temel kaynaklar olarak belirlenen sicillerden farklı olarak, incelenen döneme ait araştırmaya dahil edilmemiş siciller ile 16. ve 17. yüzyılları kapsayan sicillerde bulunan kayıtların taranması yöntemine başvurulmuştur. Bu defterlerden ortaya çıkarılan ek bulguların, özellikle tezin “*Fiziki Yapı ve Nüfus*” başlıklı bölümünün “*Fiziki Yapı*” alt başlığında araştırılan; Konya şehri mahallelerinin, şehir dışındaki bağlar, bahçeler ve mesire alanlarının konumları ve su kaynaklarının akış güzergahlarının tespit edilmesinde önemli katkıları olmuştur.

¹⁷ Kaynakların belirlenmesinde kullanılan benzer yöntemlere ilişkin bkz. Murat Tuğluca, *Osmanlı’da Devlet-Toplum İlişkilerinin Açık Alanı: Şikayet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi (1683-1699)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Şer'îye sicilleri dışında Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi'nde bulunan arşiv belgeleri, araştırma sırasında sicillerden elde edilemeyen verilerin tespit edilmesine katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı Arşiv Dairesi'nde yer alan Tapu Tahrir, Maliyeden Müdevver defterler, Ali Emiri ve Muallim Cevdet Tasnifleri'nde bulunan belgelerden özellikle çalışmanın 1. ve 2. Bölümlerinde yararlanılmıştır.

Alt başlıkların içeriklerinde; bu tezden önce yazılan makale, kitap, tez vb. çalışmalarda sürekli tekrarlanarak yer alan bilgilere zorunlu olmadıkça yer verilmemeye özen gösterilmiştir. Örneğin daha önce gerçekleştirilen birçok çalışmada yer alan, Konya'nın İlkçağlardan Osmanlı hakimiyetine kadar olan tarihi ile ilgili bilgilere bu çalışmada yer verilmemiştir. Aynı şekilde Konya şehrinde bulunan; camii, medrese, imaret, hamam vb. dini ve sosyal yapıların isimleri ve kısa tarihçelerine ilişkin bilgiler, geçmişte yapılan birçok çalışmada yer aldığından bu tezin kapsamı dışında tutulmuştur.

2. Kaynaklar

Tezin temel kaynağı şer'îye sicilleridir. Şer'îye sicilleri, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik tarihinin araştırılması ve gün yüzüne çıkarılması açısından çok önemli kaynaklardır. Şer'îye sicillerine Osmanlı tarihi araştırmalarında gereken değerin verilmediği dönemde Halil İncalcık, sicillerin içinde barındırdığı değerli bilgilerin önemini görmüş ve şer'îye sicillerini araştırmalarında kaynak olarak kullanmaya başlamıştır. Özellikle İncalcık'ın 1940'lı yılların sonlarına doğru Bursa şer'îye sicilleri üzerinden yaptığı araştırmalar sayesinde sicillerin Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik tarihi için ne derece önem taşıdığı anlaşılmıştır.¹⁸

Geçmişten günümüze kadar ulaşan bu siciller toplamda yüzbinlerce sayfayı bulmakta ve Osmanlı coğrafyasında yaşayan insanların toplumsal ilişkilerine ve sosyal hayatına ilişkin belki de hala gün yüzüne çıkarılmamış pek çok bilgiyi içermektedir.¹⁹

¹⁸ Halil İncalcık, Bülent Arı, "Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İncalcık Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:3, Sayı 6, İstanbul, 2005, s. 28.

¹⁹ Şer'îye sicillerinden yararlanılarak Osmanlı şehirlerine ilişkin pek çok çalışma yapılmıştır. Şer'îye sicillerinin kullanımı ve sicillerden yararlanılarak yapılan çalışmaların geniş bir bibliyografyası için bkz.

Şer'îye Sicilleri günümüzde Milli Kütüphane'nin dijital kütüphane sisteminde yer almaktadır. Bu sistemde Konya'ya ait 151 defter bulunmaktadır. Bu defterlerden 20 tanesi 18. yüzyılın ilk yarısına aittir. Aşağıdaki tabloda bu 20 defterin numaraları ve kronolojik sıraya göre kapsadıkları tarih aralıkları gösterilmektedir.

Tablo 1: 18. Yüzyılın İlk Yarısına Ait Konya Şer'îye Sicilleri

Defter No	Tarih Aralığı
39	H. 1113 (1701-1702)
40	H. 1114-1115 (1702-1704)
41	H. 1115-1116 (1703-1705)
42	H. 1118-1119 (1706-1708)
43	H. 1118-1119 (1706-1708)
44	H. 1121-1122 (1709-1711)
123	H. 1121-1123 (1709-1712)
46	H. 1125 (1713-1714)
45	H. 1126-1127 (1714-1715)
47	H. 1128-1129 (1715-1717)
48	H. 1130-1131 (1717-1719)
49	H. 1135-1136 (1722-1724)
50	H. 1138-1139 (1725-1727)
51	H. 1140-1141 (1727-1729)
52	H. 1143-1144 (1730-1732)
53	H. 1148-1149 (1735-1738)
54	H. 1151-1152 (1738-1740)
55	H. 1153-1155 (1740-1743)
56	H. 1155-1156 (1742-1744)
57	H. 1161-1162 (1748-1749)

Tabloda görüldüğü üzere 1700-1750 tarihleri arasındaki 50 yıllık zaman aralığında, defter tarihlerinin genellikle düzenli yıl aralıklarıyla devam ettiği görülmektedir. Bu defterler arasından; 39, 44, 48, 51, 54 ve 57 numaralı defterler, incelenen dönemin Konyası'na ışık tutacak temel kaynaklar olarak belirlenmişlerdir. 10'ar yıllık zaman aralığıyla seçilen bu defterlerin kapsadığı tarihler, sayfa ve defterlerde bulunan kayıt sayıları ise aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 2: Çalışmanın Temel Kaynakları Olarak Kullanılan Şer'iyeye Sicilleri²⁰

Defter No	Tarih Aralığı	Sayfa Sayısı	Kayıt Sayısı
39	1701-1702	280	658
44	1709-1711	196	478
48	1717-1719	290	1072
51	1727-1729	282	876
54	1738-1740	374	1306
57	1748-1749	186	683
TOPLAM		1271	5073

Tablodan çıkan sonuçlara göre temel kaynak olarak alınan 6 defterde toplam 1271 sayfanın çevirisi yapılmıştır. 1271 sayfada çevrilen kayıt sayısı ise 5073'tür. Bu 5073 kaydın analizi sonrasında çalışmada, hangi defterden ne kadar kayıt kullanıldığına ve kullanılan toplam kayıt sayısına ilişkin rakamlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

²⁰ Konya Şer'iyeye Sicilleri'nin tam listesi için bkz. Ahmet Akgündüz, *Şer'iyeye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, Cilt: 1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

Tablo 3: Çalışmada Temel Alınan Şer'îye Sicillerindeki Kullanılan Kayıt Sayıları

Defter No	Kullanılan Kayıt Sayısı
39	80
44	92
48	203
51	105
54	168
57	99
TOPLAM	747

Tabloda görüldüğü üzere, temel kaynak olan defterlerde bulunan toplam 5073 kayıttan 747 tanesi kullanılmıştır. Bu sayı da çevirisi yapılan defterlerdeki kayıtların % 15'inin çalışmada kullanıldığını göstermektedir.

Çalışmaya temel kaynak olan defterlerden ortaya çıkarılan bulguların, kimi alt başlıklardaki konular için yeterli olmadığı görülmüştür. Bu sebeple araştırmaya katkı sağlayacak yeni bulgular elde etme olasılığı gözönünde bulundurularak; 16., 17. ve araştırmaya dahil edilmeyen 18. yüzyıla ait diğer defterlerin taranması yöntemine başvurulmuştur. Bu tarama sırasında çalışmaya katkıda bulunacak birçok kayıt ortaya çıkarılmıştır. Bu kayıtların buldukları defter numaraları, kapsadıkları yıllar ile hangi defterden ne kadar kayıt kullanıldığına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 4: 16., 17. ve 18. Yüzyıllara Ait Diğer Şer'îye Sicillerinde Kullanılan Kayıt Sayıları

Defter No	Tarih Aralığı	Kullanılan Kayıt Sayısı
1	H. 970-1019 (1562-1611)	13
2	H. 978-990 (1570-1583)	2
3	H. 990-1031 (1582-1622)	1
6	H. 1051-1052 (1641-1643)	4

8	H. 1055-1057 (1645-1648)	2
11	H. 1071-1072 (1660-1662)	19
13	H. 1087-1088 (1676-1678)	22
14	H. 1080-1081 (1669-1671)	10
15	H. 1081-1082 (1670-1672)	10
16	H. 1083 (1672-1673)	4
17	H. 1078-1080 (1667-1670)	16
22	H. 1040-1041 (1630-1632)	1
24	H. 1088-1089 (1677-1679)	1
27	H. 1092-1094 (1681-1683)	2
33	H. 1096 (1684-1685)	7
37	H. 1102-1103 (1690-1692)	20
40	H. 1114-1115 (1702-1704)	18
43	H. 1118-1119 (1706-1708)	12
45	H. 1126-1127 (1714-1715)	29
46	H. 1125 (1713-1714)	2
47	H. 1128-1129 (1715-1717)	36
49	H. 1135-1136 (1722-1724)	28
50	H. 1138-1139 (1725-1727)	17
53	H. 1148-1149 (1735-1737)	10
55	H. 1153-1155 (1740-1743)	5
56	H. 1155-1156 (1742-1744)	25
TOPLAM		316

Tabloda görüldüğü üzere temel alınan defterlerin dışında 26 defterden yararlanılmıştır. Bu 26 defter içinde; 1, 13, 14, 16 ve 33 numaralı defterlerin transkripsiyonları önceden yüksek lisans tezleri olarak yapılmıştır.²¹ 3, 37, 45 ve 47 defterler ise transkripsiyonları

²¹ Leyla Özpolat, *1 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (970-1019/1563-1610) (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016. Emrah Akbaş, *13 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1087-1088/1676-1677) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018. Fatih Küçük, *14 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1080-1081/1669-1670) (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013. Ayşe Yürekli Tutar, *16 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1083-1083/1672-1673)*

yapılarak kitap halinde yayımlanmıştır.²² Bu transkripsiyon metinler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda defterlerin orijinal metinleri alınarak okunmuş ve çalışma için yararlı görülen kayıtlar kullanılmıştır. Bu defterlerin dışında kalan 18 defterin seçimi ise gelişigüzel bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Böylece çalışmaya temel kaynak olan defterlere ek olarak toplam 32 şer'iyeye sicilinden yararlanılmıştır. 32 sicil içinde yararlanılan kayıt sayısı 316'dır. Bu sayıya, temel kaynak olan defterlerdeki kullanılan kayıtlar eklendiğinde toplam 1063 kaydın çalışmada kullanıldığı görülmektedir.

Tezde, temel kaynak olarak alınan sicillerin içindeki, her biri dönemin Konyası'nın tarihine ilişkin önemli belgeler olan 5073 kaydın okunması sürecinde çalışmanın içindekiler kısmı ortaya çıkmıştır. Bir anlamda 5073 mahkeme kaydından seçilen 747 kayıt, çalışmanın içindekiler kısmını şekillendirmiştir.

Örneğin “*Siyasi Durum ve İdari Yapı*” başlığı altında kullanılan kayıtlar, genelde merkezden Konya'ya gönderilen fermanlar, beratlar, buyruğular vb. türlerdeki belgelerdir. Bu başlığın altında bulunan kamu binalarının şehirdeki konumları ile ilgili alt başlıkta ise genellikle keşif ve alım-satım konulu kayıtlardan yararlanılmıştır.

Konya'nın fiziki yapısı ve yerleşmelerinin tespitinde ise yine keşif ve alım-satım konulu belgelerin kullanımı çoğunluktadır. Nüfusun hesaplanmasında önemli bir olan, bir hanenin ortalama kaç kişiden oluştuğuna ilişkin verinin tespitinde veraset konulu kayıtların tümü kullanılmıştır. İncelenen dönemin nüfusuna ilişkin tahmini verilerin ortaya çıkarılmasında da kayıtlarda yer alan avarızhane ve bedel-i nüzul vergilerine ilişkin bilgilere başvurulmuştur.

Değerlendirme ve Transkripsiyon, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018. Mehmet Ali Güven, *33 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili*, (*Değerlendirme ve Transkripsiyon*), Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006.

²² Doğan Yörük, *3 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (987-1330/1579-1912) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Palet Yayınları, Konya, 2013. İzzet Sak, *37 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1102-1103/1691-1692) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Ticaret Odası, Konya, 2010. İzzet Sak, Cemal Çetin, *45 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1126-1127/1714-1715) Transkripsiyon ve Dizin*, Selçuklu Belediyesi, Konya, 2008. İzzet Sak, *47 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicil Defteri (1128-1129/1716-1717) Transkripsiyon ve Dizin*, Tablet Kitabevi, Konya, 2006.

Sosyal hayata dair bilgiler, mahkeme kayıtlarındaki çeşitli suç unsurlarına ilişkin verilerin bulunduğu adli vakalardan alınmıştır. Bu kapsamda şehirdeki sosyal hayat değerlendirilirken, mahkeme kayıtlarına yansıyan olaylar dışında bir şehir hayatının olduğu unutulmamalı, şehirdeki yaşamın güvensiz ve şehrin asayişinin bozuk olduğuna ilişkin genellemelerden kaçınılmalıdır. Ayrıca adli vakalar dışında konunun genişliği açısından önemli görülen her türdeki kayıttan “*Sosyal Hayat*” başlığının içeriğini oluşturmada faydalanılmıştır.

Şer’iye sicilleri dışında Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi’nde bulunan arşiv belgeleri de çalışmanın kaynakları arasında yer almıştır. Bu belgelerin arşiv dairesinde buldukları fonlar ve bu fonlardaki kullanılan belge sayılarına ilişkin tablo aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 5: Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi’nde Bulunan Fonlardaki Kullanılan Belge Sayıları

Fon Adı	Kullanılan Belge Sayısı
Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Defterleri	1
Bâb-1 ‘Asâfî Ru’ûs Defterleri	1
‘Ali Emirî Tasnîfi	6
Mu’allim Cevdet Tasnîfi	7
Bâb-1 Defteri	1
Dâhiliye Nezâreti	1
İrâdeler	1
İbnü’l-Emîn Tasnîfi	2
Haritalar	1
Maliyeden Müdevver Defterler	2
Tapu Tahrîr Defterleri	5
Toplam	28

Tabloya bakıldığında Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi'nde bulunan 11 fonda 28 belgenin kullanıldığı görülmektedir. Bu belgelerle birlikte çalışmanın genelinde toplam 1091 arşiv belgesinden yararlanılmıştır. Arşiv belgeleri dışında çalışmada, “*Kaynak Eserler*” ile “*Araştırma ve İncelemeler*” olarak sınıflandırılan yardımcı kaynaklara da başvurulmuştur.

1. BÖLÜM

SİYASİ DURUM VE İDARİ YAPI

Bir şehrin belirli bir dönemi ile ilgili yapılan çalışmalarda, incelenen şehrin; sosyal, ekonomik, demografik ve fiziki özelliklerini, dönemin siyasi atmosferinden ve idari yapısından bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir.

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın ilk yarısı da özellikle ekonomik sistemin ve toplumsal yapının değişim sancıları çektiği, savaşlar ve isyanlarla geçen 17. yüzyılın ardından gelen bir zaman aralığıdır. Önceki yüzyılda yaşanan sıkıntıların genel anlamda kısmen çözülmüş gibi görüldüğü 18. yüzyıl, aslında Osmanlı Devleti'nin siyasi ve idari olarak farklı bir sürece girdiği dönemdir.

Konya şehri bağlamında incelenen mahkeme kayıtları, 18. yüzyılın ilk yarısında devletin siyasi alanda rakip devletlerle gerçekleştirdiği savaşlar ile içte mücadele ettiği çeşitli sorunlarla ilgili değerli bilgiler içermektedir. Konya Mahkemesi'ne merkezi yönetimden gelen her türlü belgenin sicillere kaydedilmesi sayesinde bugün genel olarak Osmanlı Devleti'nde ve yerel olarak bölgede yaşanan siyasi gelişmeler ile bölge halkının bunlara verdiği reaksiyon hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.

Bunun dışında mahkeme kayıtları, incelenen bölgenin idari yapısı hakkında da detaylı bilgiler sunmaktadır. Örneğin bölgenin bağlı olduğu eyaletin coğrafi sınırları, kaza, nahiye birimleri ve bunlara bağlı köyler bu kayıtlar sayesinde öğrenilmektedir. Kimi zaman da mahkeme kayıtları, incelenen dönemdeki yönetim kadroları ve idarenin gerçekleştiği kamu binalarının özellikleri ile ilgili bilgiler de sunmaktadır.

Bu bölümde ilk olarak, Osmanlı Devleti'nin 50 yıllık süreçte uluslararası alanda rakip devletlerle yaptığı mücadeleler, devletin genel anlamda karşılaştığı iç sorunlar ve bunların Konya'ya etkileri ele alınacaktır. Sonrasında ise Karaman Eyaleti ve Konya Şehri'nde yaşanan siyasal gelişmeler ile bölgenin idari yapısı hakkında bilgi verilecektir.

1.1 SİYASİ DURUM

18. yüzyıl'ın başları, bir önceki yüzyılda Avusturya ve Rusya ile yaşanan savaşların sona erdiği döneme denk gelmektedir. Avusturya ile imzalanan Karlofça Antlaşması ve Rusya ile imzalanan İstanbul Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti kısa süreliğine savaşız geçen bir döneme girmiştir. Savaşız geçen ilk on yıllık dönemin sonunda ise devlet, yeniden batıda ve doğuda yaşanacak savaşlarla meşgul olamaya başlamıştır.

Devletin batı ve doğu sınırlarında ardı ardına girdiği uzun süren savaşlar, Osmanlı coğrafyasında otorite boşluğuna neden olmuş ve bunun sonucunda asayiş sorunları ortaya çıkmıştır. Devletin içinde bulunduğu bu siyasi durum, İç Anadolu coğrafyasında yer alan Karaman Eyaleti ve onun merkezi olan Konya şehri ile çevresini derinden etkilemiştir. Karaman Eyaleti ve Konya için bu elli yıllık dönemi siyasi olarak çalkantılı geçmiştir.

1.1.1 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Durumu

17. yüzyılın sonları, Osmanlı Devleti için batıda farklı cephelerde bitmek bilmeyen savaşlara sahne olmuştur. Bu savaşların, Anadolu'da ve devletin diğer bölgelerinde savaşa katılan askeri sınıf üzerinde büyük bir bıkkınlığa, yorgunluğa ve başarısızlıklar neticesinde de umutsuzluğa yol açtığı görülmektedir. Bu başarısızlıkların sonunda yaşanan umutsuzluk ve bıkkınlık, savaş dönemlerinde orduya katılan askeri birliklerin gecikmesine veya hiç katılmamasına neden olmuştur. Dönemin kroniklerinde ve Konya Mahkemesi'ne gönderilen fermanlarda, bu durumla ilgili çeşitli bilgiler bulunmaktadır.²³

Örneğin 1694 yılında yaşanan Varadin Kuşatması'nın başarısızlıkla sonuçlanması sonrası Serdar-ı Ekrem Ali Paşa ile Kırım Hanı arasındaki görüşme, dönemin ruh halini yansıtması açısından güzel bir örnektir. Ali Paşa, Kırım Hanı'na bu seneki sefere geç katıldıklarını, boşa zaman geçtiğini, gelecek yıl daha erken ve daha çok askerle sefere katılmaları gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Kırım Hanı, Macaristan seferlerinin bölgelerine çok uzak olduğundan, uzun yıllardır katıldıkları bu seferlerden hiç bir netice

²³ İncelenen dönemin siyasi gelişmelerine ilişkin ayrıca bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: IV, Bölüm 1-2, TTK, Ankara, 1995.

alınmadığından ve askerlerin ganimetsiz geri dönmesinden yakınmıştır.²⁴ Evasıt-ı Receb 1103 (Nisan başları 1692) tarihli, Anadolu'daki kadılara gönderilen bir fermanla da sefer için Edirne'de askerlerin toplanması hususunda bundan önce gönderilen birçok fermana rağmen kimsenin gelmediğinden bahsedilmekte ve bir an önce sefer için Edirne'de toplanılması emredilmektedir.²⁵

Devlet askeri kanadında yaşanan bu olumsuzlukların dışında, uzun yıllar süren savaşların neden olduğu başka sorunlarla da yüzleşmek zorunda kalmıştır. 17. yüzyıl boyunca Anadolu'da yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik birçok problemi içinde barındıran otorite boşluğu ve bu boşluğun sebep olduğu asayiş sorunu 18. yüzyıl'ın başında da devam etmektedir. 17. yüzyılın Anadolu'sunda celali, suhte ve diğer başıboş gruplar tarafından gerçekleştirilen; soygun, yağma, köy basma, yol kesme gibi eşkıyalık olayları²⁶, 18. yüzyılda “*Levendât Taifesi*” veya “*Süvâri-yi Sekbân*” olarak anılan gruplar tarafından devam ettirilmektedir. Döneminin tabiriyle Anadolu'da “*şekâvet, fesâd ve eşkıyalık*” üzere olan bu kitleleri²⁷ besleyen insan kaynağı; genellikle savaşlara katılmayan, ordudan kaçan ve asker kaçağı durumuna düşen, yönetici sınıfın himayesinde çalışırken işsiz kalıp Anadolu'da dolaşan başıboş kitlelerdir.²⁸ Örneğin Evail-i Şevval 1121 (Aralık sonları 1709) tarihinde gönderilen bir fermana göre, Akşehir Sancak Beyi Solak Mehmet Bey'in bölükbaşısı Karabela İsmail, Mehmet Bey'in görevinin tamamlanmasının ardından boşa çıkmıştır. Karabela İsmail yanına kendi gibi işsiz 40-50 adam alarak Anadolu'da eşkıyalık yapmaya başlamıştır.²⁹

Bu gibi eşkıya gruplarının yakalanıp cezalarının verilmesine ilişkin Anadolu'da bulunan beylerbeyi, sancakbeyi ve diğer yöneticilere fermanlar gönderildiği mahkeme kayıtlarına yansımıştır. Örneğin Evasıt-ı Receb 1113 (Aralık ortaları 1701) ve Evahir-i Receb 1113 (Aralık sonları 1701) tarih aralıklarında Anadolu'ya gönderilen fermanlarda;

²⁴ Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa, *Silahtar Tarihi*, Cilt 2, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1928, s. 776.

²⁵ KŞS 37/255-1, ayrıca bkz. 254-1, 254-2, 255-2 v.d.

²⁶ Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası Celali İsyanları*, Barış Yayınları, Ankara, 1999. Yunus Koç, “16. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı İmparatorluğunda Suhte Olayları”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18 (Bahar), Ankara, 2013, ss.147-159.

²⁷ *Tarih-i Raşid*, Cilt 5, s. 123.

²⁸ Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, TTK, Ankara, 2013, s. 160-161.

²⁹ KŞS 44/193-1.

Anadolu'daki şehirlerin ve yol ağının güvenliğini tehdit eden, bölge halkına ve seyahat halinde olan insanlara saldıran, insanları katleden eşkıyanın yakalanması ve cezalarının verilmesi için Anadolu Valisi Abdi Paşa'nın birliklerine destek olunması emredilmektedir.³⁰

Anadolu'da levend ve sekban gruplarının eşkıyalık hareketleri devam ederken, Orta Doğu'da Bağdat ve Basra bölgesi urban olarak adlandırılan bedevi arap aşiretlerinin³¹ kanun dışı eylemlerine sahne olmaktadır. Urbanların eylemleri sonucunda Basra ve Korna kalelerinde hakimiyeti kaybeden devlet, otoriteyi yeniden sağlamak için kara kuvvetleri ile birlikte Dicle ve Şat nehirlerinden donanma yoluyla harekete geçmiştir. Bu hareket için günümüzde Şanlıurfa il sınırları içinde yer alan Birecik'teki tersanede 60 adet gemi inşa edilmiştir.³² Şat Nehri'nde konuşlanan bu donanmadaki kapudan ve levendlerin maaşlarının ödenmesinde kaynak olarak Karaman Eyaleti'nin cizye gelirleri de kullanılmıştır.³³

Eşkıyalık hareketlerinin dışında devletin uğraştığı diğer bir sorun da Osmanlı tebaası olan Hristiyanlara ülke dışından yapılan Katolik mezhep propagandalarıdır. Anadolu'da yaşayan Ortodoks veya diğer farklı Hristiyan mezheplere mensup tebaanın bu sorunla ilgili divana şikayette bulunması üzerine, Evasıt-ı Safer 1113 (Temmuz ortaları 1701 Cuma) tarihinde, Konya Naibi'ne hitaben gönderilen fermanda, son günlerde papaya bağlı ruhban sınıfların ortaya çıkarak şehirleri dolaşıp; Rum, Ermeni, Süryani ve bunlara bağlı diğer Hristiyan mezheplere mensup tebaayı Katolik mezhebine çekmek için propaganda yaptığı ifade edilmekte ve bu kişilerin yakalanarak hapsedilmesi, mezhep değiştiren tebaanın da eski mezheplerine döndürülmesi emredilmektedir.³⁴

18. yüzyılın ilk 10 yıllık döneminde genellikle iç meselelerle uğraşan Osmanlı Devleti, 1710'lu yıllara gelindiğinde yine art arda yaşanacak savaşlar dönemine girmiştir. Ruslarla

³⁰ KŞS 39/257-1, 258-1.

³¹ M. J. De Goeje, "Arabistan", *İA*, Cilt: 1, MEB, Eskişehir, 1997, s. 481.

³² Mehmet Raşid, *Tarih-i Raşid*, Cilt 2, Matbaa-yı Amire, İstanbul, 1282, s. 510.

³³ KŞS 39/261-2, 263-1.

³⁴ KŞS 39/278-1, aynı içerikte bir belge 27 Safer 1113 (3 Ağustos 1701 Çarşamba) tarihinde şeyhülislam (KŞS 39/278-2) ve tarihsiz olarak da sadrazam tarafından gönderilmiştir (KŞS 39/279-1).

1710 yılında başlayan Prut Savaşı bu dönemin başlangıcıdır.³⁵ Prut Savaşı'ndan birkaç yıl sonra Venedik-Avusturya savaşları başlamıştır. Venedik-Avusturya savaşları kapsamında Mora Yarımadası'na yapılan sefer ile Karlofça Antlaşması ile kaybedilen Mora Yarımadası 1715 yılında tekrar Osmanlı hakimiyetine girmiştir.³⁶

Mora Seferi sonrası Avusturya ile yapılan savaşlar sonucunda Belgrad Avusturya'ya bırakılmıştır.³⁷ Belgrad'ın düşmesi Avusturya ordusunu durdurmamıştır. Tuna ve Sava nehirlerinin ötesine geçen Avusturya kuvvetlerinin ilerlemesinin devam etmesi üzerine Osmanlı Devleti, Anadolu ve diğer eyaletlerine fermanlar göndererek takviye kuvvet talep etmiştir. Bu süreçte devletin bu talepleri karşılık bulmamıştır. Devlet, Avusturya'nın ilerlemesini durdurmak için Anadolu ve diğer eyaletlere periyodik olarak takviye kuvvet gönderilmesi ve asker kaçaklarının yakalanarak orduya ulaştırılması konusunda fermanlar ulaştırmaya devam etmiştir. Bu kapsamda Evail-i R. Ahir 1130 (Mart başları 1718) tarihinde gönderilen fermanda, Anadolu'daki kazalarda bulunan yeniçeri, cebeci, topçu, top arabacısı olan kişilerden bazılarının asker toplamakla görevli mübaşirler geldiği zaman sefere gitmemek için mübaşirlere reaya olduklarını söyledikleri belirtilmiştir. Raiyyetlik iddia eden askerilerin tespit edilmesi, ordunun hareketinden bir gün önce orduya ulaştırılmalarının sağlanması ve savaşa katılmamakta direnen askerlerin ser'an cezalarının verilmesi emredilmiştir.³⁸

Venedik ve Avusturya ile yaşanan savaşlar sırasında orduya asker ikmalini zorlaştıran başka nedenler de bulunmaktadır. Örneğin Evail-i C. Ahir 1130 (Mayıs başları 1718) tarihinde gönderilen bir fermana göre, savaş için sekbanlara verilecek ulufe ve bahşişlerin sekbanlar tarafından beğenilmediği, sekbanların "*bu kadar ulufe ve bahşiş ile sefere katılmayız*" dedikten sonra sefere giden diğer askerleri kışkırttıkları ve eşkıya gruplarına katıldıkları vurgulanmıştır.³⁹ Levendlerin ve sekbanların, sefere katılmaları durumunda da ordu içinde huzursuzluk çıkardıkları görülmektedir. Örneğin Avusturya Seferi için Edirne'den hareket eden Osmanlı ordusu, Sofya'da konaklamak için beş günlük süreyle

³⁵ Prut Savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Hakan Yıldız, *Haydi Osmanlı Sefere! Prut Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

³⁶ *Tarih-i Raşid*, Cilt 4, s. 97.

³⁷ *Tarih-i Raşid*, Cilt 4, s. 359.

³⁸ KŞS 48/274-1.

³⁹ KŞS 48/276-1.

durduğu sırada Karaman Beylerbeyi Can Arslanoğlu Hüseyin Paşa, yanında bulunan levend askerleriyle orduya katılmıştır. Hüseyin Paşa, yemek zamanı sadrazamın önünden askerleriyle geçiş yapmak istemiş ve bunun için askerlere 47'şer guruş bahşiş vermiştir. Askerlerin 50 guruş bahşiş istemeleri, aksi takdirde geçiş yapmayacaklarını söylemeleri sonrasında askerler zorla ikna edilmiş ve geçiş töreni ancak ertesi gün yapılabilmıştır.⁴⁰

Venedik ve Avusturya savaşları döneminde Anadolu'da yaşanan diğer bir sorun da yönetici sınıfın reaya üzerindeki var olan ekonomik baskılarını arttırması olmuştur. Yöneticiler, “*devre çıkma*” adı altında yönetim birimlerine bağlı yerleşmeleri, maiyyetlerindeki levend ve sekban gruplarıyla dolaşarak re'ayadan zorla kanunda yer almayan vergiler toplamakta, dönemin tabiriyle re'ayaya “*zulm ve te'addi*” etmektedirler. Klasik Dönem'de taşrada görev yapan yöneticilerin; kendi idari bölgelerindeki mali işleri gerçekleştirmek, devletin emirlerini yerine getirmek ve denetleme yapmak gibi nedenlerle gerçekleştirdiği “*devre çıkma*”, 16. yüzyılın sonlarına doğru devletin içinde bulunduğu ekonomik durumun bir yansıması olarak taşradaki yöneticilerin karşılaştıkları ekonomik zorluklar sonucunda kendi gelirleri ve maiyyetinde bulundurdıkları adamların maaşları için suiistimal edilen bir eyleme dönüşmüştür. Bu kapsamda 16. Yüzyılın sonlarından itibaren incelenen dönemin sonuna kadar “*devre çıkma*” adı altında gerçekleştirilen eylemlerde; “*devr akçesi*”, “*selâmlık*”, “*kaftan bahâ*”, “*nal bahâ*”, “*divan ağırlığı*”, “*çizme bahâ*”, “*konak akçesi*” v.b kanunda yeri olmayan vergilerin re'ayadan zorla alındığı görülmektedir.⁴¹

Devlet çözüm üretemediği bu sorunu temelden halletmek için levendat ve sekban bölükleri ile birlikte devr akçesi⁴² gibi vergilerin kaldırılmasına karar vermiştir. 17. yüzyılda, Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa ve Elmas Mehmet Paşaların sadrazamlık dönemlerinde olduğu gibi vezir-i azam kapısında serçeşme adı altında görevlilerin bulunması; vüzera, mirmiran, ümera, muhassıl ve mütesellimlerin kapılarında sekban, sarıca ve levend bayraklarının açılması yasaklanmıştır.⁴³

⁴⁰ *Tarih-i Raşid*, Cilt 4, s. 242.

⁴¹ Feridun Emecen, “Devre Çıkma”, *İA*, Cilt: 9, TDV, İstanbul, 1994, s. 250-251.

⁴² Devr akçesinin yasaklanmasına dair Niğde Kadısı'nın; Karaman Valisi, Niğde, Ürgüb Kadıları, Konya Kale Dizdarına mektubu için bkz. KŞS. 48/246-1.

⁴³ 28 R. Evvel 1131 (18 Şubat 1719 Cumartesi) tarihli sadrazam mektubu, KŞS 245-2, *Tarih-i Raşid*, Cilt 5, s. 123.

Venedik-Avusturya savaşları sırasında Anadolu'nun en ünlü eşkıya grupları arasında liderliğini “*Yeni Dünya*” olarak bilinen Hüseyin’in yaptığı grubu göstermek mümkündür. Yeni Dünya ile ilgili ilk bilgi Evasıt-ı R. Ahir 1130 (Mart ortaları 1718 Cuma) tarihinde Beyşehir Sancağı Mutasarrıfı ve Serçeşme olan Ahmet’e gönderilen bir fermanla öğrenilmektedir. Fermanla Eski Rakka Valisi Osman Paşa’nın kapısından kaçan 300 kişilik levend grubunun liderleri olan Yeni Dünya Hüseyin, Solak Ali, Çukurcu Ali, Kerçeki Salih diye bilinen kişilerin sefere katılmak şartıyla affedildikleri bildirilmiştir.⁴⁴ Ancak Yeni Dünya Hüseyin sefere katılmayarak adamlarıyla Anadolu’da eşkıyalık yapmaya devam etmiştir. Bunun üzerine Evasıt-ı C. Ahir 1130 (Mayıs ortaları 1718) tarihinde gönderilen fermanla, Yeni Dünya ve adamlarının şeyhülislam tarafından verilen fetva gereğince katledilmeleri emredilmiştir.⁴⁵

Venedik ve Avusturya ile olan savaşlar 1718’de Pasarofça Antlaşması ile sona ermiştir.⁴⁶ Sonradan “*Lale Devri*” olarak anılacak bir dönemin başlangıcını da simgeleyen bu antlaşmayla Osmanlı Devleti 4 yıl sürecek barış dönemine girmiştir. 1722 tarihine gelindiğinde ise devlet bu defa İran üzerine sefer kararı almıştır. İran Seferleri ile birlikte Osmanlı kuvvetleri üç koldan harekete geçmiş; Hemedan, Tebriz ve Gence gibi yerler fethedilmiştir.⁴⁷ Savaş sonrası Hemedan Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma sonrası Kafkas Bölgesi’nde fethedilen yerlerin muhafazası ve bölgedeki eşkıyalık hareketlerinin önlenmesi için bölgeye takviye kuvvet ikmalini emreden fermanlar Anadolu geneline gönderilmiştir. Anadolu’ya gönderilen fermanlarda, Gence Muhafızı Mustafa Paşa’ya katılmak üzere Gence, Karaağaç ve çevresinin muhafazasında ve bölgenin Lezgi⁴⁸ eşkıyasından temizlenmesi için muharebe ile muhasara gibi hizmetlerde bulunmak üzere 500 kişinin asker yazılması emredilmiştir.⁴⁹

⁴⁴ KŞS 48/289-1.

⁴⁵ KŞS 48/277-1.

⁴⁶ Pasarofça Antlaşmasıyla sonuçlanan bu dönemle ilgili detaylı bilgi için bkz. Güner Doğan, “Osmanlı-Venedik Sınında Son Savaş ve Pasarofça Antlaşması Müzakereleri (1701-1718)”, *Halil İnalcık Armağanı- III Tarih Araştırmaları*, ed. Ahmet Özcan, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2017.

⁴⁷ Asım Efendi Çelebizade, *Tarih-i İsmail Asım Efendi*, Tarih-i Raşid Zeyli, Matbaa-yı Amire, İstanbul, 1282, s. 179, 286 ve 293.

⁴⁸ Lezgiler, Kafkasya bölgesinde dağınık bir şekilde yaşayan bir halktır. Zeki, cesur ve çalışkandır. Özgürlüklerine düşkün olan lezgiler, çapul ve yağmacılıklarıyla ünlüdür. Şemseddin Sâmî, *Kamusu'l-Alam*, Cilt 5, Mihran Matbaası, İstanbul, 1314, s. 3989-3990. Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Davut Dursun, “Lezgiler”, *İA*, Cilt 27, TDV, Ankara, 2003, ss. 169-170.

⁴⁹ Evahir-i Safer 1141 (Eylül sonları 1728) ,KŞS 51/267-1.

İran seferleri sırasında ordunun ihtiyacı olan ve taşımacılıkta kullanılan mekari hayvanların tedariki de eyaletlerden karşılanmıştır. Sefer sırasında eyaletlerden talep edilen mekari hayvanların orduya ulaştırılması İran seferleri sırasında yaşanan sorunlardan biri olmuştur.⁵⁰ Seferde gereken hizmetleri görmesi için ücretleri ordu defterdarlarınca peşin ödenmek üzere mekari hayvan tedarik edilmesi, fermanlarla eyaletlere emredilmiştir. Bu hayvanlar, mükari başları tarafından halktan toplandıktan sonra ordu defterdarlarından ücretleri tahsil edilmekte ve orduya ulaştırılmaktadır. Ancak seferler sırasında süreç böyle işlememiştir. Mükari başlarından bazıları, özellikle fermanlarda bu hayvanların aynı olarak teslim edilmesi vurgulanmasına rağmen hayvan yerine akçe getirmişlerdir. Ayrıca mükari başları kimi zaman ordu defterdarlarıyla anlaşarak hayvanların ücretlerini değerinden fazla göstermiş ve çıkar sağlamışlardır. Ordu defterdarları da mükari başlarına hizmet ücreti vermemek karşılığında bu kişileri çalışmış gösterip, sahte temessükler vererek haksız kazanç sağlamışlar ve hazineyi zarara uğratmışlardır. Bu usulsüzlüklerin farkedilmesinin ardından devlet bu gibi kanunsuz hareketlerin önlenmesi ve suçluların yakalanması için eyaletlere bu konuda fermanlar göndermiştir.

25 Z. Ka'de 1140 (3 Temmuz 1728) tarihinde Karaman Valisi ve Karaman Eyaleti'nde bulunan kadılara gönderilen fermana, eyalette ne kadar mükari başı varsa toplanıp konuyla ilgili sorguya çekilmesi ve rapor edilen durumun İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir.⁵¹ Bu fermana emredildiği üzere suçlu olduğu tespit edilen kişilerin himaye edilmemesi ve mübaşir eşliğinde adil bir şekilde sorgulanması bildirilmiştir.⁵² Ancak konu ile ilgili İstanbul'dan tayin edilen mübaşirler de bu usulsüzlüklere karışmışlardır. Bu mübaşirlerden olan Yusuf ve Osman adlı kişilerin fermana aykırı hareketleri haber alındığında, Karaman Eyaleti'ne bir ferman daha gönderilmiş ve yakalanmaları emredilmiştir.⁵³

İran seferleri devam ederken ortaya çıkan diğer bir sorun da bazı konar-göçer toplulukların iskan edildikleri yerlerden firar ederek Anadolu'nun çeşitli taraflarına

⁵⁰ Lale Devri'ndeki İran seferleri ve lojistik ile ilgili bkz. Serdar Genç, *Lale Devrinde Savaş İran Seferlerinde Lojistik ve Organizasyon*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013.

⁵¹ KŞS 51/276-1.

⁵² KŞS 51/278-1.

⁵³ Evahir-i Z. Ka'de 1140 (Temmuz başları 1728), KŞS 51/280-1.

dağılmış olmalarıdır. Rakka'ya 17. yüzyılda bölgede bulunan Arap aşiretlerinin eşkıyalık hareketlerini engellemek, bölgeyi kontrol altına almak ve aşiretlerin ilerlemesini önlemek için iskan edilen⁵⁴; Burak, Bayındır, Beymişli, Karaşahlı, Kadırlı, Araplı ve Şark Çağıranlısı adlı Türkmen konar-göçer aşiretleri, Rakka bölgesini terkederek Anadolu yönüne doğru hareket etmişlerdir. Bu sorunun halledilmesi için Evahir-i R. Ahir 1728 (Kasım başları 1728) tarihinde Karaman Valisi, Karaman, Kütahya, Sivas Eyaletlerinde bulunan kadılar, mübaşir Ali ve diğer ilgililere bir ferman gönderilmiştir. Fermanda, bu konar-göçer firari grupların yakalanarak Karaman Valisi'ne teslim edilmesi, Karaman Valisi'nin de bu firarileri Fırat Nehri'nden geçirerek Rakka'ya ulaştırıp, Rakka Valisi Ahmet Paşa'ya teslim etmesi emredilmektedir.⁵⁵

Venedik- Avusturya seferleri döneminde himayesindeki adamlarla Anadolu'da eşkıyalık yapan Yeni Dünya Hüseyin, bu dönemde de ortaya çıkmaktadır.⁵⁶ Devlet tarafından yeniden affedilen Yeni Dünya, vezir ağalığı hizmetine kadar yükselerek takdir toplamış, İran Seferi'nde de binbaşılık rütbesiyle görevlendirilmiştir. Yeni Dünya'nın himayesindeki adamların sefere giderken yol üzerinde yaptıkları disiplinsiz hareketler ve hırsızlık, soygun gibi suçlar; seferden dönüş zamanı sipahileri, silahtar zabitlerini ve ihtiyarlarını sorunun kökten çözümü için harekete geçirmiştir. Serasker Ahmet Paşa'nın huzuruna çıkan bu kişiler, Yeni Dünya ve adamlarının Anadolu'ya dönüşünde tekrar eşkıyalık hareketlerine girişeceğini bildirerek, idam edilmelerini sağlamışlardır.⁵⁷

18. yüzyılın ilk yıllarında Anadolu'da baş gösteren Katolik rahiplerin misyonerlik faaliyetlerine 1720'li yıllarda da rastlanılmaktadır. Konuyla ilgili Hristiyan tebaanın İstanbul'a şikayeti üzerine bu faaliyetlerin önlenmesi ve rahiplerin görüldükleri yerlerde yakalanıp hapsedilmesine dair Anadolu'ya yeniden fermanlar gönderilmiştir.⁵⁸

⁵⁴ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınları, İstanbul, 1987, s. 34-35.

⁵⁵ KŞS 51/ 265-1.

⁵⁶ KŞS 48/277-1, 285-1.

⁵⁷ *Tarih-i Asım*, s. 546.

⁵⁸ *Tarih-i Asım*, s. 314-315.

1720’li yılların sonlarına doğru İran’ın Osmanlı hakimiyetinde olan yerlere saldırması üzerine İran’a tekrar sefer kararı alınmıştır.⁵⁹ Ancak bu sırada başlayan Patrona Halil İsyanı sebebiyle sefer gerçekleşmemiştir. Pasarofça Antlaşmasıyla başlayıp 12 yıl boyunca devam eden ve “*Lale Devri*” olarak anılan bu dönem 1730 yılında Patrona Halil İsyanı ile sona ermiştir. Bu isyan sonucunda III. Ahmet tahttan indirilmiş ve yerine I. Mahmut tahta çıkmıştır.⁶⁰

I. Mahmut’un tahta çıkmasının ardından da İran Seferi yeniden başlamıştır. Seferin Osmanlı kuvvetleri lehine sonuçlanması neticesinde yapılan barış antlaşmasıyla; Gence, Tiflis, Revan, Nahçıvan, Kaht, Karteli, Şirvan ve Dağıstan Osmanlı Devleti’nde kalmıştır.⁶¹ 1730’ların sonlarına doğru İran ile tekrar savaş başlamıştır. İran’ın, Irak taraflarına olası saldırı girişimlerini önlemek için önceki İran Seferi’nde Bağdat Valisi ve serasker olan, sonrasında Rakka Valiliği ve Anadolu Müfettişliği görevinde bulunan Ahmet Paşa, Evail-i R. Ahir 1152 (Temmuz ortaları 1739) tarihinde tekrar Bağdat ve civarının muhafazasıyla görevlendirilmiştir.⁶²

Osmanlı Devleti’nin doğuda İran ile mücadelelerini fırsat bilen Rusya ve Avusturya bu sırada harekete geçmiştir. Ruslar, Özi Kalesi’ni aldıktan sonra Avusturya kuvvetleri Niş Kalesi’ni ele geçirmişlerdir.⁶³ Asker tedariki ve ordunun diğer ihtiyaçları hususunda bu seferlerde de Anadolu’ya sayısız fermanlar gönderilmiştir. Anadolu’da asker ve işe yarar kişilerin bir an önce orduya ulaştırılmaları istenilen bu fermanların gönderilmeleri⁶⁴, emredildiği üzere gereken karşılığı bulamayınca tekrarlanarak devam etmiştir. Asker toplamak için sürücülerin tayin edildiği bu süreçte; seferler için takviye kuvvetlerin bir an önce Gelibolu tarafına geçerek Edirne’de orduya katılmaları emredilmiş⁶⁵, bu emre

⁵⁹ Mustafa Sami, Hüseyin Şakir, Mehmet Subhi, *Tarih-i Sami ve Şakir ve Subhi*, Asır Matbaası, İstanbul, 1198, s. 4.

⁶⁰ Osmanlı-İran Savaşları ve Patrona Halil İsyanı için bkz. R. W. Olson, “The Patrona Halil Rebellion and Ottoman-Persian Wars and Eighteenth Century Ottoman Historiography”, *Turkic Culture Continuity and Change*, Bloomington: Indiana University, 1987, ss. 75-82, Faik Reşit Unat, *1730 Patrona İhtilâli Hakkında Bir Eser Abdi Tarihi*, TTK, Ankara, 1999.

⁶¹ *Tarih-i Sami ve Şakir ve Subhi*, s. 40.

⁶² Ahmet Paşa’nın kethüdası Abdurrahman’a ve mübaşir tayin edilen Burgusi Mehmet Efendi’ye hitaben gönderilen bu fermanla, kethüda Abdurrahman terfi ederek Ahmet Paşa’nın yerine Anadolu Müfettişliği görevine atanmıştır. KŞS 54/334-2.

⁶³ *Tarih-i Sami ve Şakir ve Subhi*, s. 96, 98 ve 99.

⁶⁴ KŞS 54/352-1, 54/350-1.

⁶⁵ Evail-i Z. Hicce 1151 (Mart ortaları 1739) KŞS 54/342-1. Evahir-i Şaban 1151 (Aralık başları 1738) KŞS 54/356-1.

uymayanların idam edileceği kesin bir dille ifade edilmiştir.⁶⁶ Geçmiş yıllarda olduğu gibi savaş zamanı ordunun takviye gücünü Levendler oluşturmaktadır. Bu takviye gücün tedarik edilmesi için tayin edilen mübaşirlere, Trablusşam'dan başlayarak Anadolu'yu içine alan geniş bir bölgede güçlü, savaşabilecek süvari levendleri birbirlerine kefil olmak şartıyla askere alarak zamanında orduya yetiştirmeleri emredilmiştir.⁶⁷ Devlet, orduya takviye kuvvet ihtiyacını karşılamak için emekli askeri sınıf mensuplarından da yararlanma yoluna gitmiştir. Bunun için Evahir-i Şevval 1151 (Şubat başları 1739) tarihinde gönderilen fermanla, emekli olmalarına rağmen savaşmaya gücü yeten kişilerin sefere giden askerler ile sefere ulaştırılabileceği belirtilerek, bu askerlerin vaktinde Edirne'ye ulaştırmaları emredilmiştir.⁶⁸

Avusturya ve Rusya savaşları sırasında mali açıdan büyük bir önem teşkil eden devlet hazinesinin İstanbul'a ulaşması, Anadolu yol güzergahındaki güvenlik sorunları nedeniyle riskli bulunmaktadır. Güvenlik sorunları sebebiyle Anadolu'ya gönderilen fermanlarda, devlet hazinesinin güvenli bir şekilde İstanbul'a ulaştırılması için yol üzerinde hazinenin geçtiği kaza ve nahiye sınırlarında asayişin sağlanması emredilmektedir.⁶⁹ Bu dönemde Anadolu yol güzergahındaki en büyük tehlikelerden birisi Sarıbey Oğlu olarak bilinen kişinin liderliğinde Anadolu'da terör estiren eşkıya grubudur. Aydın ve civarında, maiyyetinde bulunan on binden fazla adamla eşkıyalık yapan Sarıbey Oğlu'nu durdurmak için Rakka Valisi Ahmet Paşa görevlendirilmiş ve Aydın Muhassıllığı'na tayin edilmiştir.⁷⁰ Ahmet Paşa'nın kuvvetlerine karşı koyamayan Sarıbey Oğlu ve adamlarının sığındığı Hanos Kalesi kuşatma altına alınmıştır. Ancak 21 Z. Ka'de 1151 (2 Mart 1731 Pazartesi) günü kaleye hücum edildiği sırada Sarıbey Oğlu ve adamları fırsatını bularak kaçmayı başarmışlardır. Karaman Eyaleti güzergahında ilerleyen Sarıbey Oğlu'nun Adana taraflarına kaçabileceği belirtilerek görüldüğü yerde öldürülmesi emredilmiştir⁷¹ ve başına ödül konulmuştur.⁷² Sarıbey Oğlu, Hanos

⁶⁶ Evasıt-ı Z. Hicce 1151 (Mart sonları 1739) KŞS 54/343-3.

⁶⁷ 4 Şevval 1151 (15 Ocak 1739 Perşembe) KŞS 54/347-1. Tarihsiz KŞS 54/349-1.

⁶⁸ KŞS 54/346-1.

⁶⁹ Evail-i R. Ahir 1152 (Temmuz ortaları 1739) KŞS 54/327-1.

⁷⁰ *Tarih-i Sami ve Şakir ve Subhi*, s. 140. KŞS 54/327-1.

⁷¹ 23 Z. Ka'de 1151 (4 Mart 1739 Çarşamba) KŞS 54/350-2.

⁷² 4 Z. Hicce 1151 (15 Mart 1739 Pazar) KŞS 54/348-3. Evahir Z. Ka'de 1151 (Mart başları 1739 Cuma) KŞS 54/348-2.

Kalesi'nden Bolvadin⁷³ taraflarına ilerlemiş, oradan da Konya tarafına kaçmıştır. Bunun üzerine Ahmet Paşa, Sarıbey Oğlu'nu yakalamak üzere Konya'ya gelmiş ve 13 gün Konya'da kalmıştır.⁷⁴ 8 R. Evvel 1152 (15 Haziran 1739 Pazartesi) tarihinde de Sarıbey Oğlu'nun kellesi bizzat Ahmet Paşa tarafından İstanbul'a ulaştırılmıştır.⁷⁵

Avusturya ve Rusya savaşları sonrasında, bu kez savaşların yönü yine doğu tarafına çevrilmiş ve Osmanlı-İran savaşları yeniden başlamıştır.⁷⁶ İran Seferi'nin gidişatı ile ilgili belgelerde herhangi bir bilgi bulunmasa da savaş döneminde, ordunun iâşe ve diğer ihtiyaçlarının temini hususunda yaşanan yolsuzluklar savaşın bitmesiyle birlikte gün yüzüne çıkmıştır. Yolsuzlukların araştırılması için 12 C. Evvel 1162 (30 Nisan 1749 Çarşamba) tarihinde; Konya Valisi, Konya Naibi ve araştırma için tayin edilen mübaşir Hasan'a bir ferman gönderilmiştir. Fermanda öncelikle 1156 (1743-1744) yılında İran Seferi için Ilgın, Keçiborlu, Gönen, Eğirdir kazalarından satın alınan; arpa, un, saman, odun, ot ve kömürün savaşın bitmesiyle birlikte kaza ahalisine iade edilmesinin ferman olduğu belirtilmiştir. Ancak bu emtiyanın kaza ahalisine ulaşmadığı, Ilgın ayanından Fazlı adlı kişinin bütün emtiayı haksız yere zaptettiği ve 1160 (1747-1748) yılında yaşanan kuraklığı fırsat bilerek ahaliye; 15, 16 ve 17'şer guruşa sattığının haber alındığı ifade edilmiştir. Bu durumun araştırılarak, haksız kazanç sağlayanlardan emtia bedellerinin alınıp İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir.⁷⁷

18. yüzyılın ilk yarısının sonlarına gelindiğinde Bağdat ve çevresinde isyan girişimlerinin olduğuna dair haberler İstanbul'a ulaştırılmıştır. Bağdat Valisi Mehmet Paşa'dan gelen bu habere göre Basra Valisi Süleyman Paşa, kapı halkı olan levent ve urban eşkıyasının desteğiyle Bağdat'ı kuşatacaktır. Ancak olayın gerçek yüzü böyle değildir. Basra civarındaki isyankar gruplar ve Bağdat'ta bulunan birtakım kötü niyetli kişilerin ortaya attığı bu asılsız kuşatma haberine; iki valinin, karşılıklı söylentiler yüzünden önceden aralarında olan husumet de eklenince Bağdat Valisi Mehmet Paşa, olayın doğruluğunu araştırmadan durumu İstanbul'a bildirmiştir.⁷⁸ Devlet, bu haber üzerine harekete geçerek,

⁷³ Evail-i Z. Hicce 1151 (Mart ortaları 1739) KŞS 54/346-2.

⁷⁴ 22 R. Evvel 1152 (29 Haziran 1739 Pazartesi), KŞS 54/8-1.

⁷⁵ *Tarih-i Sami ve Şakir ve Subhi*, s. 149.

⁷⁶ Süleyman İzzi, *Tarih-i İzzi*, Müteferrika Matbaası, İstanbul, 1199, s. 8-30-34.

⁷⁷ KŞS 57/159-1. Ayrıca konunun benzeri için 57/158-1.

⁷⁸ *Tarih-i İzzi*, s. 207.

Bağdat savunması hazırlıklarıyla uğraşan Vali Mehmet Paşa'nın emrine verilecek askeri kuvvetlerin ikmalini sağlamak için ilgili eyalet merkezlerine fermanlar göndermiştir.⁷⁹ Olası Bağdat kuşatması için yapılan hazırlıklar sırasında Basra Valisi Süleyman Paşa, İstanbul'a gönderdiği mektupta, kendisi ile ilgili çıkan söylentileri yalanlayarak devlete bağlılığını bildirmiştir. Bu mektubun İstanbul'a ulaşmasıyla birlikte, mübaşir tayin edilen İkinci Mirahor Mustafa Efendi, Basra'ya ulaşmış ve olayın aslı anlaşılmıştır.⁸⁰

Bağdat taraflarında yaşanan bu siyasi gelişmelere denk düşen zamanlarda İstanbul'un iâşe sorunu baş göstermiştir. İstanbul'a Rumeli ve Anadolu'dan gelen koyunlar, İstanbul halkına yetmemekte ve şehirde et sıkıntısı çekilmektedir. Bu sorun için Evail-i R. Evvel 1162 (Şubat sonları 1749) tarihinde Anadolu'ya fermanlar gönderilmiştir. Fermandan, Anadolu'dan İstanbul'un iâşesi için yola çıkan koyunların tamamının İstanbul'a ulaşamadığı ve yolda bir kısmının satıldığı, Rumeli tarafından gelen koyunların da yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda fermanda, İstanbul'a getirilen koyunların başkaları tarafından satın alınmasının yasaklandığı belirtilerek, koyunların bir an önce yola çıkarılıp İstanbul'a ulaştırılması emredilmiştir.⁸¹

⁷⁹ Evail-i Ramazan 1162 (Ağustos ortaları 1749) KŞS 57/143-1. Konuyla ilgili Zaralızade Mehmet Paşa'nın 19 Ramazan 1162 (2 Eylül 1749 Salı) tarihli, buyrulduyu da gönderilmiştir. KŞS 57/144-2

⁸⁰ *Tarih-i İzzi*, s. 207.

⁸¹ KŞS 57/172-1.

1.1.2 18. Yüzyılın İlk Yarısında Karaman Eyaleti'nin ve Konya'nın Durumu

Karaman Eyaleti'nin ve eyalet merkezi Konya'nın 18. yüzyılın ilk yarısında içinde bulunduğu siyasi koşullar, Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı ve yönetim organizasyonunun temelini oluşturan tımar sistemindeki bozulmanın bir sonucudur.⁸² XVI. yüzyılın sonlarında başlayıp XVII. yüzyıl boyunca devam eden bu bozulma sürecinde, tımar sisteminin yerini alan iltizam uygulamasında; has, zeamet ve tımar arazilerinin gelirleri mukataaya dönüştürülerek, arazilerin tasarruf hakkı belirli bir dönem aralığı için en yüksek meblağı ödemeyi teklif eden mültezimlere devredilmiştir.⁸³ 17. yüzyıl sonlarından itibaren de iltizama verilen arazilerin, belirli bir dönem aralığı için mültezimlere devri uygulaması yerine “*kayd-ı hayat şartıyla*” yani ömür boyu tasarruf hakkı verilerek malikane sistemine geçilmiştir.⁸⁴

Tımar sistemindeki bozulmanın yaşandığı bu süreçte; birçok eyalet ve sancak, devlet bürokrasisinde yüksek makamlarda bulunan görevlilere ve sınırdaki kalelerin komutanlarına arpalık olarak verilmeye başlanmıştır. 18. yüzyıl ile birlikte olağan hale gelen bu tahsisler sonucunda; eyalet ve sancakları tasarruf eden vezir ve paşalar, görev yerlerine gitmeyi tercih etmeyerek yerlerine vekilleri olarak mütesellimleri görevlendirmişlerdir.

17. yüzyılda kapıkulu ocaklarında görevli olan kişiler arasından seçilen mütesellimler, iltizam ve malikane uygulamalarıyla birlikte özellikle 18. yüzyılda bölgeyi tanıyan, bölge halkı üzerinde saygınlığı olan ve vergi gelirlerini eksiksiz toplayabilme özelliklerine sahip “*yerel nüfuzlular*” arasından seçilmeye başlanmıştır. Mütesellimlik görevinin dışında da devletin üst düzey görevlileri, iltizamlarına aldıkları arazilerde de fiili yetkilerini yerel nüfuzlulara devretmişlerdir. Bu yerel nüfuzlular genellikle şehirde yaşayan kişiler olduklarından veya arazilerin geniş alanlara yayılması sebebiyle var olan

⁸² Tımar Sistemi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, “Tımar”, *İA*, Cilt: 12/1, MEB, Eskişehir, 1997, ss. 286-333, Mustafa Akdağ, “Tımar Rejiminin Bozuluşu”, *DTCF Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, Ankara, 1945, ss. 419-431.

⁸³ Mehmet Genç, “İltizam”, *İA*, Cilt: 22, TDV, İstanbul, 2000, ss. 154-158.

⁸⁴ Mehmet Genç, “Mâlikâne”, *İA*, Cilt: 27, TDV, Ankara, 2003, ss. 516-518.

vergi kalemlerinin çokluğundan, bu işleri diğer taşralı nüfuz sahiplerine yani üçüncü sahiplara devretmişlerdir. Bu uygulama sonucunda, müteselsil olarak taşradaki fiili yetkiler, yerel nüfuz sahibi kişilerin eline geçmiştir.⁸⁵

İncelenen dönemin genel siyasi koşulları kapsamında Konya ve çevresindeki siyasi durum, aynı zamanda Anadolu genelindeki durumu yansıtmaktadır.⁸⁶ Konya mahkeme kayıtlarına yansıyan olaylar, bu dönemde Konya ve çevresinde vergi gelirlerinin toplanmasında yaşanan usulsüzlükleri göstermektedir. Taşrada fiili yetkileri ele geçiren yerel nüfuzlular; levend ve sekbanlardan oluşan özel kuvvetlerini oluşturmuşlardır. Yerel nüfuzlular, “*kapûlu*” olarak adlandırılan levend ve sekbanlardan oluşan özel kuvvetleri ile birlikte iltizamları altına aldıkları arazilerde, yetkilerini kötüye kullanarak ve ekonomik çıkarlarını gözeterek “*devre çıkma*”⁸⁷ eylemleriyle reayadan kanun dışı ve keyfi vergiler toplamışlardır. Taşrada yaşanan bu olumsuz gelişmelerin önüne geçmek, asayişin temin etmek ve reyanın huzur ve refahını sağlamak için devlet geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi adaletnameler yayınlamıştır.⁸⁸ Örneğin Evahir-i R. Ahir 1122 (Haziran sonları 1710) tarihinde, Karaman valilerine hitaben gönderilen bir adalet fermanında; vüzera, mirmiran, sancakbeyleri, mütesellimler, havass voyvodaları ve sair ehl-i örf taifesinin; reaya, beraya, fukara ve sairlerinden “*devr*” adı altında “*kaftan bahâ*”, “*zahire bahâ*”, öşr ve sair gereksiz akçe almamaları emredilmektedir.⁸⁹

⁸⁵ Özer Ergenç, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetiminin Mali Nitelikleri”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 369-370-381-382, Özer Ergenç, “‘A’yân ve Eşrâf’ Diye Anılan Seçkinler Grubunun XVIII. Yüzyılda Osmanlı Toplumundaki Rolü Üzerine”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 407, Halil İncalçık, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, vol: VI, 1980, s. 304-305.

⁸⁶ Bkz. Mustafa Öztürk, “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları”, *Belleten*, Cilt: LIV, Sayı 211, Ankara, Aralık 1990’dan ayrı basım, ss. 963-993, Mustafa Kaya, “18. Yüzyılda Yabanabad Kazasında Görülen Kanunsuzluk Hareketleri”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı 1, Ankara, 2013, ss. 51-65, Ercan Gümüş, “Ahkâm Defterlerine Göre 18. Yüzyıl Ortalarında Urfa/Ruha’da Yükselen Yerel Güçler ve Bunların Devlet ve Çevreleriyle İlişkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı XXXVI, 2018, ss. 104-129, v.d.

⁸⁷ Bkz. s. 21-22.

⁸⁸ Yücel Özkaya, “18. Yüzyılda Çıkarılan Adalet-Nâmelere Göre Türkiye’nin İç Durumu”, *Belleten*, Cilt: XXXVIII, Sayı 151, Ankara, 1974, s. 445-448. Ayrıca bkz. Halil İncalçık, “Adâletnâmeler”, *Belgeler*, Cilt: 2, Sayı 3-4, TTK, Ankara, 1965.

⁸⁹ KŞS 44/181-1

Bu adaletnameden yaklaşık 40 yıl sonra Konya Naibi ve Suğla Mukataası'ndaki kadınlara gönderilen 8 Şaban 1162 (24 Temmuz 1749 Perşembe) tarihli bir ferman, “*devre çıkma*” gibi reyanın sosyal ve ekonomik hayatını olumsuz yönde etkileyen eylemlerin incelenen dönem boyunca devam ettiğini göstermektedir. Fermanda ifade edildiği üzere Sahra Nahiyesi'ne bağlı Suğla Mukataası reayası, “*tekâlif-i şakka*” ve “*tekâlif-i örfiyye*” vergilerinden muaf olmalarına rağmen vergi tahsildarları her sene 80-100 atlı ile köylerine gelip reyadan; koyun başına 3'er 4'er akçe “*resm*”, “*mübaşiriyye*”, “*ağalık*” ve “*kolcu akçesi*” almaktadırlar.⁹⁰

Reyanın, kendilerinden kanun dışı ve keyfi olarak alınan bu vergiler karşısında haklarını aramak için divana şikayet dilekçeleri gönderdiği ve kanun dışı uygulamaların son bulması için yerel mahkemeye sunmak üzere fermanlar aldığı görülmektedir. Örneğin Konya Sancağı'na bağlı Sudirhemi Nahiyesi'ndeki Saray Köyü sakinleri, köyün müşterek sipahilerinden olan Sipahi Ahmet Ağa'dan 29 Şaban 1113 (29 Ocak 1702 Pazar) tarihinde davacı olmuşlardır. Köy halkı, Ahmet Ağa'nın adamlarıyla birlikte köye gelerek “*resm-i otlak*” ve “*bâd-ı hevâ*” adı altında vergi talep ettiğini söylemişlerdir. Köy ahalisi, sorunun çözümü için divandan aldıkları fermanı mahkemeye ibraz etmişlerdir. Mahkeme, davacıların ifadeleri ve divandan alınan ferman gereği Ahmet Ağa'yı reyadan haksız yere vergi alma konusunda uyarmıştır.⁹¹

Bu gibi davaların bazen bölge ahalisi ve vergi toplamakla görevli kişinin anlaşma yoluna gitmesiyle de çözüldüğü görülmektedir. Konya Sancağı Hatunsaray Nahiyesi Detse Köyü sakinleri, köylerine 8000 akçe ile mutasarrıf olan Zaim Mustafa Ağa ile ilgili şikayetlerini merkeze taşımış, konunun çözümü ile ilgili ferman ve fetva olarak 10 C. Evvel 1122 (7 Temmuz 1710 Pazartesi) tarihinde mahkemeye başvurmuşlardır. Köy ahalisi ifadelerinde, köylerini 4 zaimin ortaklaşa tasarruf ettiğini, zaimlerinin tayin ettiği subaşının vergi toplama zamanı dışında keyfi olarak maiyyetindeki adamlarla köylerine geldiğini ve “*yemlik*”, “*tozluk*”, “*resm-i bennak*”, “*mücerred*” adı altında kanun dışı vergiler aldıklarını iddia etmişlerdir. Merkezden aldıkları ferman ve fetvayı mahkemeye ibraz eden davacılar, Zaim Mustafa Ağa ve subaşısının keyfi uygulamalarının

⁹⁰ Fermanın aslında tarih yazılmadığı belirtilmiştir, KŞS 57/150-1.

⁹¹ KŞS 39/199-1.

sonlandırılmasını talep etmişlerdir. Mahkeme, ibraz edilen ferman ve fetvayı incelediğinde köy ahalisinin haklı olduğuna karar vermiştir.⁹² Köy ahalisi ve Zaim Mustafa Ağa arasında konuyla ilgili görülen birkaç dava sonrasında anlaşma sağlanmış, Zaim Mustafa Ağa ve zeamet ortağı Zaim Ali Ağa, köy ahalisine “*bedel-i sulh*” olarak 5000 cedit akçe vermişlerdir.⁹³

Kapulu levend ve sekban grupları, maiyyetinde buldukları kişilere hizmet etmenin yanı sıra kendi çıkarları doğrultusunda da kanunsuz eylemlere de girişmişlerdir. Bu eylemlerden etkilenen biri de Larende Göcerli Köyü’nden Abdi’dir. 23 Şaban 1130 (22 Temmuz 1718 Cuma) tarihindeki davada Abdi; on beş gün önce kendisi, oğlu Fazlı, arkadaşları Mehmet ve Hamza ile Larende’ye giderken yolda Karaman Mütesellimi Es seyyid Ali Baba Ağa’nın baş bölükbaşı olan Kara Ahmet Ağa ve yanlarındaki levend grubunun kendilerine saldırdıklarını söylemiştir. Bu saldırı sırasında Kara Ahmet Ağa ve yanındakilerin bir katır ve bazı eşyalarını çaldıklarını; oğlu Fazlı’yı öldürüp arkadaşlarını kaçırdıklarını belirtmiştir. Sonrasında Abdi, arkadaşlarını kurtarmak için araya aracı soktuğunu ve Kara Ahmet Ağa’ya 55 guruş değerinde 1 sim topuz ile 15 guruş nakit verdiğini söylemiştir. Abdi, baş bölükbaşı Kara Ahmet Ağa ile anlaşmaları sonucunda Kara Ahmet Ağa’ya verdiği topuz ve 15 guruşu geri alarak davadan feragat ettiğini beyan etmiştir.⁹⁴

Anadolu genelinde yaşanan eşkıyalık hareketleri de Konya ve çevresinde incelenen dönemin temel sorunlarından biridir. Savaş zamanlarında orduya askeri destek sağlayan yerel yöneticilerin insan kaynağı olan levendler, seferin son bulmasıyla serbest kalmaktadır. Serbest kalanlar arasından bir yöneticinin maiyyetine giremeyen levendler, kendi başlarına buyruk bir şekilde hareket ederek eşkıyalık yapmaktadır.⁹⁵ “*Kapûsuz*” olarak adlandırılan bu levend gruplarının, Anadolu’nun genelinde olduğu gibi 18. yüzyılın ilk yarısında Karaman Eyaleti, Konya Şehri ve çevresinde; yol kesme, soygun, yağma ve adam öldürme gibi kanunsuz eylemlere giriştikleri görülmektedir. Bu kanunsuz

⁹² KŞS 44/126-1. Ayrıca aynı konu ile ilgili Detse Köyü ahalisi ve Mustafa Ağa’nın diğer davaları için bkz. KŞS 44/126-2., 44/127-1.

⁹³ KŞS 44/130-2.

⁹⁴ KŞS 48/104-4.

⁹⁵ Yücel Özkaya, *a.g.m.*, s. 461.

eylemler; köylerde, kasabalarda ve şehirlerde reayanın “*perâkende ve perîşân*” olmasına neden olmuştur.

Konya’da kapusuz levend saldırılarının en dikkat çekici olanı, merkeze gönderilen ve bir örneğinin sicile kaydedildiği ilam sayesinde öğrenilmektedir. 1 C. Evvel 1130 (2 Nisan 1718 Cumartesi) tarihli ilamın içeriğinde ilk olarak önceden gönderilen bir ilama atıf yapılmıştır. İlamda, geçmiş yıllarda Konya Şehri ve sancak genelinde yaşanmış levend ve eşkıya saldırılarından bahsedilerek; köylerin boşaldığı, halkın güvenli şehirlere göç ettiği ve yol güvenliğinin kalmadığı ifade edilmiştir. Bu atıf sonrasında ise Konya Sancağı’nda Danya, Çukurcu Ali, Torun ve Keleş Mustafa adlı bölükbaşılardan ortaya çıktığından, sancak genelinde köy baskınları yaparak genç kız ve oğlanları kaçırdıklarından ve köyleri ateşe verdiklerinden bahsedilmiştir. Konya Şehri’nde de levend ve eşkıya gruplarının türlü suçlara bulaştığı, bu sebeple de halkın huzurunun kalmadığı ifade edilmiştir. İlamın devam eden satırlarında Konya halkının bu gruplarla silahlı mücadeleye giriştiği ve 10-15 kadarını öldürdüğü öğrenilmektedir. Levend ve eşkiyalardan geriye kalanlar, Keleş Mustafa önderliğinde şehir surlarının dışına kaçarak sur dışı mahalleleri yağma ve ateşe verme tehdidiyle eylemlerine devam etmişlerdir. Bu süreçte Konya surları ve kapıları sekbanlar ile ahali tarafından gece gündüz korunmuştur.⁹⁶

Bu olaylardan 1 ay sonra gerçekleşen dava ise yaşanan olayların boyutları hakkında fikir sahibi olunmasını sağlamaktadır. 23 C. Evvel 1130 (24 Nisan 1718 Pazar) tarihinde gerçekleşen mahkemede; Türkmen Ağası hizmetlisi Ebubekir Beşe, Karakayış Mahallesi’nden Hasan Beşe’nin bir ay önce mütesellim sarayında levendat ile yaşanan kavga sırasında bir atını, eyerini ve üzengisini aldığını iddia etmiştir. İddianın asılsız çıkmasıyla sonuçlanan dava, levend ve eşkıya gruplarının olaylar sırasında mütesellim sarayına kadar girdiklerini göstermesi ve gerçekleşen olayların boyutlarını günümüze kadar taşıması açısından önemlidir.⁹⁷

⁹⁶ KŞS 48/1-2.

⁹⁷ KŞS 48/39-1.

Kapusuz levend ve eşkıya gruplarının eylemlerinin incelenen dönem boyunca devam ettiği anlaşılmaktadır. Evahir-i C. Ahir 1162 (Mayıs sonları 1749) tarihinde gönderilen ferman da bu eylemleri doğrulamaktadır. Fermana, Konya çevresinde bulunan köylere baskınlar düzenleyen; Küçük Mehmet Bölükbaşı, Dal kuşak ve Genç Ali adlı eşkıyalardan bahsedilmiştir. Küçük Mehmet Bölükbaşı ve adamlarının Karaman Valisi'nin görevlendirdiği kişiler tarafından yakalandığı ifade edilerek, Dal Kuşak ve Genç Ali'nin de bir an önce yakalanıp, kafalarının kesilip merkeze gönderilmesi emrolunmuştur.⁹⁸

Karaoğlu olarak bilinen Seyyid Musa'nın maiyyetindeki 200 kişilik levend grubunun saldırıları ile ilgili 1 Şaban 1162 (17 Temmuz 1749 Perşembe) tarihli diğer bir kayıta da Seyyid Musa'nın adamlarının gün geçtikçe kalabalıklaştığı ve Konya Sancağı'nda köy köy gezerek hasat zamanı halkın mahsulünü gaspettiği öğrenilmektedir. Bu sırada Konya dışında Büyük Çay denilen yerde çadır kurup konaklayan Seyyid Musa ve adamlarının yakalanması için hazırlanan birlikler, olası mücadele esnasında halkın hasatlarının daha fazla zarar görme ihtimali göz önünde bulundurularak bekletilmiş; bu esnada Seyyid Musa ve adamları bölgeyi terketmiştir.⁹⁹

Eyaletin içinde bulunduğu bu durum, bölgenin yol ağlarının güvenliği için de ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Anadolu'nun ortasında yer alan ve Osmanlı coğrafyasında önemli noktaları birbirine bağlayan bu yol ağı, güvenlik açısından en tehlikeli güzergahlarından biri olmuştur. Bunlardan Beyşehir-Seydişehir yolu üzerinde, Bolmaya adlı zeamet köyü yakınında bulunan Yılman Beli ve Kılıç adlı mahallerdir. Bölgedeki yörük ve kürt grupları, seyahat edenleri gasp edip öldürmektedir. Bolmaya Köyü ahalişi kendi güvenlikleri açısından da önemli olan bu güzergahta derbentçi olarak görev almak için Konya Naibi aracılığıyla merkeze başvurmuşlardır. Merkezden gönderilen 19 Muharrem 1152 (28 Nisan 1739 Salı) tarihli bir fermanla, Bolmaya sakinlerinin vergilerini vermek şartıyla derbentçi olması onaylanmıştır.¹⁰⁰

⁹⁸ KŞS 57/153-1.

⁹⁹ KŞS 57/174-2.

¹⁰⁰ KŞS 54/337-1.

Sille ve çevresi ise Halep'ten İzmir tarafına seyahat eden tüccarlar için tehlikeli bir bölge durumundadır. Konya Valisi ve Konya Naibi'ne gönderilen 13 C. Ahir 1151 (28 Eylül 1738 Pazar) tarihli fermanda, Halep tüccarlarının Sille güzergahında; Silleli Abdulvahab, Kürd Hüseyin, Boduroğlu Anaştaş adlı eşkıyalar tarafından soyuldukları ve eşkıyaların kaçarken Bolasan'da gümrük görevlilerine saldırdıkları belirtilmiştir. Bu güzergahta diğer tüccarlar tarafından da aynı şikayetlerin bildirildiği ifade edilmiş; eşkıyaların yakalanarak Konya'da mahkeye çıkarılması ve cezalarının verilmesi emredilmiştir.¹⁰¹

Aksaray civarındaki köylerin levend ve eşkıya saldırıları sonucunda terkedilmesi, bu güzergahta bulunan ve bölgede seyahat edenlerin uğrak noktası olan Sultan Hanı'nın da güvenliğini için tehlike oluşturmuştur. Bölgedeki asayişin sağlanması amacıyla civar köyler ahalisinin başvurusu üzerine 28 Muharrem 1151 (18 Mayıs 1738 Pazar) tarihinde gönderilen fermanla köy ahalisi Sultan Hanı'na derbentçi olarak atanmıştır.¹⁰²

¹⁰¹ KŞS 54/359-1.

¹⁰² KŞS 54/370-2.

1.2 İDARİ YAPI

15. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti ile Karamanoğulları arasında yaşanan Anadolu'ya egemen olma mücadelesi; Osmanlıların, İç Anadolu'dan Akdeniz'e uzanan Karamanoğulları toprakları üzerinde hakimiyet kurmasıyla son bulmuştur. Karaman Eyaleti olarak adlandırılan bölgede yapılan ilk tahrirle birlikte idari birimler belirlenmiştir. Eyalet merkezi, 16. yüzyıldan itibaren Konya olan bu idari birimlerde 18. yüzyıla kadar geçen süreçte kayda değer bir değişiklik yaşanmamıştır.

Bu dönemde taşrada yönetim birimleri geçmiş yüzyıllardaki örgütlenme biçimini korumuş ancak 17. yüzyılda devletin idari anlamda yaşadığı dönüşüm bu örgütlenmenin niteliksel olarak farklılaşmasına neden olmuştur. 18. yüzyılın ilk yarısına ait Konya Mahkeme kayıtları ve diğer arşiv belgeleri bu dönüşüm sonucunda ortaya çıkan yeni düzen hakkında bilgiler sunmaktadır.

1.2.1 Karaman Eyaleti

Osmanlı Devleti'nin, Fetret Dönemi sonrasında Anadolu birliğini yeniden kurma sürecindeki en büyük rakibi Karamanoğullarıdır. 15. yüzyılın ikinci yarısında Karamanlılar ile yaşanan mücadeleler sonucunda II. Bayezid Dönemi'nde Karamanoğlu coğrafyası hakimiyet altına alınmış ve bu coğrafya, yapılan ilk tahrirlerde Karaman Eyaleti olarak adlandırılmıştır. Eyaletin idari yapısının şekillenmesi ise 16. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür.¹⁰³

II. Bayezid Dönemi'nde tahriri H. 888 yılında (1483-1484) yapılan Karaman Eyaleti ve Kayseri'deki vakıfları gösteren bir deftere göre Karaman Eyaleti; Konya, Belviran, Larende, Seydişehir, Beyşehir, Çimen, Akşehir, Ilgın, Niğde, Anduğu, Ürgüç, Ereğli, Aksaray, Koçhisar ve Kayseri kazalarından oluşmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰³ Halil İnalçık, Karaman coğrafyasının eyalet (beylerbeyilik) olma sürecinin 1468-1512 tarihleri arasında gerçekleştiğini belirtmektedir. Bkz. Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, İstanbul, 2006, s. 110.

¹⁰⁴ BOA, TT-1085. Orjinal nüsha İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları kısmındadır. Bkz. MC 0-161/1

16. yüzyılın ilk yarısında Evail-i Muharrem 929 (Kasım sonları 1522) tarihli tımar defteri¹⁰⁵ ve H. 943-944 (1536-1538) tarihlerinde düzenlenen tımar defterine¹⁰⁶ göre Karaman Eyaleti; Konya, Beyşehir, Kayseri, Niğde, Aksaray, İç-İl, Akşehir ve Larende sancaklarından oluşmaktadır.¹⁰⁷ Fetihden sonra eyalet merkezinin Konya olduğu ancak 16. yüzyılın ilk yarısından itibaren bir süre Kayseri'nin eyalet merkezi olarak kullanıldığı görülmektedir.¹⁰⁸ İç-İl, Karaman Eyaleti'nin bir sancağı iken 1571'de Kıbrıs'ın fethi ile birlikte oluşturulan Kıbrıs Eyaleti'ne bağlanmıştır.¹⁰⁹ 17. yüzyıla gelindiğinde, eyaletin merkezinin Konya olduğu Karaman Eyaleti yedi sancaktan oluşmaktadır.¹¹⁰ 18. yüzyıl'da Karaman Eyaleti'ne bağlı olan sancaklar, 27 R. Ahir 1130 (30 Mart 1718 Çarşamba) tarihli bir mahkeme kaydından öğrenilmektedir. Karaman Eyaleti'nde toplanan 82.5 kese akçe imdad-ı seferiyyenin merkezden gelen görevliye teslim edildiği kayda göre Karaman Eyaleti merkezi Konya olmak üzere; Konya, Niğde, Kayseri, Kırşehir, Beyşehir, Akşehir ve Aksaray sancaklarından oluşmaktadır.¹¹¹

Mahkeme kayıtlarından elde edinilen bu bilgiler ışığında, 18. yüzyılın ilk yarısında Karaman Eyaleti'nin 7 sancak ve 41 kaza merkezinden oluştuğu görülmektedir. 18. yüzyılın ilk yarısında belirlenen bu 7 sancak ve kaza merkezleriyle Karaman Eyaleti'nin sınırları aşağıdaki haritada belirlenmiştir.¹¹²

¹⁰⁵ BOA, TT-118.

¹⁰⁶ BOA, TT-188.

¹⁰⁷ BOA, TT-118'de eyalet sınırlarında Hamidili Sancağı da yer almaktadır.

¹⁰⁸ 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1996, s. 2.

¹⁰⁹ Ayni Ali, *Kavanin-i Al-i Osman der Hülasa-yı Mezamin-i Defter-i Divan 1018 (1609-1610)*, İstanbul, ?, s. 21.

¹¹⁰ Ayni Ali, s. 16.

¹¹¹ KŞS 48/279-1.

¹¹² Çizimde kullanılan harita, *Konya Vilayeti Hudud ve Yol Haritası*, BOA, HRT no. 1502, 1300 (1883). Cedid Atlas Tercümesi adlı kitapta, Anadolu'daki eyaletlerin gösterildiği harita ile karşılaştırılmıştır. Bkz. Mahmud Raif Efendi, *Cedid Atlâs Tercümesi*, Tab'hâne-yi Hümâyûn, İstanbul, 1218. Karaman Eyaleti'nin idari yapısı ile ilgili detaylı bilgiler ve arşiv kaynakları için bkz. Ek 1.

HARİTA 1: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Karaman Eyaleti

1.2.2 Konya Sancağı

Karamanoğulları Dönemi'nde başkent olan Konya Şehri, Osmanlı hakimiyetinden sonra da Karaman Eyaleti olarak idari birimlere ayrılan bölgenin merkezi olmayı sürdürmüştür.¹¹³ Şehir, aynı zamanda “Paşa Sancağı” olan Konya Sancağı'nın da merkezidir.

Konya Sancağı'nın idari birimlerinde 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar önemli bir değişiklik yaşanmamıştır.¹¹⁴ 18. yüzyılın ilk yarısında Konya Sancağı; Sahra, Hatunsaray, Sudirhemi, Saidili nahiye birimleri olarak 4 nahiyeye¹¹⁵ ve Konya merkez olmak üzere Larende, Ereğli, Eski-İl, Belviran, Gaferiyad, Divle, Kariş, İnsuyu, Bayburd, Aladağ, Turgud, Pirlevgenda ve Karapınar olarak 14 kaza birimine ayrılmıştır¹¹⁶.

Mahkeme kayıtları üzerinden yapılan incelemeler sonucunda Konya Sancağı'nın kuzey yönünde en uç noktasının Harun, güneyde ise en uç noktasının Karaöyük adlı yerleşim bölgeleri olduğu tespit edilmiştir. Bu iki uç yerleşme baz alındığında incelenen dönemde Konya Sancağı'nın kuzey-güney yönünde Kadınhanı güzergahından, günümüz mesafe ve yol sistemine göre 230 km. olduğu söylenebilir. Mahkeme kayıtlarından elde edilen veriler ışığında 18. yüzyılın ilk yarısında Konya Sancağı'nın sınırları aşağıdaki haritada gösterildiği gibi olduğu düşünülmektedir.¹¹⁷

¹¹³ Eyalet merkezi, bir önceki bölümde belirtildiği üzere 16. Yüzyılın ortalarında kısa süreliğine Kayseri olmuştur.

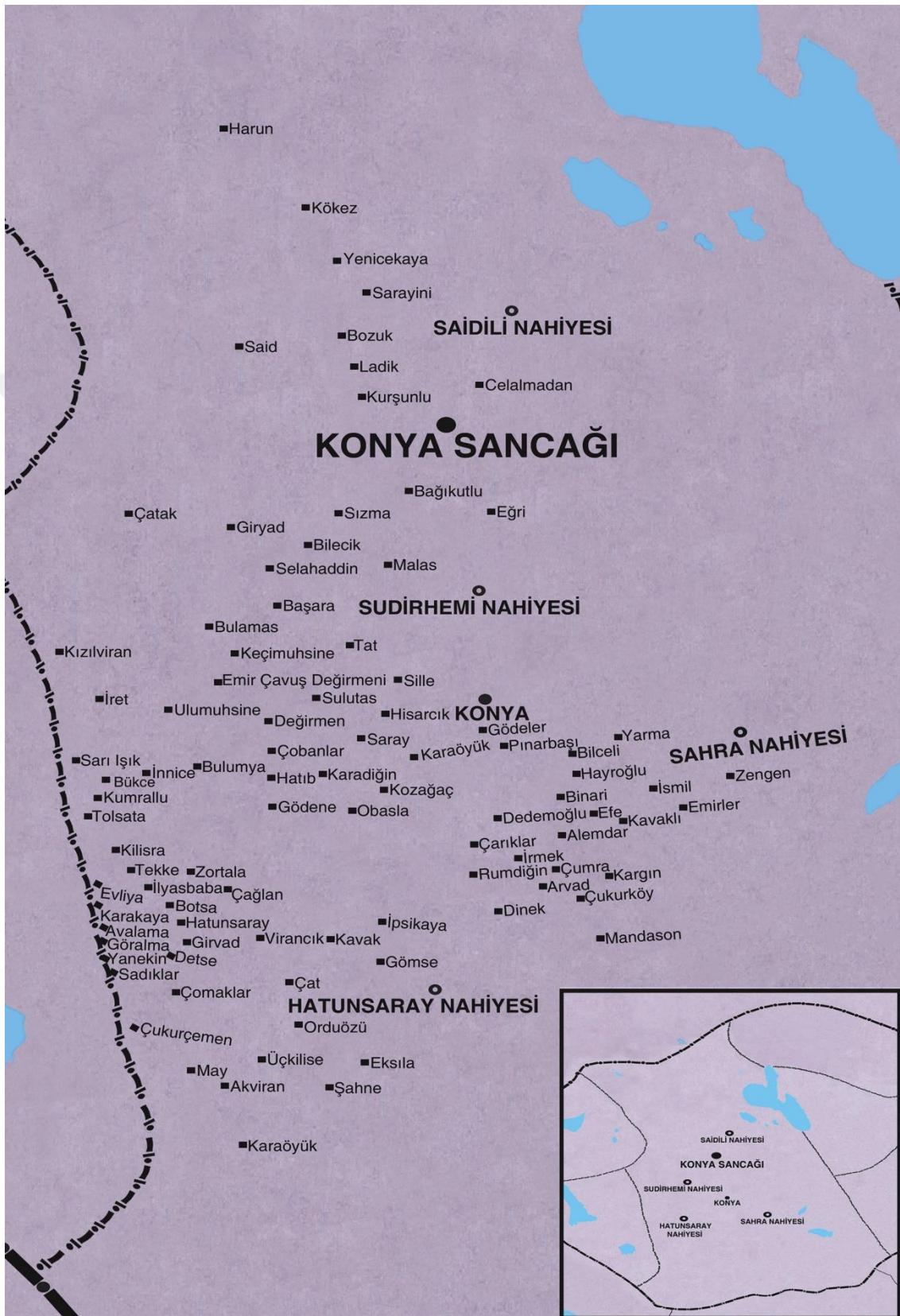
¹¹⁴ Bkz. BOA, TT-63, MAD. d.. 3074.

¹¹⁵ KŞŞ 48/8-1.

¹¹⁶ Bkz. Ek 1.

¹¹⁷ Çizimde kullanılan harita, *Konya Vilayeti Hudud ve Yol Haritası*, BOA, HRT no. 1502, 1300 (1883). Konya Sancağı yerleşmeleri ile ilgili detaylı bilgiler ve arşiv kaynakları için bkz. Ek 2.

HARİTA 2: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sancağı

Mahkeme kayıtlarında Konya menziline uzunluğuna dair bilgiler de bulunmaktadır. Menzilci tayini ile alakalı bir kayıta, kardeşi Abdi'nin ölmesiyle yerine menzilci tayin edilen Osman, Konya'nın her iki ucu arasındaki mesafenin 20 ile 22 saatlik yol olduğunu belirtmiştir.¹¹⁸ Kayıta geçen bu 20 ile 22 saatlik mesafenin ortalama kaç kilometre olduğu ve bargirin saatte ortalama kaç kilometre yol alabildiğine dair ipuçları yine mahkeme kayıtlarında görülebilmektedir.

Haremeyn Evkafı Nazırı Süleyman Ağa'nın arzı sonucunda merkezden gönderilen fermanda, Haremeyn Evkafına bağlı Sultan Alaaddin Camii Evkafı köylerinden olan Sille'nin Konya'ya sadece 1.5 saat mesafede olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁹ Belgede, Konya merkeze yaklaşık 10 kilometre olan Sille'nin 1.5 saat sürdüğünün belirtilmesi, bargirin saatte yaklaşık 6.6 kilometre yol kattığını göstermektedir. Diğer bir fermandan ise Eski-İl Kazası'na tabi Bağlıca Köyü ile Aksaray arası mesafenin 10 saat sürdüğü öğrenilmektedir.¹²⁰ Günümüzde Eski-İl Eşmekaya İlçesi'ne bağlı Bağlıca ile Aksaray arası 56 kilometredir. Bu sonuçtan da bargirin saatte 5.6 kilometre yol kattığı söylenebilir. Elde edilen iki veri sonucunda, bargirin ortalama hızı saatte 6 kilometre olarak alındığında ve Konya menziline her iki ucu arasındaki mesafenin 22 saat olduğu varsayıldığında, bu iki uç arasındaki uzaklığın yaklaşık 132 km. olduğu sonucuna varılmaktadır.¹²¹

1.2.3 Askeri-İdari Yönetim

18. yüzyılın ilk yarısında askeri-idari yönetim mekanizması, 17. yüzyılda devletin ekonomik sisteminde gerçekleşen değişimlere paralel bir biçimde yapısal olarak dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm, Klasik Dönemde taşrada merkezi otoritenin sürdürülebilirliğini sağlayan askeri-idari yönetim mekanizmasının temel fonksiyonlarını yitirmesine ve merkezi otoritenin taşrada gücünün zayıflamasına neden olmuştur.

¹¹⁸ Menzilci Osman'ın bu ifadesinde Konya menziline birbirine en uzak iki ucunun kastedildiği düşünülmektedir.

¹¹⁹ KŞŞ 44/194-1.

¹²⁰ KŞŞ 48/243-1.

¹²¹ Konya menzili ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Cemal Çetin, "İşlevleri ve Özellikleri Bakımından Konya Menzilleri (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 21, Konya, 2007, ss. 295-344.

1.2.3.1 Genel Durum

Tımar sisteminin işlevini iyice yitirdiği 18. yüzyılda, Anadolu ve diğer bölgelerde çoğu eyalet ve sancak yukarıda da bahsedildiği üzere arpalık olarak devletin üst kademesindeki kişilere ve savaş döneminde seferde yararlık gösteren komutanlara verilmiştir.¹²² Karaman Eyaleti de yüzyılın başında 1 Ramazan 1113 (30 Ocak 1702 Pazartesi) tarihli bir belgede, “*ber vech-i arpalık*” Ali Paşa gibi üst kademedeki kişilere ve komutanlara tevcih edilen eyaletlerdendir.¹²³ Bu tevcihlerde bir yıl ile sınırlandırılmakta olan görev süresi, sonunda uygun görülürse yenilenmekte veya başka bir kişiye tevcih edilmektedir.¹²⁴ İncelenen dönemde görev süresindeki bu sınırlandırma aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere özellikle 1710’lu yıllarda bir yılın da altına inmiştir.

Tablo 6: 1710’li Yıllarda Karaman Eyaleti’ne Yapılan Beylerbeyi Atamaları

ATANAN	GÖREVDE KALDIĞI TARİHLER
Ali Paşa	22 Z. Hicce 1126 (29 Aralık 1714) ¹²⁵ ? 1127 (1715)
Uzun Yusuf Ağa	? 1127 (1715) ¹²⁶
Es seyid Ahmet Paşa	29 Muharrem 1128 (24 Ocak 1716) ¹²⁷ ? 1128 (1716)
Hüseyin Paşa	? 1128 (1716) ¹²⁸
Şahsuvarzade Seyyid Mehmet Paşa	1 Şevval 1128 (18 Eylül 1716) ¹²⁹

¹²² Özer Ergenç, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetiminin Mali Nitelikleri”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 370. Karaman Eyaletine yapılan beylerbeyi tevcihleriyle ilgili bkz. Fahameddin Başar, *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*, TTK, Ankara, 1997.

¹²³ BOA, A{RSK.d...1151, s. 18.

¹²⁴ Halil İncalcık, “Centralization and Decentralization in Ottoman Administration”, *Studies in 18th Century Islamic History, Papers on Islamic History, vol 4*, ed. Thomas Naff, Roger Owen, Carbondale: Southern Illinois University Press, 1977, s. 30.

¹²⁵ KŞS 45/2-1.

¹²⁶ *Tarih-i Raşid*, Cilt 4, s. 59.

¹²⁷ KŞS 47/23-2.

¹²⁸ *Tarih-i Raşid*, Cilt 4, s. 242.

¹²⁹ KŞS 47/25-1. Şehsuvarzade Seyyid Mehmet Paşa’nın Can Arslanoğlu Hüseyin Paşa’dan sonra beylerbeyliğine atandığını *Tarih-i Raşid*’te kronolojik olarak anlatılan olaylar zincirinden öğrenmekteyiz. Can Arslanoğlu Hüseyin Paşa’dan Karaman Beylerbeyisi olarak 242. sayfada bahsedilirken Şehsuvarzade Seyyid Mehmet Paşa’nın göreve tevcihi 292. sayfada anlatılmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere 1714 yılı Aralık ayı sonundan 1716 yılı Eylül ayına kadar geçen 21 aylık sürede Karaman Eyaleti'ne 5 beylerbeyi ataması yapılmıştır. Bu beylerbeylerinin görev süreleri ortalama 6.5 aydır. Atamaların sıklıkla yapıldığı bu dönem Mora Seferi ve sonrasında Avusturya-Venedik savaşlarının yapıldığı zaman aralığına denk gelmektedir. Bu atamaların yapıldığı 21 aylık zaman diliminde sadece 1714 Aralık ayında yapılan Ali Paşa'nın atamasında, eyaletin İç-İl Sancağı'nın ilhakıyla arpalık olarak tevcih edildiği belirtilmiştir. Bundan sonra 1716 Eylül ayına kadar yapılan atamalarda eyaletin sadece İç-İl Sancağı'nın ilhakı ile tevcih edildiği vurgulanmış, arpalık olarak tevcih edildiğinden bahsedilmemiştir. Atamaların yapıldığı bu zaman aralığı öncesinde, 1709 ve 1719 yıllarında Karaman Eyaleti ve eyalete bağlı sancakların arpalık olarak tevcih edildiğine ilişkin kayıtlar¹³⁰ göz önünde bulundurulduğunda ve atama niteliğindeki devamlılık esas alınarak, tablo 6'da gösterilen zaman aralığında yapılan atamaların da hepsinin arpalık olarak tevcih edildiğini söylemek mümkündür.

Yüzyılın ilk yarısında devletin batı ve doğu sınırlarında yaşadığı uzun soluklu seferlerde ordunun ihtiyaçlarını karşılamak, Anadolu'da otorite boşluğundan doğan eşkıyalık hareketlerini bastırmak ve güvenliği sağlamak, eyalet ve sancak tevcihlerinde temel kıstas haline gelmiştir. Örneğin yüzyılın başında 7 C. Evvel 1114 (29 Eylül 1702 Cuma) tarihinde, “*sâdır olan hatt-ı hümayûn mücebince*” yazılan bir buyruldu ile eski çavuşbaşı Mustafa Ağa'ya, yanında 300 levend ile birlikte Hz. Hüseyin'in kabrinin bulunduğu kasabanın muhafazası şartıyla Karaman Beylerbeyliği payesiyle Kayseri Sancağı arpalık olarak tevcih edilmiştir.¹³¹ 3 Şevval 1128 (20 Eylül 1716 Pazar) tarihinde Şehsuvarzade Seyyid Mehmet Paşa'nın Karaman Eyaleti Beylerbeyliğine atandığına dair fermanda ise atamanın, Mehmet Paşa'nın kapı halkı ve işe yarar adamlarıyla sefere katılması şartıyla yapıldığı belirtilmektedir.¹³² Bu tarihten iki yıl sonra Evail-i Şevval 1130 (Eylül başları 1718) tarihinde yapılan diğer bir beylerbeyliği tevcihinde de Halep eski valisi Osman Paşa'nın, Karaman Eyaleti'nde yaşanan eşkıyalık hareketlerini bastırması şartıyla İç-İl Sancağı da dahil olmak üzere beylerbeyliğine ataması yapılmıştır.¹³³ Bu atamalarda tecrübeli, devlete yarar sağlamış ve ödüllendirilmeyi hakettiği düşünülen, belgelerde

¹³⁰ KŞS 44/193-1, 48/6-2.

¹³¹ BOA, AE.SMST.II./12-1168.

¹³² KŞS 47/25-1.

¹³³ KŞS 48/5-2.

geçtiği üzere “*yarar ve nâmdâr, her vech ile müstehâk-ı ‘inâyet*” olan kişilere aynı anda birden fazla tevcih yapılabilmektedir.¹³⁴ Yukarıda adı geçen Halep eski valisi Osman Paşa’ya; Eylül başları 1718’de beylerbeyliğine atanmasının ardından, Evail-i R. Ahir 1131 (Şubat sonları 1719) tarihinde Adana Eyaleti, “*ber vech-i ilhâk*” tevcih edilmiştir.¹³⁵ Bu tarihten kısa bir süre sonra da Osman Paşa’ya Evasıt-ı R. Ahir 1131 (Mart başları 1719) tarihlerinde Aksaray Sancağı arpalık olarak tevcih olunmuştur.¹³⁶

Bu şartların ve ödüllendirmelerin aksine seferlere katılmama veya eksik kuvvetle katılma, seferlerde disiplinsiz hareket etme ve her türlü başarısızlık da eyalet ve sancaklardaki idari görevlerden azloluğa sebepdir. Avusturya-Venedik savaşları için cepheye hareket ederek orduya katılan Karaman Eyaleti beylerbeyi Karayılanoğlu Ali Paşa’nın emrinde olan birliklerin disiplinsiz ve teçhizatlarının da yetersiz olduğu görülmektedir. Paşanın, adet olduğu üzere birlikleriyle birlikte sadrazamın önünden alay geçişi yapması gerekmektedir. Bu sebeple paşa, geçiş sırasında birliklerinin eksiksiz ve nizami görünmesi için adamlarını diğer birliklere göndererek ödünç binek hayvan, koşum takımı ve mehter bölüğü için gerekli sazları talep etmiştir. Paşanın birliklerinin kötü durumu alay geçişi sırasında fark edilmiş ve Paşa beylerbeyilik görevinden azledilmiştir.¹³⁷

Bu dönemde birçok sancağın padişah haslarına devredilerek serbest dirlik sayılmaları ve serbest dirlik olan hanedan vakıfları; taşradaki yöneticilerin, yönetim alanlarında yetkilerinin kısıtlanmasına neden olmuştur. Hanedan mensuplarına veya devletin üst kademesindeki görevlilere tevcih edilen bu bölgelerin yönetimine ve bölge gelirlerinin toplanmasına¹³⁸ “*vüzerâ-yı ‘izâm ve mîrmîrân ve mîrlivâ ve mütesellim ve voyvodalar subâşıları.... ve sâ’ir ehl-i ‘örf tâ’ifesinden*¹³⁹” kişilerin müdahalesi yasaktır. Serbest yönetim bölgeleri ve vakıflar, tevcih edildikleri kişilerin atadığı voyvodalar tarafından yönetilmekte veya gelirleri iltizam olarak mültezimlere devredilmektedir.¹⁴⁰ 18. yüzyılda

¹³⁴ Özer Ergenç, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetiminin Mali Nitelikleri” s. 371.

¹³⁵ KŞS 48/6-1.

¹³⁶ KŞS 48/6-2.

¹³⁷ *Tarih-i Raşid*, Cilt 4, s. 58-59.

¹³⁸ Özer Ergenç, “Osmanlı’da ‘Serbest Dirlik’ Uygulamasının Mali Boyutları ve Bunun Mali-İktisadi Faaliyetlerin Düzenlenmesindeki Yeri”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 205-206.

¹³⁹ KŞS 44/186-1.

¹⁴⁰ Halil İnalçık, “Centralization and Decentralization in Ottoman Administration” s. 29.

taşra yönetiminde yaşanan bu çok başlı sistem, birçok bölgede olduğu gibi Karaman Eyaleti'nde de askeri-idari yönetimin başında olan görevliler ile serbest dirlik yöneticileri arasında yetki alanları ile ekonomik çıkarlar konusunda ihtilaflara neden olmakta ve Konya Mahkemesi'nin gündemini meşgul etmektedir. Bu ihtilaflar sonucunda serbest has ve vakıf arazilerinin yöneticileri divana bir arzla şikayette bulunmakta ve bu şikayetlerin çözüme kavuşturulmasına ilişkin divandan gönderilen fermanlar mahkemeye ulaşmaktadır. Örneğin Esb-Keşan Mukataasına tabi olan yerlerin kadılarına, Konya naibine ve Konya mütesellimine gönderilen 25 Receb 1129 (5 Temmuz 1717 Pazartesi) tarihli bir fermanla, Serbest olan Vezir İbrahim Paşa haslarından Esb-Keşan Mukataasına ehl-i örften bazı kişilerin gelip; “*kaftan bahâ*”, “*devriye bahâ*” ve “*müsvedde bahâ*” gibi tekalifler talep ederek halka zulmettikleri belirtilmiş, durumun önlenmesi ve mukataa reayasına dışardan müdahale edilmemesi emredilmiştir.¹⁴¹

Dönemin ünlü darüsaade ağası Beşir Ağa da Konya'da nezaretinde olan serbest vakıf arazilerinde yaşanan ihtilaflar için birçok kez divana arzda bulunmuştur. Beşir Ağa'nın şikayeti neticesinde, Konya Sancağı'nda bulunan ilgili yerlerin kadıları ve Konya naibine gönderilen bir fermanla, Beşir Ağa'nın nezaretinde olan Sultan Alaaddin Vakfı köylerinden Seyyid Köyü'nden, “*tekâlif-i şakka*” talep edilmesi üzerine reyanın köylerini terkettiği belirtilerek; durumun önlenmesi ve reyanın köylerine geri gönderilmesi emredilmiştir.¹⁴² Beşir Ağa'nın diğer bir şikayeti neticesinde; merkezden Karaman valisine, Niğde, Aksaray ve Kırşehir mutasarrıflarına ve ilgili yerlerin kadılarına gönderilen fermanla ise Merhum İbrahim Paşa'nın Nevşehir Kasabası'nda yaptırdığı cami, medrese ve imaretlerin bulunduğu bölgeye mukataat-ı miriden olan cemaatlerin iskan olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda da reyanın vakfa ait ödemeleri gereken vergileri düzenli olarak vakıf mütevellilerine verdikleri ancak birkaç seneden beri Karaman, Aksaray ve Beyşehir mutasarrıflarının süvari levendler ile bölgeye gelerek reyadan kanunsuz vergi talep ettikleri ifade edilerek durumun önlenmesi emredilmiştir.¹⁴³

Eyalet ve sancaklara atanan devletin üst kademesindeki kişiler, bu dönemde batı sınırında yaşanan ve uzun süren savaşlarda yaz kış bulunmaları nedeniyle görev yerlerine

¹⁴¹ KŞS 48/275-1.

¹⁴² KŞS 57/142-1.

¹⁴³ KŞS 57/181-1.

gidememişlerdir.¹⁴⁴ Böyle dönemlerde atandıkları bölgeye gönderdikleri buyruğlarında “*sefer-i hümâyûn nusret asâra memûr olduğumuz hasebiyle eyâlet-i mezbûrede mütesellim nasb ve ta’yîn olunmak mühim olmagla*” gibi ifadeler kullanarak bölgede kendilerini temsil etmek üzere mütesellimler görevlendirmişler, kendilerine atfedilen yükümlülüklerini ve yetkilerini bu mütesellimlere devretmişlerdir.¹⁴⁵

Görev yerlerine gitmeyen ve kendileri yerine mütesellim olarak başka kişileri atayan vezir ve paşalar; geçmişte bu atamaları kapıkulu ocaklarında yetiştirmiş, kendi kapıları halkından kişilere tevcih etmekteydiler. 18. yüzyıla gelindiğinde bu durum değişmiş ve mütesellimlik görevi, taşra yönetiminde bölgenin nüfuzlu kişileri olan ayanlara tevcih edilmiştir. Yönetim bölgesini tanımaları, bölge halkını yönlendirebilecek ve vergi gelirlerini sahibine ulaştırabilecek özelliklere sahip olmaları, mütesellim atamalarında ayan ailelerinden kişilerin tercih edilmelerine neden olmuştur. Mütesellimlik dışında askeri-idari yönetim mekanizmasındaki diğer idari, mali ve askeri kadrolarda çeşitli görevleri üstlenen ayan aileleri, vergi toplama işini de kendi tekellerine alarak 18. yüzyıl boyunca artan nüfuzlarıyla birlikte ekonomik olarak da ciddi bir sermaye birikimi elde etmiş ve taşra yönetiminde söz sahibi olmuşlardır.¹⁴⁶ Örneğin Musul’u 1726-1865 tarihleri arasında yöneten Celililer bu ayan ailelerindedir. Musul’da bulunan birçok has araziye malikaneye dönüştüren Celililer, bölge yönetiminde de söz sahibi olmuşlardır. Celililer sahip oldukları bu ekonomik gücü ve siyasi nüfuzu devam ettirebilmek için bölge yönetiminde kendileriyle rekabet halinde olan rakipleriyle de mücadele etmişlerdir.¹⁴⁷ Manisa ve çevresinde 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren güçlenmeye başlayan Karaosmanoğulları, 18. yüzyıl boyunca elde ettikleri ekonomik güç ile bölgede diğer ayan aileleriyle ekonomik ve siyasi alanda rekabet etmişler, bölge yönetiminde söz sahibi olmuşlardır.¹⁴⁸ Tirebolu ve çevresindeki bölgede de 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyılın ilk

¹⁴⁴ Halil İnalçık, “Centralization and Decentralization in Ottoman Administration” s. 30.

¹⁴⁵ KŞS 48/4-1.

¹⁴⁶ Özer Ergenç, “‘A’yân ve Eşrâf’ Diye Anılan Seçkinler Grubunun XVIII. Yüzyılda Osmanlı Toplumundaki Rolü Üzerine”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 397-399-410. Ayrıca bkz. Mustafa Akdağ, “Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839”, *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8-12, Sayı 14-23 Ankara, 1970, ss. 51-61.

¹⁴⁷ Dına Rızık Khoury, “Ticari Tarımın Musul Eyaletine Girişi ve Köylülük Üzerindeki Etkileri (1750-1850)”, *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, ed. Çağlar Keyder, Faruk Tabak, çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 167-168.

¹⁴⁸ Bkz. Yuzo Nagata, *Tarihte Âyanlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, TTK, Ankara, 1997.

yarısında Kethüdazadeler ve Kelalioğulları adlı iki ayan ailesinin iktidar mücadelesi dikkat çekmektedir.¹⁴⁹

Konya’da ise durum farklılık göstermektedir. 18. yüzyılın ilk çeyreğine ait veriler incelendiğinde, Konya’nın askeri-idari yönetiminin farklı birimlerinde yer alanların veya mütesellimlik görevini yapan kişilerin nüfuz ve ekonomik güç kazanmak için uğraşan, diğer bir deyişle ayan olma mücadelesi veren ve bunun için rekabet halinde olan yerel askerilerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Yönetimde ayanların varlığı henüz ortaya çıkmamıştır. Yüzyılın ilk yirmi yıllık dönemine ait kayıtlar, konuyla ilgili kısıtlı veriler sunsa da dönemin yönetiminde söz sahibi olmaya çalışan iki farklı karakteri ön plana çıkarmıştır.¹⁵⁰

Bunlardan ilki El hac Abdulfettah Çavuştur.¹⁵¹ Dergah-ı ali yeniçerilerinden olan El hac Abdulfettah Çavuş, 4 R. Ahir 1113 (8 Eylül 1701 Perşembe) tarihli bir kaydın şühudül hal listesinde kaydedildiği üzere Konya’nın eski yeniçeri serdarlarındanır.¹⁵² Ölümünden sonra mahkeme kayıtlarına geçen miras davalarından kendisinin üç eşi ve Abdullah Çavuş, Osman Ağa, Mustafa Ağa ile birlikte toplam altı çocuğu olduğu bilinmektedir.¹⁵³

Hoşhan Mahallesi’nde oturan El hac Abdulfettah Çavuş’un, Konya At Pazarı Kapısı dışında yaptırdığı bir hanı bulunmaktadır. El hac Abdulfettah, bu handaki bazı dükkanları akarat olarak ikamet ettiği Hoşhan Mahallesi’nde yaptırdığı camiiye vakfetmiştir.¹⁵⁴ Ayrıca Şerafeddin Mahallesi’nde de akar vakıfları bulunmaktadır.¹⁵⁵ Bunun dışında Hoşhan Mahallesi, Ulurmak mahallesi ve Konya dışında birçok bölgede ev, bağ ve bahçe olmak üzere çeşitli mülkleri vardır.¹⁵⁶ Ekonomik olarak ciddi bir sermaye birikimi olan

¹⁴⁹ Bkz. Feridun M. Emecen, “Doğu Karadeniz’de Âyanlık: Tirebolulu Kethüdâzade Mehmet Emin Ağa”, *Bellekten*, Cilt: LXV, Sayı: 242, Ankara, 2001.

¹⁵⁰ Çalışmadaki ana konunun dağılmaması açısından bu iki karakter ile ilgili kullanılan veriler, incelenen şer’iye sicilleriyle sınırlandırılmıştır. İki karakterin faaliyetleri ile ilgili diğer arşiv kaynaklarından detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür.

¹⁵¹ El hac Abdulfettah Çavuş, günümüzde Konya’da Hacı Fettah olarak anılan semte ismini veren kişidir.

¹⁵² KŞS 39/31-3.

¹⁵³ KŞS 48/208-1.

¹⁵⁴ KŞS 39/55-1.

¹⁵⁵ KŞS 48/280-2.

¹⁵⁶ KŞS 48/52-4., 48/72-3., 48/86-3. v.d.

El hac Abdulfettah Çavuş'un tefecilik yaptığı; şehir ahalisine verdiği borçlara¹⁵⁷, borcunu ödeyemeyen El hac Hasan'dan alacaklarını taksitlendirmesine¹⁵⁸ ve sonrasında yine verdiği borca karşılık El hac Hasan'ın ev ve bağını almasına¹⁵⁹ ilişkin mahkeme kayıtlarından anlaşılmaktadır. Mahkeme kayıtlarından ortaya çıkan bu veriler ışığında Abdulfettah Çavuş'un askeri sınıf mensupluğundan ayanlığa evrilme aşamasında olduğunu söylemek mümkündür.

Şehir yönetiminde etkin bir konumda olan El hac Abdulfettah Çavuş'un oğlu Abdullah Çavuş, babası gibi yeniçeri serdarlığı görevinde bulunmuştur.¹⁶⁰ Muhtemelen bu görevi sürdürdüğü sıralarda da Beytü'l-mal Emmini Mustafa Çelebi'nin de vekilliğini yürütmüştür.¹⁶¹ Bunun dışında mahkeme gündemini de yakından takip eden El hac Abdulfettah ve oğulları, davalara ya vekillik sıfatıyla ya da şuhudü'l-hal olarak iştirak etmişlerdir.¹⁶² El hac Abdulfettah Çavuş, 25 R. Evvel 1127 (31 Mart 1715 Pazar) tarihli, Halep Valisi Ali Paşa'nın buyrulduyuyla emekliye ayrılmıştır.¹⁶³

El hac Abdulfettah Çavuş'un elde ettiği nüfuz ve ekonomik güçle Konya ve çevresinde gerçekleştirdiği eylemler; kendisinin, oğlu Abdullah Çavuş'un ve himaye ettiği kişilerin idam fermanlarından öğrenilmektedir. Evasıt-ı Muharrem 1131 (Aralık başları 1718) tarihlerinde Karaman Valisi El hac Osman Paşa'ya gönderilen fermana; El hac Abdulfettah Çavuş'un, oğlu Abdullah Çavuş'un ve eski kethüdayeri Araboğlu Arif'in himayelerindeki adamlarıyla birlikte eşkıya ile hareket ederek seyahat halinde olan kişileri soydukları ayrıca Konya'nın han ve çarşılarına şehir dışından gelen kişileri gasp edip öldürdükleri ifade edilmiştir. Ayrıca Abdulfettah Çavuş, oğlu Abdullah Çavuş ve adamlarının suçlarını örtbas etmek için suçsuz kişilere iftira ederek mahkemede idam edilmelerine neden oldukları belirtilmiştir. Bunların yanında Konya Naibi İsmail'i öldürmeye teşebbüs ettikleri ve naibin korkusundan kaçmak zorunda kaldığı ifade

¹⁵⁷ KŞS 39/168-2.

¹⁵⁸ KŞS 44/53-3.

¹⁵⁹ KŞS 44/120-2.

¹⁶⁰ 4 Z. Ka'de 1130 (29 Eylül 1718 Perşembe) KŞS 48/139-2.

¹⁶¹ KŞS 48/222-2.

¹⁶² KŞS 39/86-1., 48/86-3., 48/101-2., 48/134-3. v.d.

¹⁶³ KŞS 45/299-3.

edildikten sonra Şeyhülislam Abdullah Efendi'den alınan fetva gereği Abdulfettah Çavuş ve yanındakilerin idam edilmeleri emredilmiştir.¹⁶⁴

Abdulfettah Çavuş ve oğlu Abdullah Çavuş'un idam edilmelerinin ardından aile üyelerinin miras paylaşımı konusunda anlaşmazlığa düştüğü görülmektedir.¹⁶⁵ Bununla birlikte Abdulfettah Çavuş'un ardında bıraktığı servet ailenin nüfuzunu devam ettirmesini sağlamış olmalıdır ki idamından yaklaşık on yıl sonra 14 C. Ahir 1141 (15 Ocak 1729 Cumartesi) tarihinde merhumun oğullarından Osman Ağa'nın, babası ve kardeşi gibi yeniçeri serdarlığı görevine atandığı görülmektedir.¹⁶⁶

Abdulfettah Çavuş'un muhtemelen ayanlığa geçiş amacıyla mücadele verdiği ve idamla sonuçlanan hayatı incelendiğinde, yerel nüfuz kazanmış bir askeri olduğu görülmektedir. Abdulfettah Çavuş, bölgedeki ayanlık rekabeti için gerekli sermaye birikimini sağlamış, şehirde ve kırsalda mülkleri olan bir kişidir. Ayrıca ayan olma yolunda yaşanacak olası mücadeleler için maiyyetinde adamlar da bulunmaktadır. Şehirde gerçekleştirdiği imar faaliyetleri ile şehir sakinleri arasında itibarını ve saygınlığını arttırmayı amaçladığı da düşünülebilir. Şehrin ileri gelenleri ve yöneticileri ile karşılıklı siyasi ve ekonomik çıkar ilişkisine dayalı işbirliği de yapmış olmalıdır. Bunların dışında İstanbul ile de arasını iyi tutmaya ve devlet ricalinden önemli tanıdıklar edinmeye çalışmış olması muhtemeldir. Abdulfettah Çavuş'un bu girişimleri kendisinden sonraki aile üyelerinin şehirdeki nüfuzunu korumasını sağlamıştır. İdam edilmelerine giden yolda kendisine ve oğlu Abdullah Çavuş'a isnat edilen suçların doğruluğu tartışılabilir. Dönemin koşullarında ayan olma adına yapılan rekabetlerde, rakiplerin birbirlerine karşı iftiralar atıp ayağını kaydırmaya çalıştığı olaylara rastlanmaktadır.¹⁶⁷ Günümüzden yaklaşık 300 yıl önce ya kendilerine isnat edilen suçların doğruluğu nedeniyle ya da bir rakibin girişimleri ve iftirası sonucunda idam edilmiş olan Abdulfettah Çavuş'un adı kendi adıyla anılan "*Hacı Fettah*" isimli semtte ve mezarlıkta, oğlu Abdullah Çavuş'un adı da bu semtteki bir sokağın isminde yaşamaktadır.

¹⁶⁴ KŞS 48/251-1. Aynı ferman 17 Muharrem 1131 (10 Aralık 1718 Cumartesi) tarihinde Konya Nâibi'ne de gönderilmiştir. Bkz. KŞS 48/252-1.

¹⁶⁵ Bkz. KŞS 48/208-1, 208-2, 209-1.

¹⁶⁶ KŞS 51/263-2.

¹⁶⁷ Bkz. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, Doçentlik Tezi, DTCF Yayınları, Ankara, 1977.

Dönemle ilgili göze çarpan diğer bir karakter ise Es seyyid Ali Baba Ağa'dır. Yeniçeri olan Es seyyid Ali Baba Ağa'nın, bulunduğu makamlar itibarıyla Abdulfettah Çavuşa göre daha nüfuzlu olduğu ve ayandan sayılabileceği anlaşılmaktadır. Aksaray sakinlerinden olan Es seyyid Ali Baba Ağa'nın ¹⁶⁸ H. 1126 (1714-1715) yılında Niğde Sancağı mutasarrıfı Kaya Ali Paşa'nın mütesellimi olduğu görülmektedir.

Kendisiyle ilgili bu döneme ait veriler Es seyyid Ali Baba Ağa'nın vergi toplama üzerinden haksız kazanç sağlama girişimlerinde bulunduğunu göstermektedir. Ali Baba Ağa'nın H. 1126 senesinde Niğde Sancağı mütesellimi olduğu öğrenilen 23 C. Ahir 1130 (24 Mayıs 1718) tarihli kayıta; Niğde Nakibü'l-eşraf Kaimakamı Es seyyid Hüseyin Ağa, nefsi Niğde hassının 1126 senesinde kendisinin iltizamında olmasına rağmen Ali Baba Ağa'nın bu hassı haksız yere zaptettiğini belirtmiştir. Ancak Ali Baba Ağa'nın 120 guruş nakit para ve 30 guruş değerinde bir tayı kendisine vermesi sonucunda o dönemde yaşadıkları anlaşmazlığı çözdüklerini ifade etmiştir.¹⁶⁹ Feragat beyanı ile ilgili 24 Recep 1130 (23 Haziran 1718 Perşembe) tarihli diğer bir belgede de Eski-İl Kazası'nda Muradca, Aynakadı ve Bağlıca köyleri sakinleri mahkemede, 1126 senesinde Ali Baba Ağa'nın Aksaray Sancağı mutasarrıfı olan İbrahim Paşa ile birlikte köyelerine geldiğini söylemişlerdir. Ali Baba Ağa ve İbrahim Paşa'nın sipahi toprağı olan köyelerindeki çayırılığın Aksaray Sancağı haslarından olduğu iddiasıyla kendilerinden 100-150'şer guruş resm-i otlak vergisi aldıklarını belirtmişlerdir. Haksız yere alınan paralarının iadesi için ferman gönderilmesine rağmen paralarını geri alamadıklarını belirten köy sakinleri, Ali Baba Ağa'dan sözü geçen çayırılığın sipahi toprağı olduğunu ifade eden bir hüccet almaları karşılığında alacaklarından feragat ettiklerini beyan etmişlerdir.¹⁷⁰

Niğde Sancağı mütesellimliği sonrası Ali Baba Ağa'nın, 1 C. Ahir 1128 (23 Mayıs 1716 Cumartesi) itibarıyla Karaman Eyaleti Beylerbeyi Es seyyid Ahmet Paşa'nın buyruğusuyla, eyalet mütesellimliğini aynı yılın Ruz-ı Kasımı'na kadar 7000 guruş iltizamla üzerine aldığı görülmektedir. Ali Baba Ağa bu iltizam için 2147 guruş nakit ile bargir, aba, deve, kahve vermiş ve Paşa'nın Konya'da esnafa olan borcunu ödemeyi kabul etmiştir. Verilen bu emtia ve borcun da 5000 guruş olarak hesaplanmasıyla birlikte baki

¹⁶⁸ KŞS 48/243-3.

¹⁶⁹ KŞS 48/63-2.

¹⁷⁰ KŞS 48/90-3.

kalan 2000 guruşu Ali Baba Ağa aynı sene içinde Ruz-ı Kasım'a kadar ödeyeceğini taahhüt etmiştir.¹⁷¹ Ali Baba Ağa bu görevde fazla kalamamıştır. Atamadan bir ay sonra 1 Receb 1128 (21 Haziran 1716 Pazar) tarihinde gönderilen başka bir buyrulduyla Ali Baba Ağa, kalan 2000 guruşluk borcunu ödemediğinden görevden azledilmiş ve yerine ayandan Kethüda Mehmet Ağa mütesellim olarak atanmıştır.¹⁷²

Bu azledilmeden iki yıl sonra Ali Baba Ağa, 15 C. Ahir 1130 (16 Mayıs 1718 Pazartesi) tarihinde tekrar mütesellimliğe atanmıştır.¹⁷³ Ali Baba Ağa'nın ikinci mütesellimlik dönemine kadar geçen süre zarfında çeşitli vergi kalemlerinin iltizamını alarak ekonomik olarak güç kazandığını söylemek mümkündür. Mütesellimlik görevine atanmadan yaklaşık iki ay kadar önce Tuz Gölü ve tevabi' mukataası köylerini altı aylığına tasarrufuna aldığı görülmektedir.¹⁷⁴ Ali Baba Ağa, göreve atandıktan on beş gün sonra da Karaman Eyaleti haslarından olan bazı bölgelerin vergilerinin toplanması işini 1000 guruş peşinatla iltizamına almıştır.¹⁷⁵

Ali Baba Ağa'nın ikinci mütesellimlik dönemi ilkinde göre uzun sürmüştür. Bu dönemde himayesindeki adamların Konya ve çevresinde gasp, cinayet gibi çeşitli suçlara bulaşarak haksız kazanç sağladıkları görülmektedir.¹⁷⁶ Ali Baba Ağa'nın, mütesellimlik görevine başladığı 16 Mayıs 1718 tarihinden 1719 yılının başına kadar El hac Ahmet Paşa¹⁷⁷ ve El hac Osman Paşa¹⁷⁸ olmak üzere iki farklı beylerbeyinin mütesellimliğini yaptığı anlaşılmaktadır. Ali Baba Ağa'nın mütesellimlik görevinden ne zaman azledildiğine dair somut veriler bulunmamaktadır. Bununla birlikte 8 Safer 1131 (31 Aralık 1718 Cumartesi) tarihi itibarıyla mütesellimlik görevini sürdürdüğü görülmektedir.¹⁷⁹ Bu tarihten sonra 1719 yılı başlarında mütesellimlikten azledildiği anlaşılmaktadır. Evasıt-ı R. Evvel 1131 (Mart başları 1719) tarihli Konya ayanından Hacı Ahmet adlı kişinin arzı

¹⁷¹ KŞS 47/22-1, bu buyrulunun sonunda açık tarih belirtilmemiştir. 1 C. Ahir 1128 (23 Mayıs 1716 Cumartesi) tarihi, iltizam ödemelerinin ve alacağın bahsinin geçmediği sadece atamanın yapılmasıyla ilgili benzer bir buyruludan alınmıştır. Bkz. KŞS 47/23-3.

¹⁷² KŞS 47/22-3.

¹⁷³ KŞS 48/4-1.

¹⁷⁴ KŞS 48/185-3.

¹⁷⁵ KŞS 48/4-2.

¹⁷⁶ KŞS 48/104-4, 155-2, 290-1.

¹⁷⁷ KŞS 48/3-7.

¹⁷⁸ KŞS 48/156-1.

¹⁷⁹ KŞS 48/185-2

neticesinde; merkezden Karaman valisi ve Konya naibine gönderilen bir fermanla, Aksaray sakinlerinden Es seyyid Ali Baba adlı kişinin 1130 yılında Karaman beylerbeyinin sefere gitmesiyle mütesellim olarak atandığı, beylerbeyinin azlinden sonra da mütesellimliğe devam ettiği belirtilmiştir. Hacı Ahmet, Ali Baba'nın zimmetinde eyalet haslarından 4500 gurusu alacağı olduğu ve Ali Baba'nın bu parayı vermek istemediğini ifade etmiştir. Gönderilen mübaşirle birlikte Hacı Ahmet ile Ali Baba'nın hesap görmesi ve Hacı Ahmet'in alacağını tahsil etmesi, Ali Baba Ağa'nın bu parayı vermemekte inat etmesi durumunda ise İstanbul'a getirilmesi emredilmiştir.¹⁸⁰

Ali Baba Ağa'nın muhtemelen mütesellimlik görevini sürdürdüğü Aralık sonları 1718'e denk düşen günlerde Niğde Kadısı'nın şikayeti sonucunda merkezden Karaman Valisi, Niğde, Ürgüb Kadıları ve Konya Kale Dizdarına gönderilen bir fermanın, Ali Baba Ağa'nın mütesellimliği sonrası akıbetine ilişkin bilgi verdiği düşünülmektedir. Gönderildiği zaman ve içeriğinde verilen bilgilerin muğlak ifadeler barındırması sebebiyle fermana konu olan şahsın Ali Baba Ağa mı yoksa başka bir Ali mi olduğu net olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte geçmişte Niğde Sancağı mütesellimliği yapmış olması, fermana konu olan kişinin Ali Baba Ağa olduğu fikrini güçlendirmektedir. Evasıt-ı Safer 1131 (7 Ocak 1719 Cumartesi) tarihli, devr akçesinin yasaklandığına ilişkin fermanla, Niğde Sancağı Mütesellimi Ali'nin, adamlarıyla birlikte Ürgüb Kazası köylerini basarak halkın mallarını gasp ettiği, “konak akçesi” ve “bayrak akçesi” adı altında kanun dışı vergiler topladığı belirtilmiştir. Ali'nin önceden gönderilen emirler ile üç kez mahkemeye çağırılmasına rağmen gitmediği ifade edilerek; yakalanıp Konya Kalesi'ne hapsedilmesi ve yargılanarak halktan haksız yere aldığı emtia ve paraların geri iade edilmesi emredilmiştir.¹⁸¹

Yönetim birimlerinde 1730'ların sonlarına doğru ayanlar varlıklarını hissettirmeye başlamışlardır.¹⁸² Bu dönemde özellikle mütesellimlik makamını ele geçirmeyi hedefleyen ayan-ı vilayetten, Gaffarzadeler ve Mühürdar Mustafa arasındaki rekabet

¹⁸⁰ KŞS 48/243-3.

¹⁸¹ KŞS 48/246-1.

¹⁸² Konya'da ayanlık ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Eşref Temel, *Konya'da Ayanlık (1639-1839)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017.

dikkat çekmektedir.¹⁸³ Gaffarzadelerden Seyyid Osman ve Mühürdar Mustafa Ağa bu rekabetin ana karakterlerdir.

Gaffarzadelerin Ereğli Kazası'nda yaşadığı anlaşılmaktadır.¹⁸⁴ Mühürdar Mustafa'nın ise nereli olduğu belli değildir. Belgelerde bulunan veriler daha çok Gaffarzadeler ile alakalıdır ve en çok öne çıkan isim Gaffarzade Seyyid Osman'dır. Kendisiyle ilgili ilk bilgiler, Mühürdar Mustafa Ağa ile mütesellimlik rekabetine girmeden 10 yıl önceye aittir. 14 Z. Ka'de 1140 (22 Haziran 1728 Salı) tarihli fermana göre İran Seferleri'nde orduya mekari deve tedariği sırasında ortaya çıkan yolsuzluklara Gaffarzade Seyyid Osman'ın da bulaştığı görülmektedir.¹⁸⁵

Gaffarzadeler ile Mühürdar Mustafa arasındaki mütesellimlik görevini elde etme rekabetine ilişkin belgeler 1738 yılı itibariyle başlamaktadır. Belgeler, Gaffarzadelerden ilk mütesellimlik görevini yürütenin Seyyid Süleyman olduğunu göstermektedir. 15 Şevval 1151 (26 Ocak 1739 Pazartesi) tarihli; eski ve yeni mütesellimlerin hesap görmesi konulu bir kayıttan, Gaffarzade Seyyid Süleyman'ın 1 C. Evvel 1150 (27 Ağustos 1737 Salı) tarihinden itibaren 4 ay mütesellimlik görevini yürüttüğü anlaşılmaktadır.¹⁸⁶ Belgeye göre Seyyid Süleyman'ın mütesellimliği, Şaban 1150'ye (Kasım-Aralık 1737) kadar sürmüştür. Seyyid Süleyman'ın mütesellimliği sırasında Gaffarzadelerin sermayelerini arttırma ve ayanlık mücadelesinde diğer rakiplerine karşı siyasi ve ekonomik üstünlük elde etme girişimleri sürmektedir. Örneğin Gaffarzade Seyyid Süleyman, mütesellim olduğu sırada Gaffarzade Seyyid Osman ile birlikte Karaman Eyaleti ve tabi yerlerin 1150 senesi için adet-i ağnam mukataasını iltizamlarına almışlardır.¹⁸⁷ Seyyid Süleyman'ın, 19 Muharrem 1151 ile 15 Safer 1151 (9 Mayıs-4 Haziran 1738) tarihleri arasında da mütesellim olduğu görülmektedir.¹⁸⁸

¹⁸³ Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyânlıkları Ele Geçirileri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu", *Belleten*, Cilt: XLII, Sayı: 168, Ankara, 1978, s. 696.

¹⁸⁴ "Ereğli sakinlerinden Gaffarzâde Seyyid Osman ve Seyyid Süleyman ... tefviz olunmağın", KŞS 54/362-1, Gaffarzâde Seyyid Osman'ın Ereğli'de olan kardeşi Seyyid Ahmet'in yakalanmasına dair, "Ereğli Kazası sakinlerinden Gaffaroğlu Halil....", KŞS 54/349-2.

¹⁸⁵ KŞS 51/278-1.

¹⁸⁶ KŞS 54/158-1.

¹⁸⁷ KŞS 54/362-1.

¹⁸⁸ KŞS 54/14-4, 27-1, 44-3.

Konya'ya ulaşım tarihi 18 Safer 1151 (7 Haziran 1738 Cumartesi), gönderilme tarihi Evail-i Safer 1151 (Mayıs sonları 1738) olan mütesellimlik emriyle Gaffarzade Seyyid Süleyman görevden alınıp yerine Mühürdar Mustafa getirilmiştir.¹⁸⁹ Yaklaşık altı ay görevde kalan Mühürdar Mustafa, 2 Şaban 1151 (15 Kasım 1738)¹⁹⁰ ile Evasıt-ı Ramazan 1151 (Aralık sonları 1738) tarihleri arasında görevden alınmış olmalıdır. 1 Şevval 1151 (12 Ocak 1739 Pazartesi)¹⁹¹ itibariyle de ayandan Hüseyin mütesellim olmuştur.¹⁹²

Mahkeme kayıtları Mühürdar Mustafa Ağa'nın mütesellimlikten ayrıldıktan sonra ekonomik nüfuzunu kırsal alana kaydırma girişimleri içinde olduğunu göstermektedir. 9 Şevval 1151 (20 Ocak 1739 Salı) tarihli bir mahkeme kaydında görüldüğü üzere Mühürdar Mustafa, tefecilik gibi uygulamalarla maddi sıkıntılar çeken köylüleri borçlandırmaktadır. Bolmaya Köyü sakinleri, vergilerini ödemekte güçlük çekince muhtemelen Mühürdar Mustafa gibi ayan olan Seyyid Musa Efendi'den 350 guruş borç almışlardır. Borcu ödemekte sıkıntı çeken köylüler, borcu borçla kapama yoluna başvurarak Mühürdar Mustafa'nın kapısını çalmış ve Seyyid Musa'ya olan borçlarını Mühürdar Mustafa'dan aldıkları 350 guruşla kapatmışlardır. Bu süreçte köy sakinleri de Mühürdar Mustafa'ya borçlanmışlardır. Toplam 520 guruşa ulaşan borcu ödeyemeyen köylüler, Mühürdar Mustafa'yı ziraat ettikleri bütün ekinlere ortak etmek zorunda kalmışlardır.¹⁹³ Mühürdar Mustafa Ağa, 13 Şevval 1151 (24 Ocak 1739 Cumartesi) tarihinde de zeametinde bulunan, mutassarıfı olduğu Gaferiyad Kazası ve gayrını 4500 guruşa iltizama vermiştir.¹⁹⁴ Bu gibi girişimler, dönemin sermaye sahibi askerileri arasında yaygın uygulamalardır. 17. yüzyılda tarımın ticarileşme eğilimleri göstermesi sonucunda tarımsal üretim, köylüyle özdeşleşen bir olgu olmaktan çıkarak yatırım aracına dönüşmüştür. Bu kapsamda sermaye sahibi askeriler, yaşadıkları şehirlerin kırsal bölgesinde toprak sahibi olmaya başlamışlar ve yatırımlarını kırsal bölgelere yapmışlardır.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Emirde Seyyid Süleyman'dan Gaffarzâde olarak bahsedilmiştir, KŞŞ 54/373-1.

¹⁹⁰ KŞŞ 54/129-3.

¹⁹¹ KŞŞ 54/355-1.

¹⁹² KŞŞ 54/355-2.

¹⁹³ 9 Şevval 1151 (20 Ocak 1739 Salı), KŞŞ 54/156-3.

¹⁹⁴ KŞŞ 54/186-1.

¹⁹⁵ Özer Ergenç, Hülya Taş, "XVII. ve XVIII. Yüzyıl Anadolu'sunda Toprak Tasarrufu ve Mülkiyeti Üzerine Değerlendirmeler", *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 241.

Mustafa Ağa'nın yerine mütesellim olarak görevlendirilen Hüseyin'in görev süresinin bir ay bile sürmediği, kendisinin yerine tekrar Gaffarzade Seyyid Osman'ın getirildiği görülmektedir. Ancak Seyyid Osman'ın görev süresi de kısa sürmüştür. Evasıt-ı Z. Ka'de 1151 (Şubat sonları 1739) tarihlerinde gönderilen bir emirle görevden azledilmiş; yerine göreve getirilecek isim emirde zikredilmeyerek boş bırakılmıştır.¹⁹⁶

Mütesellimlik rekabetinde ayanların birbirlerine karşı en önemli üstünlük sağlama alanlarından biri İstanbul'daki devlet ricali ile olan ilişkilidir. Başkentte önemli mevkilerde tanidik ve taraftar bulabilmek, ayanları mütesellimlik rekabetinde bir adım öne geçirebilmektedir. Bu sebeple de ayanlar, İstanbul'daki devlet ricali ile olan ilişkilerini iyi tutmak için devletin ileri gelenlerine para ve değerli hediyeler göndermektedir.¹⁹⁷ Gaffarzade Seyyid Osman da Şubat 1739'da görevden alındıktan sonra tekrar mütesellim olmak için soluğu İstanbul'da almıştır. İstanbul'da muhtemelen dağıttığı para ve hediyelerle kendisine taraftar bulan Seyyid Osman, mütesellimliğe atanma kararı ile Konya'ya dönerken tekrar görevden alınmıştır. Seyyid Osman'ın görevden alınması ile ilgili Konya'ya gönderilen Evasıt-ı Z. Ka'de 1151 (Şubat sonları 1739) tarihli fermana; Seyyid Osman'ın görevden alındığı, kendisi ve kardeşi Seyyid Ahmet'in görüldükleri yerde yakalanıp kalebend olunmaları emredilmektedir.¹⁹⁸ Gaffarzade Seyyid Osman'ın bu kadar kısa sürede mütesellimlikten alınması ve kalebend olunması emrinin, Mühürdar Mustafa'nın İstanbul'daki olası tanidik ve taraftarlarının karşı hamleleri sonucunda gerçekleştiği düşünülebilir. Nitekim bu azlin hemen arkasından Evahir-i Z. Ka'de 1151 (Mart başları 1739) tarihinde Seyyid Osman'ın yerine Mühürdar Mustafa göreve getirilmiştir.¹⁹⁹

Bu tarihten sonra Seyyid Osman'ın yine İstanbul'da hatırı sayılır kişileri devreye sokup kalebendlikten kurtulduğu, üstelik tekrar mütesellimliğe atandığı Evasıt-ı Muharrem 1152 (Nisan sonları 1739 Cuma) tarihli bir fermanan anlaşılmaktadır.²⁰⁰ Bu atamanın detayları ve İstanbul'da Seyyid Osman'ın devreye soktuğu kişiler aynı tarihle gönderilen

¹⁹⁶ KŞS 54/348-1.

¹⁹⁷ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, Doçentlik Tezi, DTCF Yayınları, Ankara, 1977, s. 121.

¹⁹⁸ KŞS 54/349-2.

¹⁹⁹ KŞS 54/366-3.

²⁰⁰ KŞS 54/339-1.

bir sonraki ferman dan öğrenilmektedir. Bu fermanla Seyyid Osman'ın mütesellimliği ele geçirmek için İstanbul'da bulunduğu sıralarda Karaman Eyaleti, Kılıburun Kalesi Muhafızı Ali'ye tevcih olunmuştur.²⁰¹ Bu atamadan sonra Karaman Valisi Ali, Seyyid Osman'ı mütesellimliğe seçmiş ve matbah-ı amire ocaklığı olan eyaletin 1152 senesi avarız ve bedel-i nüzul vergilerinin toplanması işini de kendisine vermiştir. Seyyid Osman bu sırada görevden alınmış ve yukarıda belirtildiği üzere kale bend olunması emredilmiştir. İşte bu süreçte Matbah-ı Amire Emine Ahmet devreye girmiştir. Ahmet'in arzı sonucunda gönderilen Evasıt-ı Muharrem 1152 (Nisan sonları 1739) tarihli bir ferman da Gaffarzade Seyyid Osman'ın mağdur olduğu ve bu azledilmenin mal-ı miri olan avarız ve bedel-i nüzul vergilerinin toplanmasının gecikmesine yol açacağı ifade edilerek Seyyid Osman'ın tekrar mütesellimliğe seçilmesi emredilmiştir.²⁰²

Seyyid Osman'ın mütesellimlik görevinde 1152 R. Evvel'in (Haziran ortaları 1739) başlarına kadar kaldığı anlaşılmaktadır.²⁰³ Seyyid Osman'ın görevde kaldığı bu tarih aralığından sonra Mühürdar Mustafa mütesellimlik görevine iade edilmiştir. Seyyid Osman ise mütesellimlikten azledilmesine rağmen 1152 (1739-1740) senesi için matbah-ı amire ocaklığı vergilerini toplama görevini sürdürmeye devam etmiştir.²⁰⁴

Bu tarihten sonra Mühürdar Mustafa'nın mütesellimlik görevinde ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Gaffaradelerle ilgili de kısıtlı bilgilere ulaşılmıştır. Bilgiler bir ölüm sonrasında yaşanan veraset meselelerine dayanmaktadır. Gaffaradelerden Halil ve adamlarının, Cizye Muhasebecisi Merhum Es sey yid Nureddin Efendi'nin terekesinde kayıtlı, defter-i kassama ait Ereğli ambarında bulunan hububata, merhumdan alacakları olduğu iddiasıyla zarar vermelerine istinaden gönderilen 13 C. Ahir 1162 (31 Mayıs 1749 Cumartesi) tarihli ferman da, zarar verilen hububatın teslimi emredilmiştir.²⁰⁵ Evail-i Ramazan 1162 (Ağustos ortaları 1749) tarihinde gönderilen diğer bir ferman da mütegalibeden oldukları ifade edilen Gaffaroğlu Halil ve amcası Gaffar Ağa'nın, Cizye Muhasebecisi Merhum Es sey yid Nureddin Efendi'ye olan borçlarını ödemek

²⁰¹ Önceki Karaman Valisi Mehmet Paşa 7 Şevval 1151 (18 Ocak 1739 Pazar) tarihindeki bir kayda göre görevdedir, KŞS 54/4-3. Vali değişikliği 1151 Z. Ka'de veya Z. Hicce aylarında yaşanmış olmalıdır.

²⁰² KŞS 54/339-2.

²⁰³ KŞS 54/256-1, 261-1

²⁰⁴ KŞS 54/335-1.

²⁰⁵ KŞS 57/145-1.

istememelerinin, Nureddin Efendi'nin vasisi ve karısı tarafından şikayet edildiği ifade edilerek borçların ödenmesi emredilmiştir.²⁰⁶

Gaffarzadeler ile Mühürdar Mustafa'nın belgelere yansıdığı üzere 1737-1739 yıllarında süren mücadeleleri, ayanların yönetimde söz sahibi olmanın yanında sahip oldukları nüfuzlarını da birbirlerine karşı yarışırma ve gösterme olarak algılanabilir. Aşağıdaki tablo, yukarıda ifade edilenlerin kısa bir özeti olmanın yanısıra yaklaşık 2 yıllık süreçte Karaman Eyaleti mütesellimliği görevindeki değişiklikleri ve istikrarsızlığı göstermektedir.

Tablo 7: 1737-1739 Yıllarında Gaffarzadeler ile Mühürdar Mustafa'nın Mütesellimlik Görevinde Yaklaşık Olarak Kaldığı Tarihler

ATANAN	GÖREVDE KALDIĞI TARİHLER
Gaffarzade Seyyid Süleyman	1 C. Evvel 1150 (27 Ağustos 1737)- Şaban 1150 (Kasım-Aralık 1737)
Mühürdar Mustafa	Şaban 1150 ? (Kasım-Aralık 1737)- Muharrem 1151 (Nisan-Mayıs 1738)
Gaffarzade Seyyid Süleyman	Muharrem-Safer 1151 (Mayıs-Haziran 1738)
Mühürdar Mustafa	Safer-Şevval 1151 (Mayıs 1738-Ocak 1739)
Hüseyin	Şevval-Z. Ka'de 1151 (Ocak-Şubat 1739)
Gaffarzade Seyyid Osman	Z. Ka'de 1151 (Şubat-Mart 1739)
Mühürdar Mustafa	Z. Ka'de 1151 (Şubat-Mart 1739) Muharrem 1152 (Nisan 1739)
Gaffarzade Seyyid Osman	Muharrem -R. Evvel 1152 (Nisan-Haziran 1739)

²⁰⁶ KŞS 57/145-2.

1.2.3.2 Eyalet (Paşa Sancağı) Yönetimi

Eyalet (Paşa Sancağı) yönetiminin işleyişi Klasik Dönem'in özelliklerini, uygulamada farklılıklar olsa da teorik olarak sürdürmektedir. İstanbul'daki Divan-ı Hümayun'un küçük bir kopyası olan ve “*Beylerbeyi Dîvânı*” olarak adlandırılan yönetim birimi²⁰⁷ yürütme yetkisini; yargı yetkisini elinde bulunduran kadının veya dönemin Konyası'nda olduğu üzere kadıların yerlerine atadıkları naiblerin hükmü neticesinde gerçekleştirmektedir.²⁰⁸ Bu divanın başında beylerbeyi veya onun yerine atanan mütesellimi bulunmaktadır. Beylerbeyileri veya yerlerine atanan mütesellimler, sorumlu oldukları yönetim bölgesinin idaresi dışında bölgelerinde yaşanan ve mahkemeye intikal eden her türlü sorunun ve anlaşmazlığın çözülmesinde davalara müdahil olabilmektedir. Bu gibi davalar genelde askeri-idari yönetimin merkezi durumunda olan beylerbeyi sarayında gerçekleştirilmektedir.²⁰⁹

Yönetim mekanizmasının başında bulunan beylerbeyi veya mütesellim, sorumlu oldukları yönetim bölgesindeki iş ve işlemlerin bazılarını mübaşirler vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Mübaşirlik görevi, yönetim mekanizması içinde özel bir kadro olmayıp yönetimin başındaki vali veya mütesellimin hizmetinde bulunan görevlilerce yerine getirilmektedir.²¹⁰ Yürütmenin başındaki yöneticilerin temsilcisi konumunda olan mübaşirlerin, askeri-idari yönetimdeki görev tanımları çeşitlilik göstermektedir. Divan-ı Hümayun'dan bölgeye gönderilen her türlü emrin yerine getirilmesinde mübaşirler tayin edilmektedir.²¹¹ Mübaşirler, yönetim bölgesi sınırları dahilinde yaşanan her türlü anlaşmazlık ve suçların bölge halkı tarafından beylerbeyi veya mütesellime haber

²⁰⁷ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönem Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı yayınları, Ankara, 1995, s. 65.

²⁰⁸ Detaylı bilgi için Bkz. Özer Ergenç, “Osmanlı Şehirlerinde Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 96.

²⁰⁹ Eyalet mutasarrıfı Ali Paşa'nın “*meclis-i âlilerinde*”, KŞS 39/115-1 ve Eyalet valisi Es seyyid El hac İbrahim Paşa'nın “*huzûr-ı âlilerinde 'akd olunan meclis-i şer'-i şerifde...*”, KŞS 51/22-1.

²¹⁰ *Başçavuş* KŞS 39/77-1, *Selam Ağası* KŞS 48/51-1, *Divan Efendisi* KŞS 48/116-4, *Çukadar* KŞS 48/141-2, *Masraf Emni* KŞS 48/167-1, *Tüfenkçi Baş* KŞS 48/188-4, *Mataracı Baş* KŞS 48/195-4, *Şaturlar Kethüdası* KŞS 48/199-1, *Bölükbaşı* KŞS 48/213-1, *Çavuş* KŞS 51/187-1, *Sancaktar* KŞS 57/10-3, *Bazarbaşı* KŞS 57/81-3, *Şatırbaşı* KŞS 57/84-1.

²¹¹ KŞS 44/40-2.

edilmesi neticesinde durumun incelenmesi, yerinde “*keşf ve tahrîr*” yapılması ve olayın mahkemeye taşınması gibi işlerde de görevlendirilmektedir.²¹²

Mübaşirler, davacı ve davalı olmaksızın mahkemeye intikal eden herhangi bir olayın doğruluğunu tasdik etme gibi durumlarda veya çevreden alınan duyumlar neticesinde mahkemeye intikal etmesi gereken olayları mahkemeye taşıyabilmektedirler. Böyle durumlarda iddia makamında kendileri bulunmaktadır. Örneğin mübaşir El hac Hüseyin Ağa mahkemede, Şeyh Osman-ı Rumi Mahallesi’nden Fatıma’nın kimse ile evli olmamasına rağmen hamile kaldığını belirtmiştir. El hac Hüseyin Ağa, Es seyyid Yusuf ve diğer Yusuf adlı kişilerin Fatıma’ya tecavüz ettiklerine dair haber aldığını ifade etmiştir. Fatıma olayı doğrularken Sinan Çelebi’nin kölesi Yusuf reddetmiştir.²¹³ Bu iddia ve sorgular sonucunda mübaşir El hac Hüseyin Ağa gözetiminde Fatıma’nın davacı konumunda olduğu yeni bir dava açılmıştır.²¹⁴

Yöneticilerin kendi kişisel işlerini görmeleri için atadıkları vekiller de bazen yönetim mekanizmasında mübaşirler gibi kamusal işleri yürütebilmektedir. Örneğin 22 C. Ahir 1130 (23 Mayıs 1718 Pazartesi) tarihinde Mütessellim Es seyyid Ali Baba’nın vekili olan Hacı Hüseyin Ağa bir deste arpa alarak mahkemeye gelmiş, mahsulün harman olma vaktinin geldiğini belirterek kadı hükmü almış ve Konya’da hasat dönemi başlamıştır.²¹⁵

Mübaşirlik görevinin dışındaki diğer idari faaliyetler, beylerbeyi divanı üyeleri ile yönetim örgütlenmesinde alt birimlerde görevli kethüdalar ve diğer görevliler tarafından yürütülmektedir. İncelenen döneme ait belgeler, yönetim mekanizmasının içinde kethüdalık kadrosu adı altında birçok yürütme organını ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan ilki Karaman valilerinin şahsi kethüdalarıdır. Bu kişiler, valilerin özellikle savaş zamanlarında tahsil ettikleri imdad-ı seferiyye ve hazerriyyenin vali adına toplanmasında²¹⁶ ve valinin eyaletten talep ettiği diğer ihtiyaçların karşılanmasında görevlidirler. Örneğin mütessellimler arası bir hesap görme kaydında, Karaman Valisi

²¹² KŞS 48/27-3,54/70-1, 57/78-3.

²¹³ KŞS 39/139-1.

²¹⁴ KŞS 39/139-2.

²¹⁵ KŞS 48/3-7.

²¹⁶ KŞS 48/60-3, KŞS 51/2-2. Ayrıca bkz. 48/3-1-2-4-5-6. Eyalet hazinedarının (48/3-3) ve baş muhasebecinin (48/11-1) bu tahsilatı gerçekleştirdiği de görülmektedir.

Mehmet Paşa'nın kethüdası Yusuf Ağa'nın, paşanın ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli emtia ve nakit parayı tahsil ederek paşaya ve ailesine ulaştırdığı görülmektedir. Vali kethüdalarının sürekli valilerin yanında mı bulunduğu veya Konya'da mı ikamet ettiğine dair belgelerde net bilgilere rastlanılmamaktadır. Yukarıda örnek verilen mütesellimler arası hesap görme tutunağında Vali Mehmet Paşa'nın kethüdası Yusuf'a, Konya'da kaldığı süre zarfında 820 guruş masraf yapıldığı kaydedilmiştir.²¹⁷ Bu hesap görme kaydının sicile yazıldığı tarihler, Rusya ve Avusturya ile yapılan savaşlara denk gelmektedir ve Mehmet Paşa da cephede bulunmaktadır. Vali kethüdalarının, valilerin Konya'da ikamet ettiği zamanlarda Konya'da kaldığı; savaş zamanlarında ise valilerin yanında yer alıp, talepleri doğrultusunda Konya'ya gelip gittiğini söylemek mümkündür.

Eyalet sınırları dahilinde yaşanan çeşitli anlaşmazlıklar ve asayiş ile ilgili görülen dava kayıtlarının şuhudü'l-hal kısmında çavuşlar kethüdasının isminin birçok kez geçtiği görülmektedir. Vali veya mütesellimlerin maiyyetindeki askeri gücün başındaki çavuşun yardımcısı konumunda olan çavuşlar kethüdasının eyalet yönetimini temsilen gözlemlediği bu davalar genellikle askeri sınıfın karıştığı davalardır.²¹⁸ Çavuşlar kethüdası, mahkemede veya olay yerinde görülen ilgili davalara yönetimi temsilen katılmasının yanında eyalet valisinin huzurunda görülen bütün davalarda da yer almaktadır.²¹⁹

Eyalet defterdarı ve hizmetinde bulunan defter kethüdasının ise eyalet sınırları dahilindeki tımar ve zeamet arazilerinin tevcih kayıtları ile vergi gelirlerini tuttuğu, dönemin mahkeme kayıtlarından anlaşılmaktadır. İstanbul'da muhafaza edilen yoklama defterlerinin bir kopyası da defter kethüdalarında bulunmaktadır. Bağdat'ta ortaya çıkan isyanın bastırılması için Sivas Valisi Zaralızade Mehmet Paşa'nın birliklerine katılınması için gönderilen fermandaki emirlere uyulmaması sonucunda²²⁰ Karaman Eyaleti defter kethüdası ve defterdarlara gönderilen buyruluda, bölgedeki yoklama defterlerinin kontrol edilmesi, Mehmet Paşa'nın birliklerine katılmayanların, hayatını kaybetmiş tımar

²¹⁷ KŞS 54/158-1.

²¹⁸ KŞS 44/73-1, 48/193-1, 57/119-2.

²¹⁹ KŞS 44/86-2, 48/197-1-2-3, 51/40-1, 57/53-3 v.d.

²²⁰ KŞS 57/143-1.

ile zeamet sahiplerinin tespit edilmesi ve yerlerine yeni kişilerin tevcihinin yapılp bir an önce Mehmet Paşa'nın birliklerine katılmaları buyrulmuştur.²²¹

Eyalet valilerinin hizmetkarlarından biri olan kapıcılar kethüdası ise resmi veya şahsi konularla ilgili valinin her türlü getir-götür işlerinden sorumludur. Valilerin sürekli yanlarında bulunan bu kişiler, vali tarafından gönderilen her türlü yazışmayı yerine iletmekle yükümlüdürler. Örneğin Karaman Eyaleti masraf defterinde Karaman Valisi Şehsuvarzade Seyyid Mehmet Paşa tarafından gönderilen ordu buyrulduğunu, kapıcılar kethüdasının getirdiği ve bu hizmet için kendisine 20 guruş verildiği kaydedilmiştir.²²² Karaman Eyaleti Beylerbeyi olan Ebubekir Paşa'nın görevine başlayana kadar yerine mütesellim seçilen kişiye ait mütesellimlik emrini ise Paşa'nın kapıcılar kethüdası Mehmet Emin eyalet merkezine ulaştırmıştır.²²³

Eyalet yönetiminde bulunan diğer bir görevli kethüdayeridir. Kethüdayerlerinin temel görevi, eyalet genelinde bulunan yeniçerilerin düzeninin sağlanmasıdır.²²⁴ Örneğin El hac Mustafa'nın, Konya eski yeniçeri serdarı Abdullah'ı şikayeti üzerine gönderilen bir buyrulduğunun hitap kısmında, Konya naibi ve mütesellimden sonra kethüdayeri bulunmaktadır.²²⁵ Yeniçerilerin başlarına gelen adli olaylarda da kethüdayerleri duruma müdahil olmaktadır. Eski-İl Kazası Kuyu Köyü yakınında öldürülen Zileli Keleşoğlu Ali Ağa'nın katil zanlıları olan hizmetkarları İbrahim ve Hasan'ın yakalanarak Konya Kalesi'ne hapsedilmelerinin ardından kethüdayeri İsmail Ağa, validen buyruldu alarak mahkemeye başvurmuş ve mahkemedен aldığı hüccet ile zanlıları kaleden çıkartıp bizzat kendisi hapsetmiştir.²²⁶ Kethüdayerleri merkezden gelen fermanlar veya buyrulduklar doğrultusunda istenilen her türlü işi diğer görevlilerle birlikte yerine getirmekle

²²¹ KŞS 57/143-2. Buyrulduyu Sivas Valisi Zaralızade Mehmet Paşa'nın gönderdiği, KŞS 57/144-2 no'lu diğer bir buyrulduktan anlaşılmaktadır.

²²² KŞS 48/12-1.

²²³ KŞS 57/155-2.

²²⁴ Evasıt-ı R. Evvel 1154 (28 Ağustos 1741 Pazartesi) tarihinde yapılan bir kethüdayeri atamasında, bölge kethüdayerinin; Konya, Karapınar, Belviran, İnsuyu, Kariş, Saidili, Eski-İl kazaları ve bağlı nahiyelerdeki altı bölük halkından sorumlu olduğu belirtilmektedir. Atama belgesinde bölgedeki altı bölük halkına, “*siz mumâ ileyhi üzerlerinize zâbit ve kethüdâyeri bilüb şer'le vukû' bulan da'vâ ve nizâ'larınızı ma'rifet-i merkum ile görüb şer'iyet-i garrâya kemâl-i itâ'at ve mumâ ileyhe inkiyâd üzere olasız...*” diye hitab edilerek kethüdayerlerinin görev tanımı belirlenmiştir. KŞS 55/313-2.

²²⁵ KŞS 48/257-1.

²²⁶ KŞS 57/29-3. “... *ol havâlilerde olan altı bölük yoldâşlarından olub sahihü'i-esâmi oldukları halde hükkâm eline vormeyub ocâğın kâ'ide-yi kadimine ri'âyet ideler ve töhm-ı şer'iyeye ile mitehhim olanları cezâ-yı şer'iyeleri zâbitleri ma'rifetiyle tertib oluna...*” KŞS 55/313-2.

yükümlüdürler. Rakka Valisi Ahmet Paşa'nın, kethüdayerleriyle birlikte diğer görevlilere gönderdiği zahire buyrulduşunda; Konya şehri ve eyalet sınırları dahilinde geçtikleri güzergahlarda, emrindeki birliklere ekte yer alan miktarlarda zahire temin edilmesi buyrulmuştur.²²⁷ Kethüdayerlerinin maiyyetinde adamlar bulunduğu; bir masraf kaydında, kethüdayeri ile serdar neferatına verilen zahire ile kahve miktarı harcamalarından²²⁸ ve bir mahkeme kaydındaki şuhudü'l-hal kısmında adı geçen, “*‘Abdulkâdir tâbi’-i kethüdâyeri*” ibaresinden anlaşılmaktadır.²²⁹

Eyaletteki çiftçilerin yönetim ile olan ilişkilerini ise çiftçiler şeyhi veya çiftçiler kethüdası²³⁰ düzenlemektedir. Örneğin Eski-İl Kazasına tabi Yağluboyat Köyü ile ilgili Güllü Köyü ahalsinin açtığı vakıf arazisi zaviyedarlığı ve mahsul anlaşmazlığı davasında, çiftçiler şeyhi Seyyid Mehmet Efendi şuhudü'l-hal olarak hazır bulunmuştur.²³¹ Arazinin bir kısmını nadasa bırakma ve mahsul anlaşmazlığı yüzünden yaşanan diğer bir davada da çiftçiler şeyhi Seyyid Mehmet Efendi'nin yine şuhudü'l-hal olarak mahkemede hazır bulunduğu görölmektedir.²³² Çiftçiler şeyhlerinin emirler ya da buyrulularla savaşlarda veya isyanların bastırılmasında ordunun ihtiyacı olan tarımsal ürünü de temin edip ilgili kişilere teslim ettiği masraf listelerine yansımıştır.²³³

Eyalet yönetiminin merkez karargahı olan Konya'daki sarayın idaresi de çeşitli kadrolar tarafından yürütölmektedir. Bu kadrolarla ilgili mahkeme kayıtlarında çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Sarayda valilerin ve onların bölgedeki temsilcileri olan mütesellimlerin ihtiyaçları doğrultusunda yapılan masrafların ödemelerini, vekil-i harc kadrosunda bulunan görevli yapmaktadır. Örneğin Konya Valisi İbrahim Paşa'nın, Konya'ya geldiği 3 C. Evvel 1140 (17 Aralık 1727 Çarşamba) tarihinden 1 Z. Ka'de 1140 (9 Haziran 1728 Çarşamba) tarihine kadar olan zaman aralığında, saray mutfağına yapılan harcamalar için; ekmekçi, bakkal, pirinççi, kasap, helvacı ve mumcu esnaflarına, Paşa'nın vekil-i harcı

²²⁷ KŞS 54/335-2.

²²⁸ KŞS 48/12-1.

²²⁹ KŞS 57/136-4.

²³⁰ Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1990, s. 208.

²³¹ KŞS 39/21-1.

²³² KŞS 39/241-1.

²³³ KŞS 54/8-1.

Mehmet Ağa aracılığıyla ödeme yapılmıştır.²³⁴ Karaman Valisi El hac Mustafa Paşa'nın vekil-i harcı olan Mustafa Ağa da paşa için 1 R. Ahir 1160 (12 Nisan 1747 Çarşamba) tarihinden 1 C. Evvel 1162 (19 Nisan 1749 Cumartesi) tarihine kadar olan 2 yıllık süreçte bakkal, kasap, helvacı, leblebici, kahveci, attar ve mumcu esnaflarına yapılan harcamaların borçlarını ödemiştir.²³⁵

Ahır kethüdası ise diğer bir görevlidir. Adından da anlaşılacağı üzere ahır kethüdasının, valilerin ahırında bulunan binek hayvanlardan sorumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca ahır kethüdalrı, valilerin talebi halinde bu hayvanların ikmalini de gerçekleştirmektedirler. Örneğin Karaman Mutasarrıfı Osman Paşa'nın İstanbul'a göndermek istediği dokuz atı, ahır kethüdası El hac Mehmet Ağa ile birlikte İstanbul'a götürmek üzere yola çıkacak kişilerin yaşadıkları mahalle ahali, yolda kaçmayacaklarına dair kefil olmuştur.²³⁶ Detaylı bilgilere ulaşılabilen bu görevlilerin dışında sarayda görevli; “*Selâm Ağası*”, “*Dîvân Efendisi*”, “*Çukadâr*”, “*Tüfengci Başı*”, “*Mataracı Başı*”, “*Şatırlar Kethüdâsı*”, “*Sancakdâr*”, “*Şatırbaşı*”, “*Mehter Kethüdâsı*”, “*Hazinedâr*” ve “*etibbâ*” (tabibler) gibi görevlilerin adları geçmektedir.²³⁷

1.2.3.3 Şehir Yönetimi

Karaman Eyaleti'nin merkezi olan Konya Şehrinin yönetiminde 18. yüzyılın ilk yarısında en etkili görevlinin, incelenen mahkeme kayıtlarına göre, şehir kethüdası olduğu görülmektedir. Şehir kethüdası, “*şehr umurunu*” görmek için “*cümle ahâli-yi vilâyet münâsib gördükleri ecluden*” bir senelik görev süresi ile belirli bir ücret karşılığında seçilmektedir.²³⁸ Şehir kethüdası, devlet ile şehir ahali arasında bir temsilci olmakla birlikte devlet emirlerinin ahaliye ulaştırılmasında eyalet yönetimindeki resmi

²³⁴ KŞS 51/34-2.

²³⁵ KŞS 57/78-2. Vekil-i harcın dışında masraf emini adı altında benzer hizmetleri yürüten bir görevlinin de bulunduğu 26 Z. Hicce 1130 (20 Kasım 1718 Pazar) tarihli bir kayıttan anlaşılmaktadır. Kayıttaki Vali Osman Paşa'nın vekil tayin ettiği masraf emini Abdulgani Efendi, peksimet alımından dolayı olan 806 guruş borcu Osman Paşa adına ödemektedir. Kaydın şuhudü'l-hal kısmında vekil-i harc Mustafa Ağa'nın da adı bulunmaktadır. KŞS 48/161-5.

²³⁶ KŞS 48/168-4.

²³⁷ Yazılan sıraya göre KŞS 48/51-1, 116-3, 141-2, 167-1, 188-4, 195-4, 199-1, 57/10-3, 84-1, 142-2, 8-2, 44/86-2.

²³⁸ 19 C. Evvel 1119 (18 Ağustos 1707 Perşembe), KŞS 43/125-3.

görevlilerin yardımcısı konumundadır.²³⁹ Ahalinin temsilcisi ve resmi görevlilerin yardımcısı üst başlıkları altında, mahkeme kayıtları, şehir kethüdalarının görev tanımlarıyla ilgili çeşitli bilgiler vermektedir.

Şehir kethüdarları, mahkeme kayıtlarına kaydedilen masraf verilerine göre, Konya’da bulunan vali sarayının her türlü ihtiyacının karşılanmasında şehirdeki ilgili meslek gruplarının aracısı konumundadır.²⁴⁰ Saray binasının tadilatlarının yaptırılması²⁴¹, gerekli görüldüğünde yenilenmesi için malzeme tedarigi²⁴² ve sarayın bulunduğu alanın genişetilmesine ilişkin günümüz tabiriyle, kamulaştırma işlemleri de şehir kethüdasının görev alanlarına girmektedir. Bu görevle ilgili bir kayıta, şehir kethüdası olan El hac Mehmet, vali sarayının iki tarafına bitişik olan bir evi vilayet adına vilayet akçesiyle 220 guruşa satın almıştır.²⁴³

Konya’ya gönderilen her türlü emrin yerine getirilmesi ve bu emirler kapsamında talep edilen hizmetlerin gerçekleştirilmesi de şehir kethüdasının görev tanımına girmektedir. Sarıbey Oğlu eşkiyasını durdurmakla görevli Rakka Valisi Ahmet Paşa’nın buyrulduusunda²⁴⁴ talep edildiği üzere, Paşa’nın Konya’da bulunduğu sırada ordusunun iaşesi, diğer görevlilerle birlikte şehir kethüdası tarafından karşılanmıştır.²⁴⁵

Şehrin idaresiyle ilgili çeşitli atamalarda da şehir kethüdarları, bir menzilci hücceti kaydında görüldüğü üzere; şehremini, ayan, iş eri efendisi ve fetva emini gibi şehrin diğer ileri gelenleriyle birlikte ahaliyi mahkemede temsil etmektedir.²⁴⁶ Şehrin vergilerinin toplanması görevi de şehir kethüdarlarına verilebilmektedir. Vergi toplanması sırasında yaşanan bir anlaşmazlık davasında, davacı olarak saliyane ve tekalif toplama ile görevlendirilen şehir kethüdası El hac Mehmet bulunmaktadır.²⁴⁷

²³⁹ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehirlerinde Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler”, s. 98.

²⁴⁰ KŞS 51/7-1, 9-1.

²⁴¹ KŞS 57/4-5-1.

²⁴² KŞS 54/10-1.

²⁴³ KŞS 57/126-3.

²⁴⁴ KŞS 54/365-1.

²⁴⁵ KŞS 54/8-1, 10-1.

²⁴⁶ KŞS 57/2-4.

²⁴⁷ KŞS 57/111-4.

Şehir yönetiminde şehir kethüdasıyla benzer işleri yürüttüğü görülen, şehremini denilen bir görevli de bulunmaktadır. İncelenen mahkeme kayıtları, şehreminin şehirdeki görev tanımlarıyla ilgili net bilgiler vermemektedir. Evliya Çelebi, Bosna Şehri'nin idari yapısıyla ilgili verdiği bilgilerde şehremininin şehir kethüdasıyla birlikte; şehrin esnaf, tüccar, ayan ve eşraf arasında sözünün geçtiğinden bahsetmektedir.²⁴⁸ Çelebi, seyahatnamesinin diğer bir bölümünde şehreminleriyle ilgili bilgiler verirken de yönetime ait binaların şehremini vasıtasıyla tamir ettirildiğini ifade etmektedir.²⁴⁹ Osman Nuri ise şehreminliği ile şehir kethüdalığının görev tanımlarının aynı olduğunu belirtmektedir.²⁵⁰ Şehreminlikle ilgili mahkeme kayıtlarında bulunan kısıtlı bilgiler Osman Nuri'yi haklı çıkarmaktadır. Örneğin bir kayıтта; şehreminin, şehir kethüdalığında olduğu gibi şehir ahali tarafından seçildiği ve şehrin işlerini idare etmekle görevli olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca kethüdanın, sarayın fiziki alanını genişletmek için bitişindeki evi vilayet adına satın alması konulu kayıтта olduğu gibi bu kayıтта da Şehremini El hac Yusuf, Şerefşirin Mahallesi'nde bulunan evi 150 guruşa şehir için satın almıştır.²⁵¹

Şehir yönetiminde ekonomik hayatın denetiminden ihtisab kanunları çerçevesinde muhtesibler sorumludur. Muhtesibler, teoride “*emr bi'l ma'rûf nehy ani'l münker*” felsefesinden yola çıkarak ilk islam toplumlarından beri sosyal hayatta islam hukuku üzerinden toplumsal ilişkileri düzenleyen, sosyal yaşamda yaşanacak her türlü haksızlığı İslam hukuku çerçevesinde çözmekle görevli kişilerdir.²⁵² Ancak Osmanlı şehir hayatında, bu görevin pratikte ekonomik denetim mekanizması kapsamında yürütüldüğü görülmektedir. Osmanlı şehirlerinde çarşı ve pazarlarda satılan malların kalitelerine standart getirilmesi, fiyatlarının belirlenmesi, bu kapsamda sahtekarlık ve yolsuzlukların önlenmesi muhtesibler tarafından gerçekleştirilmektedir.²⁵³ Muhtesibler Konya ihtisab mukataasının iltizamını alan kişilerce görevlendirilmektedir.²⁵⁴

²⁴⁸ Evliyâ Çelebi, *Seyahâtname*, Cild 5, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1315, s. 429.

²⁴⁹ Evliyâ Çelebi, *a.g.e.*, Cild 1, 1314, s. 569.

²⁵⁰ Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, Cilt 1, Matba'a-yı 'Osmâniyye, İstanbul, 1338, s. 1361.

²⁵¹ *Medine-i mezbûre ahâlileri taraflarından medine-i mezbûrenin umûrunu rü'yyete şehremini olan...* KŞS 54/291-2.

²⁵² Osman Nuri, *a.g.e.*, s. 314-315.

²⁵³ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 160.

²⁵⁴ KŞS 47/266-1.

Şehir yönetiminde iş kolları kethüdarına da rastlanmaktadır. Çarşılar kethüdası bunlardan biridir. Adından da anlaşılacağı üzere çarşılar kethüdası şehirde bulunan çarşıların düzeninden ve yönetim ile olan ilişkilerinden sorumludur. Şehirde yaşayan gayr-i müslimlerin yönetim ile ilgili işlerini yürütmek için zımmiyan kethüdası adı altında bir görevlinin olduğu da görülmektedir.²⁵⁵

Şehir yönetimindeki bu görevlilerin dışında şehrin su kaynaklarından sorumlu şehir mirabı²⁵⁶ ve şehir kethüdayeri ile benzer görevleri yürüten yeniçeri serdari²⁵⁷ da şehirdeki görevliler olarak mahkeme kayıtlarında yer almışlardır.

1.2.4 Adli-İdari Yönetim

Osmanlı taşra yönetim sisteminde yürütme organının düzenli bir biçimde işlemesinin temel dayanağı, hüküm verme yetkisinin örgütlenmiş hali olan adli-idari yönetim mekanizmasıdır. Kuruluştan Klasik Dönemin sonlarına kadar Osmanlı yönetim felsefesinin ilham kaynağı “*Dâire-yi ‘Adliye*” olarak bilinen başlıklar altında kurgulanmış yönetim anlayışıdır. Kınalızade Ali, Daire-yi Adliye’yi 8 başlık altında kurgulamıştır. Kınalızade’nin Daire-yi Adliyesi’nin 2. ve 8. başlıklarında ifade edilen, devletin düzenli bir şekilde işlemesi için şeriatın uygulanması ve “*vedâyi’-i hâlikü’l-berâyâ olan re’âyanın*”²⁵⁸ idaresinin adaletli bir padişahla gerçekleştirilebileceği ilkelerinin²⁵⁹ taşra yönetim pratiğinde, 17. yüzyılın başlarından itibaren işlevini yitirdiği görülmektedir.

²⁵⁵ KŞS 57/109-2.

²⁵⁶ KŞS 39/141-1.

²⁵⁷ KŞS 39/43-1, 44/175-2, 48/257-1.

²⁵⁸ Yaratanın emaneti olan re’aya, KŞS 48/263-1, 51/259-1. Bu terim “*vedâyi’-i hâlik-i kibriyâ*” olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Özer Ergenç, “Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 334.

²⁵⁹ Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâkü’l-‘Alâ’î*, Cilt 3, Bulak Matba’ası, Kahire, 1248, s. 49.

1.2.4.1 Genel Durum

Osmanlı taşrasında adli-idari yönetim mekanizması eyalet sınırları dahilinde oluşturulan kaza merkezleriyle örgütlenmiştir. Her kaza merkezi kendisine bağlı bulunan çevresiyle kaza dairelerini oluşturmaktadır. 18. yüzyılın ilk yarısında Karaman Eyaleti sınırları dahilinde 41 kaza merkezi bulunmaktadır. Eyalet merkezi ve Paşa Sancağı olan Konya Sancağı ise 27 R. Ahir 1130 (30 Mart 1718 Çarşamba) tarihli imdad-ı seferiyye tahsilat kaydına göre 14 kaza merkezine bölünmüştür.²⁶⁰ 11 C. Evvel 1152 (16 Ağustos 1739 Pazar) tarihli bir başka masraf ve imdad-ı seferiyye kaydında ise de Konya Sancağı'nın bir önceki kayıttan farklı olarak 9 kaza merkezine bölündüğü görülmektedir.²⁶¹

Dönemin Konya mahkeme kayıtlarında bulunan fermanlar ve mahkemenin gündemine konu olan olaylar, 18. yüzyılın ilk yarısında adli-idari yönetim birimlerinde bulunan ehl-i şer' sınıfına mensup yönetici kadroların veya bu sınıfın temsilcilerinin kanun dışı faaliyetlerini göstermektedir. Bu durum da yönetim mekanizmasındaki bozulma ve yozlaşmayı yansıtmaktadır. Önceden de ifade edildiği üzere Klasik Dönem Osmanlı yönetim sisteminde askeri-idari yönetim kadrolarında bulunan ehl-i örf ile adli-idari yönetim kadrolarında bulunan ehl-i şer' mensupları; merkezden atanan, birbirinden bağımsız ama aynı zamanda birbirini denetleyici ve yönetme sürecinde birbirlerinin yetki ve erklerine muhtaç durumdadır. Klasik Dönem taşra yönetiminin bu özellikleri, 18. yüzyılda taşra yönetimindeki görevlilerin merkez yerine yönetim bölgesinde yaşayan ayan ve eşraftan atanması neticesinde işlevini yitirmiştir. Bu kapsamda incelenen dönemde taşra yönetim kadrolarına atanan bölgenin ehl-i örf ve ehl-i şer mensuplarının, yönetim sürecinde ortak hareket ederek kendi çıkarları doğrultusunda yetkilerini kötüye kullandıkları olaylara rastlanmaktadır. Özellikle yargı ve denetleme gücünü elinde bulunduran, reyanın hak ve hukukunu ehl-i örf karşısında korumakla yükümlü adli-idari yönetim kadrolarının; yetkilerini bu şekilde kötüye kullandığı durumlar, merkezi yönetimin taşra yönetiminde düzeltmeye çalıştığı kronik sorunlardan biri haline gelmiştir. Örneğin Merkezden Avusturya-Venedik savaşları sonrasında Anadolu'ya gönderilen fermanlarda, taşradaki yönetici kadrolarının yetkilerini kötüye kullandığı durumlara

²⁶⁰ Bkz. Ek 1.

²⁶¹ Konya, Larende, Ereğli, Belviran, Karapınar, Gaferiyad, Pirlevgenda, Aladağ ve Divle kazaları, KŞS 54/7-2.

vurgu yapılmakta ve bazı ehl-i şer' mensubu kadıların ehl-i örfle birlikte hareket ederek haksız kazanç sağladıkları belirtilmektedir.²⁶²

İncelenen dönemin Konyası'nda, adli-idari yönetim kadrolarının en yetkili görevlileri konumunda olan kadılar ve naibler, mahkeme kalemlerinden kendilerine tahsis edilen gelirleri yeterli bulmayarak, reayadan kanuna aykırı olarak para talep etmektedir. Özellikle devlete ait vergi gelirlerinin toplanma sürecinde, vergi için verilen meblağın dışında fazladan ücret talep etmek dönemin yaygın uygulamalarındandır. Bu haksız kazançların önlenmesi için gönderilen bir fermanla; kadılara ve naiblere, kanunlarla mahkeme gelirleri kapsamında “*hücec-i şer'iyye, 'arûz, sicillât, mürâselât, 'akd-ı inkiha, 'itknâme, muhâsebât-ı evkâf ve kismet*” kalemlerinin gelir olarak tahsis edildiği belirtilmiş, bu gelirlerin dışında ek kazanç elde etmelerinin kanun dışı olduğu vurgulanmıştır. Ancak son zamanlarda kadıların ve naiblerin vasıfsız kişiler arasından seçildiği, bunların da “*bu kazâya nâ'ib olunca bu kadar mülâzemet çekdim*” ve “*ben şu kadar aylık virsem gerekdir*” diyerek reayadan cezime ile kendileri için fazladan ücret talep ettikleri ifade edilmiştir.²⁶³

İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilen bu fermanlarda vurgulanan, adli-idari yönetim kadrolarının kanun dışı hareketleri somut olarak Konya Mahkemesi'ne yansıyan davalarda da görülebilmektedir. Eski-İl eski kadısı Ebubekir Efendi ile ilgili dava kayıtları, fermanlarda ifade edilen kanun dışı hareketlere örnek gösterilebilecek niteliktedir. Ebubekir Efendi, kadılıktan azledildikten sonra kendisiyle ilgili şikayetler bölge reayası tarafından mahkemeye taşınmıştır. Ebubekir Efendi 26 C. Ahir 1130 (27 Mayıs 1718 Cuma) ile 12 Receb 1130 (11 Haziran 1718 Cumartesi) tarihleri arasında altı kez mahkemeye getirilmiştir. Davaların ilk günü olan 26 C. Ahir 1130 (27 Mayıs 1718 Cuma) tarihinde, Ebubekir Efendi üç farklı şikayetten davalı konumundadır. Bu davalarda, Muradca ve Aynakadı Köyleri ahali Ebubekir Efendi'nin kendilerinden “*nâhiye devri akçesi*” adı altında haksız yere para aldığını ifade etmişlerdir. Şahitlerin ahaliyi doğrulamasıyla Ebubekir Efendi suçlu bulunmuştur.²⁶⁴ 28 C. Ahir 1130 (29 Mayıs

²⁶² KŞS 48/263-1.

²⁶³ KŞS 51/259-1. Benzer belgeler için Bkz. 48/256-1, 260-3.

²⁶⁴ KŞS 48/65-1, 2, 3.

1718 Pazar)²⁶⁵, 2 Recep 1130 (1 Haziran 1718 Çarşamba)²⁶⁶ ve 12 Recep 1130 (11 Haziran 1718 Cumartesi)²⁶⁷ tarihlerinde görülen davalarda da Ekek, Bağlıca ve yine Muradca ile Aynakadı Köyleri ahalisi, Ebubekir Efendi’yi “*nâhiye devri akçesi*” ile ilgili mahkemeye şikayet etmiş ve şahitler huzurunda olay ispatlanarak Ebubekir Efendi suçlu bulunmuştur.

Yargı denetiminin en önemli organı olan mahkemelerde de karar sürecini etkileyen birtakım usulsüzlüklerin yaşandığı görülmektedir. Bu usulsüzlükler genelde kadınlara veya naiblere verilen rüşvet ile gerçekleşmektedir. Örneğin Ayıntab Ağyolu Mahallesi’nden Mehmet Ağa, eskiden Ayıntab’da kadılık yapan Hüseyin Efendi’nin kardeşi Hasan Çelebi’ye, reaya ile olan davasının kendi lehine sonuçlandırılması için 50 guruş vermiştir. Davanın reaya lehine sonuçlanması neticesinde Mehmet Ağa parasının peşine düşmüş, Konya’ya kadar gelmiş ve Konya Mahkemesi’nde konuyla ilgili Hasan Çelebi’den davacı olmuştur. Hasan Çelebi ile anlaşma yoluna giden Mehmet Ağa, Hasan Çelebi’den 25 guruş alarak davadan feragat etmiştir.²⁶⁸

Başka bir davada ise Turgud Kazası eski naibi olan Mehmet Efendi, dava tarihinden iki sene önce kaza naibi iken Tunaoğlu Hacı Hüseyin, oğlu Hasan ve yanlarındaki on kişilik grup tarafından gece evine dönerken soyulduğunu belirtmiştir. Mehmet Efendi, olay sonrası Ilgın Kazası Mahkemesi’nde olayı ispat ettirdiğini, soyulan parası ve eşyasının kendisine iade edilmesi yönünde karar çıktığını ifade etmiştir. Tunaoğlu Hacı Hüseyin ise ifadesinde suçlamayı kabul etmeyerek; Mehmet Efendi’ye naibliği sırasında, bir davada lehine hüccet çıkarması karşılığında 20 guruş verdiğini, buna rağmen hüccet alamadığını ifade etmiştir. Hacı Hüseyin, naiblikten azledildikten sonra Mehmet Efendi’den bu parayı talep ettiğini ve geri aldığını söylemiştir. Ilgın ahalisinden şahitlerin Mehmet Efendi’yi doğrulaması üzerine Tunaoğlu Hacı Hüseyin suçlu bulunmuştur.²⁶⁹

Yargı görevlilerine verilen rüşvetler dışında karar sürecini etkileyen bir diğer usulsüzlük de yalancı şahitliktir. Belirli bir ücret karşılığında gerçekleştirildiği anlaşılan ve davanın

²⁶⁵ KŞS 48/70-2.

²⁶⁶ KŞS 48/73-3.

²⁶⁷ KŞS 48/90-2.

²⁶⁸ KŞS 39/168-1.

²⁶⁹ KŞS 54/246-2.

seyrini doğrudan etkileyen yalancı şahitlikle ilgili bilgilere; mahkeme kayıtlarına yansıyan, alacak-verecek anlaşmazlığından doğan davalarda rastlanmaktadır. Örneğin Muhtar Mahallesi'nden El hac Ferhad, kayıp olan El hac Abdullah'a verdiği 238 guruşu almak için Abdullah'a kefil olan Selim'den davacı olmuştur. El hac Ferhad'ın alacağını ispatlayamaması ile sonuçlanan²⁷⁰ davanın öncesinde yaşananlar, Es seyyid Mustafa Çelebi'nin mahkemeye yaptığı şikayetten anlaşılmaktadır. Es seyyid Mustafa Çelebi'nin iddiasına göre El hac Ferhad'ın ortağı olan Mustafa Beşe, El hac Ferhad ile Selim'in davasında yalancı şahitlik yapması durumunda kendisine olan 15 guruş borcu sileceğini söylemiştir. Bu tekliften dolayı itibarının zedelendiğini belirten Es seyyid Mustafa Çelebi, mahalle ahalisinden keyfiyyet-i halinin sorulmasını talep etmiş ve sorgu sonrası temize çıkmıştır.²⁷¹

Dava sürecinin sonuca bağlanmasını sağlayan şahitlere başvurma yolu, kimi zaman dava sonrası mahkemede şahitlik yapan kişi veya yakınları ile şahitlik beyanı neticesinde aleyhte karar çıkan kişi veya kişiler arasında husumetlerin yaşanmasına da neden olmuştur. Örneğin Arablar Mahallesi'nden Ahmet, kardeşinin yalancı şahitlik yapıp yapmadığı bilinmeyen bir davada çıkan karar yüzünden Receb Beşe tarafından darp edilmiştir. Ahmet mahkemede, Arablar Mahallesi'nde Recep Beşe'nin kendisine *“senin kardeşin bana müte'allık bir husûs içün vâkı'a-yı muhâlif şehâdet itmişdir...”* diyerek küfür ve darp ettiğini, bıçakla kovaladığını iddia etmiştir. Receb Beşe'nin olayı inkar ettiği dava sürecinde Ahmet'in gösterdiği şahitler olayı doğrulamıştır.²⁷²

Bu gibi yalancı şahitlik olayları veya şahitlik beyanlarından doğan husumetlerin önüne geçmek için mahkemenin, şahitlik yapan kişilerin keyfiyyet-i hallerini yaşadıkları mahalle ahalisinden sorduğu da görülmektedir. Molla Mehmet'in kendisine olan 360 guruşluk borcu için mahkemeye başvuran Hacı Mustafa, borcu Pir Esed Mahallesi'nden Ahmet, Seyyid Süleyman, Seyyid Mehmet ve Ebubekir Beşe adlı kişilerin şahitlikleri ile doğrulamıştır. Mahkeme, şahitlerin beyanlarının doğruluğunu tasdik ettirmek için

²⁷⁰ KŞS 44/106-2.

²⁷¹ KŞS 44/106-3. Konuyla ilgili diğer dava için bkz. KŞS 44/108-2.

²⁷² KŞS 39/195-2.

Ahmet Efendi'yi Pir Esed Mahallesi'ne göndererek ahalinin ifadelerine başvurmuş ve şahitlerin iyi halleri ve şahitlikleri tasdik edilmiştir.²⁷³

Kaza dairelerinde yaşayan bazı nüfuz sahibi ehl-i örf ve ehl-i şer' sınıfına mensup kişilerin de mahkemenin sağlıklı çalışmasına engel olduğu durumlara rastlanmaktadır. Konya Şehri ve çevresinde gerçekleştirdikleri kanunsuz eylemler sonucunda idam edilen El hac Abdulfettah Çavuş, oğlu Abdullah Çavuş ve yanlarındaki adamlarına isnad edilen suçlar arasında; suçlarını örtbas etmek için masum kişilerin iftira yoluyla mahkemede idam edilmelerine neden oldukları, Konya Naibi İsmail'i öldürmeye teşebbüs ettikleri ve naibin korkusundan kaçmak zorunda kaldığı bulunmaktadır.²⁷⁴

Konya mahkeme kayıtlarında görülen ancak Karaman Eyaleti kazalarıyla ilgili olmayan Karaman Eyaleti mutasarrıfı, Konya Kazası Naibi ile diğer yetkililere gönderilen bir ferman örneğinde de aslen Konyalı olup Diyarbakır'da yaşayan Konevi Abdülkerim Efendi ile Diyarbakır'da eskiden fetva makamı görevinde olan Es seyyid Mehmet'in bir olup zor kullanarak "*icrâ-yı ahkâm- şer'e mâni*" oldukları ve rüşvetle iş gördükleri belirtilmiştir. Konevi Abdülkerim Efendi'nin Konya'ya getirilmesine dair önceden gönderilen emr-i şeriften sonra kaçarak İstanbul'a gelmekte olduğu ifade edilmiş ve bulunduğu mahalde yakalanıp Konya'ya getirilmesi emredilmiştir.²⁷⁵

1.2.4.2 Konya Kazası

Karaman Eyaleti'nin ve Konya Sancağı'nın merkezi olan Konya Şehri, adli-idari yönetim örgütlenmesinde Konya Kazası'nın da merkezidir. Konya Kazası sancak örgütlenmesinde olduğu gibi Sudirhemi, Hatunsaray, Sahra ve Saidili olmak üzere dört nahiyeyi içine alan bir kaza dairesini oluşturmaktadır. Konya Kazası yönetiminin, incelenen dönemde arpalık olarak Rumeli eski kazaskerlerine tevcih edildiği görülmektedir. Görev yerlerine gitmeyi tercih etmeyen bu eski kazaskerler de yerlerine

²⁷³ KŞS 54/23-4.

²⁷⁴ KŞS 48/251-1.

²⁷⁵ KŞS 48/250-1.

şehrin ayan ve eşrafından nüfuzlu kişileri ²⁷⁶ naib olarak atamaktadır. Bu naibler “*arpalık nâibleri*” olarak da adlandırılmaktadır.²⁷⁷

Geniş bir alanı içine alan Konya Kaza dairesinin bütün Konya Sancağı'nı kapsadığı söylenebilir.²⁷⁸ Bu kadar geniş bir bölgeye yayılmış olan kaza dairesini Konya Şehri'nden yönetmek mümkün olamayacağından kaza dairesi içinde olan nahiyelerde Konya naibinin vekilleri olarak naibler görevlendirilmiştir. Nahiyelere gönderilen bu naiblerin zaman zaman bölge reayasına kötü muameleleri ve kanun dışı vergi talepleri, reyanın bu naibleri merkeze şikayet etmesine neden olmuştur. Özellikle Konya Mahkemesi'ne yakın olan yerlerde reaya, nahiyeye naibleri yerine “*umûr-ı şer'iyelerinin*” Konya Mahkemesi'nde görülmelerini talep etmişlerdir.²⁷⁹

1.2.4.3 Kaza Yönetimi

Kaza yönetiminin başında bulunan kadıların veya incelenen dönemde Konya Kazası'nın başındaki naiblerin, yargı görevi dışında birçok idari ve mali yetkiler ile bu yetkiler çerçevesinde görevleri bulunmaktadır. Bu görevlerin icrası, kaza merkezlerinde bulunan kadıların veya naiblerin makamı konumundaki mahkemelerde gerçekleştirilmektedir.²⁸⁰

Kaza idaresinin başında bulunan kadı veya naibin; adli, mülki, beledi, mali ve askeri alanlarda pek çok görev tanımlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu görevlerin icra edildiği mahkemenin günümüzden farklı olarak çok fonksiyonlu bir yapısı olduğu görülmektedir.²⁸¹

Mahkemenin bu çok fonksiyonlu yapısının işleyişi, sicillerdeki kayıtlara da yansımaktadır. Merkezi yönetimden Konya mahkemesine gönderilen fermanlar, beratlar vb. yazılar ile buyrulduklar, sicillere kaydedilerek saklanmaktadır. Kaza bölgesi dahilinde

²⁷⁶ Örneğin 12 Z. Ka'de 1140 (20 Haziran 1728 Pazar) tarihinde Rumeli eski kazaskeri Feyzullah Efendi tarafından Es seyid İbrahim Efendi Nakibzade El Konevi'nin kaza naibi olarak atanması, KŞS 51/13-1. KŞS 51/103-1, 54/2-1.

²⁷⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Ankara, 1988, s.118.

²⁷⁸ Bkz. Konya Sancağı alt başlığı, s. 40.

²⁷⁹ KŞS 51/273-1. Aynı konu için gönderilen diğer bir emr-i şerif, KŞS 51/273-2.

²⁸⁰ Halil İnalçık, “Mahkeme”, *İA*, Cilt: 7, MEB, İstanbul, 1957, s. 149.

²⁸¹ İber Ortaylı, “Kadı”, *İA*, Cilt: 24, TDV, İstanbul, 2001, s. 69, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 109.

olan işlemlerde, günümüz noterlerinin yaptığı işler, taraf veya tarafların karşılıklı beyanları ile gerçekleştirilmektedir. Bu beyanlar sonrasında mahkeme kaydının sonuna “*gibbe't-tasdîki's-şer'i mâ vâki' bi't-taleb ketb olundu...*” ifadesi yazılmaktadır.²⁸² Halkın birbirleriyle olan anlaşmazlık davalarında da karar alma süreci, mahkeme tarafından şahit talep edilmesiyle; şahit bulunamaması durumunda ise taraflardan yemin talep edilmesi sonucunda gerçekleştirilmektedir. Kimi zaman da davalarda tarafların fetva makamından aldıkları fetvalar, davanın sonucuna etki edebilmektedir. Mahkemenin karar verirken şer'i ve örfi kanunlar yanında bölgenin adetlerini de dikkate aldığı görülmektedir. Örneğin evlilik öncesi damat tarafının verdiği nakit para yüzünden ortaya çıkan anlaşmazlık davasında mahkeme, Konya'daki “*mu'tad-ı kadîm-i 'örfe*” göre karar vermiştir. Bu gibi anlaşmazlıklarda, iddia makamının haksız olduğuna hüküm verildiğinde mahkeme kaydının sonuna, “*da'vâ-yı mezbûreden müdde'i-yi mezkûru men' birle mâ vâki' bi't-taleb ketb olundu...*” yazılmaktadır.²⁸³ Alacak-verecek davalarında iddia makamının haklı bulunduğu durumlarda da mahkeme kaydına, “*edâya mezbûr.... tenbih birle mâ vâki' bi't-taleb ketb olundu...*” yazılır.²⁸⁴ Adli vakalarda ise kararların hükme bağlanmasıyla birlikte yürütmeye konulması askeri-idari yönetim birimi yetkililerince gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda karara hüküm verildikten sonra suçlu bulunan kişinin cezasının uygulanması için mahkeme kaydına “*ta'zîr içûn zâbitana tenbih birle...*”²⁸⁵ veya kimi davalarda “*habs-ı medîd ta'zîr-i şedîd birle zâbitana tenbih...*”²⁸⁶ gibi ifadeler yazılmaktadır.

Mahkemenin dışında yerinde inceleme gerektiren davalarda ve keşiflerde, olay yerine naibler tarafından, “*husûs-ı âtiyyü'l-beyânın mahallinde istimâ' ve fasl ve tahrîri içûn*”²⁸⁷ veya “*husûs-ı âtiyyü'z-zikrin mahallinde istimâ' ve keşf ve tahrîri iltimâs olunmağın*”²⁸⁸, tayin edilen kişiler gönderilmektedir. Bu gibi dava ve keşifler, davaya veya keşfe konu olan bölgenin ahalisi ve ihtiyaç duyulduğu takdirde konunun uzmanı bilirkişilerle, mahkeme kayıtlarındaki tabirle “*ehl-i vukûf*” ve “*kâbile*” ile birlikte görülmektedir.²⁸⁹

²⁸² KŞS 44/4-2.

²⁸³ KŞS 39/186-1.

²⁸⁴ KŞS 57/13-6.

²⁸⁵ KŞS 39/107-2.

²⁸⁶ KŞS 39/97-1.

²⁸⁷ KŞS 39/144-1.

²⁸⁸ KŞS 44/39-2.

²⁸⁹ KŞS 39/64-2, 44/119-2, 48/152-2, 51/52-4, v.d.

Mahkeme, kendi kaza dairesinde müslümanların dışında yaşayan diğer dinlere mensup kişilerin de başvuru organı olmuştur. Gayr-i müslimlerin; evlilik, boşanma, miras, mal-mülk anlaşmazlıkları gibi konularda kendi dinlerinin hukuki kuralları yerine kadının hükmünü tercih ettikleri de görülmektedir.²⁹⁰ Hatta bu başvurular sırasında tarafların anlaşmazlıklarının kendi leyhlerine sonuçlanması için şer’i hukuktan yararlanarak mahkemeye fetva ibraz ettikleri tespit edilmiştir. Örneğin İç Kale Mahallesi’nde bulunan kilisenin nukud vakfına mütevellî olan Yasef, vakfın parasından borç verdiği Dönik’in Konya dışında olmasından dolayı kefilî olan kardeşi Bedik’e açtığı davada mahkemeye konuyla ilgili fetva ibraz etmiştir.²⁹¹ Konya dışında Silifar adlı bölgede olan bağın tasarruf anlaşmazlığında da davalılar İvaz ve Yoryo, sonradan müslüman olan davacı Mehmet’in tasarruf iddialarına karşı mahkemeye fetva sunmuşlardır.²⁹²

Gayr-i müslimlerin temsil edildiği davalarla ilgili diğer bir husus da tarafların şahit gösteremedikleri durumlarda, mahkemenin taraflardan yemin talep etmesi ile ilgilidir. Bu gibi durumlarda mahkeme, İslam dininin dışında diğer dinlerin de kutsal kabul ettiği inançlara itimat etmektedir. Mahkemede gayr-i müslimlerden yemin talebi gibi durumlar söz konusu olduğunda Hristiyan inancına sahip kişiler, “*alâ vefki’l- mes’ûl halef-i billahi’z-zî enzele incil ‘alâ ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm*”²⁹³ beyanıyla kendi kutsalları içinde yemin edebilmekte ve yeminleri kabul görülmektedir.

İncelenen dönemde Konya Mahkemesi’nin başında, yukarıda bahsedildiği üzere kadının yerine atadığı naib bulunmaktadır. Kadılar gibi naibin de hüküm vermenin dışında mahkemenin çok fonksiyonlu yapısı nedeniyle farklı görev tanımları bulunmaktadır. Merkezi otoritenin, bölgeden askeri ve ekonomik talepleri ve bu talepler neticesinde ortaya çıkan sorunlar naiblerin sorumluluğu altındadır. Örneğin merkezden Konya naibine gönderilen bir fermanla, Konya Kazası’nın avarız ve bedel-i nüzul vergilerinin toplanılıp, görevlendirilen kişiye teslim edilmesi emredilmiştir.²⁹⁴ Anadolu’nun orta

²⁹⁰ Halil İnalçık, “Ottoman Archival Materials on Millets”, *Christians and Jews in the Ottoman Empire, The Functioning of a Plural Society*, ed. Benjamin Braude & Bernard Lewis, vol: 1, Newyork, 1982, s. 437.

²⁹¹ KŞS 44/174-1.

²⁹² KŞS 44/164-2.

²⁹³ KŞS 44/120-3, 51/232-1.

²⁹⁴ KŞS 51/271-1.

kolundaki bölgelerin kadıları ve naiblerine gönderilen diğer bir fermanla da Avusturya ve Rusya seferi için kış sonrası orduya asker ve işe yarar kişilerin gönderilmesi emredilmiştir.²⁹⁵

Sorumlu oldukları kaza dairesindeki; camii, mescid, medrese, vakıf yapıları vb. yerlerde olan görevlilerin atanması için berat talep edilmesi Konya naibinin sorumlulukları arasındadır. Örneğin Konya Naibi Şevki Hüseyin'in merkeze arzı neticesinde gönderilen beratla Kadı İzzettin Türbesi'nin türbedarlığına Sunullah Halife getirilmiştir.²⁹⁶ Konya Naibi Abdurrahim'in arzı sonrası gönderilen bir beratla da Sahib Ata Medresesi'nin müderrisi olan Mehmet'in ölmesi sonrası yerine oğlu İsa getirilmiştir.²⁹⁷

Camii, mescid, medrese, vakıf yapıları vb. yerlerdeki görevlerin incelenen dönemde talibinin çok olduğu görülmektedir. Bu gibi görevlere gelmek için usulsüz bir biçimde İstanbul'dan berat alarak görevin gerçek sahibinin hakkını gaspeden kişilerin önlenmesi de Konya naiblerinin görevlerindedir. Şeyh İbrahim de vaizlik görevini sürdürürken hakkı gaspedilen kişilerdendir. Şeyh İbrahim, Şeyh Ahmet Efendi Camii'nin vaizlik görevini yerine getirirken Mehmet Seyyid bir yolunu bulup kendisi yerine göreve gelmek için berat almıştır. Bu olay sonucunda Konya naibinin merkeze arzı sonrası gönderilen fermanla, usulsüz olarak berat alan Mehmet Seyyid'in görevden alınması ve Şeyh İbrahim'in vaizlik görevine iade edilmesi emredilmiştir.²⁹⁸ Konya naibine gönderilen diğer bir fermanla da Kadı Mürsel Camii'nin hatibi olan Süleyman Halife'nin görevini haksız alınan bir beratla gaspeden Hafız Mehmet'in görevden alınması ve Süleyman Halife'nin hatiplik görevine iadesi emredilmiştir.²⁹⁹

Şehirde bulunan binaların tadilat ve tamirat işleri de naibe hitaben merkezden gönderilen izinle yapılmaktadır. Örneğin El hac Mustafa, Ahmetdede Mahallesi'nde bulunan Kargazade Efendi'nin yaptırdığı mescidin cemaatinin çok olduğunu belirterek, kendi parasıyla mescide minber yaptırıp mescidin camiiye dönüştürülmesi için merkezden izin istemiştir. Bu talep sonucunda Konya naibine gönderilen fermanla mescide minber

²⁹⁵ KŞS 54/352-1.

²⁹⁶ KŞS 48/261-2.

²⁹⁷ KŞS 51/3-2.

²⁹⁸ KŞS 39/272-1.

²⁹⁹ KŞS 48/246-3.

yaptırılmasına izin verilmiştir.³⁰⁰ Mevlevi Şeyhi El hac Es seyyid Mahmut'un arzı üzerine gönderilen fermada ise Türbe Mahallesi'nde üstüne kat çıkılan evin civardaki diğer evlerden yüksek olduğu ve mahalle sakinlerinin evlerinin içini gördüğü gerekçesiyle Konya naibi tarafından keşif yapılması ve evin üst katının yıkılması emredilmiştir.³⁰¹

Mahkemede naiblerin altında farklı işleri olan görevliler çalışmaktadır. Bu görevlilerden biri muhızrlardır. Muhızrlar, cinayet, darp ve asayiş bozan çeşitli suçlar ile kişiler arasında yaşanan her türlü anlaşmazlıkta davalıları mahkemeye getiren görevlilerdir. Muhızrların görevi, 1152 (1740) tarihli bir kanunname, "...mahkemelerde muhızrlar olub, şer'i şerif meclisine ihzârı lâzım olanları ihzâr edüb ba'de's- sübût hakkın ashâbına alıverdikten sonra yüzde iki akçasın alur...." ifadesiyle tanımlanmıştır.³⁰²

Muhızrlar, yerinde inceleme veya keşif yapılması gerektiren durumlarda naibin görevlendirdiği kişi ile birlikte yanlarına mahkeme çukadarını da (çuhadar) alarak olay yerine gitmektedir. Bu gibi durumlarda alınan kararlar veya keşif sonuçları muhızrlar ve çukadarlar tarafından mahkemeye bildirilmektedir.³⁰³ Muhızrların başı konumunda olan muhızrbaşılık kadrosu; dergah-ı mualla kapıcılarına maiyyetindeki bölükbaşlarına, katiplere vd. hizmetlilere tahsis edilmiş bir kadrodur. Bu kişiler de kendilerine tahsis edilen muhızrbaşılık kadrosuna yerelden bir kişiyi atamaktadırlar.³⁰⁴

Muhızrların görev tanımları dahilinde olduğu düşünülen, ne iş yaptıkları kesin olarak bilinmeyen tahtacı ve tahtacıların başında bulunan tahtabaşı adı altında bir kadronun varlığı da mahkeme kayıtlarından öğrenilmektedir. Atama usulsüzlüğü konulu merkezden gönderilen bir emirden, mahkeme tahtabaşılığı görevine kadı veya naibler tarafından seçilen muhızrların atandığı anlaşılmaktadır.³⁰⁵

³⁰⁰ KŞS 54/359-2.

³⁰¹ KŞS 57/167-1.

³⁰² Kanunname 1152 (1740), s. 35b-36a, Necmeddin Hilav koleksiyonu, aktaran Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK, Ankara, 2006, s. 165, dipnot 711. Notlar sorunlu görüldü mü bu kanunname

³⁰³ "ma'â ba's olunan çukadâr El hac Süleyman ile muhızr Mollâ Mustafa mahfil-i kazâyâ gelüb 'alâ vukû'a inhâ ve takrir..." , KŞS 48/19-1.

³⁰⁴ KŞS 57/168-1.

³⁰⁵ KŞS 44/195-1.

Dönemin taşra yönetim mekanizmasındaki bozulmalar, bahsi geçen mahkeme kadrolarının atama işlemlerinde diğer yönetim birimlerinde olduğu gibi çeşitli usulsüzlüklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu usulsüzlüklerle ilgili örneklerden biri, Konya Naibi Numan'ın merkeze arzı neticesinde gönderilen bir fermanla görülmektedir. Fermanla, muhızrbaşılıklar dışında mahkeme hizmetlerine atanacak görevlilerin kadı veya naibler tarafından seçildiği yazıldıktan sonra Seyyid Ahmet adlı kişinin bir yolunu bulup kendine naib ilamı ile tahtacılık görevi için berat ve emr-i ali aldirttığı belirtilmiştir. Tüfengcioğlu Hacı Mehmet adlı kişinin de bir yolunu bularak; muhızrbaşılık, tahtacılık, bölükbaşılık, kassam muhızrlığı ve beledi muhızrlığı adlı hizmetleri tezkire ile iltizamına aldığı ifade edilmiştir. Ferman sonunda Seyyid Ahmet'in tahtacılık görevine son verilmesi ve Tüfengcioğlu Hacı Ahmet'in iltizamına aldığı iddia ettiği muhızrbaşılık dışındaki hizmetlerin muhızrbaşılardan altında çalışan muhızrlar tarafından gerçekleştirildiği vurgulanmış ve haksız gelir sağlama amacıyla uydurulan bu gibi kanun dışı hizmet kalemlerinin kaldırılması emredilmiştir.³⁰⁶ Muhızrların görev tanımlarına giren ve fermanla belirtildiği üzere kanuna aykırı olarak ortaya çıkan tahtacılık, bölükbaşılık, kassam muhızrlığı ve beledi muhızrlığı gibi kadroların oluşumlarıyla devletin başa çıkamadığı ve sonraki yıllarda bu görevlerin merkezden beratla atamaları yapılan yasal kadrolara dönüştüğü anlaşılmaktadır.³⁰⁷

Mahkemede görülen davalarda ve diğer işlemlerdeki sözlü ifadeler ile alınan kararlar, merkezden kazaya gönderilen resmi belgeler katibler tarafından sicile kaydedilmektedir. İncelenen dönemde Konya Mahkemesi'nde başkatib ile birlikte toplam 4 katib bulunmaktadır.³⁰⁸ Katibler, kadı veya naib ilamı sonucunda merkezden gönderilen berat ile atanmaktadır. Katiblerin görevleri, hizmetlerini layıkıyla yapmaları durumunda ömür boyu sürmektedir. Birden fazla katibin bulunduğu büyük kazalarda katiblerin görevde yükselmeleri derece olarak üst konumda bulunan katibin ölmesi veya görevden alınması sonucunda bir alt konumda olanın yerine atanmasıyla gerçekleşmektedir. Örneğin

³⁰⁶ KŞS 57/168-1.

³⁰⁷ Örneğin bkz. 14 Safer 1125 (21 Mart 1810 Çarşamba) tarihli dergah-ı ali kapıcılarının tasarrufunda olan Filibe Kazası'nın bölükbaşılık, tahtacılık, kassam-ı 'askeri ve nahiyelerinin muhızrbaşılığının mutasarrıfı Bölükbaşı Mehmet'in terfi etmesi sebebiyle bu görevlerin başka bir bölükbaşısına tevcih edilmesi konulu belge, BOA, C.. ADL. 52-3137. Ayrıca bkz. 29 R. Ahir 1219 (7 Ağustos 1804 Salı) tarihli Kütahya'ya adı geçen atamaların yapılması konulu diğer bir belge, BOA, C..ADL. 57-3469.

³⁰⁸ KŞS 48/249-2, 55/286-2.

mahkemede üçüncü katib olan İbrahim'in ölmesiyle yerine “*tahtında mukim olan ta'yîn olunagelmeğin...*” Mahmut atanmıştır.³⁰⁹ Ayrıca ölüm nedeniyle boşalan görevlere, ölen kişinin çocuklarının da atanabildiği görülmektedir. Konya Mahkemesi başkatibi Hasan Konevi'nin ardında çocuk bırakmadan ölmesi sebebiyle başkatiblik kadrosu boş kalmıştır. Molla Ali Konevi adlı kişi de başkatiblik görevini merkeze arz ederek talep etmiş ve kendisine verilen beratla göreve atanmıştır.³¹⁰

Davaların ve diğer kayıtların mahkemede veya olay yerinde görüldüğü süreci mahkeme görevlileri dışında takip eden, bölge veya şehir ahalisinden, farklı toplumsal kesimlerden oluşan ve “*şuhûdü'l-hâl*” olarak adlandırılan bir topluluk bulunmaktadır. Bu toplulukta bulunan kişilerin adları da mahkeme kayıtlarına kaydedilerek sicillere geçmiştir. Mahkemenin işleyiş sürecine katılım sağlayan bu kişilerin, sürece neden dahil oldukları ve mahkemenin resmi görevlileri olup olmadıklarına dair çeşitli görüşler bulunmaktadır.³¹¹ Şuhûdü'l-hal olarak adlandırılan topluluk; kimi zaman şehir veya bölgesinde gündelik hayata dair gelişmeleri merak eden³¹², kimi zaman mahkemede kendi işini beklerken önceki davaları izleyen³¹³, kimi zaman bir tanıdığının veya akrabasının davasına katılan³¹⁴, kimi zaman kendisiyle dolaylı olarak ilişkili işlemleri takip eden³¹⁵ ve kimi zaman da yönetici sınıf mensubu³¹⁶ kişilerden oluşmaktadır. Elde olan veriler ışığında şuhûdü'l-halin mahkemenin resmi görevlileri olmadığı açıktır. Mahkeme anına tanıklık eden kişiler olarak tanımlanabilecek şuhûdü'l-hal, bazen mahkemenin karar alma sürecine dahil edilebilmektedir. Mahkeme kayıtlarının büyük bir çoğunluğunda karara etki eden şahitler şuhûdü'l-halden bağımsız olarak mahkemede yer

³⁰⁹ KŞS 55/332-1.

³¹⁰ 2 R. Evvel 1141 (6 Ekim 1728 Çarşamba), KŞS 51/266-3.

³¹¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Hülya Taş, “Osmanlı Kadı Mahkemesindeki ‘Şuhûdü'l-hâl’ Nasıl Değerlendirilebilir?”, *Bilig Dergisi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kış 2008, Sayı 44, s. 25-42.

³¹² Örneğin Akıncı Mahallesi'nden (KŞS 39/97-1) tüccar olan (KŞS 39/168-2) Hüseyin bin Ali'nin farklı tarihlerde farklı konular içeren davalarda şuhûdü'l-hâl olarak bulunması. Bkz. Satış Sözleşmesi, KŞS 39/63-3, 39/16-3.

³¹³ 8 Safer 1122 (8 Nisan 1710 Salı) günü Binari Mahallesi'nde bulunan bir evin satış kaydında şuhûdü'l-hâl olarak kayda yazılan Mustafa bin Mehmet (KŞS 44/23-2), aynı gün (KŞS 44/17-3) Avgun Zokağı'nda bulunan bağı satın alan kişi olarak mahkemede bulunmaktadır.

³¹⁴ 29 C. Evvel 1113 (1 Kasım 1701 Salı) günü (KŞS 39/85-3), Receb bin El hac Satı'nın akrabası Aişe bint-i El hac Satı'nın bulunduğu duruşmada şuhûdü'l-hâl olarak bulunması.

³¹⁵ 28 R.Aher 1130 (31 Mart 1718 Perşembe) günü (KŞS 48/19-3) kendi evine bitişik olan evin satış işlemlerinde Molla Ahmet'in şuhûdü'l-hâl olarak bulunması.

³¹⁶ 15 Muharrem 1131 (8 Aralık 1718 Perşembe) günü (KŞS 48/215-2) askerî sınıf arasında olan vergi toplama anlaşmazlığı davasında Kethüdâyeri Ali Ağa'nın şuhûdü'l-hâl olarak bulunması.

alsalar da bazı kayıtlarda şahitler ile şuhudü'l-halin aynı kişiler olduğu görülmektedir. Bu gibi durumlarda, kayıta şahitlerin belge ekindeki kişiler olarak şuhudü'l-hal listesinde belirtildiği yazılmıştır.³¹⁷ Bazen de kayıtlardaki şuhudü'l-hal kısmı boş bırakılarak sadece belge içinde şahitlerin isimlerine yer verilmiştir.³¹⁸

Şuhudü'l-halde yer alanlar, davalarda konuyla ilgili bilirkişiliğine başvurulmuş kişiler de olabilmektedir. Topraklık Mahallesi'nde bulunan Mehmet Paşa Mescidi'nin imamı olan Molla Mehmet, mahkemede verdiği ifadede, eskiden beri görev yaptığı mescidin imamlarının gerçekleştirdiği nikah kıyma ve ölü yıkama gibi hizmetleri mahalleye sonradan inşa olunan Ali Fakih Camii imamlarının ortak gerçekleştirme ve bu hizmetlerden elde edilen gelirleri paylaşma talepleri olduğunu belirtmiştir. Durumun mahalle ahalisinden sorulmasını ve bu hizmetlerin eskiden olduğu gibi görev yaptığı camii imamları tarafından gerçekleştirilmesi yönünde karar alınmasını talep etmiştir. Mahkeme de şuhudü'l-hal olan mahalle ahalisinden, kayıt ekinde isimleri yazılı müslümanların bilirkişiliğine başvurmuş ve bu kişilerin Molla Mehmet'i doğrulamasıyla karar vermiştir.³¹⁹

Mahkemenin karar alma mekanizmasında önemli unsurlardan biri de fetvalardır. Fetvanın kelime anlamı bir olay karşısında hüküm beyan eden, güçlükleri çözüme kavuşturan cevaplar olarak tanımlanmaktadır. Devlet genelinde en yüksek fetva makamı şeyhülislamdır. Herhangi bir bölgede devlet ile doğrudan ilgili ve devletin güvenliğini tehdit eden konularda şeyhülislam fetvası kararın bir an önce uygulanması için ilgili kaza merkezine gönderilmektedir.³²⁰ Örneğin dönemin ünlü levend gruplarının başı olan Yeni Dünya ve adamlarının görüldükleri yerde öldürülmelerine dair ferman, şeyhülislam fetvasıyla birlikte Konya Kazasına da ulaşmıştır.³²¹

Taşrada ise fetva müftüler tarafından verilmektedir. İncelenen dönemde Konya müftüsü "*me'zûn-ı bi'l iftâ*" olarak adlandırılmaktadır.³²² Devlet genelini ilgilendiren konularda

³¹⁷ "*zeyl-i vesîkada muharrirü'l-esâmi dahi ihbâr itmeleriyle...*", 26 Ramazan 1161 (19 Eylül 1748 Perşembe), KŞS 57/11-3.

³¹⁸ 13 Z. Ka'de 1161 (4 Kasım 1748 Pazartesi), KŞS 57/31-3.

³¹⁹ KŞS 54/256-3.

³²⁰ Detaylı bilgi için bkz. Ebul'ula Mardin, "Fetvâ", *İA*, Cilt: 4, MEB, Eskişehir, 1997, s. 582.

³²¹ Evasıt-ı C. Ahir 1130 (Mayıs ortaları 1718), KŞS 48/277-1.

³²² KŞS 51/215-1, 54/144-2, v.d.

nasıl şeyhülislamdan fetva alınmaktaysa mahkemeler de kendi kaza daireleri içinde gerçekleşen ve idam gibi ciddi kararlar alınması gereken konularda müftülere başvurmaktadır. Örneğin Dal Ahmetoğlu Mustafa'nın; tecavüz, darp ve hırsızlık olaylarında suçlu bulunduğu davada, Şeyh Aliman Mahallesi sakinlerinin suçluyla ilgili olumsuz keyfiyet-i hal ifadeleri sonucunda suçlunun idamı için mahkeme müftü Seyyid İbrahim'den fetva almıştır.³²³

Fetvalar aynı zamanda mahkemelerde davalara müdahil olan tarafların, kararın kendi leyhlerine göre sonuçlandırılması için aldıkları önemli bir başvuru aracıdır. Es seyyid Ebubekir tarafından darp edilen ve bir dişi dökülen Poladlar Mahallesi'nden Şemsi, vekili oğlu Salih aracılığıyla dökülen dişinin diyeti için fetva alarak mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme, vekil Salih'in şahitlerinin ifadeleri sonucunda Es seyyid Ebubekir'i suçlu bulmuş ve Şemsi'nin aldığı fetvada yazılı olduğu üzere diyetin gümüş üzerinden 250 dirhem olarak ödenmesine karar vermiştir.³²⁴

Osmanlı toplumunda farklı bir statüye sahip olan, Hz. Muhammed'in soyundan geldiklerine inanılan seyyid ve seyyidelerin hukuki iş ve işlemleri, beratla atanan kaimakam-ı nakibü'l-eşraflar tarafından yürütülmektedir. Kaimakam-ı nakibü'l-eşraflar, sancak içinde birden fazla kazanın birleştirilmesiyle oluşturulan bir bölge içinde görevlerini yerine getirmektedirler. Konya Sancağı'nda bu bölge; Konya, Eski-İl, Belviran, Ladik ve Saidili kazalarını kapsamaktadır. Seyyid olduğunu iddia eden kişiler, seyyidliklerini ispat etmeleri halinde kaimakam-ı nakibü'l-eşraftan belirli bir harç karşılığında siyadet hücceti³²⁵ olarak alamet-i hadra olarak tabir edilen yeşil sarık takmaya hak kazanmaktadırlar. Seyyid olmadıkları halde seyyidlik iddiasında bulunan kişilerin belirlenmesi ve yakalanarak merkeze bildirilmesi işi kaimakam-ı nakibü'l-eşraflar tarafından yürütülmektedir. Seyyidler arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesi, gerektiğinde cezalarının verilmesi gibi görevler ile ödemeleri gereken vergiler olması durumunda bunların toplanma işleri kaimakam-ı nakibü'l-eşraflar tarafından

³²³ KŞS 54/158-2.

³²⁴ KŞS 57/52-3.

³²⁵ KŞS 44/10-1.

yürütülmekte ve özellikle bu işler için nakibü'l- eşraflar, atama beratlarında “*sâdât-ı kirâmı sâ'ire hükkâma rencide itdirmeyesiz...*” diye tenbih edilmektedirler.³²⁶

1.2.5 Kamu Binaları

Şehir tarihi araştırmalarında Konya'yı diğer Anadolu şehirlerinden ayıran en önemli özellik, şer'îye sicillerindeki bilgiler sayesinde şehirdeki kamu binalarının varlığı ve konumları hakkında 17. ve 18. yüzyıllarda detaylı bilgilere sahip olunmasıdır.³²⁷ İncelenen dönemde Konya'da kamu binaları, sosyal, ekonomik ve ticari faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı şehrin doğusundaki bölgede sur içinde birbirlerine yakın mesafelerde bulunmaktadır.

Askeri-idari yönetimin merkezi olan ve eyalet valilerine tahsis edilen konut, Bedelci Mehmet Sarayı olarak bilinmektedir.³²⁸ Sarayın Şerefşirin Mahallesi ile mahallenin kuzey tarafındaki Devle Mahallesi'nin bitişiğinde yer aldığı satış kayıtlarından anlaşılmaktadır. Örneğin Kaymak Ahmed Mahallesi'nden Ali ve Şerife, kendilerine akrabalarından miras kalan Şerefşirin Mahallesi'ndeki evi satarlarken, mahkeme kaydına evin konumu olarak bir tarafının Konya valilerinin kaldıkları konutun yanında yer aldığı kaydedilmiştir.³²⁹ Şerefşirin Mahallesi'nde bulunan diğer bir satış kaydında da evin bir tarafında saray bulunduğu belirtilmektedir.³³⁰ Konya Valisi İbrahim Paşa'nın Devle Mahallesi'nde bulunan evini vakfettiğine dair vakfiye kaydında ise evin bir tarafında Karaman Eyaleti valilerine tahsis edilen saray olduğu kayıtlara geçmiştir.³³¹ Saray arazisini genişletmek amacıyla Şehir Kethüdası El hac Mehmet bin Osman tarafından vilayet bütçesinden ödenmek üzere satın alınan evin kaydında da Devle Mahallesi'nde

³²⁶ 1 Z. Ka'de 1153 (18 Ocak 1741 Çarşamba) tarihli nakibü'l- eşraflık beratı, KŞS 55/2-1, 1 C. Evvel 1153 (25 Temmuz 1740 Pazartesi), 55/6-3. Detaylı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 166-169, Rûya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

³²⁷ Örneğin Ankara ve Bursa'ya ait şer'îye sicillerinde kamu binalarının varlığı ve konumlarına ilişkin herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Bkz. Hülya Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara*, TTK, Ankara, 2006 ve Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK, Ankara, 2006.

³²⁸ KŞS 13/67-1, 43/207-1, 48/200-1.

³²⁹ KŞS 44/66-2. Ayrıca Bkz. 21 Receb 1126 (2 Ağustos 1714 Perşembe) tarihli Şerefşirin Mahallesi'ndeki ev satış kaydı, KŞS 45/32-3.

³³⁰ KŞS 45/32-3.

³³¹ KŞS 50/142-1.

bulunan evin konumu sicile kaydedilirken, bir tarafında valilere mahsus olan sarayın bulunduğu ifade olunmuştur.³³²

Valiye tahsis olunan sarayın eşyalarının şehir ahalisi tarafından temin edildiği İç Kal'a Mahallesi ahalisinin konuyla ilgili şikayetlerini mahkemeye bildirdiği bir kayıttan öğrenilmektedir. Mahalle ahalisi, saray odalarına eşya temini için kendilerine düşen miktardan fazlasının talep edildiğini belirtmişler ve Pazarbaşı İsmail Çelebi'den mahallenin temin etmekle yükümlü olduğu eşya miktarının sorulmasını istemişlerdir. İsmail Çelebi ifadesinde İç Kal'a Mahallesi ahalisinin saray için bir kahve odası ve iki hizmetli odası eşyası temin etmeleri gerektiğini söylemiştir.³³³

Saray, yüzyılın ilk yarısında mahkeme kayıtlarından elde edilen verilere göre çeşitli tamirat ve tadilatlar geçirmiştir.³³⁴ Sur içinde yer alan vali sarayı; 19. yüzyılın başında, Kadı Abdurrahman Paşa'nın valiliği zamanında,³³⁵ Üçler Mezarlığı'nın doğu kısmında Çimenlik olarak anılan bölgede³³⁶ yeniden inşa edilmiştir. İnşaat sürecinde harap olan eski sarayın malzemeleri kullanılmıştır. Yeni sarayın ilk tamir ve tadilat işlemleri için 24 Receb 1129 (12 Temmuz 1814 Salı) tarihinde, dönemin valisi Abdullah Paşa İstanbul'a arzda bulunmuş³³⁷, bu arz sonucunda 8 Ramazan 1228 (24 Ağustos 1814 Çarşamba) tarihinde sarayın tamiri ve tadilatı için emr-i şerif gönderilmiştir.³³⁸

Vali kethüdalarına da konut tahsis edildiği bilinmektedir.³³⁹ Vali sarayı ve kethüdalarının yaşadığı evin tamir masraflarına ilişkin bir keşif kaydından, bu evin Müteveffa Mirab Ahmet Ağa'nın varislerine ait olduğu anlaşılmaktadır.³⁴⁰ Konumu tespit edilemeyen evin vali sarayına yakın bir yerde bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu konakta, kimi zaman valinin veya mütesellimin makamında gerçekleştiği gibi mahkeme olunduğu

³³² KŞS 57/126-3. Ayrıca bkz. 50/147-2.

³³³ KŞS 39/121-3.

³³⁴ KŞS 48/8-1, 48/260-2, 51/10-1, 54/10-1.

³³⁵ Z. Hicce 1217 (Mart-Nisan 1803)- Safer 1222 (Nisan-Mayıs 1807), Mehmet Süreyyâ, *Sicil-i Osmânî*, Cilt 3, Matba'a-yı 'Âmire, İstanbul, 1311, s. 324-325.

³³⁶ Yeni sarayın konumu için bkz. Fischer, *Plan der Umgegend von Koniah*, Simon Schropp, Berlin, 1838, 5 ile numaralandırılmış yer, Call Number: 501 K83 1838, Beinecke Library, Yale University.

³³⁷ BOA, C.. DH../160-7954, s.1.

³³⁸ BOA, C.. DH../160-7988.

³³⁹ KŞS 44/171-2, 48/8-1.

³⁴⁰ KŞS 43/207-1.

görülmektedir. Örneğin bir miras davası, kayıta görüldüğü üzere “*Karaman vâlileri vüzerâ-yı ‘izâm ... kethüdâlarına mahsûs menziline varub ...*” gerçekleşmiştir.³⁴¹

Şehir kethüdaları ve yeniçeri serdarları için de konaklar tahsis olunmaktadır. Örneğin bir kayıta, vali sarayı ile birlikte kethüda konağı olarak kullanılan Salih Ağa'nın evinin tamir ve tadilat masrafları için keşif yapıldığı görülmektedir.³⁴² Şehir kethüdaları için tahsis edilen evin yeri ise diğer bir satış kaydından öğrenilmektedir. Es seyyid Abdullah'ın Şükran Mahallesi'nde sattığı evin bir tarafında Salih Ağa'nın sarayı bulunmaktadır.³⁴³ Yeniçeri serdarının konağının yeri ise yeniçeri serdarı Alemdar Mehmet Ağa'nın adamlarından Ahmet'in vurulması sonucunda gerçekleştirilen keşif sayesinde öğrenilmektedir. Eski Pazar Hamamı önünde Ahmet'i tüfekte yaralayan Dumanoğlu Seyyid Mehmet'i, Serdar Alemdar Mehmet Ağa yakalayarak İbn-i Şahin Mahallesi'ndeki konağına götürmüştür.³⁴⁴

Kamu hizmetlerinde kullanılan bu saray ve konakların dışında, sur içinde bulunan Şemseddin Mahallesi'nde Asbât Ağa Sarayı olarak bilinen bir yapının varlığına, merhum Asbat Ağa'nın varislerinin mülk tasarrufu konusundaki anlaşmazlıklarını mahkemeye taşıdıkları davada rastlanılmaktadır.³⁴⁵ 17. yüzyılın ikinci yarısına ait 19 Şaban 1079 (22 Ocak 1669 Salı) tarihli bir satış kaydından da sur dışında bulunan Bab-ı Aksaray Mahallesi'nde Kabakulak Sarayı olarak anılan bir yapının yer aldığı öğrenilmektedir.³⁴⁶ Bahsi geçen bu sarayların kamu hizmeti amaçlı kullanılıp kullanılmadığına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Yöneticilerin maiyyetinde bulunan levend, sekban bölükleri ve yeniçeriler; şehrin çeşitli bölgelerinde bulunan hanlarda, konak veya konak evi olarak adlandırılan yerlerde yaşamaktadır. Kayıtlarda valinin maiyyetindeki kişiler için tahsis olunan bu konakların kiralari ile tamir ve tadilatları için harcanan masraflara ilişkin kayıtlara

³⁴¹ KŞS 44/171-2.

³⁴² KŞS 48/200-1.

³⁴³ KŞS 54/93-2.

³⁴⁴ KŞS 57/25-3.

³⁴⁵ KŞS 56/166-3.

³⁴⁶ KŞS 17/129-5.

rastlanmaktadır.³⁴⁷ Satış kayıtlarına göre Konya’da Türk Ali ve Hoca Habib Mahallelerinde³⁴⁸ ve Arasta Çarşısı’nda³⁴⁹ konak evlerinin yer aldığı tespit edilmiştir.

Adli-idari yönetimin merkezi olan mahkeme binasının yeri ile ilgili ilk ipuçlarını Evliya Çelebi vermektedir. Evliya Çelebi, Konya ile ilgili gözlemlerini aktarırken Konya tekkelerinin en meşhuru olduğunu ifade ettiği Şems-i Tebrizi Tekkesi’nin mahkemeye yakın olduğunu yazmaktadır.³⁵⁰

İncelenen döneme ilişkin veriler ise mahkeme binasının yeri ile ilgili daha somut bilgiler içermektedir. Bu bilgilerden ilkinde, Karacigan Mahallesi’nden İbrahim’in uğradığı iftira neticesinde mahkemeye başvurması sayesinde ulaşılmaktadır. İbrahim, mahalleden Fatıma adlı kızın bekaretini bozduğu söylentisi çıkması üzerine çok mağdur olduğunu belirterek, Fatıma’nın mahkeme yakınındaki hamamda olduğu ifade etmiş ve kadının yanına ebelerle birlikte varılarak bekaretinin kontrol edilmesini talep etmiştir.³⁵¹ Bu hamam günümüzde “*Mahkeme Hamamı*” olarak bilinmektedir. İncelenen dönemde ise Karamanoğlu İbrahim Bey Evkafı’ndan olan ve *Yeni Hamam* olarak adlandırılan hamam, Şerafeddin Camii yakındadır.³⁵² İki vakıf arasında arazi ve üzerinde bulunan binanın paylaşılabilmesi sonucunda görülen davada ise mahkeme binasının yeri ile ilgili bilgiler daha net olarak ortaya çıkmaktadır. Üzerinde hak iddia edilen yapı, Şerafeddin Camii önündeki taş mektebe³⁵³ bitişik, mahkeme olarak kullanılan binadır. Binanın Şeyh Kasım Efendi Vakfı’na ait olduğunu iddia eden vakfın evladiyet üzere mütevellileri Es seyyid Mehmet Çelebi ve Es seyyid Mustafa Çelebi, mahkemeye Evail-i Şaban 993 (Ağustos başları 1585) tarihli bir vakfiye sunmuşlardır. Vakfiyede binanın Şeyh Kasım Efendi’nin oğlu, dönemin Konya Kadısı olan Mehmet Efendi tarafından Şeyh Kasım Halife’nin Konya dışında Durud adlı yerde yaptırdığı camiinin masrafları için vakfettiği yazmaktadır. Bu sebeple de evladiyet üzere vakfa müteveli olan Es seyyid Mehmet Çelebi ve Es seyyid Mustafa Çelebi binanın kirasını vakıf için almaktadırlar. Diğer iddia

³⁴⁷ KŞS 48/8-1, 260-2, 51/9-1, 10-1.

³⁴⁸ KŞS 39/213-2, 44/64-3

³⁴⁹ KŞS 48/189-2.

³⁵⁰ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt 3, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314, s. 21.

³⁵¹ KŞS 48/84-3.

³⁵² KŞS 48/152-2.

³⁵³ Hacı Ali Efendi Muallimhanesi

makamı olan Seyyide Fatıma ve kızları Seyyide Atike ile Seyyide Şerife, vekilleri El hac Mehmet aracılığıyla binanın arsasının Hacı Ali Vakfı'na ait olduğunu; binanın ise kendilerine miras kaldığını iddia etmişler ve mahkemeye kendileri leyhine yazılmış bir karar hücceti sunmuşlardır. Dava, şahitlerin vakıf mütevellileri Es seyyid Mehmet Çelebi ve Es seyyid Mustafa Çelebi leyhine ifade vermeleriyle sonuçlanmıştır.³⁵⁴ Bu davada, tarafların mahkemeye sunduğu sicile kaydedilmiş belgeler de mahkeme binasının yapısı ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre mahkeme binasının Devle Mahallesi'nde Şerafeddin Camii yakınında olduğu; 3 tarafından yol geçtiği, bir tarafının da beytü't-talim olarak tabir edilen Hacı Ali Efendi Muallimhanesi ile yol arasında kaldığı belirtilmektedir. İki katlı olan mahkeme binası; kütüphane, mutfak, 2 kenef, sofa, 2 havlu ve odalardan oluşmaktadır.³⁵⁵ Bütün bu verilerden yola çıkarak Konya mahkeme binasının Şerafeddin Camii'nin önündeki Hacı Ali Efendi Muallimhanesi'nin batısı ile mahkeme hamamının doğu tarafındaki ara bölgede bulunduğunu söylemek mümkündür.

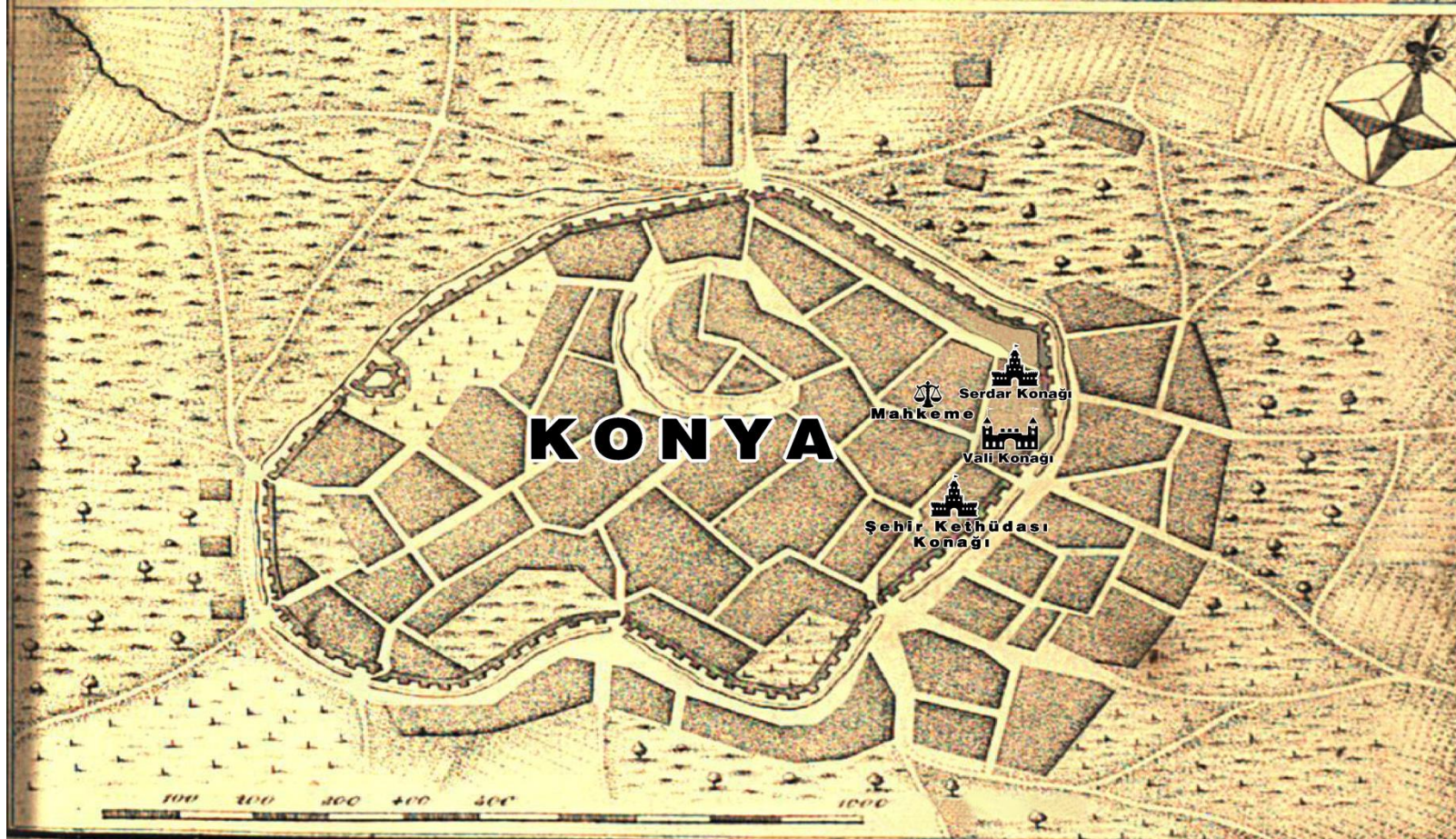
Bu bilgiler ışığında 18. yüzyılın ilk yarısında Konya'daki kamu binalarının şehir içindeki yaklaşık konumları aşağıdaki haritada olduğu üzere belirlenmiştir.³⁵⁶

³⁵⁴ KŞS 57/102-1.

³⁵⁵ Evail-i Şaban 993 (Ağustos başları 1585) tarihli mahkemeye sunulan vakfiye, KŞS 57/103-2. Mahkemeye sunulan 17 Şaban 1120 (1 Kasım 1708 Perşembe) tarihli mahkemeye sunulan hüccet belgesine göre mahkeme binasının dört tarafı yol ile çevrilidir, KŞS 57/103-1.

³⁵⁶ Kullanılan harita, 1766, Carsten Niebuhr, *Reisebeschreibung nach Arabien und Andern Umliegenden Ländern*, Dritter Band, bei Friedrich Perthes, Hamburg, 1837, s. 104'ten sonraki numaralı sayfada bulunan Tab. VIII.

HARİTA 3: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Kamu Binaları

2. BÖLÜM

FİZİKİ YAPI VE NÜFUS

Anadolu'da bulunan şehirlerin gelişim süreci ve önem kazanması buldukları coğrafi konum ile bağlantılıdır. Fiziki yapının uygunluğuna göre tarih öncesi çağlardan başlayarak şekillenen Anadolu yol ağı, üzerinde bulunduğu şehirlerin ekonomik ve sosyo-kültürel gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Şehirlerin ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimi nüfusa da etki etmektedir. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Akdeniz genelinde yaşanan nüfus artışından Anadolu coğrafyası da etkilenmiş ve döneme ait verilere göre Anadolu şehirlerinde yüzde yüze varan nüfus artışları yaşamıştır. Anadolu'da özellikle 17. Yüzyıl'da yaşanan karışıklık dönemi, salgınlar ve doğal afetler bu artışın durmasına ve nüfusun düşmesine neden olmuştur.³⁵⁷

Bu bölümde öncelikle fiziki yapı üst başlığı altında ilk çağlardan 18. yüzyıla kadar olan dönemde Konya Şehri'nin genel görünümü değerlendirilecektir. Sonrasında ise 18. yüzyılın ilk yarısında Konya'nın genel görünümü ile şehirdeki yerleşim bölgeleri hakkında bilgi verilecektir. Nüfus üst başlığı altında ise önce nüfusun tespit edilmesinde uygulanan yöntemlerden bahsedilece sonrasında ise 18. yüzyılın ilk yarısında Konya Şehri ve çevresinin ortalama nüfusu tespit edilecektir. Şehir nüfusunun 16. ve 17. yüzyıllardaki nüfus verileriyle mukayesesi yapıldıktan sonra şehirdeki gayr-i müslim nüfusa ilişkin bilgi verilecektir. Son olarak da nüfusa etki eden faktörler irdelenecektir.

³⁵⁷ Akdeniz geneli ve Anadolu'daki nüfus hareketleri için bkz. Fernand Braudel, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Cilt 1, çev. M. Ali Kılınçbay, İmge Yayınları, Ankara, 1993, Oktay Özel, "Population Changes in Otoman Anadolia During The 16th and 17th Centuries: "Demographic Crisis" Reconsidered", *IJMES*, vol. 36, Cambridge University Press, 2004, ss. 183-205.

2.1 FİZİKİ YAPI

Konya Şehri ve çevresinin bulunduğu coğrafi konum, bölgenin fiziki yapısı ile iklimsel özellikleri tarih boyunca Konya'yı bölgedeki diğer şehirlerden ayrıcalıklı bir konuma getiren önemli etkenlerdendir. Şehir, Roma Dönemi Lykaonia ve Bizans Dönemi'nde Thema Anatolikon bölgelerinin en önemli şehirlerinden olurken Türk hakimiyeti ile birlikte Anadolu Selçuklu Devleti'nin ve beylikler döneminde Karamanoğulları'nın başkenti olmuştur. Osmanlılar Döneminde de bilindiği üzere Karaman Eyaleti'nin merkezi olan Konya, bütün bu tarihsel süreçte birçok kişinin seyahat, anı ve mektuplarında tasvir edilmiştir. Bu sayede şehrin geçmişteki fiziki yapı ve yerleşmelerine ilişkin fikir sahibi olunmasını sağlayacak pek çok metin günümüze ulaşmıştır.

Kaynaklar ve arşiv belgeleri, şehir ve çevresinin fiziki yapısına ve yerleşmelerine dair detaylı bilgiler vermektedir. Özellikle dönemin mahkeme kayıtlarında yer alan; şehrin çevresinde bulunan bağlar, bahçeler, yeşil alanlar ve bu alanların konumları ile şehri ve çevresini besleyen su kaynaklarına ilişkin veriler bölgenin genel görünümü ve fiziki yapısına ilişkin önemli bilgiler içermektedir.

2.1.1 Iconium'dan Konya'ya Şehrin Genel Görünümü

Konya, İç Anadolu'nun güney kısmında batı ve güney kesimleri dağlarla çevrili olan geniş bir ova üzerinde bulunmaktadır. Özellikle batısı ve güney batısında bulunan dağların bitiminden itibaren doğuya doğru şehir merkezine kadar uzanan bağların, bahçelerin ve su kaynaklarının varlığı tarih boyunca Konya'yı bölgenin en önemli yerleşmelerinden biri haline getirmiştir.

İlkçağ Roma Dönemi betimlemelerinde Konya Şehri çevresinin bölgedeki diğer yerlere göre daha verimli topraklara sahip olduğu, şehrin ise mamur ve bakımlı olduğu anlatılmaktadır.³⁵⁸ Bu özellikleriyle o dönemde "*Iconium*" olarak anılan Konya, bölgede

³⁵⁸ *The Geography of Strabo in Eight Volumes, With an English Translation by Horace Leonard Jones, vol. 5, Book 12, William Heinemann Ltd, London, 1961, s. 475.*

bulunan on dört şehirden en meşhuru olarak gösterilmektedir.³⁵⁹ Surlarının varlığı Roma Dönemi'ne kadar tarihlendirilen³⁶⁰ Konya Şehri'nde, 4. yüzyıl kaynaklarına göre bir hipodrom da bulunmaktadır. Bu dönemde bir grup isyankar İsaüralı ölüme mahkum edilmiş ve Konya Şehri'ne getirilerek cezaları hipodromda bulunan vahşi hayvanlara sunulmalarıyla infaz edilmiştir.³⁶¹

7. ve 9. yüzyıllar arasında Anadolu'ya gerçekleştirilen Arap akınlarından etkilenen Konya, Malazgirt Savaşı öncesinde nüfusun yoğun olduğu, çok sayıda evin bulunduğu, tarım ve hayvancılık açısından çok gelişmiş bir şehir olarak betimlenir.³⁶² Türklerin Anadolu'ya hakim olmasıyla birlikte Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Karamanlılara başkentlik yapan Konya bu dönemde geniş caddeleri ve her esnaf kolunun belirli yerlerde toplandığı düzenli çarşıları olan³⁶³, görkemli binaların bulunduğu bir şehirdir. Şehrin ve çevresinin fiziki yapısıyla ilgili daha detaylı bilgilere ulaşılabilen bu zaman aralığında yıkılmakta olan şehir surlarının yenilendiği, batıdaki dağ bölgesinden şehre gelen su kaynaklarının dağıtımının 300 kadar su kanalıyla sağlandığı öğrenilmektedir. Şehrin doğu tarafında ova üzerine yayılan bahçelerde tarım yapılmadığı; batı kısmında bulunan dağların çevrelediği bölgede ise her türlü meyve ve sebzenin yetiştirildiği de yine bu dönemin kaynaklarında tasvir edilmektedir.³⁶⁴ Osmanlı hakimiyetine girmesinin arifesinde Karamanoğulları Beyliği'nin en iyi ve gelişmiş şehirlerinden biri olarak gösterilen Konya, etrafının sur ve hendekle çevrildiği önemli bir ticaret merkezi olarak görülmektedir.³⁶⁵

³⁵⁹ *Pliny's Natural History in Thirty-Seven Books with Critical and Explanatory Notes*, A Translation on the Basis of that by Dr. Philemon Holland, vol. 1, George Barclay, London, 1847-48, s. 79.

³⁶⁰ Klaus Belke mit Beiträgen von Marcell Restle, *Tabula Imperii Byzantini*, Band 4 Galatien und Lykaonien, Österreichhischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1984, s. 112.

³⁶¹ Ammianus Marcellinus, *The Roman History of Ammianus Marcellinus*, Translated by C. D. Yonge, George Bell & Sons York St. Covent Garden, London, 1894, s. 5.

³⁶² Michael Attaleiates, *The History*, translated by Anthony Kaldellis and Dimitris Krallis, Dumbarton Oaks Medieval Library, Harvard University Press, USA, 2012, s. 247.

³⁶³ Ebu Abdullah Muhammed ibn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut, Cilt 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 412.

³⁶⁴ Hamd-Allah Mustawfi of Qazwin, *Nuzhat-al-Qulûb*, Translated by G. Le Strange, J. B. Peace Cambridge University Press, Cambridge, 1919, s. 97-98.

³⁶⁵ Bertrandon de la Broquiére, *Le Voyage d'Outremer*, Publié et Annoté Pat C. H. Schefer, Ernest Leroux, Paris, 1892, s. 110.

Osmanlı hakimiyeti sonrası Konya, geçmişte tasvir edildiği gibi birbirleriyle kesişen düzenli sokak sistemi, dükkanları, camileri, medreseleri ve hamamlarıyla büyük bir şehir olarak görülmektedir. 16. yüzyılda surlarda ve kapılarda bulunan resimler, aslan, kartal kabartmaları ve canlıymış gibi tasvir edilen heykeller Konya'ya uğrayanların en çok dikkatini çeken objelerdendir.³⁶⁶ 18. yüzyılda özellikle şehrin güney batısında bulunan Meram; akarsularıyla, üzüm bağlarıyla, bahçeleriyle ve hamamıyla hacca gidenlerin uğrak yeri olan ünlü bir duraklama noktasıdır. Bu dönemde şehrin surlarının bakımsızlıktan harabeye dönüştüğü ve yıkılmaya yüz tuttuğu betimlenmektedir.³⁶⁷

2.1.2 Fiziki Yapı ve Yerleşmeler

Fiziki Görünüm ve yerleşme özellikleri temel inceleme konuları olarak ele alındığında arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklardan elde edilen verilerden yola çıkarak Konya Şehri'ni; İç Kale, Sur İçi ve Sur Dışı olarak üç farklı bölgeye ayırmak mümkündür. Bu bölgelerin incelenme sürecinde, özellikle fiziki görünümle ilgili bilgilerin derlenmesinde zaman zaman temel kaynak alınan şer'îye sicillerinin dışına çıkılarak 16., 17. ve 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. ve 20. yüzyılın başlarına ait kaynaklara da başvurulacaktır.

2.1.2.1 İç Kale

Konya İç Kale'si, şehrin kurulma aşamasında ilk yerleşimlerin gerçekleştiği bölgede bulunmaktadır. Günümüzde Alaaddin Tepesi olarak bilinen yerin Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan arkeolojik kazılarla; Frig, Klasik Çağ (Hellenistik, Roma ve Bizans), Selçuklu ve Osmanlı arkeolojik katmanlarını barındıran bir höyük olduğu ortaya çıkarılmıştır.³⁶⁸ Üzerinde ilk yerleşim alanları ve çevresinde güvenlik amaçlı sur inşa

³⁶⁶ Jean Chesneau, *Le Voyage de Monsieur D'Aramon*, Publié et Annoté Pat C. H. Schefer, Ernest Leroux, Paris, 1887, s. 148. *Travels of Macarius*, Patriarch of Antioch, vol. 1, Translated by F. C. Belfour, Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland, London, 1886, s. 8.

³⁶⁷ El-Hadj Mehemmed Edib ben Mehemmed Derviche, *Kitab Menassik El-Hadj: Itinéraire de Constantinople a la Mecque*, Traduit par M. Bianchi, 1816-1817, s. 14-15

³⁶⁸ Mahmut Akok, "Konya Şehri İçindeki Alaaddin Tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimari Buluntuları", *Bellekten*, Cilt 39, Sayı 154, TTK, Ankara, 1975, s. 220-221.

edilmesinden Osmanlı Dönemi'ne kadar Konya'ya hakim olan bütün devletler, bu bölgeyi hükümdarın ikametgahı ve yönetim merkezi olarak kullanmışlardır.³⁶⁹

Osmanlı Dönemi'nde ise Karaman Eyaleti'nin merkezi olan Konya'ya atanan yöneticiler ikametgah ve yönetim merkezi olarak şehrin başka bölgelerini tercih etmişlerdir. Bu sebeple geçmişteki idari özelliğini kaybeden İç Kale, az da olsa yerleşmenin bulunduğu تنها bir bölge haline gelmiştir. Evliya Çelebi, İç Kale'nin bu tenhaliğini bölgede bulunan Sultan Alaaddin Camii'sinin cemaatinin az olmasıyla özetler.³⁷⁰ 17. yüzyılda 4 Şevval 1051 (6 Ocak 1642 Pazartesi) tarihli bir satış kaydında, Eski Bazar'da bulunan bir dükkanın konumu açıklanırken, bir tarafının “kal'a-yı 'atik hendeği” olarak tarif edilmesi, kalenin halk arasında da eski kale olarak anıldığını göstermektedir.³⁷¹

18. yüzyılın başında İç Kale surlarının birçok bölgesinin harabe olduğu tasvir edilmektedir.³⁷² Takip eden yıllarda bu harabe bölgeler toprak altında kalmaya başlamıştır. 1766 yılında Konya'ya gelen Niebuhr; İç Kale'yi, sur kalıntılarının bulunduğu, bir zamanlar tahkim edilmiş bir tepe olarak betimlemektedir.³⁷³ 19. yüzyılın başında Konya'ya uğrayan Mcdonald da kaldığı evin yanında İç Kale'de bulunan Selçuklu sultanlarının ikamet ettiği sarayın kalıntılarının olduğunu anlatır.³⁷⁴

İç Kale'nin kaç kapısı olduğuna dair elde bulunan bilgiler yetersizdir. Türklerin inşa ettiği kalelerde, dört ana yöne açılan kapının bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda İç Kale'nin Selçuklu Dönemi'nde 4 kapısının olduğu düşünülebilir.³⁷⁵ Eflaki, 13. yüzyıl Konyası ile ilgili, Mevlana'nın yaşadığı döneme ait önemli bilgilerin bulunduğu eserinde “Sultan Kapısı” olarak bilinen bir kapının varlığından bahsetmektedir.³⁷⁶ 18. Yüzyılda da

³⁶⁹ Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, Ankara, s. 34.

³⁷⁰ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, Cilt 3, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314, s. 21.

³⁷¹ KŞS 6/68-3.

³⁷² Paul Lucas, *Voyage de Sieur Paul Lucas fait par Ordre du Roy dans La Grece, L'Asie Mineure, La Macedoine et L'Afrique*, Tome 1, Imprimeur Ordinaire de Monseigneur le Dauphin, Paris, 1712, s. 191.

³⁷³ Carsten Niebuhr, *a.g.e.*, s. 114.

³⁷⁴ John Macdonald Kinneir, *Through Asia Minor, Armenia and Koordistan in the Years 1813 and 1814 with Remarks on the Marches of Alexander and Retreat of the Ten Thousand*, John Murray, London, 1818, s. 216. Evail-i Şaban 978 (Ocak başları 1571) tarihli İç Kale'de bulunan bir evin satış kaydından sarayın 16. yüzyılda varolduğu anlaşılmaktadır. KŞS 2/84-8.

³⁷⁵ Tuncer Baykara, *a.g.e.*, s. 33.

³⁷⁶ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 175.

İç Kale'ye açılan kapıların sayısı hakkında somut bir veri bulunmamaktadır. Niebuhr'un Konya şehir planına bakıldığında İç Kale'de, üç farklı istikamette sur dışına açılan yol ağı dikkat çekmektedir.³⁷⁷

İç Kale surların dış kısmında kalenin güneybatı yönünü hilal şeklinde çevreleyen bir hendek bulunmaktadır.³⁷⁸ O dönemde bu hendeğin İç kale surlarının tamamını çevrelememiş olmasının, hendeğin bir bölümünün zamanla işlevini yitirip toprakla dolması nedeniyle düz arazi alanlarına dönüşmesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca surların iç kısmını çevreleyen bir hendeğin varlığına dair veriler mahkeme kayıtlarında bulunmaktadır. İç Kale Mahallesi'nden Şerife Fatıma'nın, mahallede bulunan evini sattığına ilişkin kayıta, evin iki tarafının hendekle çevrili olduğu ifade edilmiştir.³⁷⁹ Surların iç tarafında bulunan hendeğin de toprakla dolmasından dolayı bazı bölümlerinde kesintiler olduğu görülmektedir. Kayıtlarda hendeğin toprakla dolduğu bölgelerdeki mülklerin konum açıklamalarında, hendek olması gereken taraf kale duvarı olarak tanımlanmıştır.³⁸⁰

Bölgedeki harabeye dönüşmüş sur kalıntıları ve eski yapılar arasında yerleşim yeri olarak İç Kale, Eflatun ve Çıralı Mescid adlarıyla bilinen üç mahalle bulunmaktadır. İç Kale ve Eflatun mahallelerinin birbirleriyle bitişik yerleşmeler olduğu; iki mahalle ahalisinin vergi yüzünden anlaşmazlığa düştüğü bir davada görülmektedir. Davaya göre Eflatun Mahallesi sakinleri, bölgede bulunan bir evin mahalleleri sınırları dahilinde olduğunu iddia etmektedir. İç Kale Mahallesi sakinleri ise evde oturanlardan mahallelerine düşen vergi için pay talep etmektedir.³⁸¹

Eflatun Mahallesi'ndeki yerleşmelerin ve arazilerin tepenin ortasında doğuya bakan kısmında yer alan, 18. yüzyılda Eflatun Mescidi olarak bilinen ve 19. yüzyılın ikinci yarısında saat kulesine dönüştürülmüş yapının çevresinde bulunduğunu ve tepenin

³⁷⁷ Carsten Niebuhr, *a.g.e.*, Tab. VIII.

³⁷⁸ Carsten Niebuhr, *a.g.e.*, Tab. VIII.

³⁷⁹ KŞS 54/69-3.

³⁸⁰ KŞS 44/141-2.

³⁸¹ KŞS 39/132-3.

eteklerindeki surlara kadar yayıldığını söylemek mümkündür. Örneğin Ahmet, mahallede bulunan bir taraftan Eflatun olarak bilinen, kayda “*mescid-i şerif*” olarak kaydedilen mescid ile bir taraftan kendi mülküyle bitişik yeri Müşfi adlı kadından satın almıştır.³⁸² Süleyman da mahallede bulunan bir taraftan sur olan boş araziye Hatice’den satın almıştır.³⁸³ Mahallede meydan olarak adlandırılan bir yerin bulunduğu da Murad adlı gayri müslimin bıçak darbesiyle yaralandığı olayın keşif kaydından anlaşılmaktadır.³⁸⁴

İç Kale Mahallesi’nin Eflatun Mahallesi’nde olduğu gibi bölgeyi simgeleyen bir yapıya sahip olmaması konumuyla ilgili fikir sahibi olmayı zorlaştırmaktadır. İç Kale kilisesinin para vakfına mütevellî olan Yasef’in, kilise parasından borç verdiği Dönik ile olan alacak davasından³⁸⁵ ve İç Kale Mahallesi’ndeki kilisede ibadet ederken ölen Hatun’un keşif kaydından³⁸⁶ mahallede bir kilisenin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca İç Kale’de bulunan Rum ve Ermeni cemaatine ait mezarlığın yıkık duvarı ve kapısının tamirlerine izin verilmesi ile ilgili yazışmalar sayesinde de mahallede gayri-i müslimlere ait mezarlıkların varlığı tespit edilmiştir.³⁸⁷ Gayri-i müslimlere ait bu yapıların dışında 16. yüzyıla ait mahkeme kayıtları sayesinde mahallenin güney kısmında bir mescid olduğu da öğrenilmektedir.³⁸⁸

18. yüzyılın ilk yarısında, İç Kale Mahallesi’nde bulunan yapılara ilişkin bilgiler gayri-i müslimlere ait kutsal mekanlarla ilgilidir. Bu yapıların bölgedeki konumlarına ilişkin bilgiler ise 20. yüzyıla ait, resmi işlem tarihi H. 1 R. Ahir 1330 (20 Mart 1912 Çarşamba) olan bir belgeden öğrenilmektedir. Bu belge, Rumi 28 Eylül 1327 (11 Ekim 1911 Çarşamba) tarihli “*Konyada Rum milleti tarafından müceddeden inşâsına tâlib olan ‘arsa ve civârları’*” başlıklı plandır. Planda görülen Rum kilisesi, evrak eklerindeki yazışmada ifade edildiği üzere geçmişte İç Kale Mahallesi’nde bulunduğu bilinen ancak yeri tespit edilemeyen ve bir önceki paragraftaki mahkeme kaydında bahsi geçen, para vakfi

³⁸² KŞS 17/11-4.

³⁸³ KŞS 45/52-2.

³⁸⁴ KŞS 44/39-2.

³⁸⁵ KŞS 44/174-1.

³⁸⁶ KŞS 55/218-1.

³⁸⁷ BOA, AE.SMHD.I., 194-15191, s. 1-2.

³⁸⁸ Evasıt-ı R. Evvel 971 (Kasım başları 1563), KŞS 1/144-4.

bulunan Metamorfosis Kilisesidir.³⁸⁹ Plana göre bu kilisenin batısında kalan yerde Ermeni Kilisesi yer almaktadır. Doğusunda ise yine önceki paragraftaki belge örneğinde duvarının ve kapısının tamir gördüğü anlaşılan Rum ve Ermeni mezarlıkları bulunmaktadır. Bir kompleks halinde bulunan bu yapıların güney doğusunda yerleşim bölgesi, güneyinde ise kiliselerin meydanı vardır. Okulun inşa edileceği arsa bu kompleksin güneybatısındadır. Arsanın batısı yine bir meydana açılmaktadır. Planın çizildiği tarihte saat kulesi olan Eflatun Mescidi ise kiliseler ve mezarlığın bulunduğu kompleks ile Alaaddin Camii'nin ortasındadır. Planda okulun yapılacağı arsa ile kuzeydoğusunda bulunan Alaaddin Camii'nin arasındaki mesafe de 180 metre olarak ölçülmüştür.³⁹⁰ Mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler ile plandaki konumlar birleştirildiğinde İç Kale Mahallesi'nin tepenin güney tarafında bulunduğu anlaşılmaktadır.

Çıralı Mescid Mahallesi'nin bölgedeki konumu ile ilgili herhangi bir somut veri elde edilememiştir. Kayıtlara “İç Kal'a Mescid-i Çıralı” olarak geçen³⁹¹ mahallenin yeri ile ilgili ipucu, tecavüz konulu bir davada görülmektedir. Kayda göre Çıralı Mescid Mahallesi'nden Bogos, gece çeşmeye giderken Yunus ve Mustafa adlı kişilerin kendisini yakalayıp Eski Bazar civarında tecavüz ettiklerini iddia etmektedir.³⁹² Yunus'un ve Mustafa'nın bu suçu işlemek için mahalleye yakın bir yeri tercih etmeleri muhtemeldir. Eski Bazar'ın ise İç Kale'nin güney doğu tarafındaki hendeğin hizasında olduğu düşünülmektedir.³⁹³ Aynı zamanda bölgede Eflatun Mahallesi yerleşmeleri olduğu düşünüldüğünde, Çıralı Mescid Mahallesi'nin güney doğuda İç Kale ve Eflatun Mahalleleri arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Bölgenin batı yamaçlarında kayıtlı herhangi bir yerleşim yeri tespit edilememiştir. Ancak 1941 yılında yapılan arkeolojik kazılarda, 18. yüzyılda terkedildiği düşünülen

³⁸⁹ Mustafa Önge, *Conservation of Cultural Heritage on Alaeddin Hill in Konya From the 19th Century to Present Day*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, METU the Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara, 2011, s. 28. Vahit Macit Tekinalp, “Anadolu Selçuklu Sanatı'nda Bizans Sanatı'nın İzleri ve Hristiyan Topluluğun Bu Oluşuma Katkısı”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:4, Ankara, 2006, s. 100.

³⁹⁰ BOA, İ..MF., 19-12, s. 1-4-6-8. Belgelerin ve planın aslı ekler kısmında yer almaktadır.

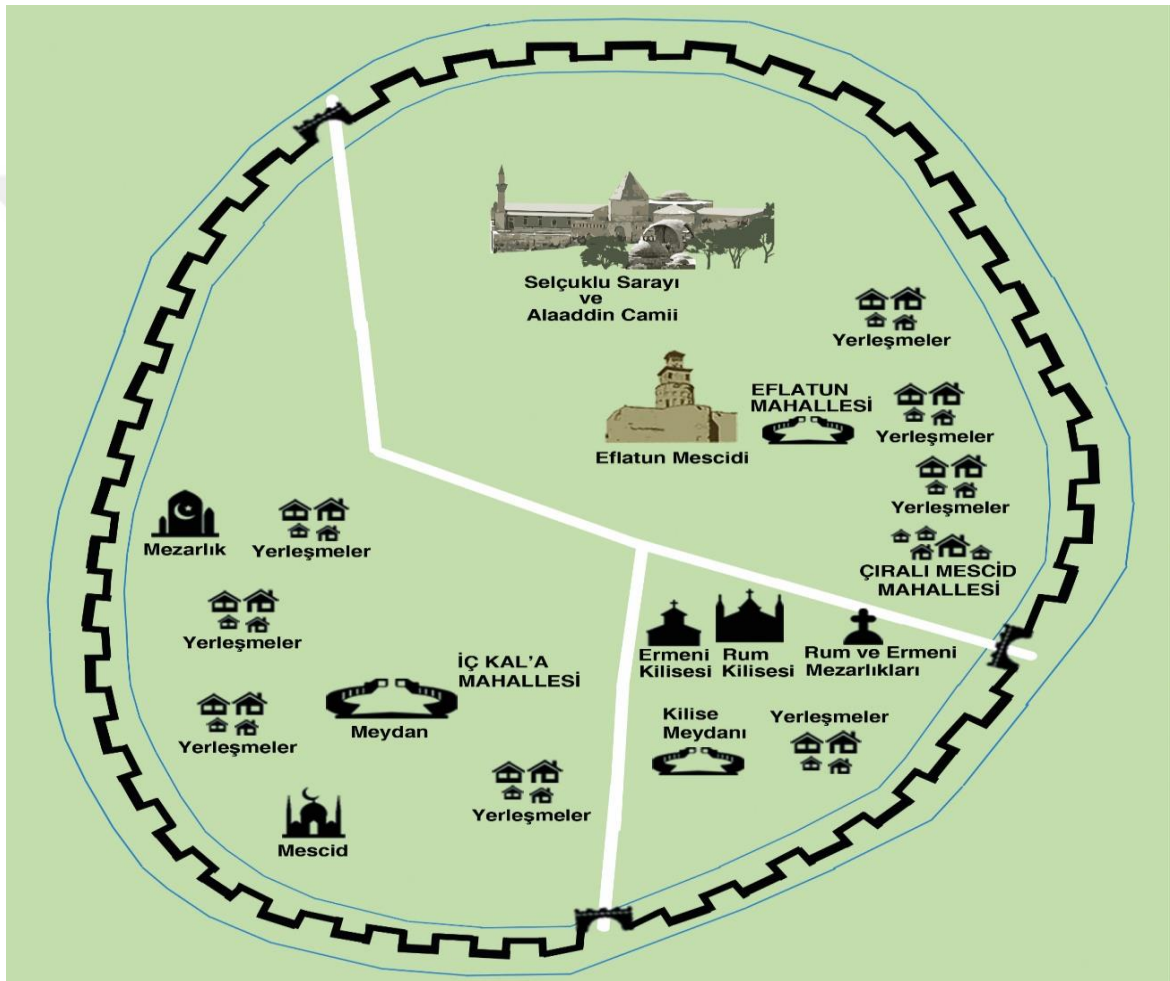
³⁹¹ KŞS 17/252-1. Ayrıca bkz. “Konya mahallâtından İç Kal'a Çırağlı Mescid Mahallesi”, KŞS 8/9-2.

³⁹² KŞS 47/60-4.

³⁹³ Eski Pazarın konumu ile ilgili bkz. s. 129.

yerleşmeler ve müslüman mezarlığına ait buluntulara rastlanmıştır.³⁹⁴ Ortaya konan bu veriler üzerinden değerlendirildiğinde, 18. yüzyılın ilk yarısında İç Kale bölgesi yerleşmelerinin yaklaşık konumlarının aşağıda yer alan haritadaki gibi olduğunu söylemek mümkündür.

HARİTA 4: 18. Yüzyılın İlk Yarısında İç Kale Bölgesi Yerleşmeleri

³⁹⁴ Mahmut Akok, *a.g.m.*, s. 219.

2.1.2.2 Sur İçi

Sur içi bölgesi, iç kale surları ile 13. yüzyılda onarılarak yeniden inşa edilen dış surların arasında kalan şehrin ana yerleşim alanıdır. Bu surların Osmanlı Döneminde, 16. yüzyılın son çeyreğinde yeniden onarım geçirdiği, kalenin onarımı için keşif yapılmasına ilişkin Karaman Beylerbeyine hitaben gönderilen bir hükümde görülmektedir.³⁹⁵ 17. yüzyılda Konya'ya gelen Evliya Çelebi dış surların yüksekliğini 30 zira-i meliki olarak belirtmiştir.³⁹⁶ Katip Çelebi de surların yüksekliği konusunda Evliya Çelebi ile aynı fikirdedir.³⁹⁷ Surların yüksekliğiyle ilgili Evliya ve Katip Çelebiden alınan 30 zira, Walter Hinz'in 1 zirayı 66.5 cm. olarak tespit ettiği değer üzerinden hesaplandığında Konya dış surlarının yüksekliğinin yaklaşık 20 m. olduğu söylenebilir.³⁹⁸ İnalıcık ise Osmanlı metrolojisi ile ilgili yaptığı çalışmada, 1 ziranın veya endazenin 100 parmak olduğunu tespit etmiştir.³⁹⁹ Baş parmağın uzunluğu 31.5 mm. veya 3.15 cm. olarak alındığında⁴⁰⁰, İnalıcığın tespit ettiği değer üzerinden Konya dış surlarının yüksekliği 9 m. 45 cm. olarak hesaplanmaktadır. 19. yüzyılda şehre gelen Texier ise kale burçlarının yaklaşık 10 m. yüksekliğinde olduğunu belirtmiştir.⁴⁰¹ Texier'in verdiği bilgi ile İnalıcık'ın zira uzunluğuna ilişkin tespitleri karşılaştırıldığında, Konya dış surlarının yüksekliğini yaklaşık 10 m. olarak belirlemek daha mantıklı olacaktır.

Surların çevrelediği alanın uzunluğu ise seyahatnamelerde 10.000 adım olarak ifade edilmektedir.⁴⁰² Paul Lucas ise Konya ziyareti sırasında dış surların bulunduğu alanı hızlı tempo yürüyüşle 1.5 saatte yürüdüğünü belirtmiştir.⁴⁰³ Bu bilgiler dış surların çevrelediği alanın uzunluğuna dair somut bir ölçme ve değerlendirme imkanı vermemektedir.

³⁹⁵ Receb-Şaban 982 (Ekim-Aralık 1574), BOA, A{DMHM.d. 26-156/209-898.

³⁹⁶ Evliya Çelebi, *a.g.e*, Cilt 3, s. 19.

³⁹⁷ Katip Çelebi ölçümde "zirâ'" demekle yetinerek Evliya Çelebi gibi zira'nın türünü belirtmemiştir. Katip Çelebi, *Kitâb-ı Cihânnümâ*, Tıpkı Basım, Cilt 1, TTK, Ankara, 2009, s. 615.

³⁹⁸ Ölçümde Evliya Çelebi'nin belirttiği zira-i meliki temel alınmıştır. Zira'ü'l-Melik olarak adlandırılan bu ölçü birimi ortalama olarak 66.5 cm. kabul edilmektedir. Bkz. Walther Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1990, s. 72.

³⁹⁹ Halil İnalıcık, Osmanlı Metrolojisine Giriş, çev. Eşref Bengi Özbilen, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 73, İstanbul, 1991, s. 31.

⁴⁰⁰ Maurice M. Cerasi, *Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, çev. Aslı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s.257.

⁴⁰¹ Charles Texier, *Description de l'Asie Mineure*, Deuxième Volume, Imprimeurs de l'Institut de France, Paris, 1849, s. 144.

⁴⁰² Bkz. Hamd-Allah Mustawfi, *a.g.e*, s. 98, Evliya Çelebi, *a.g.e*, Cilt 3, s. 19.

⁴⁰³ Paul Lucas, *a.g.e*, s. 191.

Modern teknolojinin olanakları ve geçmişte çizilen özgün haritaların sunduğu görseller sayesinde dış surların yaklaşık uzunluğunu ölçmek günümüzde mümkün hale gelmektedir. Niebuhr'un çiziminden sonra Konya dış surlarının tahrip olmadan önceki dönemine ait son çizim Fischer tarafından çizilen 21 Aralık 1832 tarihli İbrahim Paşa Kuşatması sırasında savaş alanını ve bölgenin genelini resmeden haritadır.⁴⁰⁴ Bu haritada dış surların bulunduğu bölge ile günümüzde bu bölgenin bulunduğu alanı teknolojinin sunduğu olanaklar sayesinde eşleştirdiğimizde ortaya aşağıdaki gibi bir saptama çıkmaktadır.

HARİTA 5: Dış Surların Günümüz Konya Haritasındaki Görünümü

Bu haritadan yola çıkarak surların geçtiği güzergahı eşleştirdikten sonra alan ölçümünü yapmak için güzergah üzerinden yeniden çizim yapıldığında dış surların kapsadığı alan aşağıdaki haritada gösterilmektedir. Çizime göre dış surların çevrelediği alan yaklaşık 4.7 km². olarak tespit edilmiştir. Çizimde yaşanan hata payları göz önüne alındığında bu alanın 5 km². olduğu söylenebilir.

⁴⁰⁴ Fischer, *a.g.h.*, Haritanın özgün hali ekler kısmında yer almaktadır.

HARİTA 6: Dış Sur Güzergahının Günümüz Konya Haritasında Çizimi

13. yüzyılda gerçekleşen onarım sonrası 12 kapısı olduğu bilinen surların Osmanlı Dönemi'nde bazı kapıları kapanmıştır. 17. yüzyılda Evliya Çelebi surun 4 kapısının olduğunu yazmaktadır.⁴⁰⁵ 18. yüzyılın ilk yarısında Konya'ya gelen Otter, surun 12 kapısı olduğunu ve her kapının üzerinde bir kule bulunduğunu ifade eder.⁴⁰⁶ Muhtemelen kapanan kapıların üzerindeki kulelerin hala yerinde durması ve çevreden aldığı bilgiler doğrultusunda Otter kapanan kapıları da mevcut kapılara dahil ederek bu sayıya ulaşmıştır. Niebuhr, 1766 yılında surun; Bazar, Yeni, Ertaş, Çeşme, Yapulag, Larende ve ismini yazmadığı bir kapı ile 7 kapısı olduğunu belirtmiş ve çizdiği şehir planında bu kapıların yerlerini numaralandırarak göstermiştir.⁴⁰⁷

İncelenen döneme ait mahkeme kayıtlarında; At Pazarı Kapısı⁴⁰⁸, 2 farklı bölgede olmak üzere Yeni Kapı⁴⁰⁹, Ertaş Kapısı⁴¹⁰, Çeşme Kapısı⁴¹¹, Larende Kapısı⁴¹² ve Ata Bey Kapısı⁴¹³ olmak üzere 7 kapının ismi geçmektedir. Bu kapıların dışında 17. yüzyıla ait 2

⁴⁰⁵ Evliya Çelebi, *a.g.e*, s. 19.

⁴⁰⁶ M. Otter, *Voyage en Turquie et en Perse*, Tome Premier, Freres Guerin, Paris, 1748, s. 60.

⁴⁰⁷ Carsten Niebuhr, *a.g.e*, s. 113 ve a.g.h. Kapı açıklamaları bu numaralandırma üzerinden yapılacaktır.

⁴⁰⁸ KŞS 39/172-1, 43/58-2, 44/38-1, v.d.

⁴⁰⁹ KŞS 47/40-3, 49/218-6, 56/106-3, v.d.

⁴¹⁰ KŞS 40/184-1, 49/18-3, v.d.

⁴¹¹ KŞS 37/136-1, 43/11-3, v.d.

⁴¹² KŞS 37/117-2, 44/63-1, 54/84-2, v.d.

⁴¹³ KŞS 54/52-4.

C. Ahir 1079 (7 Kasım 1668 Çarşamba) tarihli bir kayıta, satılan tarlanın yeri “*Konya zeylinde Gönül Dede Kapusu kurbunda....*” olarak tarif edilmiştir.⁴¹⁴ 1530 tahririnde Konya’da Gönül adlı bir mahallenin kayıtlı olması bu kapının adı geçen mahallenin yakınında bir yerde olduğunu düşündürmektedir.⁴¹⁵ Evahir-i Receb 1071 (Mart sonları 1661) tarihli bir kayıta da “*Demur Kapu*” olarak adlandırılan bir kapının adı geçmektedir.⁴¹⁶ 16. yüzyıla ait diğer bir kayıta ise “*Hıdırşah Kapusu*” olarak anılan bir kapıdan bahsedilmektedir.⁴¹⁷

Kayıtlarda en çok adı geçen ve Niebuhr’un 1 ile numaralandırdığı At Pazarı Kapısı ile ilgili bilgiler, kapıya ait burcun iç kısmının fiziksel özellikleriyle ilgili detaylar vermeyi mümkün kılmaktadır. Dış surun güneydoğu tarafına doğru açılan At Pazarı Kapısı, şehrin ekonomik ve sosyal olarak en canlı bölgesinde yer almaktadır. Kapının bulunduğu burcun giriş ve çıkışları arasındaki alanda iki dükkan bulunmaktadır. Doğu ve kuzey duvarları bitişiğinde ise kapının güvenliğinden sorumlu bevvaların kaldığı bir ev ile türbe benzeri penceresi bulunan yapı içinde bir mezar vardır.⁴¹⁸ Texier’in At Pazarı Kapısı’nı resmettiği gravüre bakıldığında kapıya ait burcun dış görünüşü hakkında fikir sahibi olunabilmektedir.⁴¹⁹ Hatta gravürde muhtemelen doğuya bakan duvarda resmedilen arslan heykeli, heykelin altında bulunan dükkanın satış kaydındaki konum belirlenmesinde açıkça sicile yazılmıştır.⁴²⁰

At Pazarı Kapısı’nın kuzeyinde, Niebuhr’un 2 ile numaralandırdığı surların doğu tarafındaki kapı Yeni Kapı’dır. Niebuhr’un bu tespitinin doğru olduğu mahkeme kayıtlarında görülmektedir. Sur hendeğine dökülen atık ve pis suların kanallar vasıtasıyla temizlenmesi konusunda yapılan alan paylaşımı ile ilgili davadan, Yeni Kapı’nın surların doğu tarafında debbağhane ile boyacılar ve çömlekçiler esnafının bulunduğu alanın

⁴¹⁴ كوكل دده, KŞS 17/95-4.

⁴¹⁵ 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), s. 7.

⁴¹⁶ KŞS 11/12-4.

⁴¹⁷ KŞS 1/76-1.

⁴¹⁸ Bu bilgilerin kaydedildiği 16 Z. Ka’de 1114 (3 Nisan 1703 Salı) tarihli kayıta kapının bevvalı olan Süleyman, bahsi geçen mezarı ve evi yıkarak yerlerine iki yeni dükkan inşa etmiştir, KŞS 40/180-2. 25 Z. Ka’de 1130 (20 Ekim 1718 Perşembe) tarihli bir kayıta kapının iç kısmındaki mezar durmaktadır. Ayrıca burada bulunan dükkanların attar dükkanı olduğu anlaşılmaktadır, KŞS 48/143-2 ve 54/273-2.

⁴¹⁹ Charles Texiere, *a.g.e*, Koniah Porte du Bazar, Pl LXIV.

⁴²⁰ “*At Bazarı Kapusu hâricinde arslan taşı tahtında*”, 29 R. Evvel 1156 (23 Mayıs 1743 Perşembe), KŞS 56/172-1.

ortasında yer aldığı anlaşılmaktadır.⁴²¹ Ayrıca debbağlık mesleğiyle ilişkilendirilebilecek kireçhane de bu kapının dışında bulunmaktadır.⁴²²

Yeni Kapı'nın Kuzey Batı tarafına düşen bölgede Ertaş Kapısı yer almaktadır. Niebuhr'un 3 ile numaralandırdığı bu kapının hemen dışında bugün Ferhuniye Mahallesi sınırları içinde kalan Medrese Mahallesi bulunmaktadır.⁴²³ Ayrıca Nişantaş Mahallesi'nin de Medrese Mahallesi ile komşu mahalleler olarak bu kapının dışında yer aldığı, Konya Kalesi müstahfizlarından Recep'in mahalle sakinleri ile olan davasından anlaşılmaktadır.⁴²⁴ Kapı dışında genelde yazlık evler, bağlar ve bahçeler bulunmaktadır.⁴²⁵ Miras anlaşmazlığı konulu bir davadan da kapı dışında bir muallimhane ve Fetayi adında bir camiinin bulunduğu öğrenilmektedir.⁴²⁶ Ertaş Kapısı'nın diğer bir özelliği de kapının dış kısmında yer alan, kapıyı gören seyyahların kitaplarından öğrenilen⁴²⁷ ve Laborde'un gravürü sayesinde günümüze görsel olarak ulaşan yaklaşık 2.5 metre yüksekliğinde kafasız Herkül heykelidir.⁴²⁸ Bu heykel eski Konyalıların soğuk ve iri adamlar için söyledikleri "*Ertaştaki put gibi*" deyişinin ilham kaynağı olmuştur.⁴²⁹

Ertaş Kapısı'ndan sonra surların batı tarafında Niebuhr'un 4 numara olarak gösterdiği Çeşme Kapısı bulunmaktadır. Kapının yeri ile ilgili bilgilere, hac yolunda ölen İmam El hac İsmail'in yolda yanında olan ve vasi olarak seçtiği Seyyid Hacı Salih'e söylediği vasiyetinden ulaşılmaktadır. El hac İsmail öldüğü takdirde Şeyh Sadreddin Çarşısı'ndan Çeşme Kapısı ve Amber Reis Camii'ne kadar olan yola kaldırım döşenmesini vasiyet etmiştir.⁴³⁰ El hac İsmail'in vasiyetinden yola çıkararak Çeşme Kapısı'nın Şeyh Sadreddin Çarşısı ve Amber Reis Camii arasında olduğunu söylemek mümkündür. Kapının hemen dışında bulunan Şeyh Sadreddin Mahallesi'nde Kırk Çeşme bulunmaktadır. Sahip

⁴²¹ KŞS 56/106-3.

⁴²² KŞS 49/218-6.

⁴²³ KŞS 1/183-3

⁴²⁴ Evahir-i Ramazan 1071 (Mayıs sonları 1661), KŞS 11/65-4.

⁴²⁵ KŞS 45/51-1, 49/18-3.

⁴²⁶ KŞS 13/135-1.

⁴²⁷ Paul Lucas, *a.g.e.*, s. 191, M. Otter, *a.g.e.*, s.61, Carsten Niebuhr, *a.g.e.*, s. 115.

⁴²⁸ Léon de Laborde, *Voyage de l'Asie Mineure*, Imprimeurs de l'Institut de France, Paris, 1838, s.117 ve öncesinde gravürlerin olduğu sayfa.

⁴²⁹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Enes Kitap Sarayı, Konya, 1997, s. 144.

⁴³⁰ KŞS 57/98-2.

Ata'nın yaptırdığı Darü'l-Hadis'in vakfından olan ve kapıya ismini verdiği düşünülen Kırk Çeşme büyük ve kubbeli bir yapıdır. Zamanla harap duruma düşen bu kubbenin yıkılma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Sahip Ata Darü'l-hadisi ve yanında bulunan mescidin onarımı ve onarım masrafları için yapılan keşifte harap durumda olan Kırk Çeşme kubbesinin yıkılıp, kubbeden kalan taşların satılmasıyla elde edilen gelirin darü'l-hadis ve mescidin onarım masrafları ile yeni bir derslik inşasına harcandığı görülmektedir.⁴³¹

Surun güney batı tarafında bulunan ve yukarıda detaylı bilgi verilen Yeni Kapı ile aynı adı taşıyan bir kapının varlığı yine mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler sayesinde öğrenilmektedir. Niebuhr'un 5 numara ile yerini gösterdiği ve isim belirtmediği kapı bu kapıdır. Muhtemelen Niebuhr'a bu kapının ismi Yeni kapı olarak söylendiğinde, kendisine surda aynı isimle anılan iki kapının varlığı saçma gelmiş ve bu kapının ismini boş bırakmıştır. Kapının içe açılan bölgesinde “*Mahalle-yi Cedîd, Bâb-ı Cedîd, Yeni Mahalle, Cedîd Mahallesi*” adlarıyla anılan bir mahalle bulunmaktadır.⁴³² Bu mahalle, 1339 (1923) tarihli Konya haritasında “*Cedîdiye Mahallesi*” olarak adlandırılmaktadır.⁴³³ Ayrıca Affan Sultan adıyla anılan mahallenin de bu kapıya yakın bir yerde olduğu tahmin edilmektedir. Mahalleden vefat eden Şerife, vasi tayin ettiği Molla Süleyman vasıtasıyla Yeni Kapı önüne kaldırım döşenmesini vasiyet etmiştir.⁴³⁴ Merhumenin, hayatında yaşadığı mahalleye yakın olan Yeni Kapı'yı sık sık kullandığı ve ölümünden sonra da bu kapı önüne kaldırım döşeterek kapıyı kullanan mahalle sakinleri için bir hayır yaptığı düşünülebilir. Ayrıca günümüzde ayakta olmayan Affan Sultan Zaviyesi ve Türbesi'nin Cedidiye Mahallesi'nde olduğu düşünülmektedir.⁴³⁵

Niebuhr'un 6 ile numaralandırdığı kapı Yapulag Kapısı'dır. Bu kapı ile ilgili mahkeme kayıtları ve diğer arşiv belgelerinde herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Kapı ile ilgili tek bilgiye Friedrich Sarre'nin Konya Köşkü adlı kitabının çevirmeni olan Şahabeddin Uzluğ'un kitaba eklediği bir rivayet sayesinde ulaşılmaktadır. Rivayete göre Selçuklu

⁴³¹ KŞS 45/20-1.

⁴³² KŞS 8/52-3, 17/47-1, 17/117-4, 40/102-2.

⁴³³ Ferid Bey, Mümtaz Bahri Bey, Faik Bey, Mehmet Muhlis Bey, *Konya Rehberi*, Ekindeki Konya Şehri Haritası, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1339.

⁴³⁴ 14 R. Ahir 1141 (17 Kasım 1728 Çarşamba), KŞS 51/153-1.

⁴³⁵ Yusuf Küçükdağ, “Affan Sultan Zaviyesi”, *KA*, Cilt 1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2015, s. 35.

Dönemi zenginlerinden, mal mülk sahibi Yapalag adlı kişinin konağı bu kapının yakınında bulunmaktadır.⁴³⁶ Bu rivayetin dışında bu kapının Yapılı Kapı olarak adlandırılan kapı olduğunu söylemek mümkündür.⁴³⁷ Niebuhr muhtemelen o dönemde Yapulu Kapu olarak telaffuz edilen kapının ismini bozuk bir ifade ile Yapulag Kapı olarak kaydetmiş olabilir. Diğer bir ihtimal de Yapalag adlı kişinin kapıya gerçekten ismini verdiği ve zamanla kapının isminin önce Yapulu sonra da Yapılı Kapı olarak telaffuz edilmeye başlandığıdır.

Surun tam güneyinde yer alan ve tarihsel süreçte isim olarak neredeyse hiçbir değişim yaşamamış, 7 ile numaralandırılan kapı Larende Kapısı'dır. Kapının dışında bir çeşme bulunmaktadır.⁴³⁸ Karşısında ise Sahib Ata Camii ve külliyesinin de yer aldığı Sahib Ata Mahallesi⁴³⁹ ile Sultan Hamamı⁴⁴⁰ yer almaktadır.

İncelenen döneme ait mahkeme kayıtlarında Ata Bey Kapısı adında bir kapının varlığına rastlanmaktadır.⁴⁴¹ Niebuhr'un şehir planında yer almayan bu kapının, Kadı İzzettin Camii ile Aligav Medresesi arasındaki bölgede bulunan Ata Bey Fahreddin Aslandoğmuş'un yaptırdığı⁴⁴² Ata Bey Medresesi'nin civarında olduğu, kuzey doğu yönüne açıldığı ve Osmanlı Dönemi'nde kapatıldığı düşünülmektedir.

Selçuklular Dönemi'nde surlarda bulunan 12 kapının üzerindeki kulelerin incelenen dönemde kaç tanesinin ayakta olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak şehir yönetimi veya sakinlerinin varolan kuleleri numaralandırdıklarına ilişkin bir kayıt mevcuttur. Bu kayda göre, kale hendeğine düşerek ölen bir kişinin cesedine yapılan keşif için At Pazarı Kapısının kuzeyinde bulunan 7. kule ile 8. kule arasına gidilmiştir.⁴⁴³

⁴³⁶ Friedrich Sarre, *Konya Köşkü*, çev. Şahabeddin Uzluç, TTK, Ankara, 1989, s. 130.

⁴³⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 150.

⁴³⁸ KŞS 11/9-3.

⁴³⁹ 18 R. Ahir 1108 (14 Kasım 1696 Çarşamba) tarihli Larende Kapısı dışındaki hendekte gerçekleştirilen keşif kaydı, KŞS 37/117-2.

⁴⁴⁰ 3 R. Evvel 1136 (1 Aralık 1723 Çarşamba) tarihli Sultan Hamamı'nda gerçekleştirilen keşif kaydı, KŞS 49/102-1.

⁴⁴¹ KŞS 54/52-4.

⁴⁴² Caner Arabacı, "Atabekiye Medresesi", *KA*, Cilt 1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2015, s. 301.

⁴⁴³ KŞS 40/58-1.

Kulelerin dışında surlarda belirli aralıklarla bulunan burçların sayısına ilişkin farklı yüzyıllarda farklı ipuçlarına rastlanılmaktadır. 18. yüzyılda Lucas, surlarda 30 adımda bir burç olduğunu yazarken⁴⁴⁴; 19. yüzyılda Texier, surlarda 40 adımda bir olmak üzere toplam 108 burç olduğunu yazmaktadır.⁴⁴⁵ Konya'ya 18. Yüzyılın ilk yarısında gelen Lucas'ın ölçümü dikkate alındığında ve bir adım yaklaşık 75 cm. olarak değerlendirildiğinde, 5 km².lik bir çevresi olan surlarda tahmini 222 burç olduğunu söylemek mümkündür.

Dış surun batı tarafında bulunan ve bir zamanlar şehir savunmasında önemli bir rolü olduğu düşünülen Zindankale ile ilgili elde bulunan bilgiler sınırlıdır. Niebuhr'un şehir planına bakıldığında kalenin altıgen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. 17. yüzyıl itibarıyla "kal'a-yı 'atîk" olarak anılan İç Kale'deki Selçuklulardan kalma saray ve yönetim binalarının harap durumda olduğu bilgisiyle, dış surların güvenliği ve idaresinden sorumlu; dizdar, kethüda, müstahfiz gibi görevlilerin Zindankale'de görev yaptıklarını söylemek mümkündür.⁴⁴⁶ Örneğin bu görevlilerden biri olan Konya Kalesi Dizdarı Osman Ağa'nın ölmeden önce vasi olarak tayin ettiği Ali Beşe'ye mirasının 120 guruşunun kale kapısında bulunan köprünün ve 30 guruşunun da çeşmenin tamirine harcanmasını vasiyet ettiği görülmektedir. Ayrıca yine bu vasiyetnameden; Zindankale'de kale dizdarının yaşadığı bir odanın, dizdarın hizmetinde olan bir topçunun ve muhtemelen kaledeki askeri görevlilere yemek pişiren Aişe Hatun adlı bir kadının bulunduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴⁷ Zindankale, adından da anlaşılacağı üzere hapisane olarak da kullanılmaktadır.⁴⁴⁸ 16. yüzyılda kaleden bazı mahkumların kaçmalarına ilişkin zindancı Hamza'nın sorgulandığı kayda göre kalenin; burçları ve kapısı üstünde Davulcu Kulesi, Zindan Kulesi, Kible Kulesi gibi kuleleri, normal ve kuyu şeklinde hapisaneleri bulunan bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴⁹

⁴⁴⁴ Paul Lucas, *a.g.e.*, s. 190.

⁴⁴⁵ Charles Texier, *a.g.e.*, s. 144.

⁴⁴⁶ 9 Muharrem 1115 (25 Mayıs 1703 Cuma) tarihli bir kayda göre Konya Kalesi'nde kale dizdarı, kethüdası ve 99 kişilik müstahfiz asker görev yapmaktadır. KŞS 40/186-1.

⁴⁴⁷ KŞS 57/71-1.

⁴⁴⁸ Carsten Niebuhr, *a.g.e.*, s.114.

⁴⁴⁹ Evahir-i Z. Ka'de 971 (Temmuz başları 1564), KŞS 1/73-3.

Dış surların etrafı hendekle çevrilmiştir. Hendeğin derinliğini Evliya Çelebi 11 zira⁴⁵⁰, Katip Çelebi ise 20 zira⁴⁵¹ olarak belirtmektedir. Bu ölçümlerden hendeğin 7 m. ile 10 m. arasında bir derinliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. İnşa edildiği yıllarda surlarla birlikte şehrin savunmasında önemli bir fonksiyonu olan hendek, yüzyıllar içinde bu özelliğini kaybetmiş ve 18. yüzyıla gelindiğinde iç kale hendeğinde olduğu gibi bazı bölgeleri içinde biriken toprakla kapanması sonucu düzleşmiştir.

Hendek özelliğini koruyan yerler ise farklı amaçlarla kullanılmıştır. Surların doğu tarafında iç kısmında bulunan mahkeme hamamındaki hamamcılar ile dış kısmında bulunan debbağ, boyacı ve çömlekçi esnafı, su kanalları vasıtasıyla mesleklerinden dolayı ortaya çıkan atık ve pis suları bölgedeki hendeğin içine boşaltmaktadırlar. Hendeğe boşaltılan bu atık ve pis suları hamamcılar ve adı geçen esnaf, iş bölümü yaparak temizlemektedir. Bu iş bölümünün zamanla dükkan kiracılarının yaşadığı anlaşmazlıklar nedeniyle bozulduğu görülmektedir. Hamamcılar ve adı geçen esnaf kollarının dışında vali sarayının atık ve pis suları ile sur duvarına bitişik olan çeşmelerin suları da hendeğe akmaya başlamıştır. Temizlenmeyen hendekte birikmiş atık ve pis sular ise kötü kokuya neden olmasının yanında surların temeline sızarak zarar vermişti. Sorunun mahkeme tarafından çözülmesi ve eskiden olduğu gibi iş bölümü yoluyla hendeğin temizlenmesi, hamamcılar ve adı geçen esnaf tarafından 15 Z. Ka'de 1155 (11 Ocak 1743 Cuma) tarihinde mahkemeye taşınmıştır.⁴⁵²

Dış surların temelini yıpranmasına neden olan bu sorunun o tarihte çözülemeyip üzerine yeni sorunların eklendiği, kayıttan 22 yıl sonra 13 Ramazan 1178 (6 Mart 1765 Çarşamba) tarihli Konya Kalesi dizdarı Hüseyin'in merkeze gönderdiği arz neticesinde anlaşılmaktadır. Hüseyin, hendeğin doğu tarafı iç kısmına geçmişte yüz kadar dükkan inşa edildiğini ve hala yeni dükkanların inşa edilmeye devam ettiğini bildirerek; bunun yanında debbağlar ile hamamcıların atık ve pis sularını hendeğin içine boşalttıklarını belirtmiştir. Hüseyin, inşa edilen dükkanlar sebebiyle hendek çukurunun dolmakta olduğunu, atık ve pis suların da sur duvarlarına zarar verdiği ve bu sebeple de sur duvarlarının yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu ifade ederek konuyla ilgili

⁴⁵⁰ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 19.

⁴⁵¹ Katip Çelebi, *a.g.e.*, s. 615.

⁴⁵² KŞS 56/106-3.

Konya kadısı ve valisine hitaben emr-i şerif talep etmiştir.⁴⁵³ Hendeğin bazı istenmeyen kazalara da neden olduğu görülmektedir. Örneğin hendeğin içindeki pis suya düşen kimliği belirsiz bir kişi vefat etmiş⁴⁵⁴, Ertaş Kapısı dışındaki hendeğe düşen Mehmet de yaralanmıştır.⁴⁵⁵

Sur içinin yerleşmeler ve ekonomik canlılık açısından en hareketli bölgesi doğu tarafıdır. Doğuda İç Kale surlarının hemen ardından başlayan tahte'l-kal'a bölgesi, sonrasında ise At Pazarı Kapısı ve Yeni Kapıya kadar uzanan birbirini kesen sokaklarda yer alan farklı esnaf kollarına ait çarşılar, pazarlar, bedestenler, hanlar ve bunların arasında yer alan dini yapılar, hamamlar ve kamu binalarıyla bu bölge, şehirde gündelik hayatın en yoğun olarak yaşandığı alandır.

Doğuda İç Kale surlarıyla birlikte başlayan tahte'l-kal'a bölgesi Sipahi Pazarı'nı⁴⁵⁶ da içine almaktadır. Sipahi Pazarı, Aklan veya kimi belgelerde Aknal olarak bilinen mahallenin yakınında bulunmaktadır.⁴⁵⁷ 20. yüzyılın başında yalnızca beş hanesi bulunan Aklan Mahallesi, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902) tarihli şura-yı devlet-i mülkiye kararıyla Kürkçü Mahallesi ile birleştirilmiştir.⁴⁵⁸ Bu belge ile Kürkçü Mahallesi'nin civarında olduğu öğrenilen Aklan Mahallesi'nin yerinin tespit edilmesi 16. yüzyıla ait bir satış kaydı sayesinde mümkün olmaktadır. Evail-i Safer 971 (Eylül sonları 1563) tarihinde Kürkçü Mahallesi'nde satılan bir evin kuzeyi tahte'l-kal'a olarak tarif edilmektedir.⁴⁵⁹ Bu belgeden yola çıkarak Kürkçü Mahallesi ile birleşen Aklan Mahallesi'nin, Sipahi Pazarı ile yakınlığı da kaynak olarak alındığında, Kürkçü Mahallesi'nin kuzey tarafında olduğu anlaşılmaktadır.

⁴⁵³ BOA, AE.SMST.III-194-15251, s. 2.

⁴⁵⁴ KŞS 40/58-1.

⁴⁵⁵ KŞS 40/184-1.

⁴⁵⁶ 8 Z. Ka'de 1130 (3 Ekim 1718 Pazartesi), "*Tahte'l-Kal'ada vâki' Sipâhi Bazarında*" bulunan dükkanın satış kaydı, KŞS 48/138-5.

⁴⁵⁷ Gurre-i Muharrem 1162 (22 Aralık 1748 Pazar), "*Sipâhi Bazarı kurbunda Aklan Mahallesinde vâki'...*" alacak-verecek anlaşmazlığı konulu kayıt, KŞS 57/100-2.

⁴⁵⁸ Belgede Aknal Mahallesi olarak geçmektedir. BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

⁴⁵⁹ KŞS 1/125-5.

Kürkçüler Çarşısı, mescidi⁴⁶⁰ ve hamamı⁴⁶¹ da Sipahi Pazarı yakınındadır. Tahte'l-kal'a bölgesi olarak bilinen; Kürkçü Mahallesi, Sipahi Pazarı, Kürkçüler Çarşısı gibi diğer esnaf kollarına ait çarşılara genel olarak “*tahte'l-kal'a sūkū*” denildiği de görülmektedir.⁴⁶² Mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler tahte'l-kal'ada; mutafılar, bakkallar, şerbetçiler, helvacılar⁴⁶³, leblebiciler⁴⁶⁴, ekmekçiler⁴⁶⁵, kalaycılar⁴⁶⁶ ve kasaplar⁴⁶⁷ gibi esnaf kollarının bulunduğunu göstermektedir.

Tahte'l-kal'a Çarşısı'nın, Sipahi Pazarı'nda Tahte'l-kal'a Mescidi olarak bilinen bir mescid de bulunmaktadır. Mescid, bir kayıta görüldüğü üzere H. 1119 (1707-1708) tarihlerinde minber inşa edilerek camiye dönüştürülmüş ve İsmail Ağa Camii adını almıştır.⁴⁶⁸ Çarşıda ayrıca Tahte'l-kal'a adıyla bilinen bir çeşmenin bulunduğu da bilinmektedir.⁴⁶⁹ Tahte'l kal'a'nın güney tarafında Kadı Mürsel Camii yakınında ise Ağaç Pazarı bulunmaktadır.⁴⁷⁰

Tahte'l-kal'a civarında bulunan diğer bir çarşı Eski Pazar'dır. Adından da anlaşılacağı üzere varlığı, Selçuklular hatta Selçuklu öncesi döneme kadar gitmesi muhtemel Eski Pazar, İç Kale hendeği⁴⁷¹ ve surlarıyla⁴⁷² bitişik bir konumda bulunmaktadır. Selçuklu Dönemi Altınaba Vakfiyesi'ndeki kayıtlarda “*sūk-ı 'atık*” olarak geçen çarşıda, Demre Hatun ve Bedreddin Yalman isimleriyle iki han olduğu belirtilmektedir. Ayrıca çarşının İç Kale kapılarından biriyle bitişik olduğu da bu vakfiye sayesinde öğrenilmektedir.⁴⁷³ Osmanlı Dönemi'nde ise mahkeme kayıtları sayesinde çarşıda; Eski Pazar⁴⁷⁴ veya Ahi

⁴⁶⁰ KŞS 54/281-2.

⁴⁶¹ KŞS 45/210-2.

⁴⁶² KŞS 11/168-3, 45/191-3.

⁴⁶³ KŞS 13/185-1.

⁴⁶⁴ KŞS 44/166-3.

⁴⁶⁵ KŞS 54/49-2.

⁴⁶⁶ KŞS 51/22-4.

⁴⁶⁷ KŞS 15/29-1.

⁴⁶⁸ KŞS 57/141-1.

⁴⁶⁹ KŞS 11/134-2, 51/7-2.

⁴⁷⁰ KŞS 6/82-1.

⁴⁷¹ KŞS 39/132-2.

⁴⁷² KŞS 50/203-2.

⁴⁷³ Osman Turan, “Selçuk Devri Vakfiyeleri I. Şemseddin Altın-Aba Vakfiyesi ve Hayatı”, *Belleten*, Cilt XI. Sayı 42, TTK, 1947, Ankara, s. 232 ve 234.

⁴⁷⁴ KŞS 11/88-2.

Murad Hamamı⁴⁷⁵ olarak bilinen bir hamam ile Eski Pazar Camii'nin⁴⁷⁶ olduğu öğrenilmektedir.

Eski Pazar'ın konumu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Tuncer Baykara Eski Pazar'ın İç Kale'nin doğu ve kuzey doğuya doğru uzanan kısmında olduğunu görüşündedir.⁴⁷⁷ Özer Ergenç ise Eski Pazar'ın İç Kale'nin güney doğusunda olabileceğini ifade etmektedir.⁴⁷⁸ Konuyla ilgili bir satış kaydı, Eski Pazar'ın konumuna dair somut ipuçları vermektedir. Satış kaydında, Şekerfuruş Mahallesi'nde satılan evin bir tarafında Eski Pazar Çarşısı bulunmaktadır.⁴⁷⁹ Bu belgeden yola çıkılarak Eski Pazar Çarşısı'nın Özer Ergenç'in de ifade ettiği üzere İç Kale'nin güney doğusundan güney tarafına doğru Şekerfuruş Mahallesi'ne kadar uzanan bir bölgede bulunduğunu söylemek mümkündür. Eski Pazar'da demirci⁴⁸⁰, nalbant⁴⁸¹ ve börekçi⁴⁸² esnafına ait dükkanlar tespit edilmiştir.

Eski Pazar'ın hangi dönemde “eski” sıfatıyla anılmaya başladığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Selçuklu hakimiyeti sonrasında şehrin yeniden imarı ile birlikte doğuya doğru ortaya çıkan yeni yerleşim alanlarının içinde inşa edilen han, hamam, bedesten ve çarşılarla şehirde bir “Yeni Çarşı” bölgesi ortaya çıkmıştır. Bölgenin kuzeydoğudan başlayarak güney doğu istikametine uzanan bir alanda konuşlandığını söylemek mümkündür.

Yeni Çarşı, sur içinde gündelik hayatın ve ekonomik ilişkilerin en yoğun olarak yaşandığı yerdir. Çarşı, Şerafeddin Camii'nden güneye At Pazarı Kapısı'na kadar olan bölgede, Tahte'l Kal'a'nın doğu tarafında yer alır. Şerafeddin Camii'nin çevresinde bulunan Çaylızade Hanı, Çaplıoğlu Hanı, Yeni Han⁴⁸³, Arıkoğlu Hanı ve çevresindeki

⁴⁷⁵ KŞS 2/45-2, 11/175-5.

⁴⁷⁶ KŞS 11/4-4.

⁴⁷⁷ Tuncer Baykara, *a.g.e.*, s. 66.

⁴⁷⁸ Özer Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 44.

⁴⁷⁹ KŞS 57/10-1.

⁴⁸⁰ KŞS 39/132-2, 50/203-2.

⁴⁸¹ KŞS 48/169-4.

⁴⁸² KŞS 14/47-2.

⁴⁸³ KŞS 48/18-4.

dükkanlar⁴⁸⁴, camiinin karşısında bulunan mahkeme hamamı önündeki kahvehane⁴⁸⁵ ve olası dükkanlar, bezzazistan, Kapan Hanı ve çevresi çarşının başlangıç etabı olarak görülebilir.

Keçeciler Çarşısı da muhtemelen Arıkoğlu Hanı civarında başlamaktadır. Ali Şerbeti Mahallesi'nde bulunan ve Arıkoğlu Hanı'nın kenefi ile yanyana olan⁴⁸⁶ Çaylızade Ahmet'in yaptırdığı⁴⁸⁷ Çaylızade Hanı Keçeciler Çarşısı içindedir. Çaylızade Ahmet'in ölmesiyle varisleri tarafından Hasan Efendi'ye satılan han zamanla Hasan Efendi Hanı olarak da anılır olmuştur.⁴⁸⁸ Mahallede ayrıca Çilingirciler Çarşısı⁴⁸⁹ ve Hasan Efendi Hanı yakınında çubukçu dükkanları bulunmaktadır.⁴⁹⁰

Bu bölgede bulunan bezzazistanın konumu ile ilgili tahmini bilgiye bir keşif kaydından ulaşılmaktadır. Çaylızade Hanı Çeşmesi'nin künklerinin tamiri için yapılan keşifte; künklerin güzergahı hanın kuzeyine doğru Şerafeddin Camii'ne, camii'nin batısı yönünde Mahkeme Hamamı kapısından batıya Bezzazistana uzanmakta ve bezzazistan üzerinden yine batıya, Sungur Hamamı'na doğru devam etmektedir.⁴⁹¹ Mahkeme Hamamı ve Sungur Hamamı ortasında bir yerde bulunan bezzazistanın İplikçi Camii karşısında olduğunu söylemek mümkündür.

Çeşitli emtianın depolandığı ve ticari faaliyetlerin gerçekleştiği Kapan Hanı'nın konumuna ait somut bir bilgiye rastlanmamıştır. Özer Ergenç, hanın hisarın doğu tarafında olduğunu ifade eder.⁴⁹² Hanın çevresinde; Abacılar Çarşısı'nın, sofçu ve hallac dükkanlarının bulunduğu dair kayıtlar,⁴⁹³ Kapan Hanı'nın kumaş ve kumaş türü ürünlerin satıldığı bezzazistan yakınında olduğunu düşündürmektedir.

⁴⁸⁴ KŞS 54/178-2.

⁴⁸⁵ KŞS 50/236-1.

⁴⁸⁶ KŞS 48/18-4.

⁴⁸⁷ KŞS 15/88-4.

⁴⁸⁸ KŞS 48/237-1.

⁴⁸⁹ KŞS 56/22-1.

⁴⁹⁰ KŞS 48/70-3.

⁴⁹¹ KŞS 48/189-3.

⁴⁹² Özer Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 35.

⁴⁹³ KŞS 37/60-3.

Şerafeddin Camii'nin güney batısından itibaren Kürkcü ve Kalecik Mahalleleri arasında olan İplikçi Medresesi'nin kuzey tarafından doğu istikametine doğru Çıkrıkçılar Çarşısı olarak bilinen yol geçmektedir. 20 Z. Hicce 1135 (21 Eylül 1723 Salı) tarihinde önemini yitirmiş ve artık kimsenin kullanmadığı ifade edilen bu yol, Kürkcü ve Kalecik Mahallesi sakinleri ve çevredeki dükkan sahiplerinin onayıyla medresenin vakfına ait doğu tarafında bulunan boş arazi ile birlikte yeni bina inşa edilmek üzere medrese vakfına bırakılmıştır.⁴⁹⁴

Çıkrıkçılar Çarşısı, güneydoğuya doğru Kalecik Mahallesi'nde bulunan Hacı Hasan Camii'ne kadar uzanmaktadır.⁴⁹⁵ Camii'nin çevresinde Külahçılar Çarşısı⁴⁹⁶ ve Külahçılar Kahvesi⁴⁹⁷ önünde Göncü dükkanları, yakınında ise H. 1090 (1679-1680) tarihlerinde inşa edilen Hacı Hasan Hanı bulunmaktadır.⁴⁹⁸

Saraçhane Çarşısı'nın bir bölümünün de Kalecik Mahallesi'nde olduğu 18. yüzyılın ikinci yarısına ait bir vakfiyeden anlaşılmaktadır. Şeyh Mehmet Efendi'nin 6 R. Evvel 1184 (30 Haziran 1770 Cumartesi) tarihinde vakfettiği arsanın bir tarafında saraçhane dükkanları bulunmaktadır.⁴⁹⁹ Sungur Hamamı'nın da saraçhane dükkanları ile bitişik olduğu görülmektedir.⁵⁰⁰ Hamamın külhan kısmının Şems-i Tebrizi Mahallesi dahilinde olması⁵⁰¹ ise Saraçlar Çarşısı'nın Kalecik ile Şems-i Tebrizi Mahalleleri arasında bulunduğunu göstermektedir.

Kuyumcular Çarşısı'nın da Saraçhane'ye bitişik bir konumda olduğu Evail-i Z. Hicce 1071 (1 Ağustos 1661 Pazartesi) tarihinde satılan kuyumcu dükkanının, bir tarafında Saraçhane avlusunun bulunması bilgisinden öğrenilmektedir.⁵⁰² Kalecik Mahallesi'nde

⁴⁹⁴ KŞS 49/40-1.

⁴⁹⁵ KŞS 48/112-1.

⁴⁹⁶ KŞS 48/35-2.

⁴⁹⁷ KŞS 15/9-3.

⁴⁹⁸ KŞS 43/178-1.

⁴⁹⁹ KŞS 60/6-1, İzzet Sak, *Şer'îye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, Kömen Yayınları, 2005, Konya, s.55

⁵⁰⁰ KŞS 43/178-1.

⁵⁰¹ KŞS 40/47-1.

⁵⁰² KŞS 11/118-2.

kutucu esnafına ait dükkanlar da bulunmaktadır. Kutucu dükkanları çıkırıçılarla aynı çarşıdadır.⁵⁰³

Kalecik Mahallesi'nin güneyinde bulunan Galle-i Cerb Mahallesi ile ilgili bilgiler mahallenin çarşı ile ilgili herhangi bir bağlantısını ortaya çıkarmamaktadır. Mahalle yerleşmelerinin Yeni Çarşı bölgesinin içinde kalması, bu yerleşmeler arasında da çeşitli esnaf kollarına ait çarşıların var olduğunu düşündürmektedir. Mahalle ile ilgili ortaya çıkarılan en önemli kayıt, bölgede bulunan boş arazinin mülkiyetine ilişkin anlaşmazlıkla ilgilidir. Kayda göre anlaşmazlığa neden olan arazi “*Rûm Sarâyı dimekle ma'rûf*” 300 ayak uzunluğunda 200 ayak genişliğinde olan yerdir.⁵⁰⁴ Kayıttan elde edilen bu bilgi doğrultusunda Türk hakimiyeti öncesinde Galle-i Cerb Mahallesi'nde bir sarayın bulunduğunu söylemek mümkündür.

Yediler Mahallesi'nin, Kalecik Mahallesi'nin doğu tarafında dış surlara bitişik olduğu düşünülmektedir. Bu iddiayı, Şerefşirin Mahallesi ile Yediler Mahallesi arasında bulunan bir tarafı sur olan evin satış kaydı güçlendirmektedir.⁵⁰⁵ Ayrıca Yediler Mahallesi, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902) tarihli yukarıda bahsi geçen şura-yı devlet-i mülkiye kararnamesiyle kuzeyinde bulunan Şerefşirin Mahallesi ile birleştirilmiştir.⁵⁰⁶ 8 Muharrem 1079 (18 Haziran 1668 Pazartesi) tarihli, miras paylaşımı ile ilgili bir kayda göre, mahallede keçeci dükkanı ve Keçeciler Mescidi bulunmaktadır.⁵⁰⁷ Kuzeyindeki Ali Şerbeti Mahallesi'nden başlayan Keçeciler Çarşı bu mahallede de devam etmektedir.

Güney istikamete doğru dış surlara bitişik bir konumda bulunan Şükran Mahallesi⁵⁰⁸, Yeni Çarşı'nın en işlek bölgesidir. At Pazarı Kapısı'na doğru geniş bir cadde üzerinde yer alan Uzun Çarşı'da bulunan Alaca Han⁵⁰⁹ ile Uzun Çarşı'ya paralel açılan sokaklarda bulunan esnaf çarşılarından Helvacılar Çarşısı⁵¹⁰ ve Attarlar Çarşısı⁵¹¹ Şükran

⁵⁰³ KŞS 48/109-1, 53/8-2.

⁵⁰⁴ KŞS 50/105-2.

⁵⁰⁵ KŞS 43/66-2.

⁵⁰⁶ BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

⁵⁰⁷ KŞS 17/17-4.

⁵⁰⁸ KŞS 57/42-4.

⁵⁰⁹ KŞS 24/31-3.

⁵¹⁰ KŞS 48/192-1.

⁵¹¹ KŞS 51/88-1.

Mahallesi'ndedir. Kamu Binaları bölümünde belirtildiği üzere Şehir Kethüdası'nın görev yaptığı Salih Ağa Sarayı olarak bilinen yapı da Şükran Mahallesi'nde kale duvarı ile bitişik bir konumda bulunmaktadır.⁵¹²

Çarşının en işlek yerinde, Alaca Han yakınında bulunan ve günümüzde Konya Büyükşehir Belediyesi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yeniden inşasına başlanan Ulvi veya Alevi Sultan Mescidi ve Türbesi olduğu düşünülen bir yapı bulunmaktadır. Bu mescid ve türbe 20. yüzyıla kadar varlığını korumuştur. İbrahim Hakkı Konyalı'nın namaz kıldığı bu mescid, 1924 yılında yol genişletme çalışmaları sırasında belediye tarafından türbe ile birlikte yıktırılmıştır.⁵¹³ Bu tarihten sonra kalıntıları yerin altında kalan mescid ve türbenin günyüzüne tekrar çıkarılması, 1953 yılında belediye işçileri tarafından Hükümet Konağı'nın batısında yapılan yeşil alan düzenlemesi sırasında gerçekleştirilmiştir. Dönemin Konya Müzesi müdürü olan Mehmet Önder, mescidin faaliyette olduğu zamanların görgü tanıklarından aldığı bilgilerden yola çıkarak, kalıntılara ulaşılan bu yapının Ulvi Sultan Mescidi ve Türbesi olduğu kanısına varmış ve kalıntıların bulunduğu alana mescid ve türbe ile ilgili bilgilendirici bir tabela diktirmiştir.⁵¹⁴ O dönemden bugüne kadar Ulvi Sultan Mescidi'nin bulunduğu yer olarak bilinen alandan çıkarılan kalıntıların, Ulvi Sultan Mescidi'ne ait olmadığına ilişkin mahkeme kayıtlarında ve arşiv belgelerinde somut bilgiler bulunmaktadır.

Ulvi veya Alevi Sultan olarak bilinen mescid ve Ulvi Sultan'ın kabrinin bulunduğu türbe mahkeme kayıtlarına göre Hacı Emir Mahallesi'ndedir.⁵¹⁵ Hacı Emir Mahallesi, sur içinde kuzey doğu yönünde surlara bitişik bir mahalledir.⁵¹⁶ Aslında dönemin müze müdürü Mehmet Önder mescid ile ilgili arşiv taraması da yapmış ve Ulvi Sultan Mescidi'nin Hacı Emir Mahallesi'nde olduğunu tespit etmiştir. Ancak o dönemde tarih sahnesinden çoktan silinen Hacı Emir Mahallesi'nin konumu konusunda yanılmıştır. Bu yanlışlığa mescidin vakfiyesinde mahallenin konumu ile ilgili bilgilere yer verilmemesi

⁵¹² KŞS 45/177-2.

⁵¹³ İbrahim Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 318.

⁵¹⁴ Mehmet Önder, "Konya'da Alevî Sultan Mescidi ve Mihrabı", *Vakıflar Dergisi*, sayı 4, 1957, Ankara, s. 241.

⁵¹⁵ "El Hac Emîr Mahallesinde medfûn ve asûde olan merhum Es Seyyid 'Ulvî Sultân... mahalle-i mezbûrede 'azîz-i müşâru'n-ileyhin binâ ve vakf eylediği mescid-i şerîfe...", KŞS 44/71-1 ve 44/85-2, 46/20-1, 46/169-2.

⁵¹⁶ Mahallenin konumu ile ilgili bilgiler için bkz. Ek 3.

sebepl olmuştur.⁵¹⁷ Mescidin kalıntılarının bulunduğu ve günümüzde belediye ve Vakıflar Genel Müdürlüğü işbirliğiyle yeniden inşa edilecek alan ile Ulvi Sultan Mescidi'nin bulunduğu Hacı Emir Mahallesi'nin geçmişteki konumu arasında yaklaşık 1 km'lik bir mesafe bulunmaktadır. 18. yüzyıl'da ise bölgenin yerleşim yerleri incelendiğinde iki konum arasında birçok mahalle ve Yeni Çarşı'nın başladığı alan bulunmaktadır.

Hükümet Konağının batısında kalıntılarının bulunduğu mescid ile Hacı Emir Mahallesi'ndeki Ulvi Sultan Mescidi'nin isimlerinin karıştırılması ise bu iki mescidin adlarının belgelerde bir arada geçmesi ve imamet, müezzinlik gibi görevlendirmeleri ile vakıfların mütevelliliklerine yapılan atamaların, belirli oranlarda hisseler karşılığında aynı kişilere paylaştırılarak gerçekleştirilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Örneğin 13 Safer 1152 (22 Mayıs 1739 Cuma) tarihinde “*El hac Emir Mahallesinde ‘Ulvi Sultân Mescid-i şerifi vakfının nisf hisseden nisf imâmet ve tevelliyeti ve Konyada Alâca Hân kurbunda Mezîd Mescidi vakfının dahî nisf hisseden nisf hisse tevelliyet ve mü'ezzinliğine mutasarrıf olan Es seyyid Mehmet Halife*” kendi isteği ile görevlerinden feragat ederek görevlerini Seyyid Süleyman ve kardeşi Seyyid Hafız İbrahim'e devretmiştir.⁵¹⁸ Hacı Emir Mahallesi'ndeki Ulvi Sultan Mescidi ile Alaca Han yakınındaki Mezid Mescidi vakıflarının isimlerinin bir arada anıldığı diğer bir olay da vakıfların mütevellilik görevlerini 3 rub' hisse ile yürüten Es seyyid Mehmet'in haklarının; Es seyyid Abdulfettah, Salih, Kürd Salih ve Kara Süleyman tarafından gaspedildiği iddiasıyla merkeze sunduğu arzuhal ve sonrasındaki yazışmalarda görölmektedir.⁵¹⁹

Yukarıda verilen örneklerde göröldüğü üzere günümüzde yeniden inşa çalışmaları gerçekleştirilen yapı Ulvi Sultan Mescidi değildir. Ulvi Sultan Mescidi geçmişte Hacı Emir Mahallesi olarak bilinen, günümüzde ise Şems-i Tebrizi Mahallesi sınırları içinde Baba Sultan Camii, Zenburi Camii ve Tercüman Camii gibi dini yapıları içine alan bir bölgede muhtemelen yerin altında keşfedilmeyi beklemektedir. Ulvi Sultan Mescidi olarak bilinen

⁵¹⁷ Mehmet Önder, *a.g.m.*, s. 241-242.

⁵¹⁸ KŞS 54/329-1.

⁵¹⁹ 1196 R. Ahir (Mart-Nisan 1782), 25 C. Ahir 1196 (7 Haziran 1782 Cuma), 25 Receb 1196 (6 Temmuz 1782 Cumartesi) ve 20 C. Ahir 1197 (23 Mayıs 1783 Cuma), BOA, C.. EV..487/24640 s. 1/2-3-4. İki vakıfla ilgili işlemlerin birarada gerçekleştirildiği diğer belgeler için bkz. AE.SAMD.III 21/2027, İE.EV.. 46/5229, C.. EV.. 300/15276.

geçmişte Konya Çarşısı'nın içinde bulunan, günümüzde ise Konya Valiliği ve Kayalı Park arasında kalan bölgede yeniden inşasına devam edilen mescidin belgelerde adı geçen Alaca Han yakınındaki Mezid Mescidi olması muhtemeldir.

Bölgede bulunan Arasta Çarşısı'nın konumu tam olarak tespit edilememiştir. Bununla birlikte Haffaflar Çarşısı'nın bulunduğu Arasta'da satılan Külahçı dükkanı⁵²⁰ ile çilingir dükkanı⁵²¹ ve Arasta başında satılan helvacı dükkanının⁵²² kayıtlarıyla, yukarıda ifade edildiği üzere Kalecik Mahallesi'nde bulunan Külahçılar, Ali Şerbeti Mahallesi'nde bulunan Çilingirciler ve Şükran Mahallesi'nde bulunan Helvacılar Çarşısı bilgileri arasında bir bağ kurulduğunda Arasta'nın bu üç mahalle arasında bir yerde olduğu söylenebilir. Çakıcı Şüca Mescidi⁵²³ ile Nakibzade Hanı'nın⁵²⁴ yakınında olduğu bilinen Arasta'da haffaflar dışında çengelci⁵²⁵ ve nalçacı⁵²⁶ dükkanları da bulunmaktadır. Ayrıca Postalcılar Çarşısı'nda satılan attar dükkanları⁵²⁷, Attarlar Çarşısı'nın Şükran Mahallesi'nde olduğu ve postalcıları, haffaflar gibi benzer meslek grubu ile ilişkilendirerek, Postalcılar Çarşısı'nın da Şükran Mahallesi civarında olan Arasta'da bulunduğu söylenebilir.

Şükran Mahallesi'nin batısında bulunan Mücellid Mahallesi'ne Altunlu Çeşme Mahallesi denildiği de görülmektedir.⁵²⁸ Kuzeyinde bulunan Galle-i Cerb Mahallesi'nde olduğu gibi bu mahallede de genellikle yerleşmeler bulunmaktadır. Mahallenin “*Mücellid Sükü*” olarak bilinen bir çarşısı vardır.⁵²⁹

Yeni Çarşı bölgesinin sonundan güneye doğru inildiğinde dış kale surlarıyla bitişik konumda olan Seb'ahan⁵³⁰ ve Muhtar⁵³¹ mahalleleri At Pazarı Kapısı'nın batı tarafında bulunmaktadır. Seb'ahan Mahallesi ile Şükran Mahallesi'nin komşu mahalleler olduğu 2

⁵²⁰ KŞS 51/154-3, 40/40-2.

⁵²¹ KŞS 48/128-1.

⁵²² KŞS 54/273-3.

⁵²³ KŞS 3/64-1.

⁵²⁴ KŞS 51/37-3.

⁵²⁵ KŞS 54/273-3

⁵²⁶ KŞS 56/193-2.

⁵²⁷ KŞS 40/130-1.

⁵²⁸ KŞS 47/208-1.

⁵²⁹ KŞS 17/9-5.

⁵³⁰ KŞS 39/33-2, 43/154-1.

⁵³¹ KŞS 48/70-4, 56/179-4.

Z. Ka'de 1079 (3 Nisan 1669 Çarşamba) tarihli iki mahalle arasında kalmış bir evin, hangi mahallenin sakinleri ile birlikte vergilerini ödemesi gerektiğine ilişkin bir dava kaydında görülmektedir.⁵³² Seb'ahan Mahallesi'nin batıda Muhtar Mahallesi ile komşu olduğu ise 2 Z. Hicce 1102 (27 Ağustos 1691 Pazartesi) tarihli Muhtar Mahallesi'nde bulunan El hac Emrullah Çeşmesi'nin künklerinin tamiri ile ilgili kayıta açıkça belirtilmektedir.⁵³³

Çarşı bölgesinin 17. yüzyılda ve 18. yüzyılın başında yaşanan çeşitli afetler sonucunda zarar gördüğü anlaşılmaktadır. 23 R. Evvel 1079 (31 Ağustos 1668 Cuma) tarihli bir keşif kaydına göre Şadi Bey Hamamı'na bitişik altı camii üstü darü'l hüffaz olan binanın güney tarafındaki duvarda deprem nedeniyle çatlaklar meydana gelmiştir. Duvarın yoldan geçenlerin üzerine yıkılma tehlikesi olduğundan yenilenmesi için yapılan keşifte tamir masrafları belirlenmiştir.⁵³⁴ 18. yüzyılın başında H. 1114 senesi R. Ahir ayında (Ağustos-Eylül 1702) ise çarşıda yangın çıkmıştır.⁵³⁵ Bu yangında çarşıdaki çeşitli esnaf kollarına ait dükkanlar yanmıştır.⁵³⁶

Sur içinde eski ve yeni çarşının dışında bazı yerleşim alanlarında da ticari faaliyetlerin gerçekleştiği görülmektedir. İç Kale'nin kuzey kısmında Binari⁵³⁷ ve Ferhuniye Mahalleleri⁵³⁸ arasında bulunan Tacü'l-vezir Medresesi'nin doğusunda han ve batısında çarşı bulunmaktadır.⁵³⁹ Bu bölge dışında batıda Çeşme Kapısı'nın iç kısmında kalan bölgede bulunan dükkan⁵⁴⁰ ile kahvehane⁵⁴¹ ve kapı dışında bulunan Şeyh Sadreddin Konevi Mahallesi'ndeki çarşı bölgesi, bu kapının sur içi kısmında da bir çarşı olduğunu göstermektedir.⁵⁴²

Sur içinde çarşı bölgesinin dışında bulunan yerleşmeler arasındaki boş araziler incelenen döneme yakın bir tarihte şehre gelen Niebuhr'un dikkatini çekmiştir. Niebuhr'un

⁵³² KŞS 17/171-2.

⁵³³ KŞS 37/24-2.

⁵³⁴ KŞS 17/62-2.

⁵³⁵ KŞS 40/24-2, 47/151-1.

⁵³⁶ KŞS 40/30-1, 39-2 ve 40-2.

⁵³⁷ KŞS 2/54-5, 6/35-1.

⁵³⁸ KŞS 44/68-2, 57/39-2.

⁵³⁹ KŞS 1/155-2.

⁵⁴⁰ KŞS 6/69-2, 47/217-2.

⁵⁴¹ KŞS 37/136-1.

⁵⁴² Sur içindeki bazı yapılar ile esnaf kollarının yaklaşık konumlarının belirlendiği harita ekler kısmında Ek 17'de yer almaktadır.

dikkatini çeken bu boş alanların bazı yerlerinde mezarlıklar vardır. Mahkeme kayıtlarına göre sur içinin kuzey tarafında, yukarıda bahsedildiği üzere han ve çarşının bulunduğu Binari Mahallesi'nde bir mezarlık bulunmaktadır.⁵⁴³ Sur içinin batı tarafında olan Hoca Hasan Mahallesi'nde de bir mezarlığın bulunduğu yine kayıtlarda görülmektedir.⁵⁴⁴ Niebuhr'un haritasına bakıldığında sur içinin batı tarafında Zindan Kale ve çevresinde kuzey-güney yönlerinde boş olan geniş bir alan göze çarpmaktadır ve bu alanın mezarlık olması muhtemeldir.⁵⁴⁵ Bu alan Zindan Kale'nin kuzeyine, Binari Mahallesi'ne kadar genişlemektedir. Zindan Kale'nin güney kısmında ise surlara bitişik bir konumda Hoca Hasan Mahallesi bulunmaktadır.⁵⁴⁶ Mahalledeki vakıf evinin tasarrufundan doğan bir anlaşmazlık nedeniye yaşanan davada, evin konumu açıklanırken Zindan Kale yönünde, kuzey tarafında mezarlığın olduğu ifadesi⁵⁴⁷ Niebuhr'un çizdiği haritanın mahkeme kayıtları üzerinden doğrulamasını yapmaktadır. Bu mezarlıkların dışında İç Kale'nin güney kısmında bulunan Şekerfuruş Mahallesi'nde de bir mezarlığın olduğu, mahallede bulunan bir evin satış kaydından anlaşılmaktadır.⁵⁴⁸

Niebuhr'un Konya'da bulunduğu ve boş arazilerin genişliğini gözlemlediği dönemin biraz öncesinde sur içi, iç kale ile birlikte 49 mahalleyi içine almaktadır.⁵⁴⁹ Bu mahallelerden; Akıncı⁵⁵⁰, Aligav ve Kemal Garib⁵⁵¹, Aynadar diğer adıyla Kadı

⁵⁴³ KŞS 56/175-3.

⁵⁴⁴ KŞS 48/61-1.

⁵⁴⁵ Bkz. Carsten Niebuhr, *a.g.e.*, Tab VIII.

⁵⁴⁶ KŞS 11/69-1.

⁵⁴⁷ KŞS 11/135-4.

⁵⁴⁸ KŞS 57/10-1.

⁵⁴⁹ Sur içi ve iç kalede bulunan mahalle isimleri ve mahallelerin konumlarını belirlemede kullanılan kaynaklar ekler kısmında Ek 3'de gösterilmektedir.

⁵⁵⁰ “*Bir taraftan kal'a divârı...*”, KŞS 49/248-1. Güney batısındaki Mihmandar Mahallesi ile birleşme, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902), BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

⁵⁵¹ “*Şimâlen kal'a divârı....*”, KŞS 47/98-2 ve “*bir taraftan burç...*”, KŞS 48/54-1. Kemal Garib Mahallesi ile bitişiktir, mahalle'de satılan evin bir tarafında Ali Gav Zaviyesi bahçesi bulunmaktadır, KŞS 44/119-1. Kemal Garib Mahallesi'nde satılan evin bir tarafında da kale duvarı bulunmaktadır. İki mahalle de sur içinin kuzey tarafındadır. Günümüzde Ali Gav Sokak civarı Ali Gav Mahallesi, batı tarafı ise Kemal Garib Mahallesi'dir.

İzzeddin⁵⁵², Çiftenerdiban⁵⁵³, Denkeş veya Dinkeş⁵⁵⁴, El hac Emir⁵⁵⁵, Ferhuniye⁵⁵⁶, Hoca Hasan⁵⁵⁷, İbn-i Salih⁵⁵⁸, İbn-i Şahin⁵⁵⁹, İhtiyareddin⁵⁶⁰, Kasab Sinan⁵⁶¹, Muhtar⁵⁶², Muin⁵⁶³, Seb'ahan⁵⁶⁴, Seydi Veli veya Veri⁵⁶⁵, Şerefşirin⁵⁶⁶, Şeyh Osman-ı Rumi⁵⁶⁷, Şükran⁵⁶⁸ ve Yediler⁵⁶⁹ olmak üzere 21 mahalle surlara bitişik konumdadır.

⁵⁵² “Aynadâr nâm-ı diğ̃er Kâdî ‘İzzeddîn...” 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), s. 8. “Bir taraftan bârû...” KŞS 40/171-1. Günümüzde Kadı İzzettin sok.

⁵⁵³ Konya Rehberi, a.g.h. “Bir taraftan bârû...” KŞS 53/26-3.

⁵⁵⁴ “Bir taraftan bârû...” KŞS 15/22-5. Mahalleden vefat eden Mehmet, ölmeden önce vasi tayin ettiği Mehmet’e öldüğü zaman kendisi adına yapılmasını istediği işlemlerden sonra kalan parayla Yeni Kapı önünden başlayan yolun sonuna kadar kaldırım döşenmesini vasiyet etmiştir, KŞS 51/228-1. Merhum Mehmet’in Yeni Kapı yoluna kaldırım döşetme vasiyeti, kendisinin Yeni Kapı civarında oturduğu ve şehre girip çıkarken bu kapıyı kullandığı izlenimi vermektedir. Bu bilgiden yola çıkarak merhumun yaşadığı Denkeş Mahallesi’nin bu kapının civarında olduğu düşünülmektedir.

⁵⁵⁵ Mahallede bulunan Zenburi Mescidi, KŞS 37/118-2. Mahallede bulunan Baba Sultan Türbesi, KŞS 37/141-1. “Bir taraftan kal’a cidârî...” KŞS 44/54-1 ve 54/54-1, 54/276-1. Baba Sultan Mahallesi, Konya Rehberi, a.g.h. Günümüzde Baba Sultan Camii ve Zenburi Camii civarı.

⁵⁵⁶ Konya Rehberi, a.g.h.

⁵⁵⁷ Kuzeyinde Zindan Kale çevresindeki mezarlık, KŞS 11/135-4 ve 48/61-1. “Bir taraftı bârû...” KŞS 11/69-1 ve 17/181-1, 51/25-3. Günümüzde Hoca Hasan Camii civarı.

⁵⁵⁸ “Bir taraftan kal’a divârî...” KŞS 45/121-2 ve 48/124-5. Kuzey doğusuna denk gelen Şekerfuruş Mahallesi ile birleşme, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902), BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

⁵⁵⁹ “Bir taraftan kal’a divârî...” KŞS 51/244-2. Konya Rehberi, a.g.h.

⁵⁶⁰ Mahallede sura bitişik olan bir evin satışından doğan vergi anlaşmazlığı, KŞS 11/60-1. Günümüzde İhtiyareddin Camii.

⁵⁶¹ “Bir taraftı bârû...” KŞS 11/166-7. Günümüzde Kasap Sinan Çıkmazı sok.

⁵⁶² “Mahalle-i mezbûreye mutassıl olan Seb’ahan Mahallesi’nde...” KŞS 37/24-2. “Kıbleten kal’a divârî...” KŞS 48/70-4. Konya Rehberi, a.g.h. Günümüzde Muhtar Camii civarı.

⁵⁶³ ‘Abdu’l-Mu’in olarak da geçiyor, KŞS 51/236-1. “Mu’in mahallesinde vâki’.... Bir taraftan bazân burc....” olan evin satış kaydı, KŞS 48/169-1. Mahallenin kuzeyinde bulunan Affan Sultan Mahallesi ile komşu olduğu, Affan Sultan Mahallesi’nde satılan evin konumu tarif edilirken, “bir taraftan Mu’in Mahallesi mescidi...” olarak yazılmasından anlaşılmaktadır, KŞS 33/174-1. Ayrıca iki mahalle arasında vergi yüzünden ihtilafa düşülen bir evle ilgili kayıt da bulunmaktadır, KŞS 33/255-2. Affan Sultan Mahallesi’nin güneyinde surlara bitişik olan Muin Mahallesi’nin batısında ise İbn-i Salih Mahallesi bulunmaktadır. Sulutaş Köyü’nden olduğu iddia edilen, Mu’in Mahallesi’nde yaşayan Mehmet Halife’nin İbn-i Salih Mahallesi Mescidi’nde imamlık yaptığını ispat ettiğine dair kayıt da bu iki mahallenin yanyana olduğunu göstermektedir. KŞS 45/90-2.

⁵⁶⁴ Kuzeyindeki Şükran Mahallesi ile komşu, KŞS 17/171-2. Batıda Muhtar Mahallesi ile bitişik. “Bir taraftı kal’a bârûsu...” KŞS 43/154-1. Günümüzde Sephavan Camii civarı.

⁵⁶⁵ “Kıbleten hisâr burcu, şarken medrese...” KŞS 1/157-7, “Bir taraftan kal’a divârî...” KŞS 49/201-2.

⁵⁶⁶ Konya Rehberi, a.g.h. “Bir taraftan bârû...” KŞS 39/42-2 ve 57/33-3.

⁵⁶⁷ Konya Rehberi, a.g.h. “Bir taraftan kal’a divârî...” KŞS 48/177-3, 51/217-1 ve 54/104-3. Günümüzde Şeyh Osman-ı Rumi Türbesi civarı.

⁵⁶⁸ Seb’ahan Mahallesi ile güneyden komşu, KŞS 17/171-2. “Şarkan kal’a sûru”, KŞS 45/177-2 ve 57/42-4. Konya Rehberi, a.g.h.

⁵⁶⁹ “Mahalle-i mezbûre ve Şerefşirin Mahallesi arasında vâki’... bir taraftı bârû...” KŞS 43/66-2. Kuzeyde Şerefşirin Mahallesi ile birleşme, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902), BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

Mahalleleri birbirinden ayıran somut sınırların olup olmadığı bilinmemektedir. Konuyla ilgili yukarıda örnek gösterildiği üzere Seb'ahan ve Şükran mahalleleri sakinleri arasında yaşanan ihtilaf⁵⁷⁰ veya Tâcü'l-vezir Medresesi'nin kimi zaman Binari Mahallesi⁵⁷¹ kimi zaman da Ferhuniye Mahallesi⁵⁷² sınırları dahilinde belirtilmesi, mahallelerin birbirlerinden kesin hatlarla ayrılmadığına ilişkin veriler sunmaktadır. Bununla birlikte bir satış kaydında “*sofa divârın köşesine mahalle kapusu kurub...*”⁵⁷³ ve diğer bir satış kaydında da “*Kaymak Ahmed Mahallesi 'nde vâki' mahalle kapusu önüne...*”⁵⁷⁴ ifadeleri mahallelerin belirli sınırlar içinde birbirlerinden ayrılan ve kapılardan girilen yerleşim bölgeleri olduklarını da düşündürmektedir. Ekler kısmında Ek 3'te kullanılan kaynaklara göre 18. yüzyılın ilk yarısında Konya sur içi mahallelerinin yaklaşık konumları aşağıda yer alan haritada gösterilmektedir.

⁵⁷⁰ KŞS 17/171-2.

⁵⁷¹ KŞS 2/54-5.

⁵⁷² KŞS 44/68-2, 57/39-2.

⁵⁷³ KŞS 44/57-1.

⁵⁷⁴ KŞS 49/219-1.

HARİTA 7: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sur İçi Yerleşmeleri

2.1.2.3 Sur Dışı

Konya şehrinde sur dışı yerleşmeleri şehrin güney, güneydoğu, doğu, kuzey ve kuzeydoğu kısmında yoğunluk kazanmıştır. Sur dışında doğudan kuzeye, Ertaş Kapısı dışındaki bölgeye doğru yol alındığında şehrin yoğun yerleşim bölgesi azalır ve bağlar, bahçeler ile tarlaların bulunduğu seyrek yerleşim alanları başlar.⁵⁷⁵ Kuzeyden batıya ve güneybatıya doğru, dağlarla çevrelenen ve birçok su kaynağının beslediği bağlar ve bahçeler ile donanmış düzlükler yer alır.

Sur içinde yeni çarşıdan güneydoğu istikametine doğru yol alındığında sur dışına açılan At Pazarı Kapısı'na varılır. Bu kapının dışından itibaren kuzey ve kuzey doğu yönüne doğru sur içindeki Yeni Çarşı'nın devamı sayılabilecek çarşılar, hanlar ve çeşitli ticari faaliyetlerin gerçekleştiği alanlar bulunmaktadır. Bu çarşı, Musahib Mustafa Paşa'nın vakfettiği araziler üzerinde, vakfın mütevellisi olarak tayin edilen Şeyh Ahmet Efendi'nin inşa ettiği ve sonrasında da kendi adıyla anılan vakıf yapıları etrafında şekillenmiştir. Şeyh Ahmet Efendi, At Pazarı Kapısı dışından Kuzeye ve Kuzeydoğuya uzanan çarşı bölgesine; bir camii, bir hamam, iki kervansaray ve bir bazargan hanı inşa etmiştir.⁵⁷⁶

At Pazarı Kapısı'nın sur içindeki tarafında surlara bitişik bir konuda bulunan attar dükkanları⁵⁷⁷ kapının hemen dış kısmında yine surlara bitişik olarak devam etmektedir.⁵⁷⁸ Attar dükkanları ile sur dışına açılan kapının ön kısmı At Pazarı'dır. Pazar Meydanı'nın batısında kalan bölgede⁵⁷⁹, At Pazarı Çeşmesi'nin yanında Şeyh Hüseyin Efendi Camii bulunmaktadır.⁵⁸⁰ Bu pazarda Şeyh Ahmet Efendi'nin inşa ettiği iki kervansaray hanının birinin yer aldığı, hanın kiraya verilmesi⁵⁸¹ ve yanında bulunan bir kahvehanenin satışı⁵⁸² ile ilgili kayıtlardan öğrenilmektedir. Alaca Mescid ile yanındaki Abdulfettah Hanı⁵⁸³ ve

⁵⁷⁵ Örneğin bkz. KŞS 49/18-3

⁵⁷⁶ İzzet Sak, *Konya Vakfiyeleri*, s. 13-21-34-35.

⁵⁷⁷ KŞS 54/273-2.

⁵⁷⁸ KŞS 48/231-2, 54/224-1 ve 258-4, 56/172-1.

⁵⁷⁹ KŞS 100/80-1, İzzet Sak, *Şer'îye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, Kömen Yayınları, 2005, Konya, s.43-51.

⁵⁸⁰ KŞS 45/233-2.

⁵⁸¹ KŞS 57/55-2.

⁵⁸² KŞS 57/27-2.

⁵⁸³ KŞS 56/86-4.

bitişğinde bulunan Valide veya Arslan Ağa Hanı olarak bilinen han⁵⁸⁴ da çevrelerinde bulunan dükkanlar ile At Pazarı'nda Alaca Mescid Mahallesi sınırları içindedir.

At Pazarı'ndan kuzey istikametine doğru gidildiğinde ise batıda bulunan hendeğe bitişik olarak çeşitli esnaf kollarına ait çarşılar bulunmaktadır. Bu çarşıların konumlarıyla ilgili bilgiler, pis su kanallarının temizlemesine yönelik esnaf kolları arasında yapılan iş paylaşımından öğrenilmektedir. Bu iş paylaşımına göre bölge; kuzeydeki debbağhaneden güneydeki Yeni Kapı'ya, Yeni Kapı'dan Boyahane ve Çömlekçiler Çarşısı önündeki köprüye ve bu köprüden Şeyh Ahmet Efendi Camii önüne kadar olmak üzere üç kısma bölünmüştür. Debbağhane ve Yeni Kapı arasındaki kısım debbağ esnafı; Yeni Kapı'dan çömlekçilerin önündeki köprüye kadar olan kısım hamamcılar ile şehir kethüdarları ve köprüden Şeyh Ahmet Efendi Camii'ne kadar olan kısım ise boyahane esnafı ve bölgede bulunan dükkan kiracıları tarafından temizlenmektedir.⁵⁸⁵ Bu bilgilerden yola çıkarak debbağhanenin Yeni Kapı'nın kuzeyinde, boyahane ve çömlekçilerin ise Yeni Kapı ile Şeyh Ahmet Efendi Camii arasındaki bölgede olduğunu söylemek mümkündür.

Çömlekçi dükkanlarının satışı ile ilgili kayıtlar Buğday Pazarı ile Çömlekçiler Çarşısı'nın karşı karşıya olduğunu göstermektedir.⁵⁸⁶ Çömlekçiler Çarşısı'nın karşısında olan Buğday Pazarı yukarıda örnek gösterilen kayda göre Yeni Kapı ile Şeyh Ahmet Efendi Camii arasındadır. Buğday Pazarı'nın Çömlekçiler Çarşısı doğusunda, surlarla bitişik bir konumda olduğu pazarda bulunan boş bir arazinin malikane olarak verilmesi⁵⁸⁷ ve pazarda bulunan boş araziye haksız yere sahibi dışında bir kişi tarafından arpa ekilmesi ile ilgili kayıtlardan öğrenilmektedir.⁵⁸⁸

Çömlekçiler Çarşısı'nın doğu tarafında Şeyh Ahmet Efendi'nin yaptırdığı Şeyh Ahmet Efendi Camii veya Yüksek Camii olarak bilinen camii bulunmaktadır. Camiinin Yüksek Camii olarak anılması iki katlı bir yapı olmasından kaynaklanmaktadır. Yapının üstünde camii yer alırken altında dükkanlar vardır.⁵⁸⁹ Camii yine Şeyh Ahmet Efendi'nin

⁵⁸⁴ KŞS 45/73-1.

⁵⁸⁵ KŞS 56/106-3.

⁵⁸⁶ KŞS 45/159-2, 54/318-3.

⁵⁸⁷ KŞS 13/197-3.

⁵⁸⁸ KŞS 43/58-2.

⁵⁸⁹ KŞS 27/75.

yaptırdığı bazargan, kervansaray hanlar ve hamam ile birlikte yapılar bütünüdür.⁵⁹⁰ Hamam, At Pazarı Meydanı'nın kuzeyinde yer almaktadır.⁵⁹¹ Kanlı Göl diye adlandırılan bölgede inşa edilmiştir. Hamama bitişik bir konumda, Yeni Han olarak da bilinen bazargan hanı ile şerbetçi, kahvehane gibi dükkanlar bulunmaktadır.⁵⁹² İki katlı bir yapı olan; üstünde odalar, altında dükkanlar bulunan kervansaray ise Yüksek Camii ile bitişiktir.⁵⁹³ Yüksek Camii altında⁵⁹⁴, boyahane ve çömlekçilerin önünde⁵⁹⁵, pis suların tasviye edildiği kanal üzerinde Silab Köprüsü denilen kemer köprü bulunmaktadır.⁵⁹⁶

Silab Köprüsü'nün ve Yüksek Camii'nin yakınında çömlekçi dükkanlarıyla bitişik olan nalband dükkanları, Nalbandcılar Çarşısı'nın Çömlekçiler Çarşısı ile yanyana olduğunu göstermektedir.⁵⁹⁷ Debbaghane ile de bitişik olan Nalbandlar Çarşısı,⁵⁹⁸ kale hendeğine ve dibindeki At Pazarı Kapısı Camii'ne (Kapu Camii) kadar uzanmaktadır.⁵⁹⁹ Çarşının içinde semercilere⁶⁰⁰ ve demircilere⁶⁰¹ ait dükkanlar da yer almaktadır. Doğuda Pürçeklü Mahallesi'nde Cebecioğlu Hanı olarak bilinen Küçük Han önündeki Mıhçılar Çarşısı'nın ilgili esnaf kolu olmasından dolayı nalband dükkanlarıyla komşu olduğu düşünülmektedir.⁶⁰²

Yüksek Camii'nin yakınında olan diğer bir çarşı da Mutaflar Çarşısı'dır. Camiiye bitişik olan kervansarayın kuzeyinde bulunan Mutaflar Çarşısı⁶⁰³, Nalbandlar Çarşısı ve Debbaghane ile yanyanadır.⁶⁰⁴ Kuzeyde Hoca Habib ve Pürçeklü mahallelerine kadar uzanan mutaf karhanelerine, çarşısının güney tarafında bulunan Karakurt Mahallesi'nde de rastlanılmaktadır.⁶⁰⁵

⁵⁹⁰ KŞS 39/156-2.

⁵⁹¹ KŞS 100/80-1, İzzet Sak, *Şer'îye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, Kömen Yayınları, 2005, Konya, s.43-51.

⁵⁹² KŞS 27/74 ve 75.

⁵⁹³ KŞS 39/156-2.

⁵⁹⁴ KŞS 45/73-1.

⁵⁹⁵ KŞS 56/106-3.

⁵⁹⁶ KŞS 39/156-2, 40/41-2, 45/73-1.

⁵⁹⁷ KŞS 37/19-3, 40/41-2.

⁵⁹⁸ KŞS 45/58-2.

⁵⁹⁹ KŞS 49/195-2.

⁶⁰⁰ KŞS 39/22 ve 23, 45/173-1, 49/192-1.

⁶⁰¹ KŞS 11/153-2.

⁶⁰² KŞS 56/76-1, KŞS 100/80-1, İzzet Sak, *Konya Vakfiyeleri*, s. 43-51.

⁶⁰³ KŞS 45/73-1.

⁶⁰⁴ KŞS 39/22, 23-1, 54/282-2.

⁶⁰⁵ KŞS 51/240-1, 100/80-1, İzzet Sak, *Konya Vakfiyeleri*, s. 43-51.

Derici esnafının bulunduğu Debbâğhane, Nalbandlar Çarşısı'nın kuzey tarafında yer almaktadır. Batıda kale hendeği⁶⁰⁶ kuzeyde Kuzgunkavak⁶⁰⁷ ve Hoca Habib⁶⁰⁸ mahallelerine kadar uzanan Debbâğhane'de derici esnafının dışında Kasaplar Çarşısı bulunmaktadır. Kasaplar Çarşısı, Debbâğhane'nin güneyinde Çukuryer olarak bilinen alanda⁶⁰⁹ Nalbandlar Çarşısı'nın yakınındadır.⁶¹⁰ Kasaplar Çarşısı ile birlikte Sırçalı Mescid⁶¹¹, Talaslı⁶¹² ve El hac Abdullah⁶¹³ hanları da Debbâğhane'de bulunmaktadır. El hac Abdullah Hanı'nın yanında bulunan kuru balık dükkanı, Debbâğhane'de kasapların dışında balıkçı esnafına ait dükkanların da olduğunu düşündürmektedir.⁶¹⁴ Debbâğ esnafının deriyi işleme sürecinde en büyük gereksinimi olan su kaynağı ise bölgeye yakın konumda olan Nehr-i Kafur Mahallesi'nden geçen nehirdir.⁶¹⁵ Bu süreçte ortaya çıkan pis su, yukarıda bahsedildiği üzere kanallarla taşınmaktadır. Bu sular Debbâğhane'de bir arazide birikerek halkın "*Bille*" veya "*Bille Gölü*" olarak adlandırdığı bir su birikintisi oluşturmuştur.⁶¹⁶

At Pazarı Çarşısı ve Yüksek Camii çevresinde bulunan çarşıların batısında, "*Türbe Önü*" olarak bilinen Mevlana Türbesi'nin bulunduğu alan farklı esnaf kollarına ait dükkanların bulunduğu diğer bir çarşıdır. Bu çarşının çevresinde Türbe Önü'nde bulunan Kiremitli Han⁶¹⁷, Kiremitli Han'ın güneyinde Şeyh Hüseyin Efendi Hanı⁶¹⁸, güneybatısında Piri Paşa Mahallesi'nde olduğu öğrenilen Mesnevihan Hanı⁶¹⁹ ile Mesnevihan Hanı'nın yakınında olan Çelebi Han bulunmaktadır.⁶²⁰ Piri Paşa Mahallesi'nde bulunan diğer bir han da Piri Paşa'nın yaptırmış olduğu handır.⁶²¹

⁶⁰⁶ KŞS 40/58-1.

⁶⁰⁷ KŞS 53/35-3.

⁶⁰⁸ KŞS 13/85-1.

⁶⁰⁹ KŞS 49/231-1 ve 2.

⁶¹⁰ Debbâğhane dükkanının yanında olan kasap ve nalband dükkanlarının vakfedilmesi, KŞS 39/22 ve 23.

⁶¹¹ KŞS 56/17-1.

⁶¹² KŞS 45/196-5, 53/250-2 ve 56/193-2.

⁶¹³ KŞS 49/141-2.

⁶¹⁴ KŞS 57/118-2.

⁶¹⁵ KŞS 57/60-5.

⁶¹⁶ KŞS 39/143-1, 54/27-5, 54/42-1.

⁶¹⁷ KŞS 51/203-2.

⁶¹⁸ KŞS 37/36-3.

⁶¹⁹ Han, kayıтта "*Mesnevîhânzâdelerin harâb hâm...*" olarak yazılmıştır, KŞS 43/41-2.

⁶²⁰ KŞS 11/158-1.

⁶²¹ KŞS 37/152-3.

Sur dışında At Pazarı Kapısı çevresinde tespit edilen esnaf çarşıları dışında farklı esnaf gruplarına ait dükkanlara da rastlanılmaktadır. At Pazarı kapısı ve çevresinde bulunan çarşılardaki bakkal dükkanlarının yanında hendeğe bitişik Eski Yağlıkçılar Çarşısı olarak adlandırılan bölgede; berber, leblebici ve kahveci dükkanları bulunmaktadır.⁶²² Eski Yağlıkçılar Çarşısı'nın dışında berberlere, At Pazarı Çarşısı'ndaki Şeyh Hüseyin Efendi Camii⁶²³, Yüksek Camii, Pürçeklü Mahallesi⁶²⁴ civarında da rastlanılmaktadır. Bu bölgeler dışında Çelebi Han çevresinde berber dükkanlarının çok olması, Berberler Çarşısı'nın Çelebi Han yakınında olduğunu düşündürmektedir.⁶²⁵

Kahvehaneler, çarşının farklı bölgelerinde konuşlanmıştır. Alaca Mescid⁶²⁶, At Pazarı Camii⁶²⁷, At Pazarı'nda bulunan Şeyh Ahmet Efendi'nin yaptırdığı kervansarayın kapısı⁶²⁸, Şeyh Ahmet Efendi Hanı⁶²⁹, Nalbandlar Çarşısı⁶³⁰, Kasaplar Çarşısı⁶³¹ kahvehanelerin bulunduğu yerlerdendir. Çömlekçiler Çarşısı'nda⁶³² ve Kiremitli Han'da kirdeci denilen pide dükkanları bulunmaktadır⁶³³. Bu esnaf grupları dışında Buğday Pazarı'nda leblebici⁶³⁴, Kasaplar Çarşısı Çukuryer'de; hallaç, tütün, ekme, leblebici, kebabçı; Yüksek Camii yakınında hallaç ve At Pazarı Meydanı'nda tütüncü dükkanları⁶³⁵, türbe önünde kalaycılar⁶³⁶, Mutaflar Çarşısı'nda arpacı dükkanı⁶³⁷ ile Hoca Habib⁶³⁸ ve Pürçeklü Mahalleleri'nde⁶³⁹ yağhane bulunduğu mahkeme kayıtlarında görülmektedir. At Pazarı Kapısı dışında olduğu belirtilen simitçiler⁶⁴⁰ ve terzilerin⁶⁴¹ yerleri tespit edilememiştir.

⁶²² KŞS 15/126-1, 56/36-2 ve 36-3.

⁶²³ KŞS 39/22,23-1.

⁶²⁴ KŞS 100/80-1, İzzet Sak, *Konya Vakfiyeleri*, Kömen Yayınları, 2005, Konya, s.43-51.

⁶²⁵ KŞS 45/91-2, 47/11-4, 47/201-2.

⁶²⁶ KŞS 37/137-1.

⁶²⁷ KŞS 56/86-4.

⁶²⁸ KŞS 39/156-2.

⁶²⁹ KŞS 57/27-2.

⁶³⁰ KŞS 39/22,23-1.

⁶³¹ KŞS 56/196-3.

⁶³² KŞS 39/22,23-1.

⁶³³ KŞS 16/17-1.

⁶³⁴ KŞS 44/98-2.

⁶³⁵ KŞS 100/80-1, İzzet Sak, *Konya Vakfiyeleri*, Kömen Yayınları, 2005, Konya, s.43-51.

⁶³⁶ KŞS 45/233-2.

⁶³⁷ KŞS 57/111-3.

⁶³⁸ KŞS 56/172-4.

⁶³⁹ KŞS 51/236-3.

⁶⁴⁰ KŞS 44/112-1.

⁶⁴¹ KŞS 48/188-1.

Sur dışı çarşı bölgesinin incelenen döneme ait kayıtlarda, çıkan yangınlardan etkilendiği görülmektedir. Örneğin, H. 1133 (1720-1721) tarihinde Kasaplar Çarşısı Çukuyerde yangın çıktığı ifade edilmektedir.⁶⁴² Ahmet Efendi Hanı'nda yaşanan hırsızlık olayıyla ilgili bir davada da hırsızlık olayının; kayıt tarihinden 6 ay önce, Şaban başları 1155'te (Ekim başları 1742) At Pazarı Kapısı dışında bulunan dükkanlarda çıkan yangın sırasında yaşandığı belirtilmektedir.⁶⁴³ Bu afetler dışında çarşının 17. yüzyılda yaşanan depremden de etkilenmiş olduğu düşünülmektedir.⁶⁴⁴

At Pazarı Kapısı ve çevresi ile Türbe Önü'nde bulunan çarşılar haricinde bazı yerleşim alanlarında da ticari faaliyetlerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Güneyde Larende Kapısı'nın karşısında Sahib Ata Mahallesi'nde bezirhane ve taş dükkanlar yer almaktadır.⁶⁴⁵ Sahib Ata Mahallesi'nin batısında Yüksek Mezar'da ise Kirişhane vardır.⁶⁴⁶ Yüksek Mezar'ın kuzeyinde Şeyh Sadreddin Mahallesi ve Çeşme Kapısı çevresinde “Şeyh Sadre'd-dîn Sûkî” olarak kayıtlara geçen çarşı yer alır.⁶⁴⁷ Bu çarşıların dışında Meram Bölgesi'nde, Meram Camii ve Hamamı çevresindeki dükkanlar⁶⁴⁸ ile Kasım Halife Camii'nin bulunduğu Durud olarak bilinen yerde⁶⁴⁹ camii ve hamamın çevresinde bulunan kasap dükkanı ile diğer dükkanların varlığı bölgede bir çarşı olduğunu göstermektedir.⁶⁵⁰

Sur dışında Niebuhr'un ve Fischer'in haritalarında görüldüğü üzere iki büyük mezarlık bulunmaktadır. Günümüzde de varlığını sürdüren bu mezarlıklar şehrin kuzeyinde bulunan Musalla ile Mevlana Dergahı'nın önündeki Üçler mezarlıklarıdır. Niebuhr'un haritasında gösterdiği mezarlıklar arasında Üçler Mezarlığı yer alırken kuzeydeki Musalla Mezarlığı gösterilmemiştir.⁶⁵¹ Fischer'in 1832 yılına ait, Niebuhr'un haritasına göre daha detaylı olarak çizilen Konya haritasında ise her iki mezarlık da

⁶⁴² KŞS 56/197-1.

⁶⁴³ KŞS 56/124-2.

⁶⁴⁴ KŞS 17/62-2.

⁶⁴⁵ KŞS 48/133-1.

⁶⁴⁶ KŞS 47/70-4.

⁶⁴⁷ KŞS 57/98-2.

⁶⁴⁸ KŞS 45/227-3.

⁶⁴⁹ KŞS 57/102-1.

⁶⁵⁰ KŞS 37/120-2, 57/59-3. Sur dışındaki bazı yapılar ile esnaf kollarının yaklaşık konumlarının belirlendiği harita ekler kısmında Ek 18'de yer almaktadır.

⁶⁵¹ Niebuhr, a.g.h.

gösterilmektedir.⁶⁵² Bu iki mezarlık dışında mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler doğrultusunda; Şeyh Sadreddin Mahallesi'nin⁶⁵³, güneyindeki Yüksek Mezar adlı bölgede⁶⁵⁴, Sahib Ata Mahallesi'nde⁶⁵⁵, Hacı Cemal Mahallesi'nde⁶⁵⁶, Dedemoğlu Mahallesi'nde⁶⁵⁷, Pir Esed Mahallesi'nde⁶⁵⁸, Arablar Mahallesi'nde⁶⁵⁹, Çavuş Mahallesi'nde⁶⁶⁰ ve Meram civarındaki Şeyh Vefa'da mezarlıklar bulunmaktadır. Bu mezarlıkların bulunduğu alanlar ile Fischer'in haritasında gösterilen mezarlık alanları örtüşmektedir.

Sur dışında Konya Şehri'nin fiziki olarak nerede başlayıp nerede bittiğini tespit etmek mümkün değildir. Örneğin kayıtlarda "*Vâdî-yi Merâm Mahallesi*" olarak geçen Meram'ın Larende Kapısı'na olan uzaklığı günümüzde yaklaşık 7.5 km.⁶⁶¹ olmasına rağmen mahalle, kayıtlarda kimi zaman "*mahmiye-i Konya'da Vâdî-yi Merâm Mahallesi...*" olarak geçerken⁶⁶² kimi zaman da "*medine-i mezbûre hâricinde Merâm nâm mahalde...*" olarak şehir dışında gösterilmektedir.⁶⁶³ Meram gibi Konya'ya günümüzdeki uzaklığı yaklaşık 6 km.⁶⁶⁴ olan Hocacihan Mahallesi için de kayıtlarda aynı ifadeler yer almakla⁶⁶⁵ birlikte mahalle 1749 yılına ait iki kayıta "*Konya hâricinde Hocacihân nâm karye...*" ifadesiyle şehir dışında bulunan bir köy olarak geçmiştir.⁶⁶⁶ Bu çelişkili kayıtların dışında 17. yüzyıla ait 8 Safer 1088 (12 Nisan 1677 Pazartesi) tarihli bir kayıt, şehrin güney tarafında son bulunduğu bölge ile ilgili fikir vermektedir. Kayda göre Konya Mütesseslimi Mustafa Ağa, Konya dışında Kırkkavak adlı bölgede öldürülen şehir subaşı Veli Bey için bölgeye yakın olduğunu anlaşılan; Akbaş, Furkandede, Aksinle ve Pirabi Sultan mahalleleri, "*mahmiye-i merkûme hâricinde mahallât nihâyetinde olduğu*

⁶⁵² Fischer

⁶⁵³ KŞS 11/50-1, 48/71-4.

⁶⁵⁴ KŞS 47/70-4, 187-1.

⁶⁵⁵ KŞS 47/193-2.

⁶⁵⁶ KŞS 51/114-2.

⁶⁵⁷ KŞS 44/121-2.

⁶⁵⁸ KŞS 47/80-4.

⁶⁵⁹ KŞS 50/152-3.

⁶⁶⁰ KŞS 56/44-1.

⁶⁶¹ Meram Köprüsü ile Larende Kapısı'na günümüzdeki en yakın yer olan Sahip Ata Külliyesi arası ölçülmüştür.

⁶⁶² KŞS 39/227-2.

⁶⁶³ KŞS 54/208-3.

⁶⁶⁴ Hocacihan Mahalle merkezi ile Çeşme Kapısı'na günümüzdeki en yakın yerlerden biri olan Konya Lisesi arası ölçülmüştür.

⁶⁶⁵ KŞS 44/63-2, 48/150-1.

⁶⁶⁶ KŞS 57/61-3 ve 139-5.

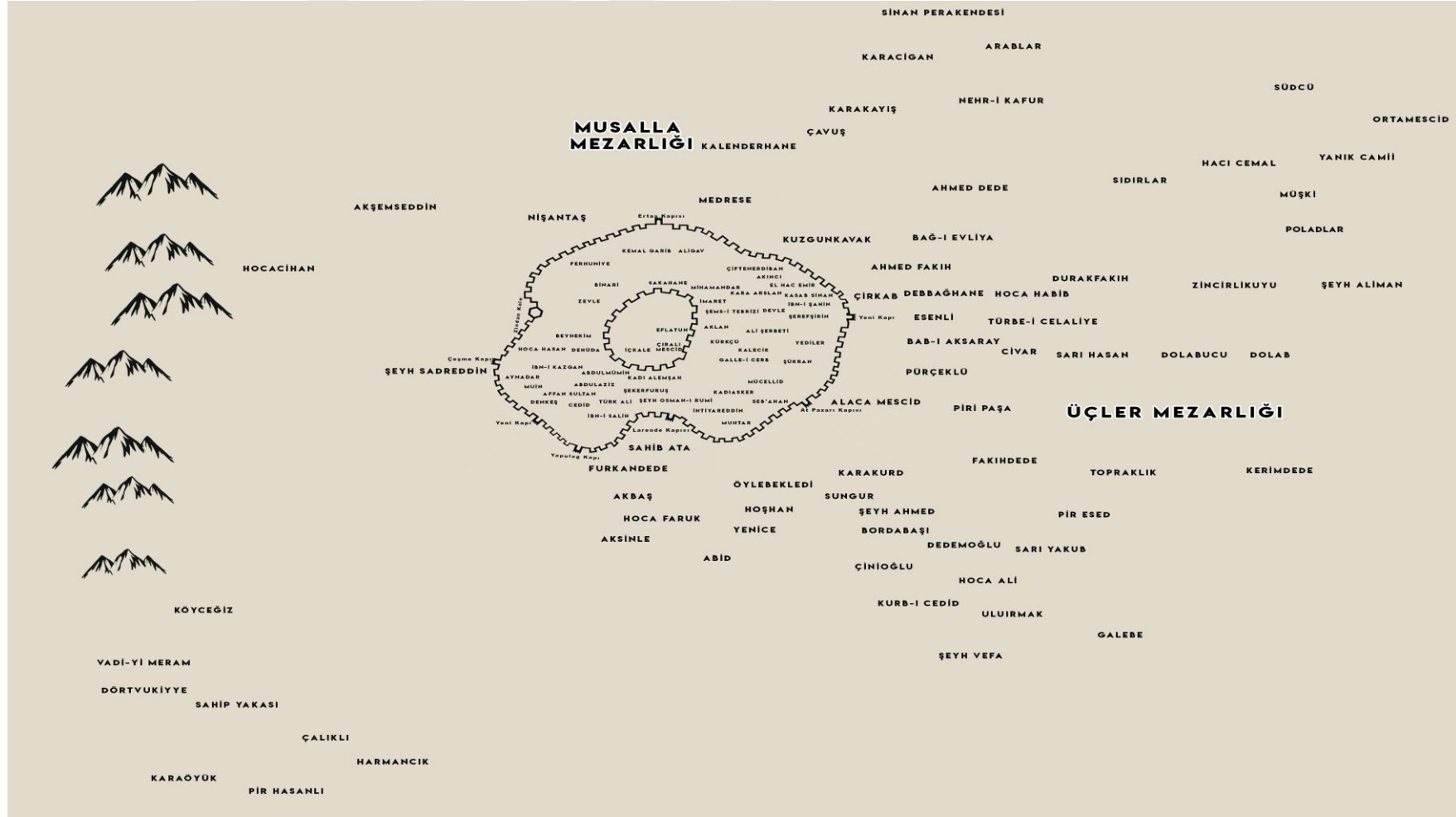
ecliden...” sakinlerinden diyet talep etmektedir.⁶⁶⁷ 17. yüzyılın sonlarına doğru güneyde şehrin son bulunduğu mahalleler olarak görülen bu yerleşim bölgelerinin dış surlara uzaklığı günümüz ölçümleri ile yaklaşık 500 m. olarak tespit edilmiştir.

İncelenen kayıtlarda sur dışında Konya Şehri’nde olduğu ifade edilen 72 Mahalle tespit edilmiştir. Ekler kısmında Ek 3’de kullanılan kaynaklara göre 18. yüzyılın ilk yarısında Konya sur dışı mahallelerinin yaklaşık konumları aşağıda yer alan haritada gösterilmektedir.

Bu haritada, sur içi ve sur dışı olarak mahkeme kayıtları ve diğer kaynaklar ışığında 121 mahallenin yaklaşık konumları tespit edilmiştir. Sicillerde adı geçen 10 mahallenin konumlarıyla ilgili somut bulgulara rastlanılamamıştır. Bütün bu sayısal verilere dayanarak 18. Yüzyılın ilk yarısında Konya Şehri’nde toplam 131 mahallenin bulunduğunu söylemek mümkündür.

⁶⁶⁷ KŞS 13/130-3.

HARİTA 8: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sur Dışı Yerleşmeleri

2.1.2.4 Gayrimüslim Yerleşmeleri

Gayrimüslimlerin Konya Şehri'nde bulunan 131 mahallenin 52'sinde yaşadığı tespit edilmiştir. Bu mahallelerin 38 tanesi iç kale ve sur içinde, 10 tanesi sur dışındadır. Kalan 4 mahallenin ise yerleri tespit edilememiştir.⁶⁶⁸ Yerleşim alanı olarak iç kale ve sur içi bölgesini tercih eden gayrimüslimler özellikle iç kalede yoğun olarak yaşamaktadır. İç kalede Ermeni ve Rum cemaatine ait iki kilise ve iki mezarlık bulunmaktadır.⁶⁶⁹ Ayrıca sur dışında da bir manastırın bulunduğu 15 Şevval 1079 (18 Mart 1669 Pazartesi)⁶⁷⁰ ve 18 Safer 1139 (18 Ekim 1726 Salı)⁶⁷¹ tarihli kayıtlardan öğrenilmektedir. İncelenen dönemde Yahudi cemaatinin varlığını gösteren herhangi bir kayda rastlanılmamıştır. Ancak 16. yüzyıla ait, Evail-i Şaban 1003 (Nisan ortaları 1595) tarihli bir ev satış kaydından, iç kalede Yahudi evleri diye bilinen bir bölgenin olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.⁶⁷² Dönemin şer'îye sicilleri ve Evahir-i C. Evvel 1051 (Eylül başları 1641) tarihli Konya'da gayr-i müslimlerin vermeleri gereken cizye miktarlarının kaydedildiği maliyeden müdevver defterden⁶⁷³ edinilen bilgiler doğrultusunda Konya Şehri'nde gayrimüslimlerin yaşadıkları mahalleler aşağıdaki haritada gösterilmektedir.

⁶⁶⁸ Gayrimüslimlerin yaşadıkları mahallelerin listesi ekler kısmı Ek 4'te yer almaktadır.

⁶⁶⁹ BOA, İ.MF., 19-12, s. 1-4-6-8. Belgelerin ve planın aslı ekler kısmında yer almaktadır, BOA, AE.SMHD.1., 194-15191, s. 1-2, KŞS 44/174-1 ve 55/218-1.

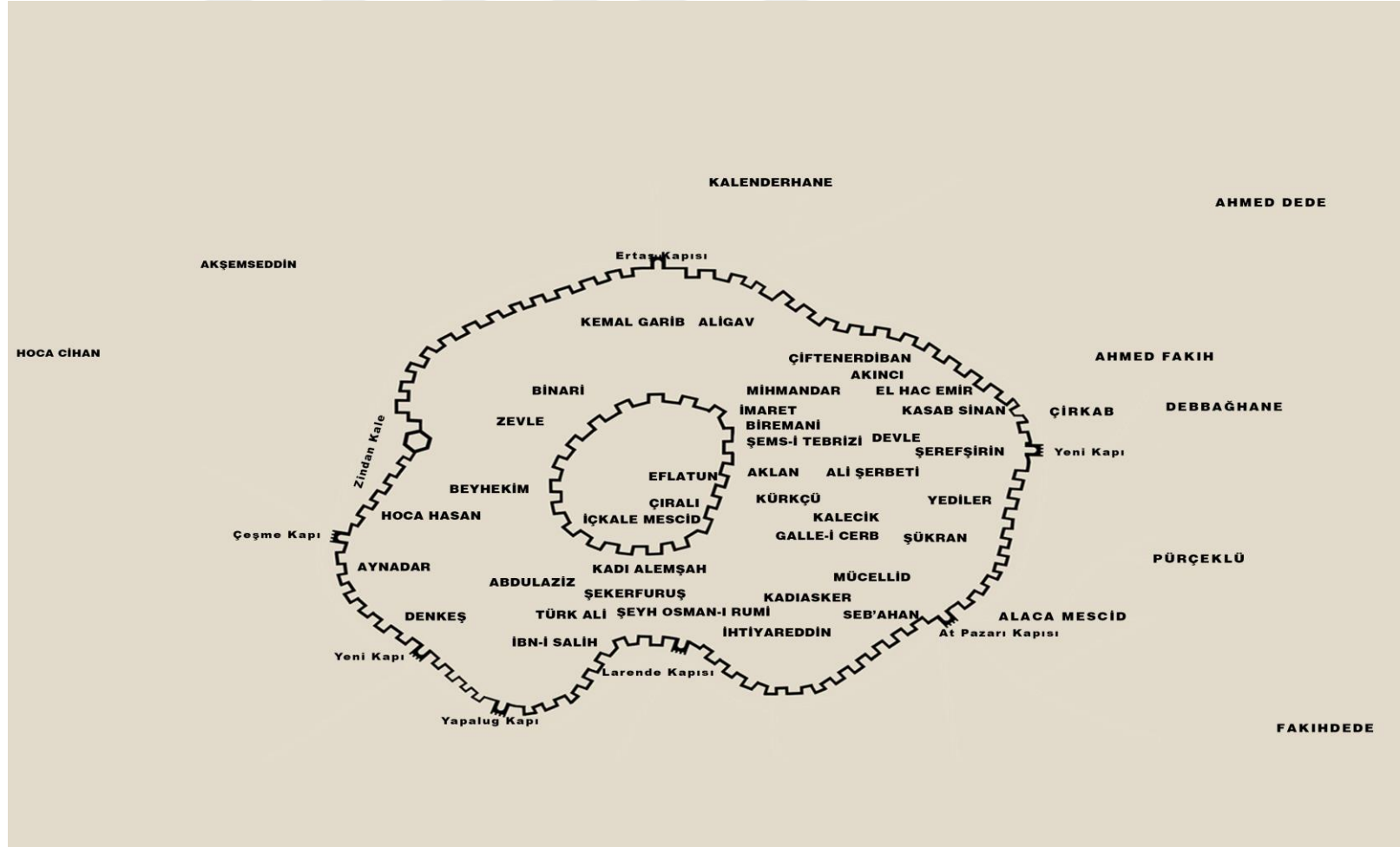
⁶⁷⁰ KŞS 17/159-5 ve 6.

⁶⁷¹ KŞS 50/205-1.

⁶⁷² KŞS 1/236-5.

⁶⁷³ BOA, MAD. d.. 5511

HARİTA 9: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Şehri'nde Gayrimüslimlerin Yaşadıkları Mahalleler

2.1.2.5 Bağlar, Bahçeler ve Mesire Alanları

Kayıtlara mahalle olarak geçen 131 yerleşmenin dışında şehrin çevresinde, şehir sakinlerinin; bağlarının, bahçelerinin, tarlalarının ve mesire alanlarının bulunduğu genellikle *mevzi*' olarak tanımlanan dağınık yerleşmeler de bulunmaktadır. Genellikle batı yönündeki dağlardan şehre uzanan düzlüklerde yer alan, su kaynakları açısından zengin olan bu bölgelerde birçok meyve ve sebze yetişmektedir.

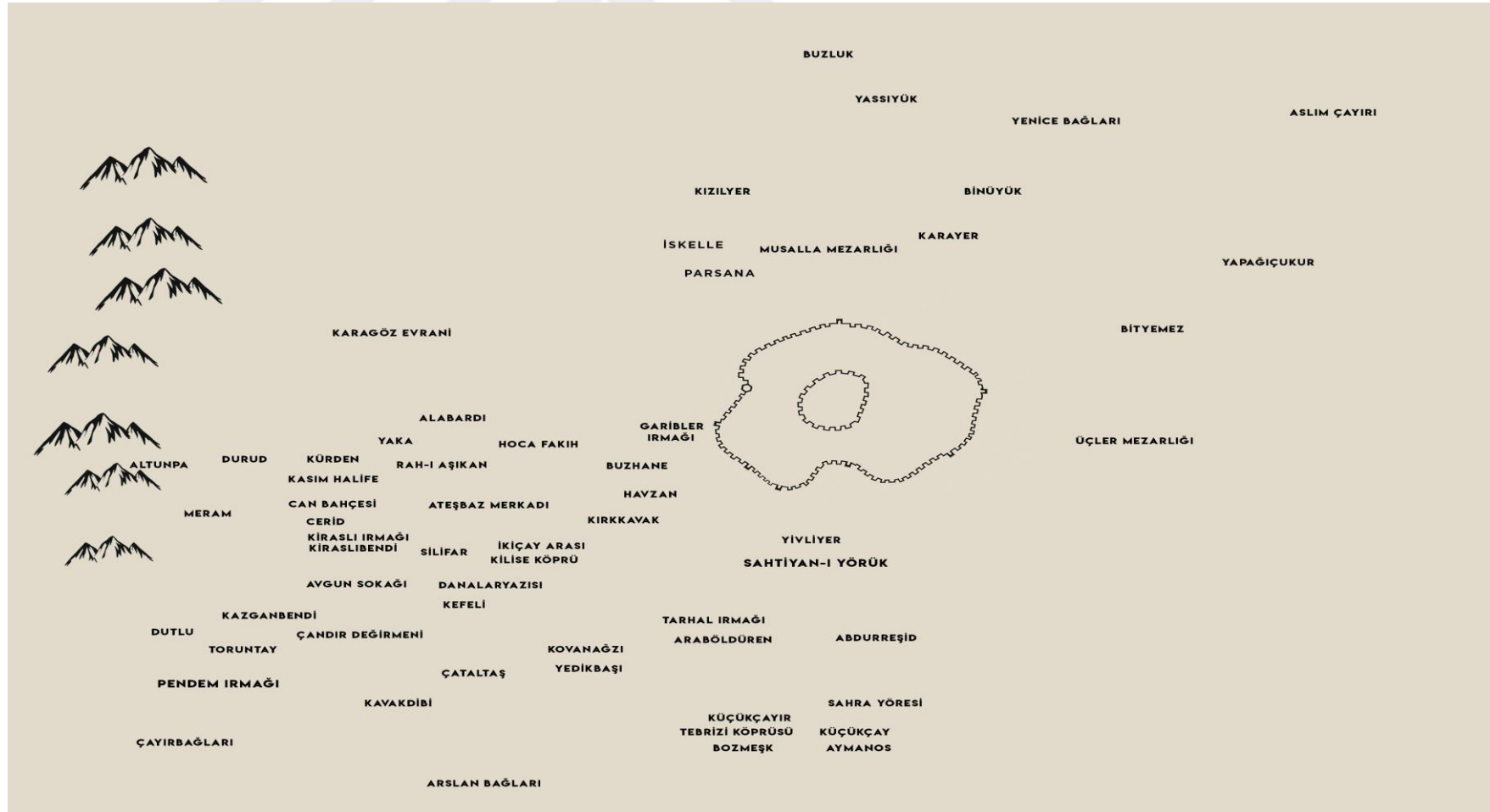
Meram ve çevresine doğru yoğunlaşan bu yerleşmeler tarih boyunca Konya'yı ziyaret eden gezginlerin notlarında ayrı bir yer tutmuştur. Sayısız bahçe ve nehirleriyle⁶⁷⁴ adeta cennete benzetilen bu bölge için Evliya Çelebi, buraya gelmeden önceki yirmi seyahatinde böyle bir yere rastlamadığını ifade etmektedir. Bağ ve bahçelerin yoğunluğuna dikkat çeken Çelebi, bölgede 9000 civarında bağ ve bahçenin bulunduğunu ve bu bağ ve bahçelere girenlerin kaybolabileceğini vurgulamaktadır.⁶⁷⁵

Tarih boyunca Konya'ya hakim olan bütün uygarlıkların yararlandığı bu geniş ve bereketli arazilerdeki bağ, bahçe ve mesire alanları bölgelere ayrılmış ve herbir bölge farklı bir isimle anılmıştır. Bu isimlerin çoğu, tarih içinde şehre hakim olan uygarlıkların kültürlerine ve dillerine göre değişim geçirerek günümüze kadar ulaşmışlardır. İncelenen kayıtlarda Konya Şehri çevresinde *mevzi*' olarak tanımlanan 66 yer tespit edilmiştir. Ekler kısmında Ek 5'te kullanılan kaynaklar göre 18. yüzyılın ilk yarısında Konya çevresinde bulunan bağ, bahçe ve mesire alanlarının yaklaşık konumları aşağıdaki haritada gösterilmektedir.

⁶⁷⁴ *İbn-i Batuta Seyahatnamesi*, s. 412.

⁶⁷⁵ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 23.

HARİTA 10: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'daki Bağlar, Bahçeler ve Mesire Alanları

2.1.2.6 Su Kaynakları

Şehrin batı tarafında bulunan geniş düzlükleri besleyen su kaynakları, dağlardan akarak birçok kola ayrılmakta ve araziye dağılmaktadır. Yukarıda tespit edilen bölgelerin neredeyse hepsinden; bağları, bahçeleri ve mesire alanlarını sulayan irili ufaklı su kaynakları geçmektedir. Yüzyıllar boyunca Konya'yı ziyaret edenlerin övgülerini kazanmış bölgedeki yeşil alanlar ünlerini bu su kaynaklarına borçludurlar.

Su kaynaklarının en önemlisi Şehir Irmağı'dır. Irmak geçtiği yerlere hayat vermekle birlikte Konya Şehri'nin de temel su ihtiyacını karşılamaktadır. Mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler, Şehir Irmağı'nı da besleyen su kaynağının Vadi-yi Meram Mahallesi'nden başlayarak doğuya doğru şehre aktığını göstermektedir.⁶⁷⁶ Bu su, vadiden gelerek Meram'da Kavakdeğirmeni denilen yerde kollara ayrılmaktadır. Suyun bir kolu Sahib Yakası'ndaki Sahib Irmağı'ndan güneye Ana Sultan Zaviyesi'ne doğru akmaktadır.⁶⁷⁷ Suyun diğer bir kolu ise doğuda Gedeklas Irmağı⁶⁷⁸ tarafına gitmektedir. Yaka Irmağı olarak da anılan bu su, doğuda Değirmenderesi⁶⁷⁹ olarak bilinen yerde bulunan, Yaka Irmağı ile Şehir Irmağı'nın buluştuğu ve suyun iki kısma ayrıldığı Delikli Taş'a kadar devam eder.⁶⁸⁰ Irmak Delikli Taş'a ulaştığında ikiye ayrılır ve bir kısmı güneyde Şehir Irmağı'nın bir kolu olan Orta Irmağa yönelir. Irmağın diğer kısmı ise kuzeyde Hoca Cihan Mahallesi'ne doğru akar.⁶⁸¹

Suyun Şehir Irmağı'nı oluşturan kolu ise Kavak Değirmeni'nden Meram'da Kayayarığı olarak anılan yere gelip, Orta Irmak ile birleşerek kuzey yönünde Delikli Taş'a akar.⁶⁸² Orta Irmak ile kesiştiği noktada Rah-ı Aşık⁶⁸³ ve Ateşbaz Türbesi⁶⁸⁴ güzergahından geçerek Delikli Taş'ta Yaka Irmağıyla buluşan Şehir Irmağı; doğuya, şehre doğru Hoca

⁶⁷⁶ KŞS 39/227-2.

⁶⁷⁷ KŞS 40-211-1

⁶⁷⁸ Gedeklas günümüzde Yaka Bölgesi civarındır, Konyalı, *a.g.e.*, s. 825.

⁶⁷⁹ Günümüzde Değirmendere Sokak civarındır.

⁶⁸⁰ KŞS 37/220-1

⁶⁸¹ Fischer, *a.g.h.*

⁶⁸² KŞS 40/214-1.

⁶⁸³ KŞS 47/87-2 ve 57/77-4.

⁶⁸⁴ KŞS 15/112-4, 47/87-2.

Fakih Türbesi'nden⁶⁸⁵ akarak suyun dağıtım bölgesi olan Havzan'a ulaşır.⁶⁸⁶ Irmağın suyunun bir kısmı Havzan'da kuzeybatıya yönelerek⁶⁸⁷ Şeyh Sadreddin Konevi Mahallesi yakınındaki mezarlık bölgesinde Garipler Irmağı⁶⁸⁸ adını alır ve Musalla'ya gider.⁶⁸⁹ Şehir Irmağı ise Buzhane'ye⁶⁹⁰ doğru yol alır. Buzhane'den sonra da surlardan kuzey yönünde Ertaş Kapısı'na doğru devam eder.⁶⁹¹

Şehir sakinlerinin içme suyu temin ettiği çeşmeler ve hamamlar için kullanılan şehir ırmağı suyunun başka amaçlarla kullanılması yasaktır. Örneğin Şehri Irmağı'ndan su çekerek bostanını sulayan Hasan Çelebi'ye ırmağın güvenliğinden sorumlu kişi ve yardımcısının müdahalesi görülmektedir.⁶⁹² Şehrin temel su kaynağı olan ırmağın temizliği de ayrı bir önem taşımaktadır. Şehrin masraf kayıtlarının tutulduğu belgelerde görüldüğü üzere Şehir Irmağı'nın temizlik işleri ayrı bir masraf kalemidir.⁶⁹³

Şehir Irmağı ile Orta Irmağın kesişim noktasından güney tarafına inen su ise Hacı İlyas Değirmeni denilen yerde ikiye ayrılarak Karaöyük Irmağı ile çay olarak ifade edilen bir su kaynağına yönelmektedir. Su, bu çayda da ikiye ayrılır ve bir tarafı Silifar'a doğru akarken diğer tarafı Sahra Yöresine akan Sahra Irmağı'nı oluşturmaktadır.⁶⁹⁴ Sahra Irmağı, incelenen kayıtların Fischer'in haritasıyla kıyaslanmasıyla görüldüğü üzere Kovanağzı Bölgesi'nden güneydoğuya Sahra Yöresi'ne inmektedir.⁶⁹⁵ Bu bölgede kayıtlarda adı sıkça geçen Çayır Irmağı bulunmaktadır. Bozmeşk'in kuzeybatısında bulunan Küçük Çayır⁶⁹⁶ adlı bölgenin yakınında olan Çayır Irmağı'nın⁶⁹⁷ temizlenmesine yapılan masraflar şehir için yapılan harcama kayıtlarında sıkça yer almaktadır.⁶⁹⁸

⁶⁸⁵ KŞS 14/30-4.

⁶⁸⁶ KŞS 13/218-1.

⁶⁸⁷ Fischer, *a.g.h.*

⁶⁸⁸ KŞS 13/170-1, 57/87-3.

⁶⁸⁹ Fischer, *a.g.h.*

⁶⁹⁰ KŞS 47/66-3.

⁶⁹¹ Bkz. Fischer, *a.g.h.*

⁶⁹² KŞS 39/16-1.

⁶⁹³ KŞS 54/7-1.

⁶⁹⁴ KŞS 40/214-1.

⁶⁹⁵ Bkz. Fischer *a.g.h.*

⁶⁹⁶ KŞS 14/40-3.

⁶⁹⁷ KŞS 47/159-2.

⁶⁹⁸ KŞS 48/12-1, 51/9-1, 54/8-1, 57/4, 5-1.

Şehir Irmağı ve Çayır Irmağı dışında kayıtlarda en çok adı geçen su yolu Çirkab kanalları ve Çirkab Irmağı'dır. Debbağ, boyacı, kasap gibi esnaf gruplarının üretimleri sonrası ortaya çıkan sıvı atıkların tahliyesi için kullanılan bu su yollarından; Konya'da biri sur dışı çarşıda kanal, diğeri ise Meram Bölgesi'nde ırmak olmak üzere iki tane tespit edilmiştir.

Çarşıdaki çirkab kanalının kuzey yönündeki en üst noktasının Kuzgunkavak Mahallesi olduğu tespit edilmiştir.⁶⁹⁹ Debbağ çirkabı olarak kayıtlara geçen bu kanal, güneye doğru yol alarak debbağlarla birlikte kasaplar⁷⁰⁰ ve balıkçı⁷⁰¹ esnafının bulunduğu debbağhaneye iner.⁷⁰² Buradan dış surlar ile bitişik Çirkab Mahallesi'nden⁷⁰³ Yeni Kapı'ya doğru devam eder. Yeni Kapı'dan boyahane ve çömlekçiler önünden geçen kanal⁷⁰⁴, Yüksek Camii'nin yanından Türbe Önü'ndeki kalaycı dükkanlarının bulunduğu alana varır⁷⁰⁵ ve buradan Civar Mahallesi'ne kadar uzanır.⁷⁰⁶ Kanalın iki yakasında bulunan çarşılar arasındaki ulaşım Yüksek Camii'nin altında⁷⁰⁷ boyahane ve çömlekçilerin önündeki Silab Köprüsü'nden sağlanmaktadır.⁷⁰⁸

Meram'da bulunan Çirkab Irmağı ise Durud Bölgesi ve civarında bulunan çarşı esnafının kullandığı atık su yoludur. Irmağın, Durud Bölgesi'nde tespit edilen kasap dükkanı ve diğer dükkanlar civarından başladığı düşünülmektedir.⁷⁰⁹ Irmak bu çarşıdan güneydeki Kasım Halife Camii civarına doğru yol almaktadır.⁷¹⁰ Kasım Halife Camii'nden güneye Ceridiçi'ne inen ırmak⁷¹¹ muhtemelen Cerid Meydanı'nda⁷¹² bulunduğu düşünülen çarşıdan geçerek Ateşbaz Merkadı yakınına kadar uzanır.⁷¹³ Çirkab Irmağı dışında

⁶⁹⁹ KŞS 53/35-3.

⁷⁰⁰ KŞS 49/231-1 ve 2.

⁷⁰¹ KŞS 57/118-2.

⁷⁰² KŞS 40/58-1.

⁷⁰³ KŞS 13/137-2, 44/140-3.

⁷⁰⁴ KŞS 56/106-3.

⁷⁰⁵ KŞS 16/113-1, 45/233-2.

⁷⁰⁶ KŞS 45/233-3.

⁷⁰⁷ KŞS 45/73-1.

⁷⁰⁸ KŞS 56/106-3.

⁷⁰⁹ KŞS 37/120-2.

⁷¹⁰ KŞS 11/51-4.

⁷¹¹ KŞS 15/28-1.

⁷¹² KŞS 11/134-3.

⁷¹³ KŞS 51/50-2.

ırmağın güzergahında, çevresinde bağların olduğu Çirkab Sokağı olarak bilinen ve konumu tespit edilemeyen bir yer de bulunmaktadır.⁷¹⁴

Vadi-yi Meram'dan birçok kola ayrılarak doğu istikametindeki bağları, bahçeleri ve tarlaları sulayan ve şehrin su ihtiyacını karşılayan ırmaklar, şehrin kuzeydoğu yönünde bulunan düzlük ve çukur bir araziye dökülerek bölgede bir göl oluşturmuşlardır. Kayıtlarda “*Aslım Çayırı*⁷¹⁵” veya “*Aslım nâm mevzi*⁷¹⁶” olarak adlandırılan bölge için Fischer'in haritasında kış mevsiminde bataklık, ilkbaharda ise sel suları ile dolduğu açıklaması bulunmaktadır.⁷¹⁷

Bu ırmaklar dışında ekler kısmında Ek 6'da kullanılan kaynaklara göre 18. yüzyılın ilk yarısında Konya'da tespit edilen su kaynakları aşağıdaki haritada gösterilmektedir.⁷¹⁸

⁷¹⁴ KŞS 45/253-4, 47/10-5.

⁷¹⁵ KŞS 33/42-2.

⁷¹⁶ KŞS 47/92-3.

⁷¹⁷ Fischer, *a.g.h.*

⁷¹⁸ Bu haritadaki su yollarının tespit edilmesinde kullanılan mahkeme kayıtlarındaki bilgiler, Fischer'in 1832 tarihli Konya haritasındaki su yolları çizimleriyle desteklenmiştir.

2.2 NÜFUS

Konya Şehri, “*Fiziki Yapı*” başlığı altında ifade edildiği üzere coğrafi konumu, fiziki yapısı ve iklimsel özellikleri ile Anadolu’yu kuzey-güney istikametinde birbirine bağlayan yolların kesişme noktasında bulunması nedeniyle tarih boyunca bölgenin en önemli şehirlerinden biri olma özelliğini korumuştur. Şehrin sahip olduğu bütün bu coğrafi ve siyasi özellikler, şehrin nüfusuna ve kozmopolit nüfus yapısına etki eden faktörler arasındadır.

2.2.1 Nüfusunun Tespit Edilmesinde Uygulanacak Yöntemler

Osmanlı şehirleri ile ilgili yapılan çalışmalarda incelenen şehrin nüfusuna ilişkin kesin bir tespit yapmak mümkün değildir. Nüfus araştırmalarında kullanılan arşiv belgelerinde; hanelerde bulunan tüm aile bireylerine ilişkin bilgilerin yer almaması ve belgelere sadece ailenin erkek üyelerinin kaydedilmesi günümüzde Osmanlı şehirlerinin nüfusuna yönelik yapılan çalışmalarda şehirlerin nüfusuna ilişkin yaklaşık bir tahmin yapılmasına olanak vermektedir.

Nüfusun tespit edilmesinde “*hâne*” ve “*nefer*” terimleri temel alınacaktır. Bina, ikametgah ve kimi zaman da aile anlamlarını taşıyan hane terimi, vergilerin toplanması için hazırlanan tahrir defterlerinde mali bir terim olarak vergi mükellefleri anlamında tanımlanmıştır.⁷¹⁹ Bu sebeple de tahrir defterlerine hanedeki erkek nüfus kaydedilmiştir. Bir hanenin kaç kişiden oluştuğu ile ilgili tahrir defterlerinde somut bilgilerin bulunmaması ise Osmanlı şehirleri veya kırsal yerleşmelerine ilişkin nüfus ile ilgili yapılan çalışmalarda, bir hanenin veya diğer bir deyişle çekirdek ailenin kaç kişiden oluştuğunun tespit edilememesi sorununu ortaya çıkarmaktadır.⁷²⁰ Bu sorun da nüfus çalışmalarında bir hanenin kaç kişiden oluşabileceğine dair farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sebeple de nüfusla ilgili yapılan çalışmalarda tespit edilen değerler birbirleriyle örtüşmemektedir.

⁷¹⁹ Nejat Göyünç, “*Hâne*”, *İA*, Cilt: 5, TDV, İstanbul, 1997, s. 552.

⁷²⁰ Mehmet Öz, “*Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler*”, *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, der. Halil İnalçık, Şevket Pamuk, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, Ankara, 2000, s. 18-20.

Osmanlı coğrafyasının nüfusuna dair ilk bilimsel araştırmaları yapan Ömer Lütfi Barkan, “*ilmî usullerle bulunmuş bir rakam değildir...*” ifadesiyle hane sayısını 5 olarak belirlemiştir.⁷²¹ Bazı çalışmalarda ise hane 4.5, nefer 3 olarak alınırken⁷²², bazılarında hane 3.5, nefer 3 olarak alınır.⁷²³

Konya ile ilgili yapılan nüfusa ilişkin çalışmalarda da genellikle Barkan’ın bilimsel bir tespit olmadığını vurguladığı 1 hanenin 5 kişiden oluştuğuna ilişkin veri temel alınmaktadır.⁷²⁴ Bu çalışmada ise Konya Şehri’nin hane nüfusunun ortalama olarak tespit edilmesinde, çalışmanın temel kaynağı olan 6 şer’iye sicilinden yararlanılmıştır.⁷²⁵ Siciller içindeki miras kayıtlarında adları geçen merhum ve merhumeler ile birlikte geride bıraktıkları eşlerden veya çocuklardan oluşan, hanedeki toplam nüfusa ilişkin sayısal verilerden en çok tespit edilen değer hane nüfusu olarak temel alınacaktır.

Bu yöntem sonucunda hane nüfusunu yaklaşık olarak belirleyebilmek için aralarında onar yıllık zaman aralığı olan 6 sicildeki 1365 miras kaydından yararlanılmıştır. Bu kayıtlar içinde en kalabalık hane nüfusunun 14, en az hane nüfusunun ise 2 kişi olduğu tespit edilmiştir. İncelenen bütün kayıtlardan ortaya çıkarılan hane nüfus sayılarına ilişkin veriler aşağıdaki gibi bir tablo oluşturmaktadır.

⁷²¹ Ömer Lütfi Barkan, “Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, Sayı: 10, 1953, s. 12.

⁷²² M. A. Cook, *Population Pressure in Rural Anadolia 1450-1600*, Oxford University Press, London, 1972, s. 85.

⁷²³ Ronald C. Jennings, “Urban Population in Anadolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon, Erzurum”, *IJMES*, vol. 7, no: 1, Cambridge University Press, 1976, s. 51.

⁷²⁴ Hüseyin Muşmal, “1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 20, Konya, 2006, s. 205. Yusuf Küçükdağ, *a.g.e*, s. 75. Doğan Yörük, “Konya Kazasında Yerleşme ve Nüfus (1584-1642)”, *Uluslararası Osmanlı Araştırmalarında Yeni Eğilimler Kongresi Bildiri Kitabı*, Konya, 2016, s. 167.

⁷²⁵ KŞS 39, 44, 48, 51, 54 ve 57 numaralı defterler.

Tablo 8: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Hane Nüfusuna İlişkin Elde Edilen Veriler

HANE NÜFUSU	HANE SAYISI	HANE SAYISINA ORANI	TOPLAM HANE NÜFUSU
2	79	% 6	158
3	391	% 29	1173
4	404	% 30	1616
5	222	% 16	1110
6	134	% 10	804
7	67	% 5	469
8	46	% 3	368
9	13	% 1	117
10	2	% 0,1	20
11	4	% 0,3	44
14	2	% 0,1	28
TOPLAM	1364		5907

Tablodaki verilere bakıldığında Konya Şehri’nde en çok 404 hane sayısı ve % 30’luk oranla 4 kişilik haneler görülmektedir. İkinci sırada ise 391 hane sayısı ve % 29’luk oranla 3 kişilik haneler bulunmaktadır. 5907 toplam hane nüfusu ve 1364 hane üzerinden yapılan araştırma sonucunda toplam hane nüfusunun toplam hane sayısına bölünmesiyle ortalama bir hanenin 4.3 kişiden oluştuğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu ortalama değerdeki 0.3’lük küsurat, şehrin nüfusu hane üzerinden hesaplanırken dikkate alınmayacak ve bir hane 4 kişi olacak şekilde değerlendirilecektir.

Nüfusun tespit edilmesinde ikinci sorun, 18. yüzyılda bir avarızhane biriminin kaç haneden veya kişiden (Nefer) oluştuğuna dair bilgi eksikliğidir. 16. yüzyılın sonlarında yaşanan savaşlar, Anadolu’daki isyanlar ve Avrupa’daki ekonomik sistemin değişmesi sonucunda merkezi hazinenin nakdi gelirlerini arttırma ihtiyacı, avarız vergilerinin toplanılmasının giderek artmasına ve zamanla bu vergilerin olağanüstü hallerde toplanma durumunun olağan hale gelmesine neden olmuştur. Bu kapsamda 17. yüzyıl ile birlikte

bu olağan halin bir sonucu olarak avarızhanelerin belirlenmesi için avarız tahrirleri yapılmaya başlanmıştır.⁷²⁶

Devlet, avarız vergilerinin toplanmasında tek hane üzerinden vergi almak yerine birkaç hanenin veya kişilerin biraraya gelmesiyle oluşan vergi birimleri meydana getirmiş ve bu birimleri avarızhane olarak adlandırmıştır. Avarızhane birimlerinin ortaya çıkmasıyla tek haneler diğer bir tabirle gerçek hane olarak da adlandırılmıştır. Bir avarızhane biriminin kaç gerçek haneden veya kişiden oluştuğu ise dönem ve bölgesel farklılıklara göre değişim göstermiştir. Avarızhane birimlerini oluşturacak gerçek hane veya nefer sayıları, merkezi ve yerel yöneticilerin yerinde değerlendirmeleriyle belirlenmiştir.⁷²⁷

16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyıla birlikte vergi kalemlerinin genelde hane yerine nefer üzerinden hesaplandığı görülmektedir. “*Hâne*” ve “*Nefer*” kavramları, nüfus araştırmaları açısından farklı anlamlar taşımaktadır. Hane, bir meskende yaşayan aile üyelerini temsil ederken; nefer tek bireyi temsil etmektedir. Bu durum defterler kaynak alınarak hane ve nefer üzerinden yapılan hesaplamalarda farklı değerlendirmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁷²⁸

17. yüzyıl ile ilgili yapılan bazı nüfus çalışmalarında nefer kavramının gerçek hane olarak algılanması ve sayısal ifadelerin gerçek haneyi temsil ettiği varsayımı, zaten yaklaşık olarak tespit edilen değerlerin üzerinde nüfus verileri bulunmasına neden olmuştur. Örneğin Doğan Yörük, 1584-1642 yıllarını kapsayan Konya Kazası’nda yerleşme ve nüfus konulu çalışmasında, 16. yüzyılda nefer için 3 katsayısını kullanırken, 17. yüzyıl için yararlandığı 1642 tarihli 3074 numaralı Maliyeden Müdevver defterde 1 avarızhanenin 11 nefer olduğu bilgisindeki nefer kavramını “hane” olarak değerlendirmiş ve nüfus hesaplamasında 5 katsayısını kullanmıştır. Vergiden muaf kişilerle birlikte 2940 nefere ulaşan Yörük, 1642 tarihinde Konya nüfusunu 16.170 kişi olarak tespit etmiştir.⁷²⁹

⁷²⁶ Mehmet Öz, “Tahrîr”, *İA*, Cilt 39, TDV, İstanbul, 2010, s. 428.

⁷²⁷ Oktay Özel, “Hane-Hane Halkı”, *Antropoloji Sözlüğü*, ed. Suavi Aydın, Kudret Emiroğlu, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s. 361-362.

⁷²⁸ Yunus Koç, “Osmanlı’da Kent İskânı ve Demografisi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, İstanbul, 2005, s. 178.

⁷²⁹ Doğan Yörük, *a.g.m.*, s. 167.

Hüseyin Muşmal da 1640-1650 yılları arasında Konya'nın sosyal ve ekonomik hayatını incelediği çalışmasında nüfusun tespiti için 3074 numaralı Maliyeden Müdevver defteri kullanmıştır. Defterdeki 1 avarızhanenin 11 neferden oluştuğu bilgisini gerekçe göstermeden kullanmayan Muşmal, şer'îye sicillerinden elde ettiği bilgilerden yararlanarak nefer sayısını 10 olarak almıştır. Muşmal da nefer kavramını hane olarak ele almış ve 5 katsayısını kullanmıştır. Vergiden muaf olanların nüfusu ile ilgili de şer'îye sicillerinden yararlanan Muşmal incelediği dönemde Konya'da Müslüman nüfusunu 18.810 olarak hesaplamıştır.⁷³⁰ Yusuf Oğuzoğlu'na göre ise 18. yüzyılın arifesinde Konya nüfusu 17.430 kişidir.⁷³¹

Lale Devri Konyası'nı incelediği çalışmasında ise Yusuf Küçükdağ, şer'îye sicillerinden yararlanarak dönemin şehir avarızhanesini ortalama 182 hane olarak tespit etmiştir. Muşmal gibi 1 avarızhaneyi 10 nefer olarak belirleyen Küçükdağ da hane hesaplaması üzerinden 5 katsayısını kullanarak, vergiden muaf olanlarla birlikte Lale Devri'nde şehrin nüfusunu 22.235 olarak hesaplamıştır.⁷³²

Bu çalışmada kaynak olarak yararlanılan 3074 numaralı Maliyeden Müdevver defterdeki nefer üzerinden yapılacak hesaplamalarda nefer sayısının 3 katsayısı ile çarpılması uygun görülmüştür. Defterde Konya Kazası'nda 1 avarızhane 11 nefer olarak belirlenmiştir. Kazalarda avarızhane birimlerini oluşturan nefer sayıları bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Defterin yazıldığı dönemde Konya Sancağı'na bağlı kazaların avarızhane birimlerini oluşturan nefer sayısı aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir.⁷³³

⁷³⁰ Hüseyin Muşmal, *a.g.m.*, s. 206.

⁷³¹ Yusuf Oğuzoğlu, *a.g.e.*, s.41.

⁷³² Yusuf Küçükdağ, *a.g.e.*, s. 75-78.

⁷³³ BOA, MAD. d.. 3074.

Tablo 9: 1642 Tarihli Karaman Eyaleti Mufassal Avarız Tahrir Defteri'ne Göre Konya Sancağı Kazalarındaki Bir Avarızhane Birimini Oluşturan Nefer Sayısı

Konya Kazası	11 Nefer
Eski-İl ve Akçaşehir Kazası	12 Nefer
İnsuyu Kazası	11 Nefer
Karış ma Berendi Kazası	12 Nefer
Belviran Kazası	11 Nefer
Gaferiyad Kazası	14.5 Nefer
Larende Kazası	14 Nefer
Aladağ Kazası	12.5 Nefer
Pirlevgenda Kazası	10.5 Nefer

17. yüzyıla ait tabloda ve defterin genelinde yer alan bu detaylı bilgiler 18. yüzyıla ait avarız defterleri, şer'iyye sicilleri ve diğer arşiv belgelerinde bulunmamaktadır. Örneğin 18. yüzyıl mahkeme kayıtlarında ve belgelerde Konya Sancağı kazalarının avarızhane birimlerini oluşturan gerçek hane veya nefer sayısı yazılmamış, sancaktaki kazaların toplam avarızhane değeri verilmiştir. Aynı durum Konya Şehri için de geçerlidir. Mahkeme kayıtlarında Konya Şehri'nin sadece avarızhane değerleri ile ilgili bilgiler mevcuttur.

18. yüzyılda Konya Kazası'nda bir avarızhanenin kaç gerçek haneden oluştuğuna dair tahmin yürütülmesine olanak veren en önemli bilgi 28 C. Ahir 1110 (1 Ocak 1699 Perşembe) tarihli bir belgedir. Konya Şehri'nde bulunan mahalle sakinlerinin Konya Kazası avarızhanesinin düşürülmesi için merkeze gönderdiği arzda, Konya sakinleri, bölgede veba salgını ile birlikte kuraklık ve kıtlık yaşandığını ifade etmişlerdir. Bu sebeplerle de Konya mahalleleri ve köylerinde toplam 130 hanenin öldüğünü belirterek avarızhanelerinin düşürülmesini talep etmişlerdir. Bu belgenin üst kısmına düşülen 29 Şaban 1110 (2 Mart 1699 Pazartesi) tarihli derkenarda o dönemde Konya Kazası avarızhanesinin 366 hane 1 rub' olduğu yazılmıştır. Aynı belgedeki 2 Ramazan 1110 (4 Mart 1699 Çarşamba) tarihli, buyruldu olan diğer bir derkenarda "merhameten otuz

hânesini tenzîl olunmak buyruldu” yazmaktadır.⁷³⁴ Belgedeki derkenarlarda görüldüğü üzere 1699 yılı itibarıyla Konya Kazası’nın avarızhanesi 30 hane düşürülerek 336 hane 1 rub’ olarak belirlenmiştir. Bu indirimin Muharrem-Safer 1117 (Nisan-Mayıs-Haziran 1705) tarihlerinde de devam ettiği diğer bir belgeden anlaşılmaktadır.⁷³⁵ Veba, kıtlık ve kuraklık gibi salgın ve doğal afetlerin incelenen dönem genelinde yaşandığı görülmektedir.⁷³⁶ Bu salgın ve doğal afetler; bölge nüfusunu düşürürken, avarız vergilerinin de yukarıdaki belgede görüldüğü üzere bölge halkı tarafından ödenmesini güçleştirmiştir. Devletin de bu duruma, talepler doğrultusunda “*merhameten*” müdahale ettiği düşünüldüğünde, incelenen dönemde Konya’da avarızhane biriminin 1642 yılındaki tespit edilen nefer sayısından yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Bu bilgilerden yola çıkılarak 18. yüzyılın ilk yarısında Konya Sancağı’na bağlı kazalar, Konya Kazası ve şehrin nüfusu tespit edilirken 1 avarızhanenin tahmini olarak 15 nefer olduğu öngörülmüştür.

Bölge veya şehir sakinlerinden olup vergilerden muaf olan mahallelerin, askeri ve ilmiye sınıfı mensuplarının şehir nüfusu içinde ne kadar yer tuttuğunun tespiti ise diğer bir sorundur. Doğan Yörük ve Alaaddin Aköz, 16. ve 17. Yüzyılları kapsayan araştırmalarında, tespit ettikleri nüfus verilerine, vergiden muaf nüfus için % 10 oranında bir ekleme yapmışlardır.⁷³⁷ 18. Yüzyılın arifesinde ise Yusuf Oğuzoğlu, şer’iyye sicilleri ve arşiv belgeleri üzerinden bulduğu veriler sonucunda, Konya’da vergiden muaf nüfusu aileleriyle birlikte toplam 4255 kişi olarak tespit etmiştir.⁷³⁸ Yusuf Küçükdağ’a göre ise Lale Devri’nde bu sayı, tespit ettiği vergi mükellefi nüfustan fazla olarak ailelerle birlikte 12135 kişidir.⁷³⁹

17. yüzyıl başından itibaren, devlet hazinesinin nakit ihtiyacı sürekli artış göstermesiyle avarız vergileri düzenli olarak alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte avarız vergilerinden muaf tutulanların sayısı da azaltılmış, vergilerin toplanma sürecinde askeri

⁷³⁴ BOA, İE. DH.16_1521, s. 1.

⁷³⁵ BOA, C_ML_695_28436_1, s. 1.

⁷³⁶ Bkz. 2.2.4 Nüfusa Etki Eden Faktörler başlığı.

⁷³⁷ Bkz. Doğan Yörüköğlu *a.g.m.*, s. 166, Alaaddin Aköz, “Konya”, *KA*, Cilt 5, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2013, s. 261.

⁷³⁸ Yusuf Oğuzoğlu, *a.g.m.*, s. 270.

⁷³⁹ Yusuf Küçükdağ, *Lale Devrinde Konya*, s. 76-77.

ve ilmiye sınıfı ile reaya arasındaki ayırım azalmaya başlamıştır.⁷⁴⁰ Bu ayırımın azalmasına rağmen Konya Şehri'nde avarız vergilerinden muaf olanların sayısının genel nüfus içinde yüksek olduğu düşünülmektedir.

Örneğin 17. Yüzyıla ait 9 Ramazan 1052 (1 Aralık 1642 Pazartesi) tarihli bir kayda göre avarız vergilerinden muaf Türbe-i Celaliye olarak adlandırılan mahallelerde 259 erkek nefer oturmaktadır. Bu kişilerin aileleriyle birlikte tahmini nüfusu, kişi (nefer) sayısı olan 259'un 3 ile çarpılmasıyla 777 kişiyi bulmaktadır. Vergiden muaf olan emekli yeniçerilerin de şehirdeki nüfusuna ilişkin incelenen dönemin kayıtlarında bilgiler yer almaktadır. 19 Şevval 1114 (8 Mart 1703 Perşembe) tarihli bir kayda göre Konya Şehri'nde 71 nefer emekli yeniçeri yaşamaktadır.⁷⁴¹ Bu 71 emekli yeniçerinin aileleriyle birlikte tahmini nüfusu, kişi (nefer) sayısı olan 71'in 3 ile çarpılmasıyla 213 kişiyi bulmaktadır. Bu iki kayıt üzerinden sadece Türbe-i Celaliye mahalleleri ve emekli yeniçerilerin şehirdeki nüfusu yaklaşık 1000 kişiyi bulmaktadır. Şehirdeki görevli yeniçerilerin sayısı, beylerbeyi veya mütesellimin hizmetindeki görevliler, peygamber soyundan geldiğini iddia eden seyyidler, ilmiye sınıfı mensupları ve vergilerden muaf olan diğer mahallelerdeki kişilerin de bu sayıya eklendiği düşünüldüğünde, tespit edildiği tahmini nüfus değerine % 25'lik bir oranın eklenmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bütün bu tespitler neticesinde nüfus hesaplamalarında farklı dönemler için kullanılacak değerler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

⁷⁴⁰ Oktay Özel, "Avarız ve Cizye Defterleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, der. Halil İnalçık, Şevket Pamuk, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 39.

⁷⁴¹ KŞS 40/270-1.

Tablo 10: Dönemlere Göre Nüfus Hesaplamalarında Kullanılacak Değerler

DÖNEM	KULLANILACAK DEĞER
16. Yüzyıl	1 Hane x 4 Kişi 1 Nefer x 3 kişi
MAD. 3074..d (1642)	11 Nefer: 1 Avarızhane 1 Nefer x 3 kişi
17. Yüzyıl (1642 sonrası)	11 Nefer: 1 Avarızhane 1 Nefer x 3 kişi
18. Yüzyıl (1700-1750)	15 Nefer: 1 Avarızhane 1 Nefer x 3 kişi
Gayrimüslimler	1 Hane x 3 kişi 1 Nefer x 1.5 (1691 sonrası)
Askeri, İlmiye Sınıfı ve Muaflar	Bulunan nüfusun % 25'lik değeri eklenecektir

Şehirdeki gayrimüslim nüfusunun tespiti için de miras kayıtlarından yararlanılmıştır. İncelenen 1364 miras kaydının sadece 85'inin gayrimüslimlere ait olduğu tespit edilmiştir. Bu 85 kaydın 33 tanesinde hane nüfusu 3 kişi olarak belirlenmiştir. Ancak 1691 yılında gerçekleştirilen cizye reformu ile birlikte, cizyenin toplanması sürecinde hane birimi kaldırılmış, kişilerin kendi vergilerinden sorumlu olmasından yola çıkılarak cizye vergisi kişi (nefer) hesabıyla toplanmaya başlamıştır.⁷⁴² Bu reform ile birlikte cizye vergisi mükellefligi, hane reisi olmanın dışında kendi vergilerinden sorumlu olan; herhangi bir fiziksel sorunu bulunmayan, işsiz ve din adamı olmayan, ergenlik çağına girmiş bütün gayrimüslimleri kapsamaktadır. Bu yönüyle 1691 cizye reformu sonrası her cizye mükellefini hane reisi olarak görerek, toplam nüfusu tespit etmek için belirli bir sayı ile çarpmak rasyonel bir yöntem olmayacaktır. Yunus Koç, gayrimüslim nüfusunun

⁷⁴² Halil İnalçık, "Cizye", *İA*, Cilt 8, TDV, Ankara, 1993, s. 46.

tespitinde hane değeri 4 olarak alındığı takdirde toplam nefer sayısının 2 veya 2.5 ile çarpılmasının uygun olacağını vurgulamaktadır.⁷⁴³ Bu yorumdan hareketle gayrimüslim nüfusunun tespitinde; 3 olarak alınan hane değerinin yarısı olan 1.5, toplam nefer adedi ile çarpılacaktır. Gayrimüslim nüfusuna ilişkin 17. yüzyıla ait hane olarak belirtilen veriler ise 3 ile çarpılacaktır.

2.2.2 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Nüfusu

İncelenen 50 yıllık dönemde Konya Kazası'nın ve Konya Şehri'nin, sicillere kaydedilen avarız ve bedel-i nüzul haneleri üzerinden yapılan incelemede, hane sayılarında yıllara göre farklılıklar olduğu görülmektedir. İdari Yapı bölümünde belirtildiği üzere Konya Sancağı; Sudirhemi, Hatunsaray, Sahra ve Saidili olmak üzere 4 nahiye birimine ve 14 kaza dairesine bölünmüştür. Sancağa bağlı 14 kazanın, 50 yıllık dönemde belirli aralıklarla sicillere ve arşiv belgelerine kaydedilen avarız ve bedel-i nüzul hane sayıları ve bu sayılar üzerinden ortaya çıkan yaklaşık nüfus verileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 11: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sancağına Bağlı 14 Kazanın Toplam Avarızhane Değerleri ve Nüfusuna İlişkin Veriler

TARİH	AVARIZHANE DEĞERİ	TAHMİNİ NÜFUS
24 C. Ahir 1113 (26 Kasım 1701 Cumartesi) ⁷⁴⁴	661.5	37211
4 Ramazan 1121 (7 Kasım 1709 Perşembe) ⁷⁴⁵	544	30600
15 Safer 1128 (9 Şubat 1716 Pazar) ⁷⁴⁶	659	37069

⁷⁴³ Yunus Koç, "Ömer Lütfi Barkan'ın Tarihsel Demografi Çalışmalarına Katkısı ve Klasik Dönem Osmanlı Nüfus Tarihinin Sorunları", *Bilig Dergisi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Bahar, 2013, s. 187.

⁷⁴⁴ KŞS 39/260-2.

⁷⁴⁵ KŞS 44/190-2.

⁷⁴⁶ BOA, AE_SAMD_III_118_11647_1, s.1.

Tabloda görüldüğü üzere Konya Sancağı'na bağlı 14 kazanın toplam avarızhane değerlerine ilişkin veriler yüzyılın başından 1716 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde de yüzyılın başında 37000'i geçen sancağa bağlı kazaların toplam nüfusu 1709'a kadar avarızhane değerlerinde yaşanan 117.5 hanelik düşüşle yaklaşık 30000'lere kadar gerilemiştir. Bu gerileme sonrası 14 kazanın nüfusu 7 yıl sonra tekrar yükselerek olan 37000'i geçmiştir.

Konya Kazası idaresinde olan bölgenin nüfusu ile ilgili yüzyılın ilk yarısına ait daha detaylı bilgiler mevcuttur. Yukarıda bahsedildiği üzere kazada, 17. yüzyılın sonlarında veba salgını, kuraklık ve kıtlık yaşanmıştır. Yaşanan bu afet durumları sonucunda da avarızhane değeri 30 hane düşürülmüştür.⁷⁴⁷ Avarızhane değerinde gerçekleşen düşüşün 18. yüzyılın başında da devam ettiği görülmektedir.⁷⁴⁸ Yüzyılın başında yaşanan bu afetler ve sonrasındaki zaman dilimi içinde mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler ışığında, incelenen dönemde Konya Kazası'nın avarızhane değerlerine ve yaklaşık nüfusuna ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 12: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Kazası İçin Belirlenen Avarızhane Değerleri ve Kazanın Nüfusuna İlişkin Veriler

TARİH	AVARIZHANE DEĞERİ	TAHMİNİ NÜFUS
16 C. Evvel 1111 (9 Kasım 1699 Pazartesi) ⁷⁴⁹	336.25	18914
4 Ramazan 1121 (7 Kasım 1709 Perşembe) ⁷⁵⁰	335.25	18859
23 Z. Hicce 1130 (17 Kasım 1718 Perşembe) ⁷⁵¹	334	18788

⁷⁴⁷ BOA, İE. DH_16_1521, s. 1.

⁷⁴⁸ BOA, C_ML_695_28436_1, s. 1.

⁷⁴⁹ BOA, AE_SMST. II_98_10611, s. 1.

⁷⁵⁰ KŞS 44/190-2.

⁷⁵¹ KŞS 48/254-2.

2 Safer 1141 (7 Eylül 1728 Salı) ⁷⁵²	334	18788
19 R. Evvel 1152 (26 Haziran 1739 Cuma) ⁷⁵³	333	18731
9 Recep 1161 (5 Temmuz 1748 Cuma) ⁷⁵⁴	323.75	18210

Tabloda görüldüğü üzere 1699 sonlarında Konya Kazası nüfusu 18914 civarlarındadır. İncelenen dönem boyunca da Konya Kazası nüfusu 18000'lerin altına inmemiştir.

Konya, incelenen dönemde sur içi ve sur dışı olmak üzere 131 mahallesi ile Karaman Eyaleti'nin en büyük şehri olma özelliğinin yanı sıra Anadolu Coğrafyası'nın da en önemli şehirlerinden birisidir. Şehrin incelenen 50 yıllık döneminde belirli zaman aralıklarıyla kayıt altına alınmış avarizhane değerleri ve bu değerler üzerinden ortaya çıkan yaklaşık nüfus verileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 13: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Şehri'nin Nüfusuna İlişkin Veriler

TARİH	AVARIZHANE DEĞERİ	TAHMİNİ NÜFUS
15 Şaban 1119 (11 Kasım 1707 Perşembe) ⁷⁵⁵	183.75	10336
15 C. Evvel 1131 (5 Nisan 1719 Çarşamba) ⁷⁵⁶	183.25	10309
25 Safer 1141 (30 Eylül 1728 Perşembe) ⁷⁵⁷	181.75	10223

⁷⁵² KŞS 51/271-1.

⁷⁵³ KŞS 54/330-1

⁷⁵⁴ KŞS 57/174-1.

⁷⁵⁵ KŞS 43/3-1.

⁷⁵⁶ KŞS 48/7-1.

⁷⁵⁷ KŞS 51/12-3.

24 Safer 1155 (30 Nisan 1742 Pazartesi) ⁷⁵⁸	163	9169
7 R. Ahir 1162 (27 Mart 1749 Perşembe) ⁷⁵⁹	149.75	8423

Tablodan ortaya çıkan veriler, 1728'lere kadar 10000'lerde seyreden şehir nüfusunun, 1742 yılına gelindiğinde 9100'lere, 1749 yılında ise 8000'lere gerilediğini göstermektedir. Şehir nüfusu ile ilgili tespit edilen bu yaklaşık değerler, Yusuf Oğuzoğlu'nun incelenen dönemin arifesinde tespit ettiği 17340 ve Yusuf Küçükdağ'ın Lale Devri Konyası için tespit ettiği 22235 değerlerinin epeyce altındadır.⁷⁶⁰ İncelenen dönemin sonlarında nüfusta yaşanan düşüş, 1766 yılında şehre gelen Niebuhr'un, sur içindeki boş arazilerin çokluğu ile ilgili yaptığı betimlemelerde de görülmektedir. Niebuhr, sur içinde yerleşmelerin olmadığı bu boş arazilerde, sur dışında bulunan yerleşmelerin kendilerine yer bulabileceğini ifade etmektedir.⁷⁶¹

Yüzyılın ortalarına doğru Konya Şehri'nin nüfusundaki bu düşüşün Konya'ya özgü bir durum olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin incelenen dönemin Antep Şehri için de aynı çıkarımı yapmak mümkündür. 1705 yılında Antep Şehri'nin 188.5 olan avarızhane değeri, 1747 yılında 171 avarızhaneye gerilemiştir.⁷⁶² Ankara'da da durum benzerdir. 1702 yılında 275.5 olan Ankara Şehri avarızhanesi 1749 yılında 270'e düşmüştür. Hatta yüzyılın sonunda daha da düşerek 264 avarızhaneye gerilemiştir.⁷⁶³ Bu örnekler, 18. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa genelindeki nüfus artışlarının Osmanlı coğrafyasında yaşanmadığı teziyle de örtüşmektedir.⁷⁶⁴

18. yüzyılın ilk yarısına ait bu nüfus verileri, geçmişe dönük daha geniş bir zaman dilimini kapsayan nüfus verileriyle birlikte değerlendirildiğinde şehrin uzun vadede nüfusundaki

⁷⁵⁸ KŞS 55/3-3.

⁷⁵⁹ KŞS 57/5-2.

⁷⁶⁰ Yusuf Oğuzoğlu, *a.g.m.*, s. 270 ve Yusuf Küçükdağ, *a.g.e.*, s. 75-78.

⁷⁶¹ Carsten Niebuhr, *a.g.e.*, s. 114.

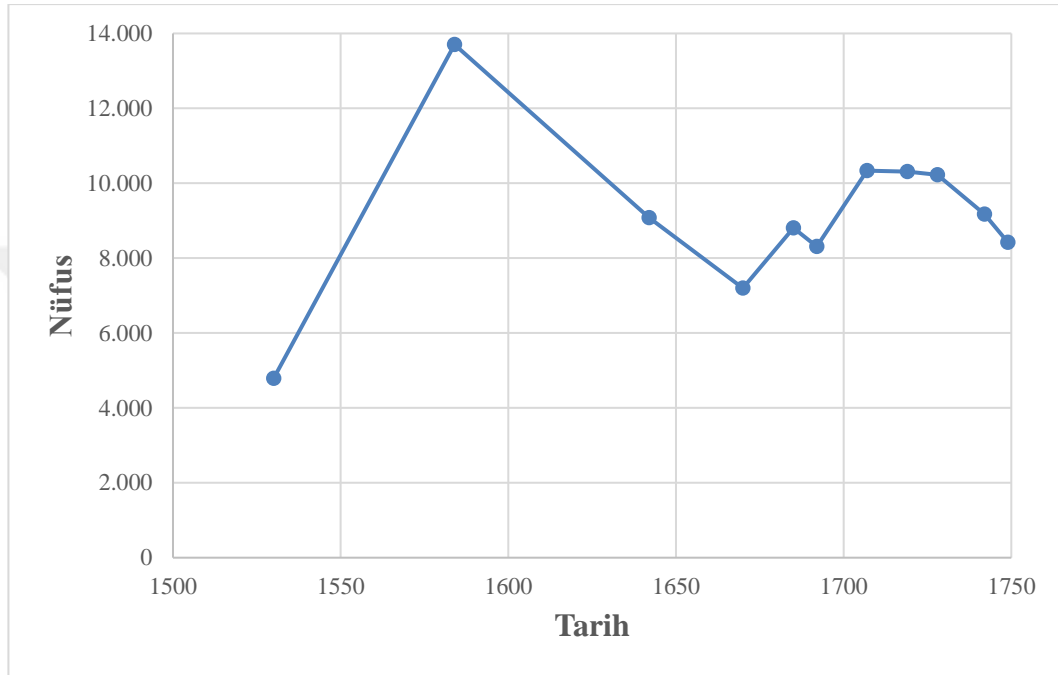
⁷⁶² Serhat Kuzucu, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Antep'te Avârız Vergisinin Uygulanışı (Şer'iyye Sicillerine Göre)", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 15 (1), Gaziantep, 2016, s. 110-111.

⁷⁶³ Jülide Akyüz, *a.g.e.*, s. 80-81.

⁷⁶⁴ Bruce McGowan, "Âyanlar Çağı 1699-1812", çev. Ayşe Berktaş, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, ed. Halil İnalçık, Donald Quataert, Eren Yayınları, İstanbul, 2004, s. 769.

değişimlerin nasıl bir yol izlediği daha net görülecektir. Bu kapsamda 16. ve 17. yüzyıllarda Konya Şehri'nin nüfusuna ilişkin veriler ile incelenen dönemin verileri bir bütün olarak ele alındığında ortaya aşağıdaki gibi bir grafik çıkmaktadır.⁷⁶⁵

Grafik 1: 16., 17. ve 18. Yüzyıllarda Konya Şehrinde Nüfus Hareketleri

Grafikte görüldüğü üzere 16. yüzyılın ilk yarısında, 1530 tarihinde 4785 olan Konya nüfusu, yüzyılın sonuna gelindiğinde, 1584 yılında 13703'e ulaşmıştır. Nüfustaki bu % 100'ün üzerindeki artış 16. yüzyıl boyunca Akdeniz çanağında ve dolayısıyla Osmanlı Coğrafyası'nda görülmektedir.⁷⁶⁶ Ünlü tarihçi Braudel, Akdeniz ve çevresini ele alan eserinde, 1500-1600 tarihleri arasındaki 100 yıllık süreçte nüfusun iki katına çıktığını belirtmiştir. 16. yüzyılda Akdeniz çevresinde 30-35 milyon arasında değişen nüfus, 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde 60-70 milyon civarına yükselmiştir.⁷⁶⁷

⁷⁶⁵ 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), TK 104, Konyalı, a.g.e, s. 256, BOA, MAD. d. 3074, KŞS 14/185-1, 33/2-1, 37/1-1, 43/3-1, 51/12-3, 55/3-3, 57/5-2.

⁷⁶⁶ Benzer durum Larende (Karaman) Şehri'nde de görülmektedir. 1530 yılında 669 nefer olan Larende Şehri, 1584 yılında 2048 nefer olmuştur. Osman Gümüşçü, *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, TTK, Ankara, 2001, s. 153.

⁷⁶⁷ Fernand Braudel, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Cilt 1, çev. M. Ali Kılınçbay, İmge Yayınları, Ankara, 1993, s. 485-487.

16. yüzyılda artan nüfusa karşılık, 17. yüzyılda Osmanlı topraklarında nüfusun genel olarak düştüğü görülmektedir. 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın ilk yarısı, olağanüstü tarihsel gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. 16. yüzyılın sonlarında yaşanan suhte isyanları, bu isyanları takip eden celali isyanları ve devamında gelen yerel yöneticiler ve adamlarının halka yaptıkları zulümler, Anadolu’da ölüm oranlarının artmasına ve doğum oranlarının düşmesine neden olmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda da nüfusta genel bir düşüş yaşanmıştır.⁷⁶⁸

Bu gelişmelerden Konya Şehri ve çevresi de etkilenmiştir. 1584 ile 1642 yılları arasındaki 57 yıllık süreçte Konya Şehri nüfusu 9000 kişiye gerilemiştir. Bu tarihten 1670 yılına kadar şehir nüfusu 7000’lere kadar düşmüştür. 17. Yüzyılın son çeyreğinde, bölgede asayiş ortamının bozuk olması, yaşanan salgın, kuraklık ve kıtlıklar; şehrin bölge genelinden göç almasına neden olmuştur. 1685’te nüfusu 8809 olan Konya Şehri’nde, 1692 yılı itibarıyla 8314 kişi yaşamaktadır. Tablo 13’te görüldüğü üzere 1692 yılından itibaren şehrin nüfusu 1707’ye kadar artış göstermiş ve 10000’lere kadar çıkmıştır. Bu artış, şehrin göç almaya devam ettiğini göstermektedir. 1707’den 1730’lu yıllara kadar 10000’lerde seyreden şehir nüfusu 1749 yılı itibarıyla 8423’lere gerilemiştir.

2.2.3 Gayrimüslim Nüfus

Gayrimüslim nüfusa ilişkin veriler 18. Yüzyılın ilk yarısında Karaman Eyaleti geneli ve Konya Sancağı üzerinedir. Bu verilere göre 25 Şevval 1161 (18 Ekim 1748 Cuma) tarihli cizye beratında; Karaman, Beyşehir, Aksaray, Akşehir, Kırşehir ve Niğde Sancakları’nda ala 690, evsat 6025 ve edna 900 olmak üzere toplam 7615 kayıtlı gayrimüslim nefer yaşamaktadır.⁷⁶⁹ Bu değer 1.5 ile çarpılması üzerinden yapılan nüfus hesaplamasına göre adı geçen 6 sancaktaki gayrimüslim nüfus 11423 olarak tespit edilmiştir. Konya Sancağı’nın gayrimüslim nüfusuna ilişkin bilgi ise 1 Muharrem 1156 (22 Aralık 1748 Pazar) tarihli Cizyedar Ali Ağa’nın tespit ettiği hesaba ilişkindir. Bu hesaba göre Konya Sancağı’nda defterdeki sırasıyla evsat 1036, ala 130 ve edna 130 olmak üzere 1296 kayıtlı

⁷⁶⁸ Ronald C. Jennings, “Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon, Erzurum”, *IJMES*, vol. 7, no. 1, s. 36-37.

⁷⁶⁹ KŞS 57/180-1.

gayrimüslim nefer yaşamaktadır. Bu değerin 1.5 ile çarpılması sonucunda da Konya Sancağı'ndaki gayrimüslim nüfus 1944 olarak tespit edilmiştir.

Konya Şehri'nde yaşayan gayrimüslim nüfusa ilişkin bilgiler 17. yüzyılın ikinci yarısı geneli ile 1690-1700 yılları arasını kapsamaktadır. Bu bilgilere göre 17. yüzyılın ikinci yarısı ve 18. yüzyılın başlangıcı itibarıyla Konya Şehri'ndeki gayrimüslimlerin nüfus verileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 14: 18. Yüzyılın Başlarında Konya Şehri'nde Gayrimüslim Nüfus

TARİH	HANE VE NEFER SAYILARI	TAHMİNİ NÜFUS
12 C. Ahir 1071 (12 Şubat 1661 Cumartesi) ⁷⁷⁰	233 Hane	699
12 Z. Ka'de 1087 (16 Ocak 1677 Cumartesi) ⁷⁷¹	233 Hane	699
20 Şaban 1103 (7 Mayıs 1692 Çarşamba) ⁷⁷²	598 Nefer	897
1106 (1694-1695) ⁷⁷³	602 Nefer	903

Tabloda görüldüğü üzere 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Konya Şehri'nde gayrimüslim nüfusun 700 civarında olmalıdır. Yüzyılın sonlarında ise bu sayının arttığı görülmektedir. 1692 yılında 900'lerde olan gayrimüslim nüfusun 18. yüzyıl ile birlikte şehir nüfusuna paralel olarak artış gösterdiği söylenebilir. 1707 tarihinde 10336 olan şehrin nüfusu içinde gayrimüslim nüfusun da 1100'lere kadar arttığı düşünülmektedir.

⁷⁷⁰ KŞS 11/195-1.

⁷⁷¹ KŞS 13/295-3.

⁷⁷² KŞS 37/293-1, Kayıtta, Konya dışında bulunan reaya ile Konya'da bulunan Medine-yi Münevvere reayası da yazılmıştır. Bu kişilerin sayısı hesaplamaya dahil edilmemiştir.

⁷⁷³ BOA, D. CMH.d., 26687, s. 2.

1749 tarihinde 8423 olan şehir nüfusu içinde de gayrimüslim nüfusun 1695 yılındaki 900'lü değerlere gerilediği söylenebilir.

2.2.4 Nüfusa Etki Eden Faktörler

İncelenen 50 yıllık dönemde nüfusa etki eden gelişmelerin başında 1710 yılından sonra başlayan savaşlar bulunmaktadır. Rusya, Venedik, Avusturya ve İran ile yaşanan savaşlarda Anadolu genelinde olduğu gibi Konya ve çevresinde de büyük nüfus kayıpları yaşanmıştır. Savaşlarda hayatını kaybedenler; geride bıraktıkları dul eşlerinin boş olma durumları ile terekesinden mehir ve hisse talebi⁷⁷⁴, öksüz kalmış çocukları için vasilik tayini⁷⁷⁵ ve geçmişte yaptığı borçlardan dolayı alacaklıların paralarının peşine düşmesi⁷⁷⁶ gibi mahkemeye konu olan birçok kayıta görülmektedir.

Savaş dönemlerinin uzun sürmesi, bölgede otorite boşluğuna neden olmuştur. Otorite boşluğu ise asayişin bozulmasına yol açmıştır. Asayiş sorunu; savaşta geçen yılların dışında, kısa süren barış dönemlerinde de devam etmiştir. Özellikle kırsal kesimdeki yerleşmelerde yöneticilerin, maiyyetlerindeki levend ve sekbanlarla devre çıkıp reayadan baskı ve zor kullanarak topladığı vergiler, eşkıyaların eylemleri sonucunda yakılıp yıkılan ve yağmalanan köyler ve benzeri olayların yoğun bir şekilde yaşanması⁷⁷⁷ göç olgusu ile sonuçlanmıştır. Bölgedeki köyler ve diğer yerleşim alanlarında yaşayan reaya “*perâkende ve perîşân*” olarak yaşadıkları yerleri terketmek zorunda kalmışlar ve daha güvenli olan şehir ve kasabalara göç etmişlerdir.⁷⁷⁸ 18. yüzyılın başlarında Konya'ya doğru seyahat eden Lucas, bölgedeki asayiş sorunu ve göçler nedeniyle boşalıp harabeye dönen köyler ile ilgili notlar alırken; Konya Ovası'na girdiklerinde sürekli haydutlar tarafından saldırıya uğrama korkusuyla yola devam ettiklerini ifade ederek, yol üzerinde gördüğü terkedilmiş harabe yapıların ve kalıntıların bir zamanlar yerleşim yerleri olmasının muhtemel olduğunu yazmıştır.⁷⁷⁹

⁷⁷⁴ KŞS 48/129-3, 48-3, 150-2, 54/296-4.

⁷⁷⁵ KŞS 48/36-2.

⁷⁷⁶ KŞS 48/53-2, 156-5, 168-2, 54/115-3.

⁷⁷⁷ KŞS 39/257-1, 258-1, 44/20-3, 126-1, 193, 48/1-2, 44-2, 245-1, 255-1, 275-1, 51/259-1, 54/340-1, 370-2, 57/153-1.

⁷⁷⁸ KŞS 44/186-2, 48/255-1, 207-2, 54/98-1.

⁷⁷⁹ Paul Lucas, *a.g.e.*, s.177.

Konya bu göç dalgasından en çok etkilenen şehirlerden biridir. Özellikle Konya Sancağı'na bağlı nahiyelerdeki köylerin çoğunun boşalmasıyla Konya Şehri'ne doğru yaşanan göç dalgası mahkeme kayıtlarında sıkça yer almaktadır. Örneğin Eyalet Valisi Osman Paşa'nın gönderdiği bir buyruhduda, levend ve eşkiya saldırılarından kaçan reayanın çoğunun Konya Şehri'ne yerleştiği; kalanların ise diğer kasabalara dağıldığı ifade edilmektedir.⁷⁸⁰ Konya'ya doğru yaşanan bu göç dalgasında, şehre gelenlerin kendilerine sur dışında evler yaparak yaşam alanları yarattığı, göçler nedeniyle boşalan köylerden vergi toplayamaz olmuş malikane sahiplerinin merkeze yaptığı şikayetlerde vurgulanmaktadır.⁷⁸¹ Göç ile birlikte artan şehir nüfusuna paralel olarak şehirdeki boş alanlara evlerin yapıldığı da görülmektedir. Örneğin Türbe Vakfı'na ait Dolab Ucu Mahallesi yakınındaki boş araziye, vakıf tarafından inşa edilen evlerin kiracıları muhtemelen Konya'ya göçle gelen kişilerdir.⁷⁸²

Köy ve kasabalardan şehirlere yaşanan göçler sonucunda devletin vergi gelirleri de düşmüştür. Devleti ekonomik olarak sıkıntıya sokan göç hareketleri Anadolu'daki yetkililere gönderilen pekçok ferman ve adaletname ile engellenmeye çalışılmıştır.⁷⁸³ Bu ferman ve adaletnameler sonrası köye dönüşlerin yaşandığına ilişkin örnekler mahkeme kayıtlarında yer almaktadır. Örneğin Sudirhemi Nahiyesi'ne bağlı Milas Köyü'nden Konya'ya göçmüş kişiler, köyelerine yeniden iskan edilmektedir. Köylüler, köye dönüş sonrası devlete verecekleri vergilerin aralarında paylaşımı sırasında makul bir bedel ödemek amacıyla eskiden köyelerinde yaşadığını bildikleri Molla Mustafa'yı da iskana dahil etmek için mahkemeye başvurmuşlardır.⁷⁸⁴

İncelenen dönemde salgın hastalıklar ve doğal afetler de nüfusa etki eden faktörlerdendir. Salgın hastalıkların en tehlikelilerinden biri de vebadır. Nüfusun düşmesinde önemli bir etken olan veba, 28 C. Ahir 1110 (1 Ocak 1699 Perşembe) tarihli bir belgeye göre Konya Şehri'ndeki bütün mahallelerde etkili olmaktadır. Belgedeki, “*mahallât dan ba'zısının ahâlisi bi'l-cümle ve ba'zı mahallât ahalisinin ba'zısı helâk olub...*” ifadeleri şehirdeki

⁷⁸⁰ KŞS 48/260-1.

⁷⁸¹ KŞS 39/255-2.

⁷⁸² KŞS 48/2-2.

⁷⁸³ Yücel Özkaya, “Osmanlı İmparatorluğu'nda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 25, 1981, s. 174-175.

⁷⁸⁴ KŞS 48/190-1.

veba salgınının boyutlarını ortaya çıkarmaktadır. Salgın ile ilgili bilgiler sadece Konya Şehri'nden ibaret değildir. Belgenin sonraki satırlarında Konya'nın köy ve mahallelerinde toplam 130 hanenin, yaklaşık 500'ün üzerinde kişinin salgın yüzünden öldüğü belirtilmektedir.⁷⁸⁵ Bu tarihten sonra salgının nasıl bir seyir izlediğine, şiddetinin ne kadar attığı veya düştüğüne dair bir veri bulunmamaktadır. Ancak 1701 tarihinde Konya Hoşhan Mahallesi'nde veba nedeniyle yaşanan bir ölümden salgının devam ettiğini söylemek mümkündür.⁷⁸⁶ Evahir-i Zilhicce 1117 (Nisan başları 1706) tarihli diğer bir belgede de Konya Şekerfuruş Mahallesi sakinlerinin; “*sâbıkân mahallemiz ma'mûr ve âbâd iken..... hâlâ ekseri perâkende ve perişân.... olub*” ifadeleriyle geçmişte 1.5 hane ve 1 rub' yazılan avarızhanelerinin düşürülmesi talebiyle merkeze başvurdukları görülmektedir.⁷⁸⁷ Bu başvuru, veba salgınının etkilerinin bölgede hala devam ettiğini göstermektedir. Nitekim aynı tarihlerde Halep'te yaşanan veba salgını sonucunda da günde 10 ila 20 kişinin öldüğü kaynaklarda belirtilmektedir.⁷⁸⁸ Yüzyılın başında görülen veba salgınları sonrası 1719 yılında Sudirhemi Nahiyesi Bolmaya Köyü'nde vebadan ölen bir kişiye rastlanmaktadır.⁷⁸⁹ 1719'dan 1728 yılına kadar mahkeme kayıtlarında hastalık ile ilgili herhangi bir olaya rastlanmamaktadır. 1728-1729 yıllarında veba salgınının; Balkanlar, Anadolu ve Doğu Akdeniz'de geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Salgının Kilis, Halep, Antalya gibi bölgelerde etkili olduğu bilinmektedir.⁷⁹⁰ Bu süreçte 1728 yılında Konya Şekerfuruş Mahallesi ve Fakıhdede Mahalleleri'nde vebadan ölenler olduğu görülmektedir.⁷⁹¹ 1728 yılından incelenen dönemin sonuna kadar veba salgını etkisini azaltarak devam ettirmiştir.⁷⁹² Bu tarihten sonra incelenen sicillerde Konya'da veba hastalığına, 1738 yılında Sarı Yakub Mahallesi⁷⁹³ ve 1749 yılında Dört Vukiyye Mahallesi⁷⁹⁴ olmak üzere 2 kez rastlanmaktadır.

⁷⁸⁵ BOA, İE. DH_16_1521, s. 1.

⁷⁸⁶ KŞS 39/26-1.

⁷⁸⁷ BOA, C_ML_695_28436_1, s. 1.

⁷⁸⁸ Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, s. 171.

⁷⁸⁹ KŞS 48/206-3.

⁷⁹⁰ Daniel Panzac, *a.g.e.*, s. 44, 57 ve 260.

⁷⁹¹ KŞS 51/30-3 ve 115-2.

⁷⁹² Daniel Panzac, *a.g.e.*, s. 261.

⁷⁹³ KŞS 54/87-3.

⁷⁹⁴ KŞS 57/3-2.

Kıtlık ve kuraklık incelenen dönemin genelinde görülmektedir. Yüzyılın başında yaşanan veba salgını sırasında reaya aynı zamanda kıtlık ve kuraklıkla da mücadele etmektedir.⁷⁹⁵ 20 Z. Ka'de 1129 (26 Ekim 1717 Salı) tarihinde gönderilen bir fermanla da Konya-Ereğli güzergahında bulunan Karapınar menziline kuraklık ve kıtlık yaşandığı görülmektedir. Menzilde bulunan bargirlerin çoğu kuraklık ve kıtlık yüzünden telef olmuş; menzildiler bölgeyi terketmişlerdir. Bu sebeple de Konya-Ereğli güzergahında seyahat edenler aralıksız 34 saat yolculuk yapmak zorunda kalmışlardır. Durumun çözümü için gönderilen fermanla, menzildiler seçiminin vilayet ahalisi tarafından bir an önce yapılması gerektiği emredilmiştir.⁷⁹⁶ 27 R. Ahir 1152 (3 Ağustos 1739 Pazartesi) tarihli bir kayıta da Konya Kazası sakinlerinin 2 yıldan beri kuraklık, kıtlık ve pahalılıkla mücadele ettiği vurgulanmaktadır.⁷⁹⁷ Bu kayıt tarihinden 10 yıl sonra 19 R. Evvel 1162 (9 Mart 1749 Pazar) tarihli Esb-Keşan Mukataası kadılarına gönderilen diğer bir fermanla ise Esb-Keşan reayasının kuraklık ve kıtlık sebebiyle yaşadıkları yerleri terkedip; Sultanhanı, Aksaray, Bolvadin, Eskişehir ve Ankara civarına göçtüklerinden bahsedilmiştir.⁷⁹⁸

Kuraklık ve kıtlık durumunu fırsata çevirmeye çalışanlar da olmuştur. İlgin ayanından Fazlı bu kişilerden biridir. Fazlı, İran Seferi sırasında sefer için reayadan toplanan arpa, un ve saman gibi ürünleri, seferin bitmesiyle reayaya geri iade etmek için merkezin görevlendirdiği Süleyman'dan teslim almıştır. Ancak 12 C. Evvel 1162 (30 Nisan 1749 Çarşamba) tarihinde gönderilen fermanla, Fazlı'nın bu emtiayı reayaya teslim etmek yerine H. 1160 (1747-1748) yılında yaşanan kuraklığı fırsat bilerek kile ile 15, 16 ve 17 guruş gibi fiyatlara sattığı anlaşılmaktadır.⁷⁹⁹

⁷⁹⁵ BOA, İE. DH_16_1521, s. 1.

⁷⁹⁶ KŞS 48/288-2.

⁷⁹⁷ KŞS 54/332-3.

⁷⁹⁸ KŞS 57/170-1.

⁷⁹⁹ KŞS 57/159-1.

3. BÖLÜM

SOSYAL HAYAT

Osmanlı taşrası ve şehirleri ile ilgili yapılan araştırmaların en önemli konu başlıklarından birisi; gündelik yaşam, toplumsal ilişkiler ve bireylerin hayatı ile ilgili kaynaklardan elde edilen her türlü bilginin irdelendiği sosyal hayat başlığıdır.

Konya Şer'iyye Sicilllerinde incelenen dönemde Konya sakinlerinin şehirli olma bilinci açısından şehir yönetimine katkısına, bireyin gündelik yaşamına, toplumsal ilişkilerine, eğlence ve boş zaman aktiviteleri ile suç unsurlarına ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

3.1 Şehirli Olma Bilinci: Konyalı Olmak

Osmanlı şehirlerinde yaşayanlar, şehrin kendine özgü sosyal karakteri açısından şehirli olma bilincine sahip bireyler olarak değerlendirilmektedir. Bu bilince sahip olan Konya Şehri ve çevresi sakinleri de Konyalı olmanın getirdiği sorumluluk ile şehrin sorunlarına karşı duyarlı olmuşlar, şehirdeki toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunmuşlar, şehrin, dolayısıyla da kendilerinin düzenini bozacak her türlü olumsuzluğa karşı şehirdeki yönetim mekanizmasıyla dayanışma halinde hareket etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle Konya Şehri yaşayan bir organizmaysa onu yaşatan da Konyalılardır.

Şehir sakinleri, şehrin menfaatleri doğrultusunda ortak hareket etmenin yanında, memnun olmadıkları yönetici atamalarında doğrudan merkezle iletişime geçip bu atamalara müdahale edebilmektedir. Merkezle iletişimde en etkili araçlar arasında Mevlevi şeyhleri bulunmaktadır. Örneğin ayan ailelerinden Gaffaradeler ile Mühürdar Mustafa arasında yaşanan hakimiyet mücadelesinde; Mevlevi Şeyhi Es seyyid El hac Mehmet Arif, İç-İl Sancağı mutasarrıfı, Konya, Larende kadıları ve Gaferiyad naibi, kendileri ve bölge

sakinlerini temsilen merkeze başvurmuşlardır. Mevlevi şeyhi ile adı geçen yöneticiler, Mühürdar Mustafa'nın görevden alınmasıyla yerine göreve getirilen Gaffarzade Seyyid Osman'ın mütesellimlik görevini haksız bir şekilde ele geçirdiğini belirtmişler ve “*Mühürdâr Mustafa mütesellimliği eyyâmında ahâli-yi vilâyet ve fukarâ-yı ra'yyet ile hüsn-ı mu'âşeret üzere olduğun*”, ifade ederek, Mühürdar Mustafa'nın göreve iadesini talep etmişlerdir. Merkez ise bu talebi yerinde karşılamış ve Mühürdar Mustafa'yı tekrar mütesellimlik görevine getirmiştir.⁸⁰⁰

Eyalet beylerbeyi olarak tayin edilen yöneticiler de görevlerinde bulunmadıkları durumlarda yerlerine atayacakları mütesellimleri bölge halkının temsilcisi sıfatında olan ayan ve eşrafın uygun gördüğü kişiler arasından seçmektedirler. Örneğin Konya mutasarrıfı tarafından gönderilen bir buyruğuda; mutasarrıf, sefere gideceği için yerine bir mütesellim seçilmesi gerektiğini ifade etmiş ve kendi maiyyetindeki adamlardan bu göreve uygun biri olmadığını belirterek bölgedeki halkın temsilcisi konumunda olan ayan-ı vilayete başvurmuştur. Ayan-ı vilayet de Çavuşzade Es seyid El hac Ahmet Ağa'yı mütesellimlik görevine getirtmiştir.⁸⁰¹

Konya Kaza yönetimi ve şehrin ödemesi gereken vergiler, şehir için yapılan masraflar ve şehir yönetimini ilgilendiren konulardaki her türlü harcama, kaza ve şehir ahalisinden toplanmaktadır. Bütün bu vergi, masraf ve diğer ödeme kalemleri ayan ve şehir ahali tarafından kayıtlara her bir masraf kalemi ayrı ayrı olmak üzere kaydedilmektedir. Sicillerde yer alan avarız ve bedel-i nüzul defterleri⁸⁰², Karaman Mutasarrıfı Osman Paşa için yapılan harcamalardan; konak ve hanların kiralari, vali sarayına iki yeni ahır yapılması, sarayın tamir masraflarına ilişkin kayıtlar⁸⁰³ ve Anadolu'ya müfettiş olarak gönderilen İbrahim Paşa ve maiyyetindeki adamları için yapılan harcamalara ilişkin “*masraf-ı vilâyet defteri*”⁸⁰⁴, ayan-ı vilayet ve şehir ahali tarafından düzenlenen masraf kayıtlarına örnek olarak gösterilebilir.

⁸⁰⁰ KŞS 54/335-1, 373-1.

⁸⁰¹ KŞS 45/2-4.

⁸⁰² KŞS 54/11-2.

⁸⁰³ KŞS 48/8-1.

⁸⁰⁴ KŞS 48/10-1.

İncelenen dönemde Anadolu genelinde levend, sekban ve eşkıya gruplarının yerleşim yerlerine gerçekleştirdikleri saldırılar, hırsızlık ve gasp olayları ile bu eylemler sonucunda yaşanan cinayetlere karşı Konya sakinleri, şehirlerinin savunulmasında ve şehir içinde asayişin sağlanmasında askerilerle birlikte hareket etmişlerdir. Şehir yaşantısını olumsuz etkileyen bu eylemlere karşı Konyalılar, levend gruplarıyla mücadele etmiş ve bir kısmını öldürerek levendleri şehir dışına çıkartmıştır. Yeni saldırılara fırsat vermemek için de surlarda askeriler ile birlikte gece gündüz nöbet tutmuşlardır.⁸⁰⁵

Konyalıların merkeze yapacağı her türlü başvuru, ahalinin ortak belirlediği vekiller aracılığıyla gerçekleşmektedir. Belirli bir ücret karşılığında İstanbul'a gönderilen bu vekiller, başvuru sebebi ile ilgili iş ve işlemleri takip etmekte. Örneğin pazarbaşı, bezzazistan esnafı ve Konya ahalisinin bulunduğu bir grup, bezzazistan çevresindeki dükkanlar ile ilgili hatt-ı şerif almak üzere 1000 gurus karşılığında Nakibzade Es seyyid Şeyh Hasan Efendi'yi vekil tayin etmişlerdir.⁸⁰⁶

Konyalılar doğal afetler ve salgın hastalıkların yaşandığı dönemlerde de dayanışma halinde taleplerini yetkili makamlara bildirmişlerdir. Örneğin yüzyılın başında yaşanan ve şehrin oldukça etkilendiği veba salgını, kıtlık ve kuraklık sonucunda şehir sakinleri, artan ölümler nedeniyle avarız vergilerini ödemekte zorluk çekmeye başlamışlardır. Avarızhanelerinin düşürülmesi konusunda isteklerini merkeze iletmeye karar veren Konyalılar, şehirdeki bütün mahalle sakinlerinin biraraya gelmesiyle mahkemeye giderek Konya naibinden durumun merkeze iletilmesini talep etmişlerdir.⁸⁰⁷

Konyalıların şehirdeki sosyal yaşamın önemli bir parçası olan bazı kamusal yapıların olumsuz faaliyetlerine karşı da ortak hareket ettikleri görülmektedir. O dönemde sosyal hayatın önemli bir parçası, kişisel temizliğin olmazsa olmazı olan hamamların giriş ücretlerine yapılan zam, şehir sakinlerinin hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Konyalıların mahkemeye yaptığı başvuru sonucunda zam geri alınmış ve hamamlara giriş ücretlerinde eski fiyat tarifesine dönmüştür.⁸⁰⁸

⁸⁰⁵ KŞS 48/1-2.

⁸⁰⁶ KŞS 39/18-1.

⁸⁰⁷ BOA, İE. DH_16_1521, s. 1.

⁸⁰⁸ KŞS 49/143-3.

3.2 Mahalle Sakinleri

Şehir canlı bir organizma ise onu oluşturan mahalleler de bu organizmanın temel yapı taşları olan hücrelerdir. Şehirli olma bilinci yani Konyalı olmak öncelikle mahalle sakini olmayı gerektirmektedir. Osmanlı şehirlerinde de mahalle sakini olmanın kendine özgü kuralları bulunmaktadır. Bu kurallar, mahalle sakinleri arasında toplumsal düzeni sağlamaktadır. Mahallelerde oluşturulmaya çalışılan bu toplumsal düzen de şehirde kamu düzeninin doğru bir şekilde işlemlerini temin eder.

Mahallelerin en önemli kamusal mekanı camii veya mesciddir. Mahallenin erkek sakinlerinin de özellikle namaz vakitlerinde camii veya mescidde bulunması, mahalleli olmanın en temel kurallarındandır. Bu nedenle de imamlar, mahalle sakinlerinin temsilcisi ve şehir yönetiminde mahallenin en yetkili kişisi konumundadır.⁸⁰⁹ Örneğin Konya naibi, ayan-ı vilayet ve şehir zabitlerine gönderilen bir buyrulduunun muhatabı mahalle imamlarıdır. Buyrulduda Konya’da son zamanlarda yaşanan hırsızlık olaylarına vurgu yapılarak, şehirdeki bütün mahalle sakinlerinin birbirlerine kefil olmaları istenmiştir.⁸¹⁰

İmamlar beratla göreve getirilmektedir. İncelenen döneme ait kayıtlarda imamlık görevinin babadan oğula geçtiği görülmektedir.⁸¹¹ İmamlar geçimlerini farklı gelir kalemleriyle sağlamaktadır. Dönemin Konyası’nda maaşlarını günlük olarak, 0.5 ile 7 akçe⁸¹² arasındaki değerlerde alan imamlar, nikah kıyma ve gasil hizmetlerinden de belirli ücretler almaktadır.⁸¹³ Bu gelirlerin dışında; imamların görev yaptıkları camii veya mahallenin vakıf gelirlerinden pay aldıkları⁸¹⁴ ve hayırsever mahalle sakinlerinin öldükten sonra vakfedilmek üzere ayni ve nakdi miraslarının bir kısmını imamlara bıraktıkları görülmektedir.⁸¹⁵ İmamlar devlete ödenen bütün vergilerden muaftır.⁸¹⁶

⁸⁰⁹ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehirlerinde Mahalle’nin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 79.

⁸¹⁰ KŞS 57/157-2.

⁸¹¹ KŞS 44/183-1, 51/272-2, 54/331-2 v.d.

⁸¹² KŞS 44/178-2, 48/282-3, 246-2

⁸¹³ KŞS 54/256-3.

⁸¹⁴ KŞS 44/4-3, 48/132-1, 54/136-3.

⁸¹⁵ KŞS 39/25-1, 44/4-3, 44/19-1, 48/132-1, 54/136-3.

⁸¹⁶ KŞS 48/178-2, 48/210-3, 51/41-2.

Gelir kaynaklarının çokluğu, vergilerden muafiyet ve mahallenin şehir yönetimindeki temsilciliği olan imamlığın, incelenen dönemde cazip bir meslek haline gelmiştir. Mahkeme kayıtlarında, rüşvet ve kayırma gibi usulsüzlüklerle bir yolunu bulup İstanbul'dan berat alarak imam olan veya varolan mahalle imamının görevini gaspeden birçok kişinin davası yer almaktadır.⁸¹⁷ İncelenen dönemde rüşvet ve adam kayırma gibi usulsüzlüklerle İstanbul'dan berat almayı başaran, imamlık mesleğine uygun olmayan, kayıtlardaki tabirle “*nâ ehl ve menfur*”⁸¹⁸, “*ecânîb ve zümre-i cehlâ*”⁸¹⁹ olan liyakatsiz bazı kişilerin mahallelerde imam olarak görev yaptığı görülmektedir. Aynadar Mahallesi imamının namaz vakitlerinde camiide bulunmaması ve sürekli şarap içmesi⁸²⁰, Abdulaziz Mahallesi imamının sürekli sarhoş bir şekilde gezmesi⁸²¹, Affan Sultan Mahallesi imamının cinayete karışması⁸²² ve Pir Esed Mahallesi imamının akli dengesinin yerinde olmaması⁸²³ konulu mahkeme kayıtları, liyakatsiz olduğu gerekçesiyle görevden alınan imamlara örnek olarak gösterilebilir.

Mahalle; birbirlerini tanıyan, birbirlerinin hal, tavır ve davranışlarından sorumlu bireylerden oluşmaktadır. Bireyler ise mahalle cemaatlerini meydana getirirler. Birbirleriyle sosyal ve kültürel etkileşim halinde olan birey ve mahalle cemaati arasındaki ilişkide birey, cemaatin iki açıdan etkisi altındadır. İlk olarak birey, cemaatten bağımsız olarak elde edemeyeceği ihtiyaçlarını cemaat ile dayanışma halinde gerçekleştirir. İkinci olarak da bireyin, yaşamını toplumsal kurallar çerçevesinde sürdürmesi cemaatin kontrolü altındadır. Toplumsal kurallar çerçevesinde yaşamak da mahkeme kayıtlarına yansıdığı üzere “*kendi halinde*” olma sorumluluğudur.⁸²⁴ Bu sorumluluk, mahalle sakinlerini kamu düzeninin sağlanması açısından birbirlerine müteselsilen kefil durumuna getirmekte, birbirlerini denetleyici bir rol üstlenmelerine neden olmaktadır.⁸²⁵ Bu bakımdan mahalle sakinleri, birbirlerine kefil olmaları ile birlikte mahallenin denetim

⁸¹⁷ KŞS 44/39-1, 84-3, 48/128-3, 251-2, 51/44-2, 54/136-3.

⁸¹⁸ KŞS 54/341-1.

⁸¹⁹ KŞS 57/160-2.

⁸²⁰ KŞS 44/27-1.

⁸²¹ KŞS 48/114-2.

⁸²² KŞS 54/168-2.

⁸²³ KŞS 57/37-1.

⁸²⁴ Hülya Taş, “Osmanlı Devlet ve Toplum Yapısında Sözleşme Kültürü”, *The Multilateral Comparative Study on Documents From the 9th to 19th Centuries Annual Report 2011*, National Institute for the Humanities, 2012, s. 50-51.

⁸²⁵ Özer Ergenç, *a.g.m.*, s. 75-79.

mekanizması içerisinde birbirlerine karşı “*rızâ ve şükran*” üzere de olmalıdırlar. Toplumsal düzenin dışına çıkanlara, mahallenin asayişini ve huzurunu bozanlara, ahlaki değerlere uymayanlara karşı mahalleliler; “*rızâ ve şükran*” üzere olmadıklarını göstermenin farklı yöntemlerini geliştirmişlerdir.⁸²⁶ Bu yöntemlerden ilki mahallelinin, bireyin “*kendi halinde*” olmadığını farketmesi sonucunda mahkemeye yaptıkları şikayet başvurularıdır. Mahkemeye intikal eden şikayet sonucunda “*keyfiyyet-i hâli*” mahalle sakinlerinden sorulan kişi veya kişiler, aklanır veya suçlu bulunur. Örneğin Ahmet Fakih Mahallesi sakinlerinden Osman’ın şarap içtiğine dair alınan duyurular sonucunda, olayı soruşturmak için Karaman Valisi, maiyyetindeki adamlarından Ebubekir Ağa’yı görevlendirmiştir. Ebubekir Ağa, mahalle imamına olayı sorduğunda, imam yanında müezzin ile birlikte mahalle sakinlerini de alarak Osman’ın evine gitmiştir. Sarhoş bir şekilde evde bulunan Osman’ın “*keyfiyyet-i hâli*” mahalle ahalisinden sorulmuş ve Osman, mahalle sakinlerinin “*kendi halinde değildir....*” ifadesiyle başlayan olumsuz beyanatları sonrasında suçlu bulunmuştur.⁸²⁷

Mahallelilerin “*rızâ ve şükran*” üzere olmadıkları kişileri ortaya çıkardıkları diğer yöntem ise kişiyi zan altında bırakıp açığa çıkarmanın bir yolu olan katran sürme yöntemidir. Katran, suçlu olduğu düşünülen kişinin evinin sokak kapısına sürülmektedir. Evin sokak kapısı, mahalle sakinleri tarafından evin en rahat görülebilen yeri olduğundan; kapıya katran sürülmesi, suç isnat edilen kişinin mahalle sakinlerince hızlı bir şekilde öğrenilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca sokak kapısı; kişinin özel hayatının başladığı yer olduğundan katran sürme ile mahalle sakinlerine; kişinin evi içinde suç işlediğine; suçluların eve girip çıktığına dair mesaj verilmektedir.⁸²⁸ Katran sürme ile birlikte verilen mesaj, mahalle sakinleri tarafından karşılık bulur. Kapısına katran sürülen kişi zan altında kalır ve kendisini aklaması beklenir.⁸²⁹ Kapısına katran sürülen kişi mahkemeye başvurup; aklanması için “*keyfiyyet-i hâlinin*” mahalle sakinlerinden sorulmasını talep eder. Mahalle sakinlerinin “*keyfiyyet-i hâl*” beyanı üzerine zan altında bırakılan kişi

⁸²⁶ Özer Ergenç, “‘İdeal İnsan Tipi’ Üzerinden Osmanlı Toplumunun Evrimi Hakkında Bir Tahlil Denemesi”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 425.

⁸²⁷ KŞS 44/40-1.

⁸²⁸ Cemal Çetin, “Anadolu’da Kapıya Katran Sürme Vak’aları: Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Hukuki, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, vol. 9/1, Winter, 2014, s. 138.

⁸²⁹ Özer Ergenç, *a.g.m.*, s. 425.

aklanır veya suçlu bulunur. Suçlu bulunan kişi genellikle mahalleden ihraç edilmektedir. Suçlu bulunan kişinin mahalleden ihracı, mahalledeki sosyal hayatın toplumsal kurallar çerçevesinde devamlılığının sağlanması açısından önemli görülmektedir.⁸³⁰ Nişantaş Mahallesi'nden Aişe, yaşadığı evin kapısına katran sürülen kadınlardandır. Mahkemeye başvuran Aişe bu durumdan dolayı zan altında olduğu ifade etmiş ve mahkemeden kendisinin “*keyfiyyet-i hâlinin*” mahalle sakinlerinden sorulmasını talep etmiştir. Mahalle sakinlerinin ifadelerinden Aişe'nin evinin kapısına daha önce de katran sürüldüğü öğrenilmektedir. Mahalle sakinleri Aişe'nin hal ve tavırlarından hoşnut olmadıklarını belirtmişler ve mahallelerinden ihraç edilmesini mahkemeden talep etmişlerdir. Mahkeme, mahallelinin bu ifadeleri sonucunda Aişe'nin mahalleden ihracına karar vermiştir.⁸³¹

Keyfiyyet-i hal sorgusu ve katran sürme uygulamalarının zaman zaman iftira atma yöntemi olarak da kullanıldığı görülmektedir. Mahalle sakinlerinden aralarında husumet olan kişiler birbirlerine suç atmak için bu uygulamalara başvurmuştur. Nehr-i Kafur Mahallesi'nden El hac Mehmet ve Fatıma bu iftiralara maruz kalan kişilerdendir. El hac Mehmet, mahkemeye başvurarak İbrahim adlı gencin; kendisine, Fatıma ile zina yaptığı iftirasını attığını söylemiştir. İbrahim suçlamaları reddetmiştir. Mahkeme, iddialar için şahitlere başvurduğunda şahitler, El hac Mehmet'i doğrulamış ve İbrahim'i Hacı Süleyman Beşe'nin iftiraya azmettirdiğini ifade etmişlerdir. Hacı Süleyman Beşe'nin de davaya müdahil olması sonucunda mahkeme; davacılar, davalı ve Hacı Süleyman Beşe'nin “*keyfiyyet-i hâllerini*” mahalle sakinlerinden sormuştur. Davacıların iyi hallerini beyan eden mahalleli, İbrahim'in namaz kılmayan, iftiracı ve şarap içen biri olduğunu, Hacı Süleyman Beşe'nin de yaramaz bir adam olduğunu söylemişlerdir.⁸³² Kapıya katran sürülmesi konulu diğer bir kayıta ise Hoca Cihan Mahallesi'nden Abdulkadir ve eşi Raziye, mahkemeye başvurarak bir gün önce mahalle imamı Ali ve yanında bulunan İsmail'in evlerine katran sürdüklerini iddia etmişlerdir. İmam Ali ve İsmail iddiayı reddetmiştir. Hatta İmam Ali, yaparı bulacağına dair ifade de vermiştir. Mahkeme, mahalle sakinlerinin “*keyfiyyet-i hâl*” beyanı için ifadelerine başvurduğunda

⁸³⁰ Cemal Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)”, *International Journal of History Studies*, vol. 6, 2014, s. 45.

⁸³¹ KŞS 54/87-2.

⁸³² KŞS 51/78-1.

mahalle sakinleri, Abdulkadir ve eşi Raziye'nin iyi haline yönelik beyanat verdikten sonra İmam Ali ve yanındaki İsmail'in kendi halinde olmadıklarına, mahalleliyi haksız yere ehl-i örf'e şikayet ettiklerine ve mahalleliye küfür ettiklerine ilişkin beyanat vermişlerdir.⁸³³

Mahalledeki bu denetim mekanizması kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar, mahalle sakinlerinin, özel hayatlarını dar bir alanda yaşamalarına neden olmaktadır. Dar alanda yaşanan özel hayatın da diğer mahalle sakinleri tarafından bilinmesi oldukça kolaydır. Bu durum da mahalle sakinlerinin birbirleri hakkında olumlu veya olumsuz fikir sahibi olabilmelerini mümkün kılmaktadır. Kişilerin birbirleri hakkında sahip olduğu olumsuz fikirler de mahallede yaşanan ve mahkemeye taşınan olaylarda, olayın faili veya faileri hakkında referans beyanlara dönüşebilmektedir.⁸³⁴ Bu referans beyanlardan en önemlisi, kişinin dönemin ifadesiyle “*bî namâz*” olmasıdır⁸³⁵. Kişinin “*bî namâz*” olması, mahallenin erkek mensuplarıyla birlikte namaz vakitlerinde camiide bulunmamasından ziyade kendisine güven duyulmayan biri olmasına atıf yapmaktadır. Bu durum mahalle sakinlerinin zihninde yer etmiş ahlaki kurallar zinciri içinde kişiyi; mahallenin denetim mekanizmasının dışına çıkan, mahallenin asayişini ve huzurunu bozma potansiyeli olan, ahlaki değerlerden yoksun biri olarak göstermektedir. “*Bî namâz*” olmanın dışında mahalle içinde daha ciddi suç unsurlarına karışarak toplumsal düzeni bozanlar, ahlaki kuralları çiğneyenler, kısacası mahallelinin zihninde “*rızâ ve şükran*” üzere olmaktan çıkanlar, dar alanda yaşanan özel hayat koşullarında mahalle sakinleri tarafından kısa sürede farkedilmektedir. Bu kişilerle ilgili mahalle sakinlerinin beyanları, mahkeme kayıtlarına; “*menziline ehl-i fesâd götürüb şarab hamr ve fisk hali değildir, nâmahremden perhiz itmeyub dâ'imân nâmahremle ile ihtilât idüb.... kendi hâlinde değildir, mahalle ahalisine eziyet ider ve gice hâlinde âlet-i harb ile gezüb dâ'imâ şekâvetten hali değildir, kendi hâlinde olmayub gicelerde gezüb ümmet-i Muhammedin menzilin açub mâlın sirka itmek âdeti olub...*” gibi ifadelerle kaydolunmuştur.⁸³⁶

⁸³³ KŞS 57/61-3.

⁸³⁴ Fikret Yılmaz, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 83, Kış, 1999-2000, s. 96.

⁸³⁵ KŞS 51/78-1, 54/124-3, 179-2, 250-3, 258-2.

⁸³⁶ KŞS 39/97-1, 44/117-2, 45/297-3, 48/88-1, 54/148-6.

Mahalle sakinleri, kendi iç dinamikleri dışında mahalleye dışarıdan gelip mahallenin huzurunu bozacak her türlü girişime karşı da çözüm üretmektedir. Levendlerin, Konya ve çevresinde en yoğun şekilde huzursuzluk çıkardıkları dönemde Karaman Eyaleti valisi veya mütesellimi hizmetinde olan levendler, Konya Şehri'nde mahallelerde bulunan konak evlerinde kalmaktadır. Konya'nın belirli mahallelerinde bulunan konak evlerinde kalan levendler, şehirde huzursuzluk çıkarmakta ve asayiş bozmaktadır. Bu sebeple de konakların bulunduğu mahalle sakinleri levendlerden korkmakta ve gündelik hayatlarını devam ettirememektedirler. Mahallelerindeki bu olumsuz durum sonucunda Türk Ali Mahallesi sakinleri mahalle mütevellisi Hasan Efendi aracılığıyla mahkemeye başvurmuşlardır. Hasan Efendi mahkemede, levendlerin kaldığı konağın mahalleleri içinde olduğunu ifade ederek; mahalle sakinlerinin korkudan gündelik işlerini yapamadıklarını, hamama gidemediklerini vurgulamıştır. Hasan Efendi bu sebeple de mahkemede, levendlerin mahalle içinden çıkarılması için mahalle sakinlerinin ortak kararıyla mahallede bulunan bir evin satış işlemini gerçekleştirmiştir. Hasan Efendi ayrıca evin satışından elde edilen gelire boş bir arsada levendler için konak inşa edeceklerini beyan etmiştir.⁸³⁷

Mahalle sakinleri, mahallenin devlete karşı ekonomik yükümlülüğü olan avarız vergilerinin ödenmesini dayanışma halinde gerçekleştirmektedir. Avarız vergileri, mahallede oluşturulan, incelenen dönemde “*avârız vakfı*” olarak adlandırılan, mahallelinin maddi imkanları ve olanakları kapsamında katkı yaptığı bir fon üzerinden ödenmektedir. Mahalle sakinlerinin ortak yaşam alanı olan mahalledeki yapıların tamir ve tadilat işlemleri, ihtiyaç duyulan yapıların inşası, imam, müezzin, muallim gibi görevlilerin maaşlarının ödenmesi için yapılan harcamalar avarız vakıflarında biriken para ile gerçekleştirilmektedir.⁸³⁸ Avarız vakıfları, mahalle sakinlerinin ortak kararı ile seçilip mahkemede onaylatılan bir müteveli tarafından yönetilmektedir.⁸³⁹

Avarız vakıfları gibi bir fonun dışında mahallenin bulunduğu bölgenin bakım onarım gibi tadilat işleri ile mahallenin diğer ihtiyaçları, maddi durumu iyi, hayırsever mahalle

⁸³⁷ KŞS 44/64-3.

⁸³⁸ Hülya Taş, “Osmanlı Şehrinde ‘Mahalleli’ nin Ortak Sorumluluğu Nasıl Değerlendirilebilir?”, *XVI. Türk Tarih Kongresi*, Cilt: 4-1, Ankara, 2010, s. 542.

⁸³⁹ KŞS 39/93-3.

sakinleri tarafından karşılanmaktadır. Bu hayır işleri genellikle yaşlı ve ölüm döşeginde olan mahalleli tarafından yapılmaktadır. Mahallenin kaldırımlarının ve çeşmelerinin tamirine, mahallede bulunan medresenin onarılmasına, mahalle camiinin aydınlatmasına, mihrabı ve imamına yapılan bağışlar; mahalle sakinlerinin öldükten sonra uygulamaya konmak üzere vasi olarak belirledikleri kişiye beyan ettikleri vasiyetlerinde görülmektedir.⁸⁴⁰

Yukarıda bahsedildiği üzere özel hayatlarını dar bir alanda yaşayan mahalle sakinlerinin mahremiyetlerinin korunması da toplumsal kurallar çerçevesinde düzenlenmiştir. Mahallede bulunan ve birbirleriyle bitişik olan evler; özel hayatın mahremiyetine göre tasarlanmış, evlerde özel hayatın geçtiği alan yan komşunun görüş alanına girmeyecek şekilde inşa edilmiştir. Mahalle sakinlerinin özel hayatını ihlal edecek şekilde inşa edilen binalar veya mahalle sakinlerinin birbirlerini gözetleme girişimleri, mahkemeye intikal eden olaylardandır. Bu olaylardan biri, Türbe-i Celaliye Mahallesi'nde yaşanmıştır. Mevlana Türbesi Naathanı Şeyh Mahmut Efendi, mahallede ikamet eden aslen Akşehirli olan Meryem ve kızı Aişe'nin, Mevlana Türbesi karşısında olan evlerinin üst katına ek olarak kule şeklinde bir yapı inşa ettiklerini söylemiştir. Yapının, çevrede oturan mahalle sakinlerinin evlerinin içini gördüğünü belirten Şeyh Mahmut Efendi, eve keşif yapılarak sonradan inşa edilen kulenin yıkılmasını talep etmiştir. Mahkeme heyetinin eve yaptığı keşif sonucunda evin üstüne ek olarak inşa edilen kulenin yıkılmasına karar verilmiştir.⁸⁴¹ Mahalle isminin kayda geçmediği diğer bir davada ise Es seyyid Nuh Çelebi; evinin penceresinin, komşusu olduğu Es seyyid Ahmet Efendi'nin bahçesine bakmakta olduğu söylemiştir. Es seyyid Ahmet Efendi'nin yanında Ömer Çelebi ile birlikte evini gözetlediğini iddia eden Es seyyid Nuh Çelebi, Es seyyid Ahmet Efendi ve Ömer Çelebi'den şikayetçi olmuştur.⁸⁴²

⁸⁴⁰ KŞS 39/5-2, 44/72-2, 48/20-3, 51/200-2, 54/40-3 ve 41-1, 57/34-3.

⁸⁴¹ KŞS 57/167-1.

⁸⁴² KŞS 44/94-2.

3.3 Kamusal Alanlar ve Mekanlar

Şehirde ve şehir dışında, gündelik hayatta insanların birbirleriyle etkileşim halinde olmalarını, diğer bir deyişle sosyalleşmelerini kamusal alan ve mekanlar sağlamaktadır. Osmanlı şehirlerinde kamusal alan kavramı, modern batı kaynaklı tanımlamalardan farklı olarak nitelendirilmektedir. Batılı anlamda “*Kamusal Alan*” terimi, bireylerin toplu halde sosyal ve ekonomik faaliyetlerini yürüttükleri, kişisel işlerini gördükleri ve bu süreçte birbirleriyle olan etkileşimlerinin gerçekleştiği alan tanımlamasının dışında değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeye göre “*Kamusal Alan*” insanların kamu ile ilgili genel sorunlarını, örgütlenme ve toplanma yoluyla özgürlükleri kısıtlanmadan ifade ettikleri yerler olarak tanımlanmaktadır.⁸⁴³

Batıda Şehir meydanlarının kamusal alanların başında geldiğini söylemek mümkündür. Tarihsel açıdan bakıldığında da Avrupa’da meydanların 17. yüzyılın sonlarından başlayarak tasarlandığı söylenebilir. Avrupa’da oluşturulan meydanlar kamusal mekanlar etrafındaki tüm etkinlikleri biraraya toplamak için tasarlanmamıştır. Meydan, sosyal yaşamın bir parçası olmaktan çok sınırlı sayıda etkinliğin gerçekleştiği anıtsal yapılar olarak tasarlanmıştır. Bu düşünce tarzıyla inşa edilen meydanlar, Ortaçağ ve Rönesans Avrupası’nın şehirlerinde olduğu gibi sosyal ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği, çok işlevli alanlar olma özelliğini yitirmiştir.⁸⁴⁴

Batılı anlamda kamusal alanın ne olduğu ile ilgili yapılan modern tanımlama ve 18. yüzyılın kamusal alanları olarak Avrupa’da tasarlanan meydanlar genel hatları ile özellikleri, Osmanlı şehirlerinde kamusal alan olarak adlandırılan yerlerin fiziki özellikleriyle örtüşmemektedir. Osmanlı şehirlerinin fiziki karakterinde batılı anlamda bir meydanın varlığından söz etmek mümkün değildir. İncelenen dönemin Konya şer’iye sicillerinde yer alan kayıtlarda her ne kadar “*At Pazarı Meydanı*”⁸⁴⁵, “*Eflatun Mahallesi’ndeki boş olan meydan*”⁸⁴⁶ gibi ifadeler yer alsada bu alanlar; çevresinde

⁸⁴³ Jürgen Habermas, “Kamusal Alan”, çev. Meral Özbek, *Kamusal Alan*, ed. Meral Özbek, Hil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 95.

⁸⁴⁴ Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. Tuncay Birkan-Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 82.

⁸⁴⁵ KŞS 100/80-1, İzzet Sak, *Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, s.43-51.

⁸⁴⁶ KŞS 44/39-2.

çarşı, pazar, camii, mescid, kilise, hamam, kahvehane gibi kamusal mekanların bulunduğu, ekonomik ilişkilerle birlikte gündelik hayatın sürdüğü alanlardır. Osmanlılar açısından bu yerler, *mecma'-ı nâs* olarak tanımlanan⁸⁴⁷ ve bireylerin gün içinde yoğun olarak zaman geçirdikleri yerlerdir.

Kamusal alan olarak adlandırılan bu toplanma alanları, Konya Şehri'nin farklı bölgelerinde yer almaktadır. Mahkeme kayıtları ve diğer arşiv belgeleri üzerinden yapılan araştırmalarda, şehrin İç Kale bölgesindeki 3 farklı konumda kamusal alan vasfı taşıyan yerler tespit edilmiştir. Bunlardan ilki, bir keşif kaydına göre Eflatun Mahallesi'nde yer almaktadır.⁸⁴⁸ İç Kale Bölgesi'nde bulunan diğer iki kamusal alan ise 20. yüzyılın başlarında İç Kale'de yapılması planlanan Rum kız okulunun planında görülmektedir. 28 Eylül 1327 (11 Ekim 1911 Çarşamba) tarihli plana göre isimleri meydan olarak geçen yerlerin biri İç Kale Mahallesi'nde Rum kız okulu arsasının batısındadır. Planda “*meydanlık*” olarak gösterilen diğer alan ise okulun doğu tarafındadır. Planda; incelenen döneme ait mahkeme kaydında tespit edilen, Eflatun Mahallesi'nde bulunan alanın varlığını sürdürdüğü görülmektedir.⁸⁴⁹

Sur İçi'nde bulunan kamusal alanların ise çarşılar bölgesinde olduğu düşünülmektedir. İncelenen dönemde, çarşının doğu ve güneydoğu yönünde genişlemesiyle geçmiş yüzyıllardaki kalabalık ortamını kaybeden Eski Pazar'da bulunan hanlar, hamam ve Eski Pazar Camii civarı kamusal alan olarak düşünülebilir. Yeni Çarşı'da da böyle bir alanın olması muhtemeldir. Bu meydanların dışında Mücellid Mahallesi'nde “*Mücellid Sûkü*”⁸⁵⁰, Şerafeddin Camii çevresindeki mahkeme binası, Yeni Hamam, hanlar ve kahvehane gibi yapıların çevresi insanların yoğun olarak gündelik hayatını geçirdiği kamusal alanlardır.

⁸⁴⁷ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrinde Çarşı Sistemi: Bursa Örneğinde ‘Sûk-ı Sultânî’”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 174.

⁸⁴⁸ KŞS 44/39-2.

⁸⁴⁹ BOA, İ. MF., 19-12, s. 1-4-6-8, bkz. belge 1, harita 4.

⁸⁵⁰ KŞS 17/9-5.

Sur Dışı'nda, kayıtlarda “*meydan*” olarak geçen iki kamusal alanın varlığı tespit edilmiştir. Bu alanlardan biri, At Pazarı Kapısı civarında⁸⁵¹; diğeri ise Mevlana Türbesi yakınında⁸⁵² ve muhtemelen türbenin çevresindeki dükkanların bulunduğu alanda yer almaktadır. At Pazarı ve Mevlana Türbesi civarında bulunan alanların dışında Yüksek Camii çevresinde yer alan hamam, han ve çarşıların bulunduğu bölge de kamusal alan olarak tanımlanabilir. Çarşı dışında debbağhane bölgesinde bulunan Sırçalı Mescid⁸⁵³, Talaslı Han⁸⁵⁴ ve El hac Abdullah Hanı'nın⁸⁵⁵ çevresindeki “*Yatık Baş Havlısı*” olarak adlandırılan bölge, debbağhanede insanların yoğun olarak toplandığı alandır.⁸⁵⁶ Çeşme Kapısı'nın dışında bulunan Şeyh Sadreddin Mahallesi Çarşısı'nda⁸⁵⁷ muhtemelen kapının dışı açıldığı noktada bir toplanma alanı bulunmaktadır. At Pazarı Kapısı ve Çeşme Kapısı gibi çarşılara açılan kapılarla birlikte şehrin sur dışına açılan kapılarının tamamında şehirlilerin sosyalleştiği alanların bulunduğu söylenebilir.

İncelenen dönemin Konyası'nda önemli bir tüketim ürünü olan kahve, evlerin dışında çarşı bölgesindeki kamusal alanların çevresinde ve bu alanlara açılan farklı esnaf sınıfına ait dükkanların bulunduğu sokaklarda bulunan kahvehanelerde tüketilmektedir. Kahvehaneler, bu kapsamda insanların sosyalleştiği önemli kamusal mekanlardır. Gündelik hayatta çarşı ve pazarlarda işi olan insanların, ticaretle uğraşanların ve esnafın önemli uğrak yeri olan kahvehaneler; Sur İçi çarşı bölgesi, Şerafeddin Camii, At Pazarı Kapısı ve Yüksek Camii civarında yer alan çarşılarda bulunmaktadır.

Hamamlar da gündelik hayatta insanların birlikte vakit geçirdiği önemli yapılardandır. Hamamlar, özellikle biraraya gelip sosyalleşmek için kapalı ortamları tercih eden kadınlar tarafından en çok kullanılan kamusal mekanlardandır. İncelenen döneme ait mahkeme kayıtlarında; Konya'da Mahkeme Hamamı olarak da bilinen Yeni Hamam⁸⁵⁸,

⁸⁵¹ KŞS 100/80-1, İzzet Sak, *Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, s.43-51.

⁸⁵² KŞS 14/171-2.

⁸⁵³ KŞS 56/17-1.

⁸⁵⁴ KŞS 45/196-5.

⁸⁵⁵ KŞS 49/141-2.

⁸⁵⁶ KŞS 17/84-2.

⁸⁵⁷ KŞS 57/98-2.

⁸⁵⁸ KŞS 48/42-2, 50/236-1.

Şadi Bey Hamamı⁸⁵⁹, Eski Pazar Hamamı⁸⁶⁰, Kürkçü Hamamı⁸⁶¹, Sungur Hamamı⁸⁶², Sultan Hamamı⁸⁶³, Şeyh Ahmet Efendi Hamamı⁸⁶⁴, Türbe Hamamı⁸⁶⁵ ile Meram⁸⁶⁶ ve Durud⁸⁶⁷ bölgelerinde bulunan toplam 10 hamamın varlığı tespit edilmiştir. Bu hamamların yanı sıra sur dışında bulunan Medrese Mahallesi⁸⁶⁸ ile Yaka Bölgesi'nde⁸⁶⁹ de birer hamam harabesinin olduğu görülmektedir.

Şehirde gün içinde insanların biraraya geldikleri diğer bir yapı da mahkeme binasıdır. Günün her saati açık olan mahkeme binası, insanlar arasında yaşanmış anlaşmazlıklara ve günümüzde noterler tarafından gerçekleştirilen işlemlere şahitlik etmektedir. Gün içinde türlü olaylar ve işlemlere konu olan taraflar ile şahitler ve kayıtlarda “*şuhûdü'l-hâl*” olarak isimleri geçen kişileri ağırlayan mahkeme binasını kamusal mekan olarak görmek mümkündür.

Şehrin dışında bulunan bağlar, bahçeler ve tarlaların bulunduğu arazilerde ise kamusal alan ve mekanlar kısıtlıdır. Konya'nın dışındaki en büyük yerleşim yeri olan Meram Bölgesi'nde bulunan hamamın çevresinde camii ve çarşının bulunduğu bir tamir keşfinden anlaşılmaktadır.⁸⁷⁰ Meram dışında Cerid Bölgesi'nde de insanların gündelik hayatta yoğunlaştığı mahkeme kayıtlarında görülmektedir.⁸⁷¹ Cerid'e yakın bir konumda olan Durud'da⁸⁷² varlığı tespit edilen kasap dükkanı, hamam⁸⁷³ ve yakınındaki Şeyh Ebu'l-Vefa Camii⁸⁷⁴ ile birlikte bu bölge kamusal alan ve mekanların bulunduğu bir alandır.

⁸⁵⁹ KŞS 39/98-1.

⁸⁶⁰ KŞS 48/132-3, 57/25-3.

⁸⁶¹ KŞS 45/210-2.

⁸⁶² KŞS 48/189-3.

⁸⁶³ KŞS 39/130-1, 48/269-3.

⁸⁶⁴ KŞS 51/143-2.

⁸⁶⁵ KŞS 54/174-2.

⁸⁶⁶ KŞS 48/53-2.

⁸⁶⁷ KŞS 57/59-3.

⁸⁶⁸ KŞS 51/156-4.

⁸⁶⁹ KŞS 54/254-2.

⁸⁷⁰ KŞS 45/227-3.

⁸⁷¹ KŞS 11/134-3, 15/55-4.

⁸⁷² KŞS 54/201-1.

⁸⁷³ KŞS 37/120-2.

⁸⁷⁴ KŞS 57/138-3.

3.4 Gündelik Hayatın Aktörleri: Konyalılar

Konyalıların gün içinde ne gibi işlerle ve etkinliklerle meşgul olduklarına ilişkin bilgilere genellikle mahkeme kayıtlarında bulunan; adli vakalar ve mal-mülk anlaşmazlıkları konulu davalar üzerinden ulaşılmaktadır. Davalarda olayın yaşandığı zaman dilimi namaz vakitleri temel alınarak aktarılmıştır. Bu sayede de incelenen dönemde Konyalıların günün hangi zamanlarında hangi işler ve etkinliklerle meşgul olduklarına ilişkin fikir sahibi olunabilmektedir.

Konyalıların büyük bir çoğunluğu yaz günlerini, Şeyh Sadreddin Mahallesi sakinlerinin ifadelerinde “*sayf eyyâmında bâğımıza çıkub anda meks ve şitâ ve harîf ve bahâr eyyâmlarında geliüb...*” açıkladığı üzere⁸⁷⁵ şehrin batı ve güney batı tarafında bulunan bağlarda geçirmektedir. Bu kapsamda şehir hayatı ile şehrin çevresinde bulunan; köy, bağ, bahçe gibi alanlardaki süregelen hayat ayrı ayrı değerlendirilecektir. Dönemin toplumsal yaşamında kadınlar, erkekler ve çocuklar farklı iş ve etkinliklerle uğraşmaktadır. Bu kapsamda da Konyalıların bir gününün nasıl geçtiği; gündelik hayatta kadınlar, erkekler ve çocuklar başlıkları altında ayrı ayrı ele alınacaktır.

3.4.1 Gündelik Hayatta Erkekler

Konyalılar için gün sabah namazı ile birlikte başlamaktadır.⁸⁷⁶ Günün ilk ışıklarıyla birlikte, evde yedikleri yemekten sonra yola koyulan Konyalı erkekler gündelik işlerine giderler. Şehirde ekonomik hayatın içinde olan esnaf kollarına mensup erkekler; Uğurlu zımmî gibi Boyahanede⁸⁷⁷, Haffaflar Çarşısı’ndaki Yemenici Molla İsmail gibi dükkanda⁸⁷⁸, Kumaşçı esnafı gibi Bezzazistanda⁸⁷⁹, debbağlar gibi Debbağhanede⁸⁸⁰ ve daha bir çok iş kolundaki esnaf gibi kendi çarşı ve pazarlarında işleriyle meşgul olmaktadır. Konya dışındaki köylerden gelerek çarşıda ekonomik faaliyetlere katılan

⁸⁷⁵ KŞS 49/138-3.

⁸⁷⁶ KŞS 48/102-3.

⁸⁷⁷ KŞS 48/113-3.

⁸⁷⁸ KŞS 54/323-2.

⁸⁷⁹ KŞS 47/6-4.

⁸⁸⁰ KŞS 44/12-3.

kişiler de bulunmaktadır. Karaarslan Köyü'nden gelen, Konya Çarşısı'nda şerbetçiler için buz tedarik eden Osman bu kişilerden biridir.⁸⁸¹

Çarşı ve pazarlar dışında günü geçici iş kollarında yevmiyeli çalışarak geçirenler de bulunmaktadır. Örneğin Biremani Mahallesi'nden Agya isimli zımmi nakkaş ustasıdır, Konya Vekil-i Harc'ı Mehmet Ağa'nın evinde süsleme işlerini yapmaktadır.⁸⁸² Durak Fakih Mahallesi'nden Hüseyin, Hasan Çelebi'nin bahçesindeki ceviz ağacının kesilmesi işini almıştır.⁸⁸³ Kurb-ı Cedid Mahallesi'nden Musa ise Mustafa Çelebi tarafından ceviz ağaçlarındaki cevizleri toplamak için tutulmuştur.⁸⁸⁴ Kalecik Mahallesi'nden dam ustası Ali de Abdullah'ın Aymanos'taki bağında dam inşasında çalışmaktadır.⁸⁸⁵ Bu işler dışında mevsimlik iş alanlarında çalışıp geçimini sağlayanlar da bulunmaktadır. Şeyh Aliman Mahallesi'nden Ali; soğuk ve karlı geçen kış aylarında, şehirde “*adet-i beled*” üzere ücretli olarak görevlendirilen kar küreyicilerindendir.⁸⁸⁶

Esnafılık ve geçici işler dışında erkekler boş zamanlarında, Seyyid Ahmet'in yemeni almak için Molla İsmail ile yaptığı pazarlık⁸⁸⁷ ve Ulurmak Mahallesi'nden Es seyyid Abdullah'ın At Pazarı'nda dolaşması⁸⁸⁸ örneğinde olduğu gibi çarşı ve pazarlarda dolaşıp gündelik ihtiyaçlarını karşılamakta, kahvehanelerde oturmakta ve muhtemelen mahkemede davaları takip etmektedir. Camiilerde namaz vakitleri sonrasında yapılan dini ibadetler de erkeklerin gün içinde zaman geçirdikleri etkinliklerdendir. Namaz sonrası camiilerde cemaatin katılımıyla yapılan etkinliklerin genellikle hayırseverler tarafından vakfedilen nakit ve gayrimenkuller sayesinde gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin Türbe-i Celaliye Mahallesi'nden El hac Ali, Sıdırlar Orta Mescid Camii'inde ikinci namazı sonrası okunmak üzere bir cilt Muhammediye isimli kitap ve okuyanlara 20 guruş vakfetmiştir.⁸⁸⁹ Es seyyid Süleyman ise Keçeciler Çarşısı'nda bulunan bir dükkan ile bir büyük kazanı Çarşamba ve Cuma günleri Yasin okunması için

⁸⁸¹ KŞS 44/112-2.

⁸⁸² KŞS 48/166-3.

⁸⁸³ KŞS 57/13-4.

⁸⁸⁴ KŞS 51/109-3.

⁸⁸⁵ KŞS 54/270-1.

⁸⁸⁶ KŞS 56/132-2.

⁸⁸⁷ KŞS 54/323-2.

⁸⁸⁸ KŞS 57/18-1.

⁸⁸⁹ KŞS 44/84-3.

vakfetmiştir.⁸⁹⁰ Çarşı ve pazarlarda gündelik hayatın bir parçası olan faaliyetler dışında gün içinde, Mehmet Çelebi'nin ikindi öncesi dayısını ziyaret etmeye gitmesi örneğinde görüldüğü üzere akraba ve tanıdıklara yapılan ziyaretler de Konyalı erkeklerin gündelik hayatında yer almaktadır.⁸⁹¹

Mahkeme kayıtları gündelik hayatta erkeklerin vakitlerini kitap okuyarak geçirdiklerine ilişkin yeterli bilgiler sunmasa da 8 Muharrem 1115 (24 Mayıs 1703 Perşembe) tarihli bir kayıta adı geçen Mehmet'in kitap okuma uğruna başına gelenler ilginçtir. Beyşehir'den Konya'ya göç etmiş bir ailenin çocuğu olan Mehmet, Ferhuniye Mahallesi'nde yaşamaktadır. Mehmet, mahallelerine yakın olan Ertaş Kapısı dışındaki hendekte bulunan Kavak Ağacına kitap okumak için çıkmıştır. Mehmet'in kitap okumak için neden ağaca çıkmayı üstelik hendek içinde bulunan bir ağaca çıkmayı tercih ettiğinin bilinmesi mümkün değildir. Belki de sessiz ve sakin bir ortamı tercih etmiştir. Mehmet, kavak ağacında kitap okurken muhtemelen uyuyakalıp dengesini kaybetmiş ve ağaçtan hendeğe düşmüştür. Şans eseri kazayı yaralı olarak atlatan Mehmet, mahkemedeki ifadesinde olayla ilgili kimsenin suçu olmadığını, kendi rızasıyla ağaca çıktığını beyan etmiştir.⁸⁹²

Konyalı erkeklerin vakitlerini, spor olarak tanımlanabilecek oyunlarla da geçirdiği görülmektedir. Günümüzde Erzurum ve Kars bölgelerinde yaygın olarak oynanan cirit oyununun, 17. yüzyıl başlarına ait kaynaklarda Batı Anadolu'daki düğünlerde oynandığı bilinmektedir.⁸⁹³ Mevlana Tekkesi yakınında bulunan boş alanda Mahmut Çelebi ile cirit oynarken kulağına cirit isabet etmesi sonucu ölen, Aklan Mahallesi'nden Mehmet Ağa'nın 3 Recep 1081 (16 Kasım) 1670 Pazar tarihli keşif kaydı, cirit oyununun Konya'da da oynandığını göstermektedir.⁸⁹⁴ İncelenen dönemden 30 yıl önce sicile yazılan kaydın, dönemin sosyal hayatını da yansıttığı söylenebilir.

İstanbul'daki örneklerde görüldüğü üzere mesire yerlerinde vakit geçirme alışkanlığının 17. yüzyılda İzmir'de de boş zaman değerlendirme aktivitesi olarak görüldüğü

⁸⁹⁰ KŞS 48/221-1.

⁸⁹¹ KŞS 39/84-2.

⁸⁹² KŞS 40/194-1.

⁸⁹³ Fikret Yılmaz, "Boş Vaktiniz Var Mı? Veya 16. Yüzyılda Anadolu'da Şarap, Eğlence ve Suç", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı: 1, Bahar 2005, s. 13.

⁸⁹⁴ KŞS 14/171-2.

bilinmektedir.⁸⁹⁵ Mahkeme kayıtları mesire yerlerinin vakit geçirme alanı olarak Konya’da da kullanıldığını göstermektedir. Bu mesire yerlerinden birinin Meram bölgesinde olduğu mahkemenin gündemine yansıyan bir dava üzerinden anlaşılmaktadır. Bu davada İhtiyarettin Mahallesi’nden El hac İsmail, Meram Köprüsü’nün batı tarafında bulunan Karagöz Değirmeni’nin yakınındaki, Meram Çayı’na bitişik olan çayırılığın kendi bağı sınırları içinde olduğunu iddia ederek, Basmacı esnafından olan Nikogos, Serkiz ve Manek’ten davacı olmuştur. El hac İsmail, davalı gayr-i müslimlerin Meram Çayı’nda; çalık, çenber ve bez ağırttığını, bunları kendisinin olduğunu iddia ettiği çayırılığa sererek kurduklarını söylemiştir. Davalı zimmiler ise ifadelerinde; bahsi geçen çayırılık ile çayın güney tarafında ve köprünün doğu tarafındaki çayırılıklarla toplam 4 kıta çayırılığın kimsenin mülkü olmadığını belirtmişlerdir. Çayın kıyısında bulunan bu çayırılıkların 200-300 senedir Konyalıların barınma yeri ve “*teferrüciğâhı*” olduğunu ifade eden davalılar; Konyalılarından sorulup, El hac İsmail’in çayırılıktan çıkarılmasını talep etmişlerdir. Mahkeme, Konyalıların ifadesine başvurduğunda Konyalıları davalıları doğrulamışlar ve El hac İsmail çayırılıktan çıkarılmıştır.⁸⁹⁶

Şehirde gün batımından önce sokaklar sakinleşir ve Konyalı erkekler evlerinin yolunu tutar. Evlerde akşam yemekleri için sofralar kurulmaktadır. Akşam yemekleri, Ramazan’da iftar sofralarına dönüşür ve iftar yemeği için evlerde davetler verilir. Örneğin Karacigan Mahallesi’nden Hasan ve Mustafa, arkadaşları Veli’nin iftar davetine katılmışlardır. İftar sonrası kılınan teravih namazının ardından evlerine dönmüşlerdir.⁸⁹⁷ Aksinle Mahallesi’nden Halil de yine bir Ramazan akşamı iftar için arkadaşı Kadioğlu Veli’nin sofrasında misafirdir.⁸⁹⁸

Bu misafirliklerin sohbet meclislerine dönüştüğü zamanlar da olabilmektedir. Sohbet meclisleri erkeklerin gündelik hayatında önemli bir yer tutmaktadır. İftar sofralarında, düğün veya sünnet kutlamalarında, cenazeler sonrası gerçekleşen buluşmalarda, arkadaşlarla yapılan mezarlık ziyaretleri sonrası ya da bir dergahı veya tekkeyi ziyaret esnasında; çeşitli yemekler, tatlılar, kahve gibi ikramlar eşliğinde yapılan bu sohbetler,

⁸⁹⁵ Fikret Yılmaz, *a.g.m.*, s. 14.

⁸⁹⁶ KŞS 51/37-1.

⁸⁹⁷ KŞS 49/254-1.

⁸⁹⁸ KŞS 54/162-2.

incelenen dönemde Osmanlı coğrafyasının farklı kültürlerinde, farklı ritüellerle toplumun her kesiminden bireyler arasında gerçekleştirilmektedir. Sohbet meclisleri özellikle soğuk kış gecelerinde erkeklerin gündelik hayatında önemli bir yer tutar. Bu sohbetler ayrıca mahalle dayanışması kapsamında toplumun farklı kesimlerinden insanları bir araya getirmektedir.⁸⁹⁹ Akşam yemeği sonrası Konya'nın erkekleri de yatmadan önceki vakitlerini arkadaşlarıyla geçirmektedirler. Mahallelerde bulunan, “*konşular odası*”⁹⁰⁰ olarak adlandırılan sohbet odalarında erkekler biraraya gelip sohbetler etmektedir. Akıncı Mahallesi'nden İbrahim'in, Mustafa Beşe ile olan davasında; Mustafa Beşe mahkemede İbrahim ile bazı geceler “*konşular odası*”nda sohbetler ettiği ifade etmiştir.⁹⁰¹ Abdulaziz Mahallesi'nden Mehmet ise mahalledeki konşu odasında arkadaşlarıyla dört saatlik bir muhabbetin ardından evine dönmektedir. Mehmet, konşu odasındaki gece sohbetlerini babasının izni dışında gerçekleştirmiş olmalıdır ki eve dönerken yolda babasını görmüş ve korkusundan bir eve saklanmıştı.⁹⁰²

Erkeklerin gece sohbetleri evlerde de yapılmaktadır. Hoca Faruk Mahallesi'nden Mustafa, Kurb-ı Cedid Mahallesi'nde yaşayan arkadaşı Mehmet'in evine misafirlğe gitmiştir. Mustafa, Mehmet ile sohbet ederken, Mehmet'in karısı Şerife yemek hazırlamaktadır.⁹⁰³ Evlerde yemek eşliğinde yapılan sohbetlerde en önemli yemek helvadır. Evliya Çelebi de Konya izlenimlerinde, şehirde helvacılara özel bir çarşının olduğundan ve çeşit çeşit helva bulunduğu bahsederek “*Konya'da adama helvayı döğerek yidirirler...*” sözünün ünlü bir söz olduğunu ifade etmektedir.⁹⁰⁴ Mahkeme kayıtlarında da helva eşliğinde evlerde sohbet buluşmalarına ilişkin veriler bulunmaktadır. Örneğin Zincirlikuyu Mahallesi'nden Ahmet, akşam vakti arkadaşlarıyla yaptığı helva sohbeti sırasında cinayete kurban gitmiştir.⁹⁰⁵ Eski-İl Kazası Sungur Köyü'nde de İbrahim'in, arkadaşı Es seyyid Abdi Çelebi ile evlerinde helva pişirip sohbet ettiği kayıtlara geçmiştir.⁹⁰⁶

⁸⁹⁹ Cemal Kafadar, “Ben ve Başkaları”, *Kim Varmış Biz Burada Yoğ İken Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s. 62.

⁹⁰⁰ قوڭشولر olarak yazılmıştır. Konşu kelimesi komşunun halk dilinde söyleniş biçimidir. Konşular odası olarak tanımlanabilir.

⁹⁰¹ KŞS 39/97-1.

⁹⁰² KŞS 45/132-4.

⁹⁰³ KŞS 53/76-3.

⁹⁰⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Cild 3, s. 23.

⁹⁰⁵ KŞS 57/94-3.

⁹⁰⁶ KŞS 44/83-2.

Konya'nın çevresinde, şehrin tarım ve hayvancılık açısından besin kaynağı olan köyler, mezraalar, tarlalar ve bağlarda gündelik hayatın güneş doğmadan başladığı görülmektedir.⁹⁰⁷ Erkekler günün erken saatlerinde tarla, bağ ve bahçe işleriyle uğraşmaya veya hayvanlarını otlatmaya gitmektedir.⁹⁰⁸ Şehrin dışındaki bu bölgelerde Konyalı erkekler günlerini; Biremani Mahallesi'nden Agob'un Hoca Cihan'daki bağında üzümünü toplaması⁹⁰⁹, Karaöyük Mahallesi'nden Abdullah'ın koyunlarını gütmesi⁹¹⁰, Vadi-yi Meram Mahallesi'nden Hüseyin'in buğday öğütmesi⁹¹¹ ve Nehr-i Kafur Mahallesi'nden Hasan'ın bağını sulaması⁹¹² gibi işlerle geçirmektedirler.

Gün içinde tarla, bağ ve bahçede çalışan insanların birbirleriyle olan anlaşmazlıkları nedeniyle mahkemeye başvurdukları birçok olay bulunmaktadır. Bağlara ve bahçelere hayvanların girerek ürünlere zarar vermesi mahkemeye en çok yansıyan olaylardandır. Zevle Mahallesi'nden Artin, Silifar'da bulunan bağına İsmail'in hayvanlarını saldırdığını iddia ederek mahkemeye başvurmuştur.⁹¹³ Sulama hakkının gasp edilmesi veya haksız yere nehirlerden su çekme bu olaylardan biridir. Çalıklar Mahallesi'nden Mustafa, Süleyman'ın tarlasından su yolu geçirme hakkı olmamasına rağmen su yolu geçirdiği iddia ederek mahkemenin yolunu tutmuştur.⁹¹⁴

Bu olaylar dışında bağ veya arazi sahiplerinin gün yaptıkları çeşitli işler komşu bağ ve arazilere de olumsuz yönde etki edebilmektedir. Pir Esed Mahallesi yakınında bulunan ve harman yeri olduğu iddia edilen arazinin sahibi Saraçzade Mehmet Efendi'nin harmanını kaldırırken kalkan toz, arazinin yanında bulunan Mehmet ve Süleyman'ın bağlarındaki üzüm çubuklarına ve ağaçlara zarar vermiştir.⁹¹⁵ Nehr-i Kafur Mahallesi'nden Cafer Beşe ise kiracısı olduğu evi su basması ve bu baskından dolayı evde bulunan 80 keyl buğdayın telef olması sebebiyle evinin yanındaki bağın sahibi olan Hasan'dan davacı olmuştur.⁹¹⁶

⁹⁰⁷ KŞS 44/166-2.

⁹⁰⁸ KŞS 48/224-1.

⁹⁰⁹ KŞS 39/46-3.

⁹¹⁰ KŞS 44/104-3.

⁹¹¹ KŞS 54/202-3.

⁹¹² KŞS 48/219-1.

⁹¹³ KŞS 54/313-3.

⁹¹⁴ KŞS 39/99-2.

⁹¹⁵ KŞS 48/101-2.

⁹¹⁶ KŞS 48/219-1.

Gündüz vaktini arazilerinde tarımsal faaliyetlerle geçiren veya hayvanlarını otlatan erkeklerin boş zaman değerlendirme etkinlikleri şehirdekilerden farklıdır. Güreş tutmak bu etkinliklerden biridir. Örneğin İnsuyu Kazası Sıvarık Köyü'nden Mustafa, Hatunsaray Nahiyesi Çağlak Köyü'nden Es seyyid Mehmet ile güreşirken bir dişi çürük olduğu için dökülmüştür.⁹¹⁷ Deve güreştirmek ve avcılık kayıtlarda görülen diğer etkinliklerdendir. Eski-İl Kazası'ndan Nebi, Hüseyin ile deve güreştirdiği sırada Hüseyin, Nebi'nin elini bıçak ile yaralamıştır.⁹¹⁸ Sudirhemi Nahiyesi Ulumuhsine Köyü'nden Mustafa ise Akşam Namazı vaktinde güvercin avına çıkmaya hazırlanırken, tüfeğinin ateş alması sonucu Sultan isimli kadının ölümüne sebep olmuştur.⁹¹⁹

3.4.2 Gündelik Hayatta Kadınlar

Sabahın ilk ışıklarıyla güne başlayan kadınlar; yemek yapma, çamaşır yıkama, temizlik ve çocuk bakımı gibi gündelik işlerle ilgilenmektedirler. Örneğin pekmez üretimi, kadınların gündelik hayatta ev içinde gerçekleştirdikleri işlerden biridir. Konya ve çevresindeki bağcılık faaliyetleri; üzümden imal edilen pekmez, şıra gibi yiyecek ve içecek ürünleri tüketiminin yaygın olmasını sağlamıştır. Bu kapsamda pekmez kaynatmak ve üzümün şirasını çıkarmak, kadınların gündelik hayatta ev işleri arasında yer almaktadır. Bunların yapımında kullanılan çaraşlar da evlerde yaygın olarak bulunmaktadır.⁹²⁰ Evin gündelik işleri dışında; Yenice Mahallesi'nden Aişe'nin, mahalle çeşmesinden evi için su tedarik etmesi örneğinde görüldüğü gibi ev işleri dışında, evin gündelik ihtiyaçlarından bazıları kadınlar tarafından sağlanmaktadır.⁹²¹

Kadınlar için gündelik hayatta komşuluk ilişkilerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu açıdan kadınlar için yaşadıkları mahalle önemli bir kamusal alandır. Komşuluk ilişkileri kimi zaman kadınlar arasında bir dayanışma aracı olabildiği gibi kimi zaman da dedikodu kaynağı olabilmektedir.⁹²² Mahallede kadınların, komşuluk ilişkileri içinde birbirleriyle

⁹¹⁷ KŞS 57/13-2.

⁹¹⁸ KŞS 48/147-4.

⁹¹⁹ KŞS 44/149-1.

⁹²⁰ KŞS 51/68-1, 90-1, 57/32-3, v.d.

⁹²¹ KŞS 39/40-1.

⁹²² Dina Rizk Houry, "Terlikler Kapıda mı, Kapalı Kapılar Ardında mı: Ev İçinde ve Kamusal Mekânda Musullu Kadınlar" *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline Zilfi, çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010, s. 113.

yaptıkları dedikodular sonucunda yaşanan olayların kimi zaman mahkemeye taşındığı görülebilmektedir. Abdulaziz Mahallesi'nden Fatıma da komşularının kendisiyle ilgili yaptıkları dedikodular yüzünden soluğu mahkemede almıştır. Fatıma, mahalledeki komşusu Havva ile nedenini açıklamadığı bir konu yüzünden tartışmıştır. Fatıma; tartışma sonrası, evde çamaşır leğenini kaldırırken muayyen dönemine girmiştir. Bu olay anında yere düşen kan damlaları, mahallede Havva tarafından çıkarıldığını iddia ettiği Fatıma'nın çocuk düşürdüğü dedikodularına sebep olmuştur. Fatıma, kocası Mehmet ile birlikte geldiği mahkemede hamile olmadığını beyan etmiştir. Fatıma, komşusu Havva ile arasını düzeltmiş olmalıdır ki mahkemede Havva'dan davacı olmamıştır.⁹²³

Komşuluk ilişkileri dışında kına ve düğün gibi kutlamalar, kadınların sosyalleştikleri etkinliklerdendir. Bu etkinliklerde, kadınlar arasında zaman zaman anlaşmazlıklar çıkabilmekte ve ufak çaplı kazalar yaşanabilmektedir. Örneğin Binari Mahallesi'nden Emine, kızı Banu'nun kına gecesinde yaşananlar yüzünden Ebrusiyah adlı kadından şikayetçi olmuştur. Emine, evinde kızı Banu'nun kına gecesine gelen Ebrusiyah'ın Banu için, "*benim şâkirdimdir bana bir zibûnluk dârâyî virin...*" diyerek Banu'nun duvağını çıkarttığını ve Banu'yu darp ettiğini mahkemede ifade etmiştir.⁹²⁴ Sungur Mahallesi'nden Ahmet ise kızlarının da katıldığı bir düğünde yaşanan kaza ile ilgili mahkemeye beyanat vermek üzere başvurmuştur. Ahmet mahkemede, Şeyh Ahmet Mahallesi'nden Asiye ve Fahri adlı kadınların evinde gerçekleşen düğünde, kadınların bir arada olduğu tahta zeminin çökmesi sonucunda 5 yaşındaki kızı Fatıma'nın sağ ayağının kırıldığını; 3 yaşındaki kızı Saliha'nın ise başının yarılıp bir dişinin çıktığını ifade etmiştir.⁹²⁵

Komşuluk ilişkilerinin, kına düğün gibi eğlencelerin kadınların gündelik yaşamda sosyalleştikleri en önemli kamusal mekan olan hamamlara da taşındığı görülmektedir. Musul örneğinde görüldüğü üzere özellikle düğün eğlenceleri, gelinin akrabaları ve arkadaşları tarafından günü birlik kiralananan hamamlarda gerçekleştirilmektedir.⁹²⁶ İncelenen dönemin Konyası'nda da kadınların günlerini hamamda geçirdiğine dair pekçok kayıt bulunmaktadır. Örneğin Yenice Mahallesi'nden Raziye, hamama giderken

⁹²³ KŞS 57/60-4.

⁹²⁴ KŞS 11/20-3.

⁹²⁵ KŞS 43/138-3.

⁹²⁶ Dina Rizk Khoury, a.g.m, s. 115.

Hasan ve Deli Mehmet'in köpekleri tarafından ısırılmıştır.⁹²⁷ Kaymak Ahmet Mahallesi'nden Havva, Sultan Hamamı'nda olduğu sırada Fatıma ile kavga etmiştir. Havva, Fatıma'nın kendisine hamam tası ile vurması sonucunda başından yaralanmıştır.⁹²⁸

Kadınların gündelik hayatta, şehirdeki ekonomik faaliyetlere katılıp katılmadığına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Ronald Jennings, 17. yüzyılda Kayserideki kadınların yaşamına ilişkin yaptığı araştırmada, Kayserili kadınların şehirdeki ekonomik hayata katıldıklarına dair somut verilerin olmadığını ifade ederek, ekonomik hayatın kadınlara kapalı bir alan olduğu genellemesini yapmaktadır.⁹²⁹ Jennings'in aksine Haim Gerber, 17. yüzyıl Bursası'nda kadının sosyal ve ekonomik statüsü üzerine yaptığı araştırmalar sonucunda, Bursalı kadınların evlerinde yaptıkları ürünleri çarşı ve pazarlarda sattıklarını ifade etmiştir. Gerber, kadınların bu ekonomik faaliyetleri sırasında ipekçi esnafı ile de mahkemelik olduğunu tespit etmiştir.⁹³⁰

İncelenen dönemin Konyası'nda da Bursa'dakine benzer bir olay sayesinde Konyalı kadınların ev ekonomisine katkı sağladıkları ve şehirde ekonomik hayatın içinde yer aldıkları bilgisine ulaşılmaktadır. Konya'da yaşanan olayda; ekmekçi esnafından bir grup mahkemede, şehir sakini kadınlardan 150 kişilik bir grubun evlerinde tandır ekmeği yaparak pazara getirip sattıklarını söylemişlerdir. Bu durumun kendilerini büyük zarara uğrattığını ifade eden ekmekçiler; kadınların, ihtiyacı olan beş altı kişinin dışında ekmek satmasının yasaklanmasını talep etmişlerdir. Mahkeme tanıkların ifadelerini dinledikten sonra ihtiyacı olan 15 kadın dışındaki kadınların evlerde ekmek pişirip pazarda satmasını yasaklamıştır.⁹³¹

Şehir dışında kadınların gündelik hayatı; tarlada, bağda veya bahçede çalışarak geçmektedir. Pürçeklü Mahallesi'nden Şerife Rabia'nın bağındaki meyveleri toplaması

⁹²⁷ KŞS 51/52-4.

⁹²⁸ KŞS 51/44-1.

⁹²⁹ Ronald C. Jennings, "Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Kayseri", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, vol. 18, no.1, 1975, s. 108.

⁹³⁰ Haim Gerber, "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadın'ın Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8, Konya, 1999, s. 337-338.

⁹³¹ KŞS 57/127-4.

⁹³², Çirkab Mahallesi'nden Kamer'in bağını sulaması⁹³³ ve Çayırbağlarındaki bağ evinde Piri Paşa Mahallesi'nden Şerife Fatıma'nın pekmez kaynatması gibi mahkeme kayıtlarına yansıyan olaylar şehir dışında yaşayan kadınların gündelik işlerine örnek gösterilebilir.

Erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da tarla, bağ ve bahçelerde yaşanan anlaşmazlıklar benzer konulara dayanır. Örneğin Öylebekledi Mahallesi'nden Şerife Fatıma, Piri Paşa Mahallesi'nden Fatıma'dan, bağına merkeb saldığı iddiasıyla şikayetçi olmuştur.⁹³⁴ Araplar Mahallesi'nden Şemsi de Abdurrahman adlı çocuğı bağından hıyar koparıırken görmüş ve yakalamaya çalışmıştır. Bu sırada karnındaki çocuğı düşüren Şemsi, Abdurrahman'ın ailesinden davacı olmuştur.⁹³⁵

3.4.3 Gündelik Hayatta Çocuklar

Çocukların gündelik hayatında en çok yer eden meşgale günümüzde olduğu gibi incelenen dönemde de oyundur. Çocuklar günü; evlerinin avlusunda, kapı önlerinde, sokaklarda, bağ ve bahçelerde geçirmektedirler. İncelenen dönemin çocuklarına ait bilgiler mahkeme kayıtlarına geçen çocukların başına gelen kazalardan öğrenilmektedir.

Örneğin Kurb-ı Cedid Borda Mahallesi'nden Süleyman, ikinci sonrası sokakta oynarken atın tepiklemesi sonucu yaralanmıştır.⁹³⁶ Dedemoğlu Mahallesi'nden Salih ise amcasının bahçesinde dut toplarken ağaçtan düşmüş ve kafasından yaralanmıştır.⁹³⁷ Süleyman ve Salih muhtemelen bu olayları ufak yaralanmalar ile atlattımlardır. Ancak her çocuk Süleyman ve Salih kadar şanslı değildir. Debbaghane Mahallesi'nden Arap Fatıma'nın kızı Meryem, evin bahçesinde oynarken kuyuya düşmüş ve boğularak ölmüştür.⁹³⁸

Çocuklar gün içinde zamanlarını; ev ve bahçelerde ya da sokaklarda geçirmelerinin yanı sıra anne ve babaları tarafından çeşitli işlerde çalıştırılabilmektedir. Bir ustanın yanında

⁹³² KŞS 49/20-1.

⁹³³ KŞS 51/67-1.

⁹³⁴ KŞS 51/120-3.

⁹³⁵ KŞS 54/91-3.

⁹³⁶ KŞS 44/95-3.

⁹³⁷ KŞS 51/43-2.

⁹³⁸ KŞS 54/74-2.

çıraklık yapmak belirli bir meslekte ustalaşmanın ilk şartı olduğundan, şehirdeki çocuklar kimi zaman yetiştirilmek üzere bir ustanın yanına çırak olarak verilmektedir. Örneğin Ali Şerbeti Mahallesi'nden Hatice, oğlu Ahmet'i, Sahib Ata Mahallesi'nden Es seyyid Halil'in yanına ayakkabıcılık sanatını öğrenmesi için çırak olarak vermiştir.⁹³⁹ Çocuklar şehirde çırak olarak çalıştırılırken, şehir dışında ise ergenlik çağına gelmiş gençler çobanlık yapmaktadırlar. Örneğin Karaöyük Mahallesi'nden Abdullah⁹⁴⁰ ve Hatıp Köyü'nden Mustafa⁹⁴¹ çobanlık yapan çocuklardır.

Oyun oynamak ve çeşitli işlerde çalıştırılmak dışında çocukların gündelik hayatında eğitimin ayrı bir yeri vardır. Örneğin İbrahim Çavuş'un çocukları, Es seyyid Mustafa'dan belirli bir ücret karşılığında Kuran okuma dersi almaktadır.⁹⁴² İbn-i Kazgan Mahallesi'nden Mehmet⁹⁴³ ve Şekerfuruş Mahallesi'nden El hac İbrahim'in oğlu da din eğitimi almak için hocaya gitmektedir.⁹⁴⁴

Erkek çocuklar için sünnet töreni, günümüzde olduğu gibi dönemin Konyası'nda da gerçekleştirilmektedir. Sünnet töreni öncesi erkek çocuklara “*sünnetlik*” adı altında hediyeler verilmesi gelenektir. Örneğin Es seyyid Osman, Civar Mahallesi'nde bulunan evinin bir kısmını oğluna “*sünnetlik*” olarak hediye etmiştir.⁹⁴⁵

İncelenen döneme ait mahkeme kayıtları, çocukluktan gençliğe geçiş evresi olan ergenliğin, dönemin tabirleri ile “*sinn ü cüssesinin bulûğa tahammülü*”⁹⁴⁶, “*‘akl-ı bâlig*”, “*‘bâliga ve ‘âkile, bulûğa duhûlü, bulûğunu mu’terife*” yaşının kaç olduğuna dair ipuçları vermektedir. Bu ipuçlarına göre çocuklarda ergenlik yaşının 13 ile 15 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bluğ çağına gelerek hukuksal kimliğe sahip olan çocuklar, her türlü iş ve işlemler için mahkemeye başvurabilmektedir.⁹⁴⁷ Örneğin Vadi-yi Meram Mahallesi'nden 13 yaşında “*bulûğunu mu’terife*” olan Şerife, mahallede bulunan bağıcı

⁹³⁹ KŞS 49/183-1.

⁹⁴⁰ KŞS 44/104-3.

⁹⁴¹ KŞS 54/57-4.

⁹⁴² KŞS 48/39-2.

⁹⁴³ KŞS 47/92-1.

⁹⁴⁴ KŞS 48/22-1.

⁹⁴⁵ KŞS 54/25-1.

⁹⁴⁶ KŞS 51/71-3.

⁹⁴⁷ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortağdan Yirminci Yüzyıla*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s.115.

El hac Yusuf'a satmıştır.⁹⁴⁸ Küçük bir çocuk iken Hasan ile evlendirilen Sakahane Mahallesi'nden Selimşah da mahkemede kendisinin 14 yaşına geldiğini, “*bâliga ve âkile*” olduğunu ve Hasan ile evli kalmak istemediğini söyleyerek nikahın feshini istemiştir.⁹⁴⁹ Pir Esed Mahallesi'nden “*bulûğa duhulü*” olmuş ve 14 yaşına gelmiş Fatıma ise 4000 akçelik mehrinden feragat ederek eşi Hasan'dan muhalaa yoluyla boşanmıştır.⁹⁵⁰

Ergenlik çağına gelmiş, bıyığı daha yeni terlemeye başlamış, dönemin tabiriyle “*şâbb-ı emred*” olan erkek gençlerin, bu dönemde çeşitli suçlara bulaştığı görülmektedir. Aslen Konyalı olan, İstanbul'da yaşayan ve Konya'ya annesini ziyarete gelen Es seyyid Ali adlı “*şâbb-ı emred*”, Zincirlikuyu Mahallesi'nden Tertib adlı kadınının kızı Havva'yı sokakta dolaşırken, “*gel sana turunc vereyim*” diyerek kandırıp tecavüz etmiştir.⁹⁵¹ Diğer bir davada ise davacı ve davalı tarafların hepsi “*şâbb-ı emred*” gençlerdir. Davacı taraf olan Sıdıralar Mahallesi'nden Es seyyid Şaban, davalı taraf olan Recep, Mustafa ve Ahmet adlı kişilerin 2 gün önce mahkemede bulunan İbrahim ile birlikte kendisine Aslım adlı bölgede tecavüz ettiklerini ifade etmiştir.⁹⁵²

3.5 Kadın-Erkek İlişkileri

İncelenen döneme ait mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler çerçevesinde kadın-erkek arasındaki ilişkiler, evlilik dışı ve evlenme sonrası olarak iki evreye ayrılmaktadır. Bu iki evre; evlilik dışı ilişkiler ve taciz, nişanlanma ve evlilik ile boşanma başlıkları altında ele alınacaktır.

3.5.1 Evlilik Dışı İlişkiler ve Taciz

Şer'i hukukta kesin kurallarla yasaklanmış evlilik dışı ilişkilerin yaşanma oranlarına ilişkin mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler kısıtlıdır. Toplumsal normların dışına çıkılarak yaşanan gayr-i meşru ilişkilerde bireylerin deşifre olması durumunda, bireyler,

⁹⁴⁸ KŞS 48/36-4.

⁹⁴⁹ KŞS 39/31-3.

⁹⁵⁰ KŞS 48/59-3.

⁹⁵¹ KŞS 54/20-3.

⁹⁵² KŞS 54/239-3.

birlikte yaşadıkları mahalle sakinlerinin öfkesiyle karşılaşır. Bu öfke mahalle topluluğunun; mahallede “*kendi halinde*” yaşayan bireyleri, “*kendi halinde olmayan*” bireylerin olumsuz davranışlarına karşı koruma sorumluluğundan kaynaklanmaktadır. Kendi halinde olmayan bireyler yaşadıkları mahalleden dışlanmakta ve ihraç edilmektedir.⁹⁵³ Bireylerin yaşadığı çevreden dışlanma korkusu, toplumda, birey üzerinde oluşturulan baskının sürdürülebilirliğini sağlar.⁹⁵⁴ Bu baskı ortamında da toplumda zina suçu olarak tanımlanan evlilik dışı ilişkilerin azami gizlilik içinde yaşandığı söylenebilir.

Bu azami gizliliğin aşılp bireylerin deşifre olduğu durumlar ise mahkeme kayıtlarına yansımaktadır. Örneğin Şerife Hanife'nin Vasil ile olan ilişkisini gören Seb'ahan Mahallesi'nden Es seyyid El hac Veli, olayı hemen bölge sakinlerine haber vermiştir. Bölge sakinleri ve Es seyyid El hac Veli, Vasil'in bağına tekrar gelmişler ve Şerife Hanife ile Vasil'i uygunsuz bir şekilde yakalamışlardır.⁹⁵⁵ Nehr-i Kafur Mahallesi'nden Mehmet ve Marziye de deşifre edilen çiftlerdendir. Mahalle sakinlerinin mahkemedeki iddiasına göre Mehmet ve Marziye gün içinde görüşmektedirler. Mehmet sürekli Marziye'nin evine girip çıkmaktadır.⁹⁵⁶ Topraklık Mahallesi'nden Mehmet de evlilik dışı ilişki yaşadığı iddiasıyla kardeşi Abdi'den şikayetçi olmuştur. Mehmet, baldızı Aişe ile kardeşi Abdi'nin, Aişe'nin evinde birlikte yaşadığını iddia etmiştir. Baldızı Aişe ve kardeşi Abdi'nin kendi hallerinde olmadığını ifade eden Mehmet, ayrıca Aişe'nin daima erkeklerle görüştüğünü ve evine erkek aldığını söylemiştir.⁹⁵⁷

Evlilik dışı ilişkilere oranla taciz suçlarına mahkeme kayıtlarında daha çok rastlanılmaktadır. Genellikle kadınların maruz kaldığı taciz suçları, erkeğin suçlu olmasının dışında kadının da yaşadığı çevre tarafından şüpheli duruma düşmesi ve kendisini aklama zorunluluğu sebebiyle mahkemenin gündemini daha fazla meşgul etmiştir. Örneğin Beyhekim Mahallesi'nden Nazlı adlı gayrimüslim, mahalleden Murat adlı gayrimüslimden şikayetçi olmuştur. Nazlı mahkemedeki ifadesinde, Murat'ın gece gündüz evine geldiğini ve kendisini rahatsız ettiğini ifade etmiştir. Evinin önüne gelen Murat'ın kendisine, “*ben seni alûrum bâna gel yohsa sanâ zarar îderim eğer müslümân*

⁹⁵³ Hülya Taş, “Osmanlı Devlet ve Toplum Yapısında Sözleşme Kültürü”, s. 50-51.

⁹⁵⁴ Fikret Yılmaz, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair”, s. 107-108.

⁹⁵⁵ KŞS 48/129-4.

⁹⁵⁶ KŞS 53/52-4.

⁹⁵⁷ KŞS 49/145-1.

olursan müslümân olurum...” dediğini beyan etmiştir.⁹⁵⁸ Benzer bir olay da Fakıhdede Mahallesi’nden Fatıma’nın başına gelmiştir. Fatıma’nın mahkemedeki ifadesine göre Es seyyid Süleyman Çelebi, Fatıma’nın evine gelerek helva ve elma getirmiş, “*gel seninle konuşalûm*” demiştir.⁹⁵⁹ Aynadar Mahallesi’nden Aişe ise mahkemede, Sunullah Halife’nin; kendisini Yeni Hamam ve Alaybeyi Çeşmesi önünde, “*sanâ zararım değer bâna gönül vir...*” diyerek korkuttuğunu söylemiştir.⁹⁶⁰

3.5.2 Nişan ve Evlilik

Kadın-erkek ilişkilerinin şer’i hukuk ve toplumsal kurallar çerçevesinde meşrulaştırılması, evlenme ve aile kurma girişiminin ilk adımı, nişan veya dönemin tabiriyle “*nâmzedlik*” olmaktır. İncelenen dönemin Konyası’nda evlilik yolunda ilk adım olan nişanlanmanın çocukluk ile ergenlik çağlarında gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin Belviran Kazası Söğüd Köyü’nden Ali ile Şaban arasında gerçekleşen davadan; Ali’nin, Şaban’ın kızıyla mahkeme tarihinden 12 sene önce nişanlandığı anlaşılmaktadır.⁹⁶¹ Diğer bir davada ise ergenlik çağına girmiş olan Zeyneb, mahkeme tarihinden 8 sene önce amcası El hac Halil tarafından diğer amcasının oğlu Mehmet ile nişanlandırıldığını ifade etmektedir.⁹⁶²

Nişanlanma sırasında erkek tarafı, kız tarafı ve bölge sakinlerine ziyafet vermektedir. Örneğin Öylebekledi Mahallesi’nden Molla Mustafa, Belviran Kazası Mescidli Köyü’nde yaşayan Fatıma ile nişanlanmak için köye gitmiştir. Molla Mustafa yanında nişan kutlamalarında kesilip yenmek üzere getirdiği bir koyunla köyde kız tarafı ve köy sakinlerine nişan ziyafeti vermiştir.⁹⁶³

Aileler arasında bir çeşit söz kesme merasimi olarak tanımlanabilecek nişanlanma sürecinde, taraflar birbirlerine bir miktar nakit para ve çeşitli hediyeler vermektedir.

⁹⁵⁸ KŞS 45/231-4.

⁹⁵⁹ KŞS 54/185-3.

⁹⁶⁰ KŞS 48/42-2.

⁹⁶¹ KŞS 39/71-2.

⁹⁶² KŞS 48/198-4.

⁹⁶³ KŞS 47/188-1.

Örneğin Muin Mahallesi'nden Hasan, 10 guruş vererek Fatıma ile nişanlanmıştır.⁹⁶⁴ Dedemoğlu Mahallesi'nden Salih ise eskiden nişanlısı olan Saliha'dan nişan sırasında verdiği; 50 guruşluk eşyayı, 16 guruşluk bayramlık hediye ve 20 guruşluk helva ile şekeri geri istemektedir. Salih'in ise nişan sırasında kız tarafından 20 guruşluk çamaşır aldığı anlaşılmaktadır.⁹⁶⁵

Küçük yaşta nişanlandırılan kız çocuklarının “*akl-ı bâlig*” olup gençliğe adım attıklarında, nişanlandırıldıkları kişi ile evlenmek istemedikleri takdirde nişanı bozma hakları bulunmaktadır. Örneğin Galle-i Cerb Mahallesi'nden Düşgün adlı gayrimüslim genç kız, küçükken Asvaztor ile nişanlandırılmıştır. Ancak Düşgün Bedros'u sevmektedir ve “*akl-ı bâlig*” olmasıyla birlikte mahkemede Asvaztor ile olan nişanı sonlandırdığını beyan etmiştir.⁹⁶⁶ Küçükken Molla Kasım ile nişanlandırılan Neslihan ise mahkemede “*fâ'ile-yi muhtâre*” olarak dilediği kişi ile evlenme hakkı olduğunu ifade ederek Molla Kasım'dan ayrılmıştır.⁹⁶⁷

Nişanlılık süresi, evlenme akdinin tamamlanmasıyla sonuçlanmaktadır. İncelenen dönemin Konyası'nda nikahın zifaf gecesinden bir gün önce kıyılmasının adet olduğu mahkeme kayıtlarından anlaşılmaktadır. Örneğin Mevlana Celaledin-i Rumi soyundan olan Şerife Aişe'nin, nişanlısı Es seyyid Ahmet Bey'den ayrılmak istediğine ilişkin davasında Es seyyid Ahmet Bey, “*âdet-i beldemiz dahî leyle-i zifâfdan bir gün mukaddem 'akd-ı nikâh olmaktadır...*” diye beyanda bulunmuştur.⁹⁶⁸

Nişanlılık sonrası evlilik akitlerinin çocukluk döneminde de gerçekleştiği görülmektedir. Bu çiftlere örnek olarak Şerife Fatıma ve Es seyyid Ali Çelebi gösterilebilir. Şerife Fatıma ile Es seyyid Ali Çelebi kuzenlerdir ve Şerife Fatıma'nın babası, aynı zamanda Es seyyid Ali Çelebi'nin vasisidir. Ali Çelebi ve Şerife Fatıma çocukken evlendirilmişlerdir. Çocuklar “*akl-ı bâlig*” oldukları zaman mehirler Şerife Fatıma'ya teslim edilmiştir.⁹⁶⁹

⁹⁶⁴ KŞS 39/80-3.

⁹⁶⁵ KŞS 54/259-1.

⁹⁶⁶ KŞS 57/108-4.

⁹⁶⁷ KŞS 48/162-2.

⁹⁶⁸ KŞS 44/80-2.

⁹⁶⁹ KŞS 44/97-1.

Nikah kıyılırken; geline, şer’i hukuk kuralları gereği verilmesi gereken mehr-i müeccel ile mehr-i muaccel bedellerinin birinin verilmemesi durumunda evlilik gerçekleşmesine rağmen zifaf gecesinin yaşanmadığı görülmektedir. Hasan da nikah sırasında karısı olan Şerife’ye mehr-i muacceleli veremeyenlerden biridir. Mehr-i muacceleli ödeyemeyen Hasan, hala babasının evinde yaşayan karısı Şerife için 8 cedit akçe nafaka ödemek zorunda kalmıştır.⁹⁷⁰

Evlilik akdinden önce erkek tarafının kız tarafına şer’i hukuk gereklilikleri kapsamında verdiği mehri-i müeccel ve mehr-i muaccel dışında, Konya’daki geleneklere uygun olarak “*terbîye bahâ*” adı altında bir miktar para ve gelin ile ailesi için çeşitli hediyeler verdiği görülmektedir. Örneğin Sinan Perakendesî Mahallesi’nden Osman; Döndü ile evlenirken Döndü’nün babasına “*terbîye bahâ*” ve hediye olarak 4 guruş, Döndü’nün kardeşine 1 sarık ve annesine 1 bogasi vermiştir. “*terbîye bahâ*” olarak verilen para ve hediyeler, “*diyârımızda mu’tâd-ı kadîm ve ‘örf*” olarak tanımlanmaktadır.⁹⁷¹

Evlilik akti ile birlikte kurulan aile kurumunda karı-koca arasında günümüzde yaşanan sorunların benzerlerinin yaşandığı görülmektedir. Kadınların, koca şiddetine maruz kalması incelenen dönemin Konyası’nda bu sorunların başında gelmektedir. Örneğin Kocasî Hıdır’dan dayak yediği için mahkemeye kocasını şikayet eden Sıdırlar Mahallesi’nden Rahime’nin ifadesine karşı kocası, Rahime’nin kendisine sürekli küfür ettiğini ve kendisinden izinsiz dışarıya çıktığını, bu sebeple de Rahimeyi dövdüğünü beyan etmiştir.⁹⁷² Binari Mahallesi’nden Fatıma ise kocası Deli Mehmet’in şiddetine maruz kalan diğer bir kadındır. Fatıma, kocası Deli Mehmet’in kendisini çok şiddetli dövdüğünü ve vücudunda morluklar oluştuğunu iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. Deli Mehmet ise ifadesinde sadece iki yumruk attığını söylemiştir.⁹⁷³

Kadınların kocalarından şiddet görmelerinin dışında karı-koca arasındaki sorunlar farklılık göstermektedir. Aksinle Mahallesi’nden Abdullah, eşi Emine’nin bir aydır kadınlık vazifesini yerine getirmediğini iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. Emine

⁹⁷⁰ KŞS 48/173-1.

⁹⁷¹ KŞS 39/186-1.

⁹⁷² KŞS 44/60-3.

⁹⁷³ KŞS 48/94-3.

ise Abdullah'ın kendisini muhalaa ile boşandığını söylemiştir. Abdullah'ın boşanmayı itiraf etmesiyle dava kapanmıştır.⁹⁷⁴ Bab-1 Aksaray Mahallesi'nden Fadim ise eve üvey oğlu Hüseyin'in gelmesi nedeniyle kocası Ahmet tarafından dövüldüğü iddia etmiştir. Mahkeme; Ahmet'e sorduğunda Ahmet, değirmendeki işinden geldiği zaman eşinin kendisine yemek çıkarmadığını, sadece kuru ekmek verdiğini ve bu sebeple eşini dövdüğünü ifade etmiştir.⁹⁷⁵ Sıdırlar Mahallesi'nden Fatıma da uyurken kocasının yanına gelerek saçını kestiğini iddiasıyla mahkemeye başvuran kadınlardandır.⁹⁷⁶ Sinan Perakendes Mahallesi'nden Fatıma ile kocası Hacı Veli'nin davaları ise Fatıma'nın, Konya dışında başka bir yerde yaşamak istememesinden kaynaklanmıştır. Fatıma, kocası Hacı Veli ile Konya'da nikah kıymalarına rağmen Hacı Veli'nin kendisini Konya dışındaki köyüne zorla götürmek istediğini söylemiştir. Fatıma ve kocası Hacı Veli Konya'dan ayrılmak üzere yola çıktıklarında olayı haber alan amcası yetişip Fatıma'yı kurtarmıştır.⁹⁷⁷

Karı-koca arasındaki sorunlara zaman zaman kadın tarafının ailesinin de karıştığı ve kızlarına sahip çıktığı görülmektedir. Örneğin Zincirlikuyu Mahallesi'nden Emine, kızını ziyarete gittiğinde damadı Mahmut'un kızını dövdüğünü görmüş, olaya müdahale etmeye çalışırken damadı tarafından darp edilmiştir.⁹⁷⁸ Devle Mahallesi'nden Aişe'nin babası Abdurrahman ise Aişe'nin kocası Fethullah'tan, Aişe'yi dövdüğü gerekçesiyle davacı olmuştur.⁹⁷⁹

3.5.3 Boşanma

Evliliklerde karı-koca arasında yaşanan anlaşmazlıklar çözüme kavuşturulamadığında taraflar boşanma yolunu seçmektedir. Dönemin Konyası'nda boşanmayı erkeklerden çok kadınların tercih ettiği görülmektedir. Erkeklerin boşanma kararı "*talâk*"ta; erkeklerin, şer'i hukuk kapsamında eşlerine vermek zorunda oldukları "*mehr-i mü'accel, mehr-i mu'accel, nafaka-yı 'iddet-i ma'lûme, me'ûnet-i süknâ*" gibi maddi yükümlülükleri

⁹⁷⁴ KŞS 44/58-2.

⁹⁷⁵ KŞS 39/15-2.

⁹⁷⁶ KŞS 47/48-4.

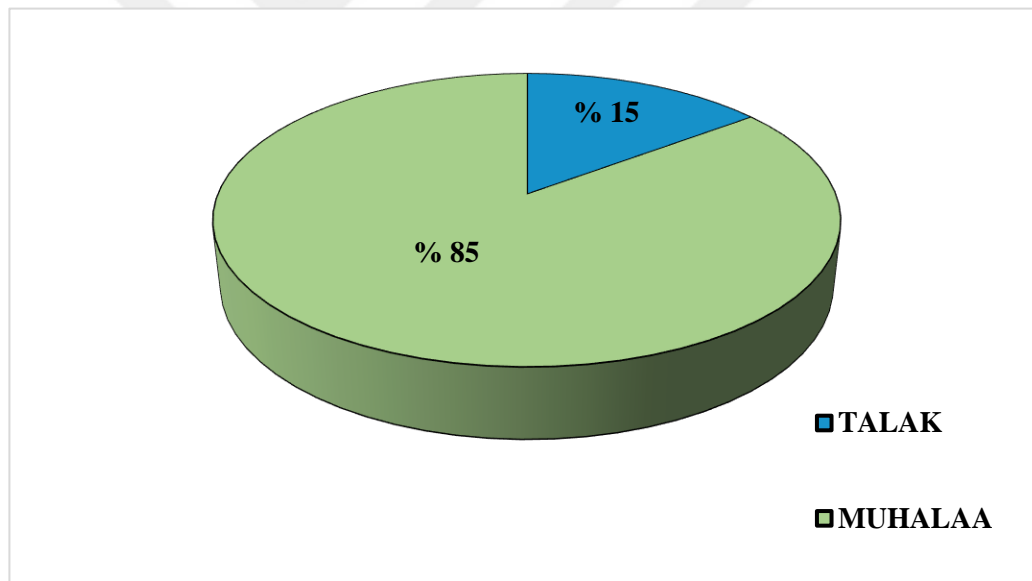
⁹⁷⁷ KŞS 54/264-2.

⁹⁷⁸ KŞS 44/47-2.

⁹⁷⁹ KŞS 44/100-2.

bulunmaktadır. Kadınların boşanma kararı olan “*hul*” sırasında şer’i hukuk kuralları kapsamında “*hul*” olabilmesi için erkeğin rızası gereklidir. Erkeğin rızası ile birlikte karşılıklı anlaşma ile “*muhâla’a*” gerçekleşir.⁹⁸⁰ Ayrıca kadın, “*muhâla’a*” sırasında erkeğin kendisine vermek zorunda olduğu maddi yükümlülüklerden kocası ile anlaştığı oranda bir kısmından veya hepsinden feragat etmek veya “*bedel-i hul*” vermek zorundadır. Boşanma konulu mahkeme kayıtlarında çiftler arasındaki anlaşmazlıklar genellikle detaya girilmeden, “*beynlerinde hüsn-ı zindegânî ve musâfât olmamağla*” cümlesiyle ifade edilmektedir. Mahkeme kayıtlarındaki verilere göre 18. yüzyılın ilk yarısında Konya’da “*talâk*” ve “*muhâla’a*” yoluyla boşanma oranları aşağıdaki tablodaki gösterildiği gibidir.⁹⁸¹

Grafik 2: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Talak ve Muhalaa Oranları

Grafikte görüldüğü üzere muhalaa usulü boşanmalar % 85’lik bir oranla talak usulü boşanmalardan fazladır. Talak usulü boşanmalar % 15’lik bir oranda kalmıştır. Bu

⁹⁸⁰ Bkz. Ronald C. Jennings, “Divorce in the Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640”, *Studia Islamica*, no: 78, 1993, ss. 155-167, Madeline C. Zilfi, “We Don’t Get Along: Women and Hul Divorce in the Eighteenth Century”, *Women in the Ottoman Empire Middle Eastern Women in the Early Modern Era*, ed. Madeline C. Zilfi, Brill, New York, 1997, ss. 264-297, İzzet Sak, Alaaddin Aköz, Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Olarak Sona Erdirilmesi: Muhâla’a (18. Yüzyıl Konya Şer’iye Sicillerine Göre), *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 15, Konya, 2004, ss. 92-140.

⁹⁸¹ Bu grafik; KŞS 39, 44, 48, 51, 54 ve 57 numaralı defterler kullanılarak oluşturulmuştur.

oranlar, 18. yüzyılın ilk yarısına ait çalışmada temel alınan 6 şer'iyye sicilinde bulunan boşanma konulu 210 kayıt üzerinden belirlenmiştir. 210 kaydın 31'inde talak usulü boşanmalar bulunurken 179 kayıta da muhalaa usulü boşanmalar çoğunluktadır. Benzer bir durum İstanbul örneğinde de görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada, kadınların boşanma oranlarının erkeklerinkine nazaran daha çok olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada, 1742-1745 yılları arasında İstanbul Mahkemesi'ne ayda 10 ila 12 kadının boşanmak için başvurduğu ortaya çıkarılmıştır.⁹⁸²

Talakların mahkeme kayıtlarına az yansımalarının sebebinin; erkeklerin, boşanma aşamasında mahkemeye gitme hatta karısına bile haber verme zorunluluğu olmamasından kaynaklandığına ilişkin görüşün mantıklı olduğu düşünülmektedir.⁹⁸³ Bu görüşün yanında incelenen dönemin mahkeme kayıtlarından çıkarılan bilgilerde; erkeklerin, eşleriyle yaşadıkları anlaşmazlıklarda boşanmayı tercih etmemelerinin nedeninin, erkeklerin boşanma kararı olan “*talâk*” sırasında şer'i hukuk kapsamında eşlerine vermek zorunda kaldıkları, yukarıda adı geçen maddi yükümlülüklerden kaçınma olduğuna ilişkin ipuçları yer almaktadır.

Mahkeme kayıtlarındaki bilgilere göre karısından ayrılmak isteyen erkekler, ayrılma sonucunda eşlerine vermek zorunda oldukları maddi yükümlülüklerden kaçınmak için eşlerine karşı şiddet uygulamakta ve eşlerini muhalaaya zorlamaktadırlar. Mahkemeye yansıyan bu gibi davalarda; muhalaaya zorlandığını iddia eden kadın, olayla ilgili şahit gösteremeyince mahkeme, erkeklerden eşlerinin iddialarının asılsız olduğuna ilişkin yemin etmelerini talep etmiş ve erkekler suçlamaların asılsız olduğuna ilişkin yemin etmeleriyle de davalar kadınların aleyhine sonuçlanmıştır. Kurb-ı Cedid Mahallesi'nden Emine bu kadınlardan biridir. Emine, mahkemede ifadesinde 10 ay önce eski kocası Mehmet'in kendisini döverek, 10000 akçe “*mehr-i mü'eccel*” ve diğer haklarından feragat etmesi şartıyla muhalaaya zorlandığını iddia etmiştir. Emine'nin olaya ilişkin şahit gösterememesi sonrası Mehmet, muhalaanın zorla olmadığına ilişkin yemin etmiş ve mahkeme, Emine'nin iddialarının asılsız olduğuna karar vermiştir.⁹⁸⁴ Çirkab Mahallesi'nden Marziye ise muhalaaya zorlandığını ispat eden nadir kadınlardandır.

⁹⁸² Madeline C. Zilfi, a.g.m, s. 275.

⁹⁸³ Madeline C. Zilfi, a.g.m, s. 269.

⁹⁸⁴ KŞS 44/80-3.

Marziye, kocası Yusuf'un kendisine 10000 akçe "*mehr-i mü'ecceli*"nden vazgeçip, Aligav Mahallesi'nde bulunan evini "*bedel-i hul*" olarak verip hul' etmesi için şiddet uyguladığını ifade etmiştir. Marziye, ayrıca kocası Yusuf'un kendisini 2-3 gün hapsedip, aç ve susuz bıraktığını da söylemiştir. Mahkeme, iddialarının doğruluğu için Marziye'den şahit istediğinde şahitler Marziye'nin iddialarını doğrulamışlardır.⁹⁸⁵

Erkeklerin herhangi bir iş için şehir dışına çıktıkları ve geri dönmeme ihtimallerinin bulunduğu durumlarda da kadınlar muhalaa usulü ile boşanmaya mecbur bırakılmaktadır. Bu gibi durumlarda erkek, şehir dışına çıkarken karısının nafakası ve olası bir muhalaa için kendisine vekil tayin etmektedir. Örneğin Pir Esed Mahallesi'nden Döndü, 5 yıl önce eşi Nebi şehir dışına çıkarken eşinden nafaka için kefil talep etmiş, eşi de Ali adlı kişiyi Döndü'nün nafakası için kefil tayin etmiştir. Döndü 5 yıl boyunca nafakasını düzenli olarak Ali'den almıştır. 5 yılın sonunda Ali'nin nafakasını kesmesiyle mahkemeye başvuran Döndü nafakasını talep etmiştir. Döndü mahkemede eşi Nebi'nin Ali'ye 5 yıllık nafaka için kefalet verdiğini ve 5 yılın sonunda ise kendisinin istediği takdirde muhalaa için Ali'yi vekil tayin ettiğini öğrenmiştir. Ali'nin şahitlerinin de Nebi'nin vekaletlik şartlarını doğrulaması üzerine Döndü'nün nafakası kesilmiştir.⁹⁸⁶ Zevle Mahallesi'nden İvaz ise Şark Seferi'ne giderken, seferden dönemediği takdirde karısı Emine'den boşanması için Mehmet'i vekil tayin etmiştir. Mehmet'e vekalet verilmesinden 2 yıl sonra İvaz'ın karısı Emine'nin mehir ve diğer haklarından feragat etmesiyle Mehmet, İvaz'ın vekili olarak muhalaa işlemini gerçekleştirmiştir.⁹⁸⁷

Muhalaa usulü boşanmalarda kadınların boşanma sonrası tüm haklarından feragat etmedikleri, belirli bedeller karşılığında kocalarıyla anlaşarak boşanma sonrası hayatlarını güvence altına aldıkları görülmektedir. Örneğin Şeyh Osman-ı Rumi Mahallesi'nden Rahime, 10000 akçelik mehr-i muaccelinden feragat ederek, nafaka ve diğer hakları karşılığında ise 5 gurusu olarak kocası Mehmet Çelebi'den hul' olmuştur.⁹⁸⁸ Zincirlikuyu Mahallesi'nden Aişe ise 2000 akçelik mehr-i müeccelinden feragat ederek,

⁹⁸⁵ KŞS 51/168-2.

⁹⁸⁶ KŞS 39/87-1.

⁹⁸⁷ KŞS 51/202-3.

⁹⁸⁸ KŞS 44/135-2.

nafaka ve diğer hakları karşılığında ise 2.5 guruş alarak kocası Mahmut'dan boşanmıştır.⁹⁸⁹

Mahkeme kayıtlarında muhalaaya oranla daha az rastlanan talak usulü boşanmalarda erkeklerin, evlilik akti esnasında eşlerine verdikleri; “*mehr-i mü'eccel, mehr-i mu'accel*” ile diğer nafaka bedelleri için genellikle evlenirken eşlerinin aldıkları veya almaları vaadedilen miktarlar yerine, boşanırken eşleri ile karşılıklı anlaşma yoluna giderek nakit veya aynı değerlere sahip başka emtialar üzerinden ödeme yaptıkları görülmektedir. Örneğin İç Kale Mahallesi'nden Mustafa, karısı Fatıma ile boşanırken Fatıma'ya vermesi gereken 12000 akçe “*mehr-i mu'accel*” karşılığında mahallede bulunan 50 guruş değerindeki evi vermiştir.⁹⁹⁰ Sahib Ata Mahallesi'nden Marziye ise eşi Mehmet'ten boşanırken 16 guruş “*mehr-i mü'eccel ile nafaka-yı 'iddet-i ma'lûme, me'ûnet-i süknâ*” karşılığında 10 guruş ve 4 batmanlık emtia almıştır.⁹⁹¹

Talakla boşanma, erkeklerin gündelik hayatta şart koşma veya şart verme olarak tabir edilen olaylar için ortaya attıkları iddialamalardandır. Özellikle talak çeşitlerinden “*talâk-ı selâse*” şer'i hukukta en ağır boşanma koşullarından biri olma niteliğiyle şart koşma veya şart verme durumlarının ciddiyetini göstermesi açısından en iddialı olandır. Yenice Mahallesi'nden Kezban da kocasının bu iddialaması yüzünden mahkemeye başvuran kadınlardandır. Kezban mahkemedeki ifadesinde, 10 gün önce kocası Es seyyid Mehmet'in, “*eğer benden izinsiz bir yire gidersen benden üç talâk boş ol...*” diyerek şart ettiğini, kendisinin de bu şart etmeden sonra kocasından izinsiz bağa gittiğini ve kocasının şartı sebebiyle kocasından boş olduğunu ifade etmiştir. Es seyyid Mehmet ise ifadesinde, kendi rızası ile Kezban'ı saldırdığı takdirde üç talak boş olacağını şart koştuğunu söylemiştir. Kezban'ın iddiasını doğrulayacak şahit gösterememesi ve Es seyyid Mehmet'in ifadesinin doğruluğu için yemin etmesi sonucunda mahkeme, boşanmanın gerçekleşmediğine karar vermiştir.⁹⁹² Şart koşma iddialamasıyla ilgili ilginç bir olay da Galebe Mahallesi'nden İsmail ile Es seyyid Mustafa arasında yaşanmıştır. Es seyyid Mustafa, İsmail'e boy abdestinin olmadığını söylemiştir. İsmail de Mustafa'yı aynı

⁹⁸⁹ KŞS 48/37-4.

⁹⁹⁰ KŞS 44/101-3.

⁹⁹¹ KŞS 54/286-2.

⁹⁹² KŞS 54/89-4.

suçlama ile itham etmiştir. Bu atışma sonunda Es seyyid Mustafa, İsmail'e boy abdestsiz olanın karısı ile üç talak olmasını şart koşmuştur. İsmail'in şart koşmayı kabul etmesi üzerine şart koşma anında boy abdestinin olmadığını bilen karısı Havva, mahkemeye başvurarak durumu anlatmıştır. Havva, bu şart koşma sonucunda İsmail ile boşanmış sayıldığı için mehrini talep etmiştir. İsmail ise ifadesinde şart koşma anında boy abdestinin olmadığını itiraf etmiş ancak o sırada kendisinin şart koşmadığını söylemiştir. Havva'nın bu olaya ilişkin şahit gösterememesi ve İsmail'in şart koşmadığına dair yemin etmesi üzerine mahkeme boşanmayı geçersiz kılmıştır.⁹⁹³

Şart koşma veya şart verme, levend ve eşkıya gruplarının saldırdıkları kişiler üzerinde uyguladığı bir istismar yöntemi olarak da kullanılmıştır. Levendlerin uyguladığı şart koşma ve şart verme koşulları genelde karı-koca ilişkileri üzerinden olmuştur. Bu yöntem, saldırıya uğrayan kişilerin zor durumda kalması nedeniyle yalan üzerine şart koşma ifadesi ile sonuçlanmıştır. Yalan üzerine şart koşan kişinin karısı veya kendisi ise saldırı sonrasında mahkemeye başvurmuştur. Bu gibi bir durumla karşı karşıya olan Aynadar Mahallesi'nden Satı, arasının bozuk olduğu kocası Veli'nin kendisini muhala ile boşamasına rağmen kocalık haklarından vazgeçmediği suçlamasıyla mahkemeye başvurmuştur. Kocası Veli ise mahkemedeki ifadesinde, eşkıyadan olan Nasuh'un sarhoş bir halde kendisini darpettiğini ve eşini boşamadığı takdirde ölümle tehdit ettiğini söylemiştir. Satı'nın muhalaayı şahitlerin beyanıyla ispatlaması sonucunda mahkeme, Veli'nin tehdit altında boşanmaya zorlanmasına rağmen muhalaayı onaylamıştır.⁹⁹⁴ Konya dışında, Saraçoğlu Bölgesi olarak bilinen yerde yaşayan Mehmet ise benzer bir şikayet sonucu mahkemeye başvurmuştur. Mehmet, 2 gün önce levendlerin kendisini kaçırdığını ve Arvad Köyü'ne getirdiğini söylemiştir. Mehmet, levendlerin 2 gün içinde kendilerine 40 guruş getirmediği takdirde karısından üç talak ile boş olacağına dair zor kullanarak şart koştuklarını ifade etmiştir. İfadesinin doğru olduğuna dair yemin beyanı veren Mehmet'in boşanması geçersiz sayılmıştır.⁹⁹⁵

Mahkeme kayıtlarında boşanma sonrası uygulanan nafaka ve velayet ile ilgili bilgilere de rastlanmaktadır. Boşanma sonrası kadınlar, genelde çocuklarının velayetini ve bakım

⁹⁹³ KŞS 54/174-3.

⁹⁹⁴ KŞS 39/163-2.

⁹⁹⁵ KŞS 48/150-4.

işlemlerini çocukları 7 yaşına gelene kadar kendileri üstlenmektedir. Örneğin Hoca Hasan Mahallesi'nden olup Bursa'da yaşayan İbrahim, Konya'da yaşayan karısı Şerife'den muhalaa ile boşanırken, kızı Asiye'nin bakımı ve nafakasını 7 yaşına kadar Şerife üstlenmiştir.⁹⁹⁶ Binari Mahallesi'nden Fatıma da kocası Mustafa'dan muhalaa ile boşanırken, çocukları Aişe'yi 7 yaşına kadar kendi imkanlarıyla büyüteceğini beyan etmiştir.⁹⁹⁷

Çocukların velayetini alan kadınlara, çocuklar ve sonradan farkedilen hamilelikler için nafaka verildiği veya nafaka karşılığında mehrin geri iade edildiği de görülmektedir. Örneğin Hacı Emir Mahallesi'nden Aişe, önceden muhalaa ile boşandığı kocası İbrahim'den çocuğu Hatice için günlük 4 cedit akçe ve doğacak çocuğu için ise 2 cedit akçe nafaka almıştır.⁹⁹⁸ Hamile olduğunu muhalaa sonrası farkedilen Sarı Yakub Mahallesi'nden Raziye'ye ise boşandığı eşinden nafaka talep etmesi sonucunda günlük 6 cedit akçe nafaka bağlanmıştır.⁹⁹⁹ Pir Esed Mahallesi'nden Şerife Emine de kocası Ali'nin kendisine şiddet göstermesine dayanamayıp¹⁰⁰⁰; elbise, kaftan ve kuşağı kapsayan toplam 83 guruşluk değeri olan mehr-i muaccesinden feragat edip muhalaa ile kocasından boşanmıştır. Ancak Şerife Emine'nin hamile olduğu anlaşılmıştır. Şerife Emine, mahkemede doğacak çocuğun velayetini aldığını, çocuğa 7 yaşına gelene kadar kendi imkanlarıyla bakacağını ve eski kocası Ali'den nafaka talep etmeyeceğini beyan ederek, karşılığında 83 guruşluk mehr-i muaccelini geri almıştır.¹⁰⁰¹

Boşanma sonrası çocuklarının velayetini alan anneler, çocuğuna bakacak durumları olmadığı zaman çocuğun velayetini babaya verebilmektedir. Zincirlikuyu Mahallesi'nden Huri, küçük çocukları Mustafa'ya günlük 8 akçe nafaka bağlanmasına rağmen çocuğunu emzirememesi ve sağlığının el vermemesi sebebiyle çocuğu Mustafa'nın velayetini eski kocası Mehmet'e vermek zorunda kalmıştır.¹⁰⁰²

⁹⁹⁶ KŞS 51/74-3.

⁹⁹⁷ KŞS 48/46-3.

⁹⁹⁸ KŞS 51/25-2.

⁹⁹⁹ KŞS 51/48-3.

¹⁰⁰⁰ KŞS 48/117-2.

¹⁰⁰¹ KŞS 48/118-4.

¹⁰⁰² KŞS 39/17-3.

Çocuklarına nafaka vermek zorunda olan babalar ise kimi zaman nafakayı ödemekte zorluk çekmektedir. Böyle durumlarda da babalar, nafakanın düşürülmesi için mahkemeye başvurmaktadır. Örneğin Ulurmak Mahallesi'nden Seyyid Hacı Mehmet, boşanma sonrası eski eşi Hatice'ye çocuğu için verdiği günlük 9 akçe nafakayı ödeyemediği için nafaka 2 akçe düşürülerek 7 akçe olarak yeniden belirlemiştir.¹⁰⁰³

Gayrimüslimlerin de boşanma işlemleri için kendi inanç kuralları ve kurumları yerine şer'i hukuk kurallarını ve mahkemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Örneğin Pürçekli Mahallesi'nden Gülbahar adlı gayrimüslim, nafaka ve diğer haklarından feragat ederek, çocukları Karabed ile Selveri'nin 7 yaşına gelene kadar nafakalarını kendisi ödemek şartıyla, kocası Beyzaid'den muhalaa ile boşanmıştır.¹⁰⁰⁴

Boşanma sonrasında taraflar arasında çocukların velayetiyle ilgili yaşanan anlaşmazlıklar da kayıtlarda yer almaktadır. Muin Mahallesi'nden Mustafa da bu taraflardan biridir. Mustafa, mahkemeye başvurarak çocuğu Hatice'nin velayetinin kendisinde olduğunu söylemiştir. Buna rağmen eski eşi Fatıma'nın çocuğu ayartarak kendi yanına aldığını belirten Mustafa, ayrıca Fatıma'nın uygunsuz davranışlarda bulunduğunu ve uygunsuz yerlerde dolaştığını ifade etmiştir. Mustafa ifadesinin sonunda; çocuğunun da annesi gibi olma ihtimalinin bulunduğunu, çocuğunun kendisine teslim edilerek, eski karısı Fatıma'nın keyfiyyet-i halinin mahalle sakinlerinden sorulmasını talep etmiştir. Mahkemenin mahalle sakinlerine Mustafa'nın iddialarını ve Fatıma'nın keyfiyyet-i halini sorması sonucunda çocuğun Mustafa'ya teslimine karar verilmiştir.¹⁰⁰⁵ Biremani Mahallesi'nden Müslüman olan Mehmet ise Hristiyan olan eski eşi Maryem'den kızının velayeti ile ilgili davacı olmuştur. Mehmet ifadesinde, kızı Anna'nın eski eşi Maryem'in velayetinde olduğunu belirterek; Maryem'in Müslüman olmadığını, kızı Anna'nın 9 yaşını doldurduğunu, bu sebeple de velayetinin kendisine verilmesini talep etmiştir. Maryem ise ifadesinde, kızı Anna'nın 9 yaşını doldurduğunu doğrulamış ancak Mehmet'in kızı yanına aldığıında İzmir'e götürüp acem cariye diye satmaya çalıştığını söylemiştir. Maryem ayrıca Mehmet'in keyfiyyet-i halinin mahalle sakinlerinden sorulmasını talep etmiştir. Maryem'in iddialarının ve Mehmet'in keyfiyyet-i halinin

¹⁰⁰³ KŞS 54/1-2.

¹⁰⁰⁴ KŞS 44/83-3.

¹⁰⁰⁵ KŞS 51/154-2

mahalle sakinlerine sorulması sonucunda çocuğun Maryem’de kalmasına karar verilmiştir..¹⁰⁰⁶

Velayet davalarının karı kocanın dışında diğer aile bireyleri arasında yaşandığı da görülmektedir. Vadi-yi Meram Mahallesi’nden Işmi, eski dünürü Alime’den, torunu Şerife’nin velayeti için davacı olmuştur. Işmi, torunu Şerife’nin ananesi Alime’nin yanında kaldığını ancak Alime’nin yabancı biriyle evlenmesi sebebiyle torununun velayetinin kendisine verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Alime’nin yabancı biriyle evlendiğini söylemesi üzerine mahkeme, çocuğun velayetininin Işmi’ye verilmesine karar vermiştir.¹⁰⁰⁷

3.6 Toplumsal Düzenin Dışındakiler: “Öteki Konyalılar”

Konyalıların sosyal yaşamına ilişkin ortaya çıkarılan bilgiler; genelde toplumsal kuralların uyulmadığı, kamu düzenini bozan ve suç unsuru teşkil eden konulardan elde edilmiştir. Bu konulardaki taraflardan biri, genellikle dönemin toplumsal kurallarının içinde yaşamını sürdüren, kamu düzenine bağlı “*kendi halinde*” Konyalılar olurken diğer tarafın da bu düzenin dışında yaşamını sürdüren “*kendi halinde olmayan*” Konyalılar olduğu görülmektedir.

Toplumsal kuralların dışında yaşamını sürdüren, kimi zaman yaşadıkları bölgeden veya mahalleden dışlanmış, toplumun dışına itilmiş ve ortak yaşam alanlarında toplumun ideal gördüğü insan tipolojisine uygun olmayan yaşam tarzını seçmiş¹⁰⁰⁸ bu Konyalıları “*Öteki Konyalılar*” olarak adlandırmak mümkündür.

Öteki Konyalıları tespit etmek için yapılan incelemelerde; birden fazla adli vakaya bulaşmış, keyfiyyet-i hal beyanlarında yaşadığı mahalle sakinlerinden hakkında olumsuz beyan alınmış ve mahkeme kayıtlarına konu olan olayların içeriğine göre potansiyel suçlu olması muhtemel kişiler, öteki Konyalılar olarak belirlenmiştir.

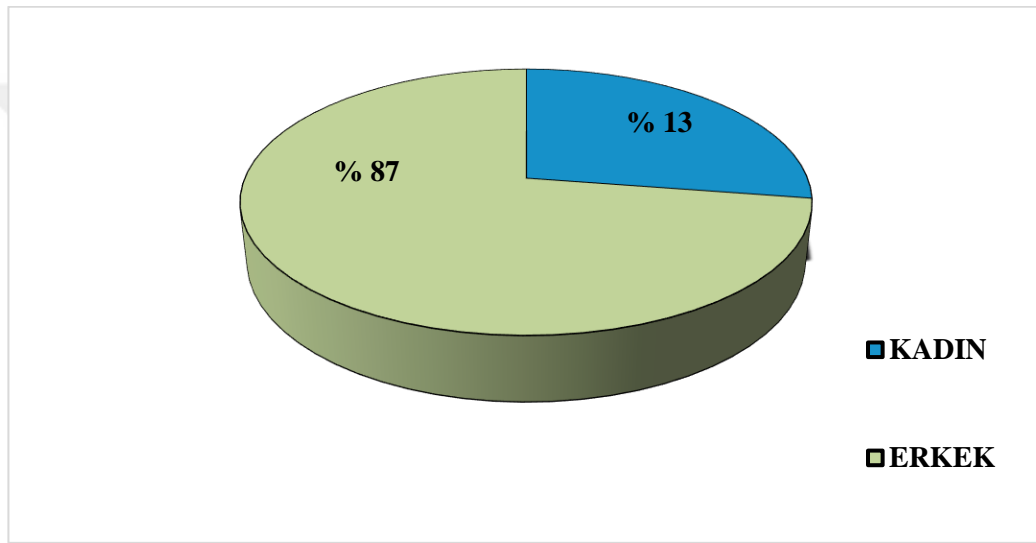
¹⁰⁰⁶ KŞS 54/84-1.

¹⁰⁰⁷ KŞS 51/199-1.

¹⁰⁰⁸ Özer Ergenç, “*İdeal İnsan Tipi’ Üzerinden Osmanlı Toplumunun Evrimi Hakkında Bir Tahlil Denemesi*”, s. 423.

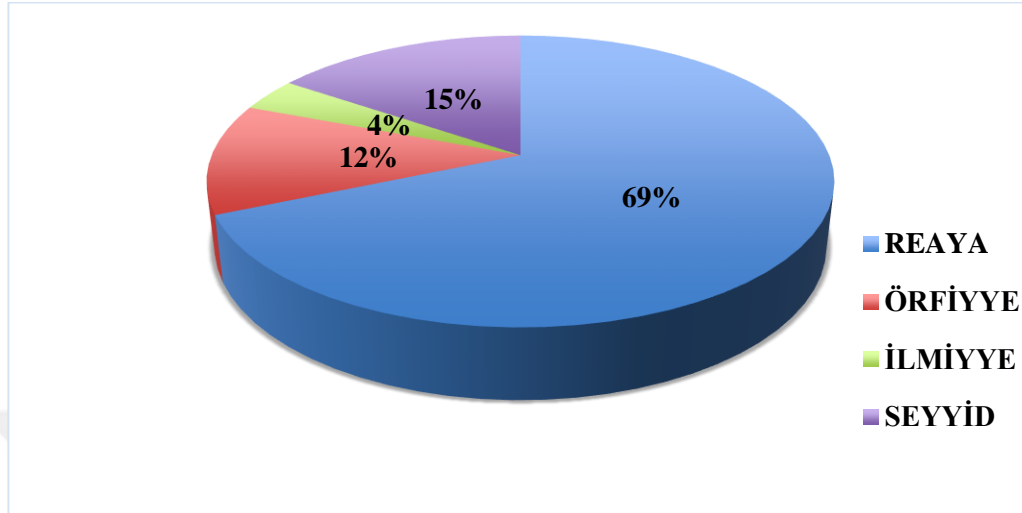
Öteki Konyalıların kimliklerine ilişkin yapılan araştırmalar, ilk olarak bu kişilerin incelenen dönemdeki cinsiyet dağılımı ile ilgilidir. Çalışmanın temel kaynakları olan 6 sicilden ortaya çıkan veriler ışığında toplam 407 kişinin “Öteki Konyalı” olduğu tespit edilmiştir. Bu 407 kişiden 52’si kadın, 355’i ise erkektir. 407 kişi arasında kadın ve erkek cinsiyete göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Grafik 3: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Tespit Edilen “Öteki Konyalı”ların Cinsiyete Göre Dağılımı

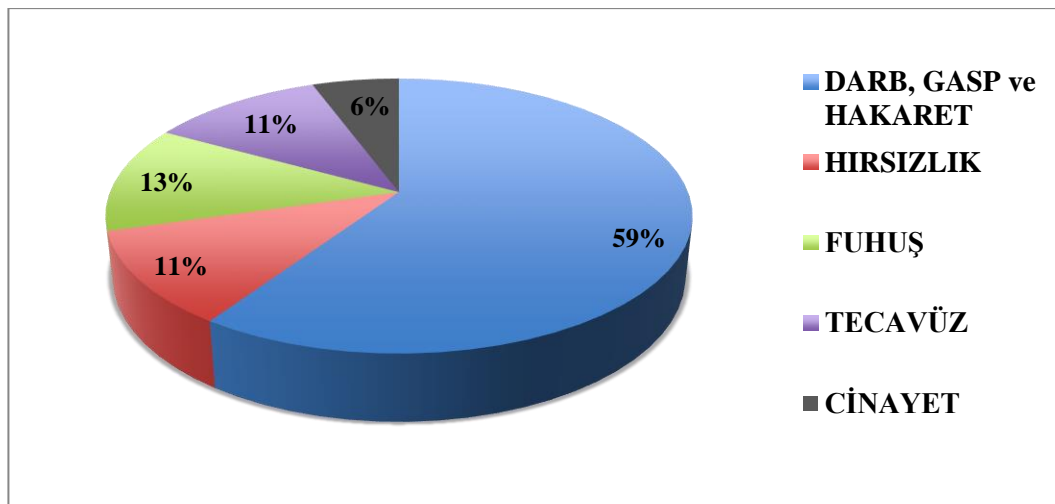
“Öteki Konyalı”ların toplumsal statülerine baktığımızda tespit edilen 407 kişinin 279’u reaya, 50’si örfiyye, 15’i ilmiyye ve 63’ü ise Hz. Muhammed’in soyundan geldiğini iddia eden seyyid sınıfındandır. Öteki Konyalıların toplumsal statülerine ilişkin yüzdelik oranlar ise aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 4: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Tespit Edilen “Öteki Konyalı”ların Toplumsal Statüleri Göre Dağılımı

Dönemin Konyası’nda ise öteki Konyalıların işlediği, mahkemenin gündemini meşgul eden suçlara ilişkin kayıtlarda 407 vakaya rastlanmıştır. Bu suçlardan 242’si darp, gasp ve hakaret, 45’i hırsızlık, 51’i fuhuş, 46’sı tecavüz ve 23 tanesi cinayet konuludur. Öteki Konyalılar tarafından işlenen suç türlerinin yüzdeleri aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 5: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da “Öteki Konyalı”ların İşledikleri Suç Türlerinin Dağılımı

3.6.1 “Sakıncalı Erkekler”

Öteki Konyalılar olarak tanımlanan kişilerin, yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere % 87’sini erkekler oluşturmaktadır. Gündelik hayatta kamu düzenine ve sosyal yaşama olumsuz etki eden bu erkek çoğunluk, “Sakıncalı Erkekler” olarak tanımlanmıştır. Sakıncalı erkeklerin gündelik yaşamında alkol kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Mahkemenin gündemini yoğun olarak meşgul eden davalar, alkolün sakıncalı erkekler tarafından günün her saatinde tüketildiğini göstermektedir. Örneğin İmaret Mahallesi’nde yaşayan Hayrabad ve Hocadur adlı gayrimüslimlerin, Murad adlı gayrimüslimi yaraladıklarına ilişkin davada; davacı Murad; Hayrabad ve Hocadur’un öğlen vaktinde, kendisini bıçakladıkları sırada sarhoş olduklarını ifade etmiştir.¹⁰⁰⁹Hoca Habib Mahallesi’nden Mustafa Çelebi ise ikindi namazı sonrasında Yazıcık Çeşmesi yakınında oğlunun bıçaklanması ile ilgili mahkemeden keşif talep etmiştir. Mustafa Çelebi keşif sırasında verdiği ifadede, oğlunu bıçaklayan Nişantaş Mahallesi’nden Mehmet Beşe’nin olay sırasında sarhoş olduğunu ifade etmiştir.¹⁰¹⁰ Akıncı Mahallesi’nden İbrahim de mahkemeye yaptığı şikayette, akşam vakti hanesine tecavüz eden Mustafa Beşe’nin sarhoş olduğunu ifade etmiştir.¹⁰¹¹

Alkol tedariki ise şehirde bulunan meyhaneler ve evlerinde içki üreten kişiler tarafından yapılmaktadır. Alkol tüketiminde şarap tercih edilmektedir. Şarabın üretimi için ayrı bir imalathaneye gerek duyulmaması, şarabın mayalanması için küp ve fiçı gibi saklama ekipmanlarının yeterli olması, şarabı evlerin bir kenarında üretilmesini mümkün kılmaktadır.¹⁰¹² Örneğin Vadi-yi Meram Mahallesi’nden içki imal eden Ecneoğlu Mehmet Beşe’nin evinde küpler içinde şarap ve rakı bulunmuştur.¹⁰¹³ Pir Esed Mahallesi sakinlerinden Es seyyid İbrahim ise evinde şarap mayalamakta ve insanları evine toplayarak şarap içirmektedir.¹⁰¹⁴

¹⁰⁰⁹ KŞS 44/39-2.

¹⁰¹⁰ KŞS 48/163-3.

¹⁰¹¹ KŞS 39/97-1.

¹⁰¹² Fikret Yılmaz, “Boş Vaktiniz Var Mı? Veya 16. Yüzyılda Anadolu’da Şarap, Eğlence ve Suç”, s. 28.

¹⁰¹³ KŞS 48/174-4.

¹⁰¹⁴ KŞS 51/134-4.

Öteki Konyalıların toplumsal statülerine ilişkin yapılan incelemede % 13 olarak tespit edilen örfiye sınıfının büyük bir kısmının yeniçeriler olduğu mahkeme kayıtlarında görülmektedir. Mahkeme kayıtlarına göre 17. yüzyılın ikinci yarısı ve incelenen dönemin Konyası'nda yeniçerilerin şehir yaşamına entegre olduğu, askerlikle alakası kalmamış bir zümre haline geldiği görülmektedir. Bu çerçevede ekonomik ve siyasi güç elde ederek şehrin yerel nüfuzluları arasına katılan yeniçeriler olduğu gibi çeşitli esnaf kollarında kendilerine yer edinen ve ticaretle uğraşan yeniçeriler de bulunmaktadır.¹⁰¹⁵ “*sakıncalı erkekler*” grubuna giren yeniçerilerin ise özellikle alkol kullanımı ve işlediği suçlara ilişkin bilgiler, 17. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen davalar ve incelenen dönemde devam etmekte, yeniçerilerin içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermektedir. Örneğin Kuzgunkavak Mahallesi'nden yeniçeri Hasan Beşe, evinde şarap içerken yakalanmıştır. 25 Muharrem 1088 (30 Mart 1677 Salı) tarihinde sarhoş bir şekilde mahkemeye getirilen Hasan Beşe ifadesinde, *yeniçerinin işi gücü şurb-ı hamr itmektir... demiştir.*¹⁰¹⁶ Eflatun Mahallesi'nden Uğurlu adlı gayr-i müslim de mahalle sakinlerinin, evinde “*dâ'imân sipâhî ve yeniçeri tâ'ifesi götürüb şurb-ı hamr itdirir...*” suçlamalarıyla 25 C. Evvel 1088 (26 Temmuz 1677 Pazartesi) tarihinde mahkemeye çıkarılmıştır.¹⁰¹⁷ Diğer bir kayıt da incelenen dönemde yeniçerilerin içki almak için gayrimüslimlere yaptığı baskı ve şiddeti göstermesi açısından önemlidir. Konya Şehri'nde gayrimüslimlerin yaşadığı; kayıta adı geçen 9 mahallenin sakinleri, yeniçerilik iddiasında bulunan; Suhte Mustafa Beşe, Kara İbrahim Beşe, Babacaoğlu Ahmet Beşe ve adı geçen diğer kişilerden şikayetçi olmuşlardır. Davacılar; bu kişilerin, “*dâ'imâ âlet-i harble gicelerde evlerimize girüb ve kendümüze mahsûs ma'îşetimiz olan hamrımızı içüb kilisâmizde hafiyete âyinimiz üzere incil-i gayr-ı sahîh tilâvet olunub her birimiz istimâ' üzere iken kilisâmıza gelüb âlet-i harble niçûn evlerinizü terk idüb bizlere hamr virmezsiz deyü....*” ifade vermişlerdir.¹⁰¹⁸

Mahkeme kayıtlarında, sakıncalı erkek olarak belirlenen kişilerin işlediği 296 suç bulunmaktadır. Bu suçların 190'ı darp, gasp ve hakaret, 35'i hırsızlık, 18'i fuhuş, 33'ü

¹⁰¹⁵ Yeniçeriler ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Mücteba İlgürel, “Yeniçeriler”, *İA*, Cilt: 13, MEB, Eskişehir, 1997, ss. 385-395.

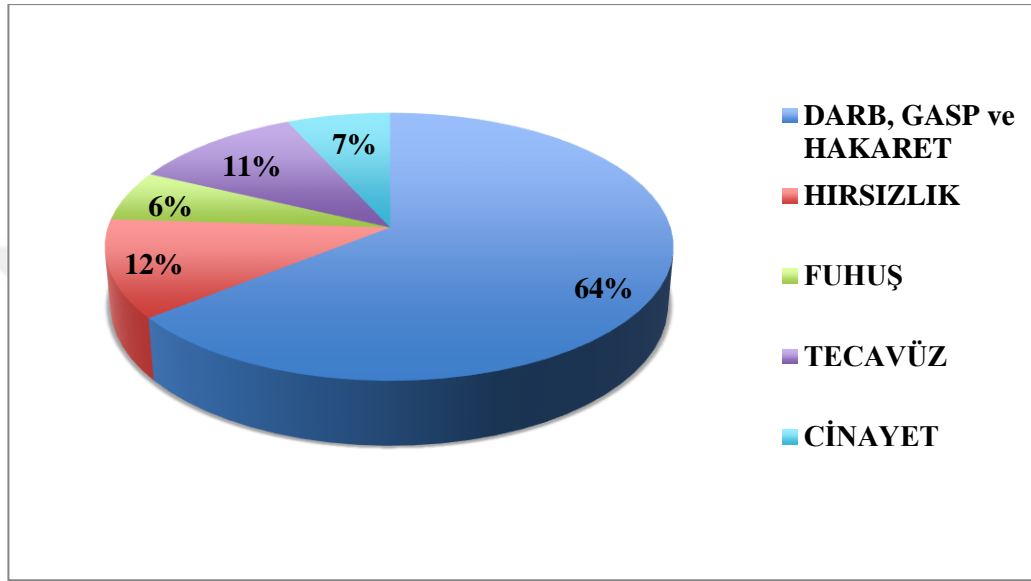
¹⁰¹⁶ KŞS 13/121-3.

¹⁰¹⁷ KŞS 13/235-2.

¹⁰¹⁸ KŞS 47/238-2.

tecavüz ve 20 tanesi de cinayet konulu suçlardır. Sakıncalı erkekler tarafından işlenen suç türlerinin yüzdelik oranları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 6: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da “Sakıncalı Erkekler”in İşledikleri Suç Türlerinin Dağılımı

Sakıncalı erkeklerin grafikte görüldüğü üzere gündelik hayatta en çok darp, gasp ve hakaret gibi suç unsurlarına bulaştıkları görülmektedir. Şehrin çarşı ve pazarlarında genellikle alkol kullanmanın verdiği sarhoşlukla sakıncalı erkeklerin fiili saldırılarından ve sözlü tacizlerinden etkilenen Konyalılar, soluğu mahkemede almışlardır. Örneğin Uluirmak Mahallesi’nden Es seyyid Ahmet, sarhoş bir şekilde; elinde yatağan bıçağıyla çarşı ve pazarda dolaştığı, esnafın helva, pirinç ve kahve tezgahlarını dağıtarak huzursuzluk çıkardığını gerekçesiyle çarşı esnafı tarafından şikayet edilmiştir.¹⁰¹⁹ Uluirmak Mahallesi’nden Muslu Beşe ise akşam vakti Larende Kapısı önünde yürürken bölgede sarhoş bir şekilde dolaşan Halil Beşe tarafından darp edilmiştir.¹⁰²⁰ Durak Fakih Mahallesi’nden Mehmet Beşe de Ramazan Bayramı günü, cemaatin Yatsı Namazı’nda olduğu sırada Dedemoğlu Mahallesi Mescidi’ni basmıştır. Mescitten 1 deste mum çalan Mehmet Beşe, cemaate de küfür etmiştir.¹⁰²¹

¹⁰¹⁹ KŞS 49/103-3.

¹⁰²⁰ KŞS 44/63-1.

¹⁰²¹ KŞS 48/124-1.

Darp, gasp ve hakaret gibi filli saldırılar ve sözlü tacizlerle birlikte hırsızlık da dönemin Konyası'nda sakıncalı erkeklerin yaygın olarak işlediği suçlardandır. Galle-i Cerb Mahallesi'nden Bergos adlı gayrimüslim de bu hırsızlardan biridir. Bergos, Çaylızade Hanı'nda kalan ve bogasi satan Serkez'in 5 top bogasisini çalarken yakalanmıştır.¹⁰²² İbn-i Salih Mahallesi sakinlerinden Ahmet de gece sokak sokak gezerek hırsızlık yapmaktadır. Ahmet, Turşucu Mahallesi Mescidi'nden kilimler çalarken yakalanmış ve mahkemeye çıkarılmıştır.¹⁰²³

Evlenip düzgün bir aile hayatı kurmayı tercih etmeyen sakıncalı erkekler, fuhuş ve tecavüz gibi suçlara yönelmektedirler. Şeyh Aliman Mahallesi'nden Es seyyid Mustafa ve Mehmet de bu suçları işleyen sakıncalı erkeklerdendir. Es seyyid Mustafa ve Mehmet, Civar Mahallesi'nden Mısırlı Mustafa, Zincirlikuyu Mahallesi'nden Ahmet ve Sarı Hasan Mahallesi'nden Es seyyid Mehmet'i alarak, mahalledeki mektebin avlusuna erkek kıyafeti giydirilmiş bir kadını sokmuşlardır. Şeyh Aliman Mahallesi sakinleri, mahkemeye çıkarılan Es seyyid Mustafa, Mehmet ve yanlarındakiler hakkında, sürekli şarap içen, tanbur ve çöğür eşliğinde kadınlarla eğlenen kişiler olduklarına dair suçlamalarda bulunmuşlardır.¹⁰²⁴ Öylebekledi Mahallesi'nden Salih ise arkadaşı Es seyyid Mehmet ile birlikte evinde Alime ve Kezban adlı kadınlarla fuhuş yapmak üzereyken yakalanmışlardır.¹⁰²⁵ Karaöyük Mahallesi'nden Mehmet'in suçu ise tecavüzdür ve idamla cezalandırılmıştır. Olaya göre Mehmet; gece yarısı Marziye'nin evine gizlice girmiş ve Marziye'ye tecavüz etmiştir. Kendisine engel olmak isteyen Marziye'nin annesini de darpeden Mehmet, mahkemeye çıkarılmıştır. Mahalle sakinlerinin Mehmet ile ilgili keyfiyet-i hal beyanları sırasında Mehmet'in Marziye'ye tecavüz ettiği ve tecavüz suçunu daha önce de işlediği beyan edilmiştir. Mahkemede bulunan Marziye ise Mehmet'in idamla cezalandırılmasına ilişkin elinde olan fetvayı mahkeme heyetine sunmuştur. Mahkeme, mahalle sakinlerinin keyfiyet-i hal beyanı ve fetvadaki idam hükmü uyarınca Mehmet'in idamına karar vermiştir.¹⁰²⁶

¹⁰²² KŞS 39/115-1.

¹⁰²³ KŞS 54/148-6.

¹⁰²⁴ KŞS 49/169-1.

¹⁰²⁵ KŞS 54/114-2.

¹⁰²⁶ KŞS 49/132-1.

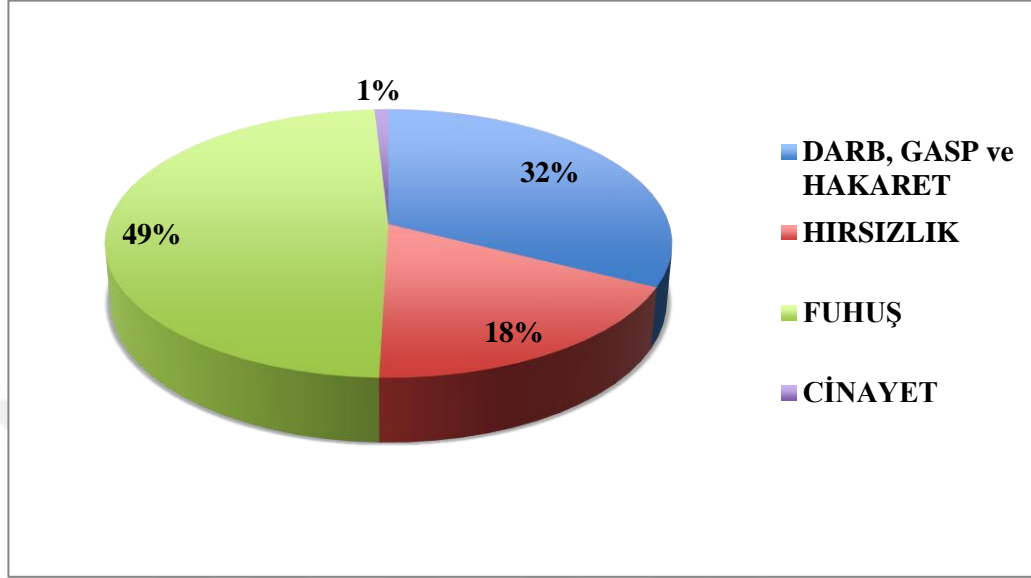
Tecavüz suçu, günümüzde de olduğu gibi bazen büyüçülük ve üfürükçülük yoluyla dini ve manevi duyguların istismar edildiği durumlarda işlenmektedir. Nehr-i Kafur Mahallesi'nde oturan Ümmügülsüm bu tarz istismar olaylarından sonra tecavüze uğrayan kadınlardandır. Evlerinde cencilik ve falcılık adı altında insanların manevi ve dini duygularını suistimal eden Molla Mustafa ve eşi Raziye'ye aldanan Ümmügülsüm, muhtemelen başa çıkamadığı bir derdine çare olmaları umuduyla bu kişilerin evine gitmiştir. Eve girdiğinde Molla Mustafa ve eşi Raziye, Ümmügülsüm'ü zorla bir odaya kapatıp zincirlemiştir. Molla Mustafa, odada Ümmügülsüm'e tecavüz etmiştir. Bu olay sonrasında mahkemeye başvuran Ümmügülsüm, yaşadığı olayı anlatıp Molla Mustafa ve Raziye'nin keyfiyyet-i hallerinin mahalle sakinlerinden sorulmasını talep etmiştir. Mahalle sakinleri, Molla Mustafa ve eşi Raziye'nin cencilik ve falcılık işleriyle uğraştıklarını, bu sayede de kadınları eve alarak taciz ve tecavüz ettiklerini beyan etmişlerdir.¹⁰²⁷

3.6.2 “*Sakıncalı Kadınlar*”

Öteki Konyalıları olarak tanımlanan kişilerin, yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere % 13'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Öteki Konyalıların erkekleri gibi kadınları da kamu düzenine ve sosyal yaşama olumsuz etki ettiklerinden bu kadınlar da “*Sakıncalı Kadınlar*” olarak tanımlanmıştır. Sakıncalı kadınlar olarak belirlenen kişilerin işlediği 111 suç bulunmaktadır. Bunların 36'sı darp, gasp ve hakaret, 20'si hırsızlık, 54'ü fuhuş ve 1 tanesi de cinayettir. Sakıncalı kadınlar tarafından işlenen suç türlerinin yüzdelik oranları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

¹⁰²⁷ KŞS 51/103-3.

Grafik 7: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da “Sakıncalı Kadınlar”ın İşledikleri Suç Türlerinin Dağılımı

Fuhuş, sakıncalı kadınların işledikleri suç türlerinin dağılımında ilk sırada yer almaktadır. Dönemin Konyası’nda, hukuki tabirle “pezevenklik” olarak tanımlanan fuhuşa yardım ve yataklık suçlarının kadınlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin Kalenderhane Mahallesi’nden Raziye, pezevenklik yaptığından dolayı mahalle sakinlerinin ifadeleriyle mahalleden ihraç edilmiştir.¹⁰²⁸ Bab-ı Aksaray Mahallesi’nden Havva için de mahalle sakinleri, evine “*ecânibden kimesneler gelûb gidûb püzevenk ve dürlü ef’âl-ı kabihayı mürtekibe olûb...*” diye ifade vermişler ve mahalleden ihraç ettirmişlerdir.¹⁰²⁹ Karacigan Mahallesi’nden Aişe de pezevenklik yaptığı iddiasıyla mahallede oturan Şehri tarafından mahkemeye şikayet edilmiştir. Şehri, Aişe’nin pezevenklik yaptığını, 3-4 gündür kendisini Horazoğlu Hasan Beşe’ye pazarlamaya çalıştığını iddia etmiştir. Mahalle sakinleri, Aişe’nin iddialarını doğrulamışlardır.¹⁰³⁰

¹⁰²⁸ KŞS 57/106-5.

¹⁰²⁹ KŞS 50/169-4.

¹⁰³⁰ KŞS 47/43-4.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere fuhuş suçu işleyen kadınlar sakıncalı ve istenmeyen kadınlar olarak mahalleden ihraç ettirilmektedirler. İncelenen dönemde fuhuş yapan kadınların, yaşadıkları her mahalleden ihracı sonrasında uygun gördükleri başka bir mahalleye taşındığı, bu şekilde de şehirde mahalle mahalle dolaştıkları görülmektedir. Şerife Fatıma ve kızkardeşi Fatıma da bu kadınlardandır. Yaşadıkları mahalleden kovulduktan sonra İç Kale Mahallesi'ne yerleşen Şerife Fatıma, kardeşi Fatıma ve İsmail, İç Kale Mahallesi'nde de evlerine insanları toplayarak fuhuş yaptırdıkları gerekçesiyle mahalleden çıkarılmışlardır.¹⁰³¹

Mahalleden ihraç kararlarına uymayan kadınların da olduğu görülmektedir. Aksinle Mahallesi sakinleri tarafından, mahalleden ihracı için mahkemede karar alınan Emine'nin bu karara uymaması ve mesleğini devam ettirmesi üzerine mahalle sakinleri, tekrar mahkemenin yolunu tutmuşlardır. Mahalle sakinleri ifadelerinde, mahkemenin ihraç kararına rağmen Emine'nin mahalleden ayrılmadığını, hatta 6 gün önce mahalle yakınındaki bir bağda Abdullah adlı kişi ile “*mübâşeret-i fâhişe*” olduğunun görüldüğünü söyleyerek Emine'nin tekrar mahalleden ihracını talep etmişlerdir. Görgü tanıklarının ifadeleri sonrasında Emine'nin ikinci kez mahalleden ihracına karar verilmiştir.¹⁰³²

Sakıncalı kadınlar, birlikte oldukları kişilerle “*mübâşeret-i fâhişe*” olmalarının yanında bu kişilerin sazlı sözlü ortamlarında, içki masalarında eğlenmelerini de sağlamaktadırlar. Örneğin Sarı Hasan Mahallesi'nden Kamer, sürekli erkeklerle buluşup içki içmektedir. Mahalle sakinleri, Kamer'in babası Mehmet'i kızını terbiye etmediğinden dolayı mahkemeye şikayet etmişlerdir. Mahalle sakinlerinin ifadelerine göre Kamer, İrmikli Hüseyin Beşe adlı kişinin evinde 5-6 gün boyunca erkeklerle eğlenmiştir.¹⁰³³ Gaferiyad Kazası Eminüddin Mahallesi'nden Ümmü de erkek eğlencelerine katılan kadınlardandır. Bu eğlencelerde kocası Süleyman ve oğlu da bulunmaktadır. Mahkeme kayıtlarına geçen ifadelerde, Ümmü'nün ve kocası Süleyman'ın, Ali Beşe ve “*fâhişe*” karısı Asiye'yi evlerine aldığı; evlerinde, Ümmü ve oğlunun def ile saz çalarak Asiye'yi oynattıkları yazmaktadır.¹⁰³⁴

¹⁰³¹ KŞS 54/67-2.

¹⁰³² KŞS 51/35-1.

¹⁰³³ KŞS 54/53-3.

¹⁰³⁴ KŞS 48/230-2.

İçki masalarında yapılan bu sazlı sözlü eğlenceler ve fuhuş suçları, Hoca Cihan Mahallesi'nden Sultan adlı kadının idamla cezalandırılmasına neden olmuştur. Sultan'ın üvey kardeşi Mehmet'in mahkemedeki ifadelerinden; Sultan'ın her zaman yabancı erkekler ve levendler ile görüşüp içki içtiği, 3 gün önce de evinin damında yarı çıplak dolaştığı anlaşılmaktadır. Mehmet ayrıca Sultan'ın idam edilmesi için mahkemeye fetva sunmuştur. Mahalle sakinleri ise Sultan'ın her zaman evinde veya manastırda yabancı erkekler ve leventler ile şarap içip eğlendiğini, elinde kılıç ile mahalle sakinlerine saldırdığını ifade etmişler, Sultan'ın bu suçlardan dolayı önceden kalede hapis yattığını, defalarca uyarıldığını ancak akıllanmadığını söylemişlerdir. Bu ifadeler sonrasında Mehmet'in mahkemeye ibraz ettiği idam fetvasını okuyan mahkeme, Sultan'ın idam edilmesine karar vermiştir.¹⁰³⁵

Sakıncalı kadınlar, gündelik hayatta darp, gasp ve hakaret gibi suçlarla da diğer kadınlar için tehdit oluşturmaktadır. Muhtemelen aralarında husumetin yaşandığı kadınlar, sakıncalı kadınların fiziki saldırılarına ve hakaretlerine maruz kalmaktadır. Örneğin Öylebekledi Mahallesi'nden Şerife Fatıma, Piri Paşa Mahallesi'nden Fatıma'yı, "*benim bağıma niçün merkeb saldun...*" diyerek darpetmiştir.¹⁰³⁶ Mümine ise Vadi-yi Meram Mahallesi'nden Şerife'nin bağına gelerek Şerife'yi darpetmiş ve Şerife'ye kahpe, fahişe gibi küfürler etmiştir.¹⁰³⁷ Suçun ispatlanamadığı bir davaya göre de Pir Esed Mahallesi'nden Sedef, Nergis, Sanem ve Döndü, mahalleden Mihri adlı kadına saldırmışlar ve dişini çıkarmışlardır.¹⁰³⁸

Sakıncalı kadınların, hem cinsleri dışında erkeklere de fiziki saldırı ve hakarete bulunduğu görülmektedir. Örneğin Karacigan Mahallesi'nden Hasan'ın mahkemedeki ifadesine göre Fatıma adlı kadın kendisine saldırmış bu saldırı sonucunda burnu ve kaşı yarılmıştır.¹⁰³⁹ Şerife adlı kadın ise Karaöyük Mahallesi'nden Es seyyid Mehmet Çelebi'ye "*asılacak*", "*urganlı*" gibi hakaretler ve küfürler ettiği gerekçesiyle mahkemede suçlu bulunmuştur.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁵ KŞS 39/103-1.

¹⁰³⁶ KŞS 51/120-3.

¹⁰³⁷ KŞS 48/220-1.

¹⁰³⁸ KŞS 48/155-1.

¹⁰³⁹ KŞS 51/31-4.

¹⁰⁴⁰ KŞS 48/122-1.

Hırsızlık, sakıncalı kadınlar arasında yaygın görülen diğer bir suçtur. Sakıncalı kadınların hırsızlık olaylarına ilişkin mahkeme gündemini işgal eden en detaylı olaylar zinciri Çirkab Mahallesi'nden Rukiye'nin hırsızlık faaliyetleridir. Olaylar, hırsızlığı meslek edinmiş Rukiye'nin ve Kadıalemeşah Mahallesi'nde oturan azatlı kölesi Nergis'in, Kürkçü Mahallesi'nde Hatun adlı gayrimüslim kadının evini soymalarıyla başlamaktadır. Mahkemeye başvurarak Rukiye ve Nergis'den şikayetçi olan Hatun, mahkemeden 10 gün önce gündüz vakti Rukiye ve Nergis'in evine girerek, mahkemenin huzuruna sunulan çuval içindeki eşyalarını çaldıklarını iddia etmiştir. Bu iddia sonrasında Rukiye suçunu itiraf etmiş, Nergis ise reddetmiştir. Mahkeme, Nergis'in keyfiyyet-i halini yaşadığı mahalle sakinlerinden sorduğunda; mahalle sakinleri, Nergis'in hırsız olduğunu söyleyerek mahallelerinden ihraç edilmesini talep etmişlerdir. Bu beyan sonrasında Nergis mahalleden ihraç edilmiştir.¹⁰⁴¹ Bu hırsızlıkla ilgili detaylar bir sonraki davada görülmektedir. Bir önceki dava ile aynı gün gerçekleşen bu davada ise Hatun, Rukiye'nin çaldığı eşyaları Kalecik Mahallesi'nde Mehmet adlı birinin evinde sakladığını söyleyerek, mahkemenin tayin ettiği görevli ile birlikte eve gittiklerinde eşyaları bulduklarını ifade etmiştir. Rukiye'nin bu suçu da kabul etmesi üzerine eşyaların Hatun'a iade edilip Rukiye'nin cezalandırılması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁴² Rukiye'nin cezalandırılması ile sonuçlanan bu dava sonrası çalınan eşyaları evinde saklayan Mehmet, yaşadığı mahalle sakinleri tarafından mahkemeye şikayet edilmiştir. Yine bir önceki davalarla aynı gün gerçekleşen davada; Kalecik Mahallesi sakinleri, Mehmet ve karısı Ziyne'nin, Rukiye'nin çaldığı eşyayı evlerinde saklayarak suça ortak olduklarını söylemişler, Mehmet ve karısının mahalleden ihraç edilmesini talep etmişlerdir. Mahalle sakinlerinin bu beyanı sonrası Mustafa ve karısının mahalleden ihraç edilmelerine karar verilmiştir.¹⁰⁴³ Rukiye'nin başka hırsızlık olaylarına da karıştığı görülmektedir. Rukiye, muhtemelen Hatun'un evini soymadan önce Kürkçü Mahallesi'nde oturan Agsa adlı gayrimüslim kadının evinden, içi eşya dolu bir bohçayı çalarken yakalanmıştır. Rukiye'nin kaçması üzerine Agsa peşinden gitmiştir. Rukiye kaçarken bohçayı Kürkçü Mahallesi'nde El hac Mustafa adlı kişinin evine bırakıp kaçmaya devam etmiştir. Durumu haber alan Agsa ise El hac Mustafa'nın evine gelerek Rukiye'yi sormuştur. Evde bulunan El hac Mustafa'nın karısı ise Rukiye'nin bohçayı bırakıp gittiğini söylemiştir.

¹⁰⁴¹ KŞS 54/167-2.

¹⁰⁴² KŞS 54/168-1.

¹⁰⁴³ KŞS 54/169-5.

Rukiye ise bir müddet sonra El hac Mustafa'nın evine dönerek bohça ve içindeki eşyaları talep etmiştir. Evde bulunan Agsa ise bohça ve eşyaların kendisinin olduğunu söyleyerek geri almıştır. Bu olay sonrası Kürkçü Mahallesi'nde oturan El hac Mustafa, hırsızlık yüzünden şüpheli duruma düştüğü gerekçesiyle mahkemeye başvurarak, Kürkçü Mahallesi sakinlerinden keyfiyyet-i halinin sorulmasını talep etmiştir. Mahalle ahalisinin olumlu ifade vermeleri sonucunda El hac Mustafa hırsızlık olayından aklanmıştır.¹⁰⁴⁴

3.6.3 “Sakıncalı Evler”

“Öteki Konyalılar” diğer Konyalılar gibi sosyal hayatın bir parçası olarak gündelik hayatlarını; şehrin sokaklarında, meydanlarında, çarşılarında ve pazarlarında sürdürmektedir. Toplumsal kuralların içinde hayatlarını sürdüren Konyalılar, Öteki Konyalıları kendileri için bir tehdit unsuru olarak gördüklerinden, Öteki Konyalılara gündelik yaşamda mesafeli yaklaştıkları söylenebilir.

Böyle bir ortamda Öteki Konyalılar gündelik yaşamlarını; şehirdeki kamusal mekanların dışında, kendilerinin oluşturdukları mekanlarda birbirleriyle sosyalleşerek geçirmektedirler. Bu mekanlar kimi zaman bir arkadaş evi, kimi zaman meyhane veya genelev olabilmektedir. Şer'i hukuk tarafından yasaklanan ve toplumsal huzuru bozan eylemlerin gerçekleştiği bu mekanları “Sakıncalı Evler” olarak adlandırmak mümkündür.

İncelenen dönemin mahkeme kayıtlarına konu olan davalarda, sakıncalı evlerde; müzikli eğlencelerin gerçekleştiği, alkol tüketildiği ve fuhuş yapıldığı görülmektedir. Sakıncalı evler genelde bir işletme gibi çalışsa da kimi zaman bu işletmelerin dışında, kişilerin kendi evlerinde de toplandırdığı görülmektedir. Nişantaş Mahallesi'nden Ahmet de bu kişilerdendir. Türk Ali Mahallesi'nden Mehmet Beşe; Ahmet'in evinde oğlu Ali'ye, şarap içirildiği iddiasıyla mahkemeye başvurmuştur. Mehmet Beşe ifadesinde, Ahmet ve Pir Esed Mahallesi'nden İbrahim'in, oğlu Ali'ye Ahmet'in evinde zorla şarap içirdiğini iddia etmiştir. Ahmet ve İbrahim ise Ali'nin dükkanlarına gelerek eve gidip sohbet etmeyi teklif ettiğini söylemişler, bunun üzerine eve gittiklerini ve evde bulunan sirkeden bozma

¹⁰⁴⁴ KŞS 54/178-1.

şaraptan birkaç fincan içtiklerini itiraf etmişlerdir.¹⁰⁴⁵ Hoşhan Mahallesi'nden Osman ise ölen oğlu Süleyman'ın cesedine yapılan keşif sonrası¹⁰⁴⁶ oğlunu öldürdüğü iddiasıyla Topraklık Mahallesi'nde oturan Seydi'den şikayetçi olmuştur. Osman mahkemede, Seydi'nin; Es seyyid Mustafa, Berber Mehmet ve Mehmet adlı kişilerle birlikte oğlu Süleyman'ı evine götürdüklerini, evde şarap içtikleri sırada şarabının içine afyon karıştırıp oğlunu öldürdüklerini iddia etmiştir. Seydi; cinayet iddiasını reddederek, evde rakı içtiklerini Süleyman'ın o sırada eceliyle öldüğünü söylemiştir. Evde bulunan diğer kişiler ise sohbet ettikten sonra evden ayrıldıklarını belirtmişlerdir. Bu açıklamalar sonrasında Osman'ın iddiası için şahit gösterememesi sonucunda dava kapanmıştır.¹⁰⁴⁷

Meyhane ve genelev olarak işletildiği düşünülen yerler ise mahkemeye davacı olarak başvuran ilgili mahalle sakinlerinin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Örneğin Karakayış Mahallesi'nden İbrahim ve Mehmet kardeşler ile kızkardeşleri Raziye ve anneleri Fatıma, “*dâ'imâ nâ-mahrem olan kişileri evlerine aldıkları ve âlet-i fiskdan tanbûr ve çöğür ve tabla çalûb şurb-ı hamr idûb...*” gibi ifadelerle mahalle sakinleri tarafından mahkemeye şikayet edilmişlerdir. Mahkeme heyeti tarafından eve yapılan baskın sonrasında, İbrahim ve Mehmet kaçmış, Fatıma ve Raziye ise yakalanarak mahkemeye götürülmüşlerdir.¹⁰⁴⁸ Sıdırlar'da bulunan Orta Mescid Mahallesi sakinlerinin, mahallelerinde oturan Süleyman ve eşi Marziye için “*dâ'imâ menzillerine nâ-mahrem olan kimesneler gelûr fisk-ı fücür ve fesâd-ı şekâvetden hâlî değillerdir...*” şeklinde verdikleri ifade sonrasında Süleyman ve Marziye mahalleden ihraç edilmişlerdir.¹⁰⁴⁹

Mahkeme kayıtlarında açıkca meyhane olarak adlandırılan evler de bulunmaktadır. Bu meyhanelerden bir tanesi, İç Kale Bölgesi'ndeki Çıralı Mescid Mahallesi'nde tespit edilmiştir. Mahalle sakinlerinden Acı adlı gayr-i müslim meyhane işletmektedir, “*menziline erâzil-i nâsdan ba'zı fisk kimesneler gelûb tanbûr ve âlet-i fisk*” çalmaktadırlar.¹⁰⁵⁰ İç Kale Mahallesi'nden Marziye, Fatıma, eşi Ahmet ve Kör Saliha ile

¹⁰⁴⁵ KŞS 48/172-3.

¹⁰⁴⁶ KŞS 48/195-4.

¹⁰⁴⁷ KŞS 48/220-2.

¹⁰⁴⁸ KŞS 47/67-1.

¹⁰⁴⁹ KŞS 47/130-4.

¹⁰⁵⁰ KŞS 49/27-1.

gayrimüslimlerden Gidioğlu Sinan ve Desbina da mahallede meyhanecilik yapmaktadırlar.¹⁰⁵¹

3.7 Sağlık Sorunları

İncelenen dönemde Konyalıların yaşadığı sağlık sorunları ve hastalıklara ilişkin mahkeme kayıtlarında çeşitli bilgilere rastlanmaktadır. Bu sağlık sorunlarının başında veba salgını gelmektedir. Konya ve çevresinde 18. yüzyılın ilk yarısında, mahkeme kayıtları ve diğer arşiv belgelerinde görüldüğü üzere veba hastalığı yaygın olarak görülmektedir.¹⁰⁵²

Vebanın dışında incelenen dönemin Konyası'nda çeşitli bulaşıcı hastalık vakalarına da rastlanılmaktadır. Örneğin Konya'da Hoca Hasan Mahallesi'nde vekil-i harc Ahmet Efendi'nin evinde misafir olarak kalan Abdullah Efendi'nin hizmetkarlarından Abdulkerim, humma hastalığı sebebiyle hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁵³ 17. yüzyıla ait bir kayıta adı geçtiği üzere cüzzamın da bölgede görülen bir hastalık olduğu anlaşılmaktadır. Konya'da cüzzamlıların barındığı tekke Sırçalı Sultan Tekkesi'dir.¹⁰⁵⁴ 12 Z. Hicce 1080 (3 Mayıs 1670 Cumartesi) tarihli bir kayıta, Sırçalı Sultan Tekkenişin'i Açıkbaş Dede, Sahra Nahiyesi Celali Köyü'nden Şaban'ın cüzzam hastası olduğunu ve Tekke'de kendisiyle beraber kalmasını talep etmiştir. Mahkemede hazır bulunan Hekimbaşı Halil Çelebi, Şaban'ı muayene ettikten sonra Şaban'ın cüzzam olmadığını, *Tuzlu Balgam* olarak bilinen bir çeşit deri hastalığına yakalandığını ifade etmiştir.¹⁰⁵⁵

Sahib Ata Mahallesi'nden Mustafa ise Saraçoğlu Tulu yolundan şehre gelirken Sarı Yakub Mahallesi'ndeki çeşme önünde fenalaşarak merkebinden düşmüştür. Mahallede oturan kardeşi Mehmet, Mustafa'yı evine götürmüştür. Bu evde 1 gün yatan Mustafa, sonrasında kardeşi tarafından Şeyh Hasan Efendi Tekkesi'ne götürülmüş ve bu tekkede de birkaç gün yatmıştır. Son olarak Mustafa, kardeşi Mehmet tarafından kendi evine

¹⁰⁵¹ KŞS 49/156-3.

¹⁰⁵² Bkz. 2.2.4 Nüfusa Etki Eden Faktörler

¹⁰⁵³ KŞS 48/116-4.

¹⁰⁵⁴ Detaylı bilgi için bkz. Hamit Şafakçı, "Osmanlı Döneminde Cüzzamlıların Tecrit Edildiği Miskinler Tekkesinin Konya Örneği", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 50, Ankara, 2018.

¹⁰⁵⁵ KŞS 14/10-4.

götürülürken yolda vefat etmiştir. Yapılan keşif sonucunda Mustafa'nın damla (gut) hastalığından öldüğü tespit edilmiştir.¹⁰⁵⁶

Yukarıda cüzzam ve damla hastalıklarına ilişkin verilen örneklerde görüldüğü üzere bu gibi sağlık sorunlarında hastalar, Anadolu'nun pek çok yerinde bulunan tekkelerde barındırılmaktadır. Bu tekkeler, hastalığın bulaşıcı olma ihtimaline karşı hastaları toplumdaki tecrid eder. Hastaların her türlü ihtiyacını karşılayan tekkeler, hastaların olası iyileşme sürecinde huzurlu zaman geçirmelerini sağlamaktadır.¹⁰⁵⁷

Hastalıkların tedavi süreci tekkeler dışında, ilgili hastalık konusunda uzmanlaşmış, “*cerrâh tâ'îfesi*” ve “*tabîb*” olarak adlandırılan kişiler tarafından satın alınabilir bir hizmet olarak belirli bir ücret karşılığında gerçekleştirildiği de görülmektedir. Cerrah ve tabibler seyyar olarak hizmet vermektedir. Cerrahların, tedavi sürecinde vücuda yapacağı müdahaleler, usta-çırak ilişkisi içinde öğrenilen bilgiler sayesinde gerçekleşmektedir.¹⁰⁵⁸ Tedavi olmak isteyen kişiler, tedavi sırasında sakat kalma ve ölüm gibi yaşanacak her türlü olumsuz duruma karşın, cerrah olan kişiden davacı olmayacaklarına ilişkin mahkemede beyanat vermektedirler. Örneğin, Sahra Nahiyesi İsmil Köyü'nde oturan Şerife Nesli mahkemede, 14 yaşındaki oğlu Ahmet'in mesanesinde taş olduğu ve çok acı çektiğini, taşı çıkarması için İvaz adlı gayrimüslimin “*maraz-ı mezkûr 'ilâcında mahâreti şâyi'*” olduğunu ifade etmiştir. Oğlunun tedavisi için İvaz'a 10 guruş ücret verdiğini söyleyen Şerife Nesli, bu tedavi sırasında oğlunun başına gelebilecek ölüm, sakat kalma gibi durumlardan İvaz'ın sorumlu olmayacağını beyan etmiştir.¹⁰⁵⁹ İranlı İraz ise bel fitiği hastalığının tedavisi için İvaz adlı gayrimüslim ile anlaşmıştır. İraz, tedavi sırasında yaşanacak her türlü olumsuzluktan İvaz'ın sorumlu olmadığına ilişkin mahkemede beyanat vermiştir.¹⁰⁶⁰ Sahib Ata Mahallesi'nden Es Seyyid Ahmet de halk arasında karasu olarak bilinen göz hastalığına yakalanmıştır. Konya'da misafir olarak bulunan Name adlı gayrimüslim tabibin bu hastalığın tedavisinde meşhur olduğunu duyan Es seyyid Ahmet, Name ile ücret konusunda anlaşmıştır. Bu kapsamda Es seyyid Ahmet

¹⁰⁵⁶ KŞS 48/115-3.

¹⁰⁵⁷ Mehmet Zeki Palalı, “Cüzzam”, *İA*, Cilt: 8, TDV, İstanbul, 1993, s. 152.

¹⁰⁵⁸ Hülya Taş, “Erken Modern Osmanlıda Sağlık Hizmetleri”, *Journal of Turkish Studies*, vol. 40, ed. Cemal Kafadar, Gönül A. Tekin, Harvard University, 2013, s. 359-360-363.

¹⁰⁵⁹ KŞS 48/227-2.

¹⁰⁶⁰ KŞS 39/12-1.

mahkemede, “sağ gözümün çırâsına su inüb görmez olub...” ifadesiyle hastalığını açıklamış ve Name'nin kendisini ilaçla tedavi edeceğini, tedavi sırasında kör olması veya ölmesi durumunda Name'nin sorumlu olmayacağını beyan etmiştir.¹⁰⁶¹

Çocuklar arasında kızamık, çiçek gibi salgın hastalıklara rastlanmaktadır. Günümüz çocuklarının aşı ile korunduğu bu salgın hastalıklar, dönemin Konyası'nda çocuk ölümlerine neden olmuştur. Örneğin Sıdıralar Mahallesi'nden Rabia, torunu Mehmet'i çiçek hastalığı yüzünden kaybetmiştir.¹⁰⁶² El hac Emir Mahallesi'nden Alime adlı çocuğun zehir içerek intihar ettiği dedikodularının çıkması üzerine gerçekleştirilen mahkemede de mahalle sakinlerinin ifadeleri sonucunda, Alime'nin intihar etmediği kızamık hastalığı sebebiyle öldüğü anlaşılmıştır.¹⁰⁶³

Akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerin gündelik hayattaki durumlarına ilişkin bilgiler de mahkeme kayıtlarında yer almaktadır. Akıl sağlığı yerinde olmayan, Pir Esed Mahallesi Mescidi imamı bu kişilerden biridir. Bu sebeple Pir Esed Mahallesi sakinleri, mahkemede verdikleri ifade, mescidlerinde imamlık yapan Ahmet'in ruh sağlığının yerinde olmadığını belirtmişlerdir. İmam Ahmet'in mescidlerinde namaz kılan cemaate dokunarak namazlarını bozduğunu, kendisi yerine cemaatten ehil biri namaz kıldırmak istediğinde de bu kişiyi darp ettiğini ifade eden mahalle sakinleri, Ahmet'in görevden alınarak yerine kendi seçtikleri Ahmet Halife'nin imam olması hususunun İstanbul'a bildirilmesini talep etmişlerdir.¹⁰⁶⁴

Bu kişilerin normal olmayan davranışlarından dolayı başlarına bir şey gelmesi durumunda, birlikte yaşadıkları mahalle sakinlerinin zan altında kalmaması için yakınları mahkemeye başvurarak sağlık durumları hakkında beyanatta bulunmuşlardır. Örneğin Şeyh Ahmet Mahallesi'nden Molla Mehmet ve oğlu Salih, mahalle sakinleri huzurunda Salih'in oğlu Mesut'un sağlık durumu ile ilgili mahkemeye başvurmuşlardır. Salih, mahkemede oğlunun sara hastası olduğunu belirterek; kendisine istem dışı zararlar verdiğini ve kuyuya düştüğünü söylemiştir. Salih, oğlu Mesut'un bu istem dışı hareketler

¹⁰⁶¹ KŞS 57/122-2.

¹⁰⁶² KŞS 48/119-1.

¹⁰⁶³ KŞS 47/14-4.

¹⁰⁶⁴ KŞS 57/37-1.

sebebiyle başına bir şey gelmesi durumunda, mahalle sakinlerinin sorumlu olmayacaklarını beyan etmiştir.¹⁰⁶⁵ Galebe Mahallesi'nden Fatıma ise akli dengesi yerinde olmayan kocası Halil'in şiddetine maruz kalmaktadır. Fatıma mahkemede, kocası Halil'in aklının bir gelip bir gittiğini, aklının yerinde olmadığı zamanlarda kendisini dövdüğünü ve boğazlamaya çalıştığını ifade etmiştir. Fatıma, mahalle sakinlerinden durumun sorulmasını ve kocasının bimarhaneye kapatılarak tedavi edilmesini talep etmiştir. Mahalle sakinleri Fatıma'nın ifadelerini doğrulamış ve Halil'in bimarhaneye kapatılıp tedavi edilmesine karar verilmiştir.¹⁰⁶⁶ Muin Mahallesi sakinleri de mahallerinde oturan Araz adlı kadının kızı Aişe'nin, "*cünun-ı mutabika ile mecnûne*" olması nedeniyle mahkemeye başvurmuşlardır. Mahalle sakinleri, Aişe'nin akıl sağlığının yerinde olmadığını, kendisini kuyuya, suya attığını ve yüksek yerlerden atladığını söylemişlerdir. Kızın bu hareketlerinden dolayı ölmesi durumunda kendilerinin de şüpheli duruma düşeceklerini belirten mahalleli, Araz'ın kızı Aişe'ye sahip çıkmasını konusunda uyarılmasını mahkemeden talep etmişlerdir.¹⁰⁶⁷

Akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerin yakınlarının mahkemeye başvurup, bakımları için nafaka talebinde buldukları görülmektedir. Şeyh Ahmet Mahallesi'nden İsmail bu kişilerdendir. İsmail, akıl sağlığı yerinde olmayan, bakmakla yükümlü olduğu kardeşi Aişe'ye mahkemede günlük 8 akçe nafaka bağlattırmıştır.¹⁰⁶⁸

Gündelik hayatın içinde olmayan, sosyalleşemeyen ve bakıcılarının denetiminde veya kendi dünyalarında yalnız yaşayan akıl hastaları, intihar teşebbüsünde bulunmakta ve genellikle de başarılı olup hayatlarına son vermektedirler. Örneğin Terhane Mahallesi'nden Şemsi'nin akli gelip gitmektedir. Kocası Ömer'in evde olmadığı bir sırada kendini asmayı deneyen Şemsi, o sırada evinin önünden geçen Molla Halil tarafından kurtarılmıştır.¹⁰⁶⁹ Kerimdede Mahallesi'nden Aişe de kocası İsmail çarşıda iken, evde yalnız kaldığı sırada kendisini asıp intihar etmiştir. Aişe'nin evinde yapılan keşif öncesinde; Aişe'nin kocası İsmail, kardeşleri Mehmet ve Eşe, Aişe'nin akıl

¹⁰⁶⁵ KŞS 57/96-5.

¹⁰⁶⁶ KŞS 50/131-1.

¹⁰⁶⁷ KŞS 48/101-3.

¹⁰⁶⁸ KŞS 51/40-4.

¹⁰⁶⁹ KŞS 50/108-2.

sağlığının yerinde olmadığını ifade etmişlerdir.¹⁰⁷⁰ Çalıklı Mahallesi'nde İbrahim Beşe'nin tarlasında ölü bulunan Mahmut'un cesedine keşif için gidildiğinde ise varisler, merhum Mahmut'un; "*sevdâsı ve 'aklında heftî'*" olduğunu, mahkeme günü İbrahim Beşe'nin tarlasındaki kayısı ağacına kendisini astığını beyan etmişlerdir.¹⁰⁷¹

¹⁰⁷⁰ KŞS 50/195-2.

¹⁰⁷¹ KŞS 57/115-3

SONUÇ

17. yüzyıl genelini savaşlar ve iç isyanlarla geçiren Osmanlı Devleti, 18. yüzyıla Karlofça ve İstanbul antlaşmaları sonucunda toprak kayıplarıyla girmiştir. Yüzyılın ilk 10 yıllık zaman aralığını savaşız geçiren devlet, 1710 yılıyla birlikte başlayan 40 yıllık dönemi genel anlamda siyasi alanda rakip devletlerle gerçekleştirdiği savaşlar ve içeride de mücadele ettiği sosyal ve ekonomik sorunlarla geçirmiştir.

Devletin bu savaşlardan başarılı çıkmak adına ekonomik kaynak bulamadığı ve yeterli sayıda asker toplayamadığı görülmektedir. Savaşlara gitmeyen asker kaçakları, şehirlerde görevli diğer gruplar ve savaşa giderken yolda firar edenler; savaşlar nedeniyle ortaya çıkan otorite boşluğundan faydalanarak Anadolu’da büyük çaplı eşkıyalık faaliyetlerine girişmişlerdir. Anadolu genelinde görülen eşkıya gruplarının dışında yerelde; levend ve sekban olarak adlandırılan, bölgesel çapta kanun dışı faaliyetlerde bulunup, asayiş bozan küçük çaplı gruplar bulunmaktadır. İncelenen dönemde Karaman Eyaleti genelinde ve Konya’da; levend ve sekban gruplarının, kimi zaman yönetici sınıfın kapısında hizmetli olarak kimi zaman da kendi başlarına buyruk bir şekilde hareket ederek; yol kesme, köy basma, gasp, soygun vb. eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir.

Bu dönemde, Osmanlı taşra yönetiminde görevli; merkezden atanan yönetim kadrolarının yerlerini, “*yemel nüfuzlular*” olarak adlandırılan kişiler almaya başlamıştır. Yerel nüfuzlular, zaman içinde kazandıkları ekonomik güç ile Anadolu genelinde olduğu gibi Karaman Eyaleti ve Konya’da iltizam veya malikane usulüyle yönetimleri altına giren bölgelerde; ekonomik çıkarlarını gözeterek reayadan zamanlı zamansız, kanun dışı keyfi vergiler toplamışlardır.

18. yüzyılın ilk yarısında Karaman Eyaleti, 7 sancak ve 41 kaza merkezinden oluşmaktadır. Konya Sancağı’nın, mahkeme kayıtlarından ortaya çıkarılan veriler ve bu verilerin hesaplanmasında yararlanılan kaynaklar ışığında, kuzey-güney yönünde 230 km.’lik bir alana yayıldığı düşünülmektedir.

İncelenen dönemde askeri-idari yönetimde Karaman Eyaleti ve eyalete bağlı sancaklar, arpalık olarak devletin üst kademesindeki kişilere ve savaş döneminde seferde başarı gösteren komutanlara tevcih edilmektedir. Tevcihleri yapılan kişiler, görev yerlerinde kendilerini temsil etmek üzere mütesellimler görevlendirmişler, görev ve yetkilerini bu mütesellimlere devretmişlerdir. Bu dönemde mütesellim olarak Karaman Eyaleti'nin başına getirilen kişilerin, yerel nüfuzlular arasından seçildiği görülmektedir. Mütesellimliğe seçilen bu yerel nüfuzluların, 18. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yerel askeriler olduğunu söylemek mümkündür. Yönetimde ayanların varlığı 1730'lu yıllarla birlikte başlamıştır. Aynı durum adli-idari yönetim için de geçerlidir. Karaman Eyaleti'nde bulunan kaza yönetimleri arpalık olarak tevcih edilmektedir. Konya Kazası'nın da arpalık olarak Rumeli eski kazaskerlerine tevcih edildiği görülmektedir. Görev yerlerine gitmeyi tercih etmeyen bu eski kazaskerler de yerlerine görev yapacak naibleri, şehrin yerel nüfuzluları arasından seçmektedir.

İncelenen dönemde Konya'da kamu binaları, sosyal, ekonomik ve ticari faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı şehrin doğu tarafındaki bölgede bulunmaktadır. Eyalet valilerine tahsis edilen saray, şehir kethüdarları ve yeniçeri serdarlarının konakları ve mahkeme binası birbirlerine yakın yerlerde konumlanmıştır.

Konya Şehri ve çevresinin coğrafi konumu; bölgenin fiziki yapısı ile iklimsel özellikleri, tarih boyunca Konya'yı bölgedeki diğer şehirlerden ayrıcalıklı bir konuma getiren önemli etkenlerdendir. Şehir, Türk hakimiyeti öncesi birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. İlkçağ Roma Dönemi betimlemelerinde Konya Şehri ve çevresinin bölgedeki diğer yerlere göre daha verimli topraklara sahip olduğu, şehrin ise mamur ve bakımlı olduğu anlatılmaktadır. Konya Şehri'nde 4. yüzyıl kaynaklarına göre bir hipodrom da bulunmaktadır.

Konya Şehri; İç Kale, Sur İçi ve Sur Dışı olarak üç farklı bölgeye ayrılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde İç Kale'nin, idari merkez olma özelliğini kaybettiği görülmektedir. 18. yüzyılın başında İç Kale surlarının birçok bölgesinin harabe olduğu tasvir edilmektedir. Şehrin sur içinin yerleşmeler ve ekonomik canlılık açısından en hareketli bölgesi doğu tarafıdır. Doğuda, Eski Pazar Çarşısı ve Yeni Çarşı bölgelerinde bulunan; pazarlar,

bedestenler, hanlar ve bunların arasında yer alan dini yapılar, hamamlar ve kamu binalarıyla bölge, şehirde gündelik hayatın en yoğun olarak yaşandığı alandır. Konya şehrinde sur dışı yerleşmeleri; şehrin güney, güneydoğu, doğu, kuzey ve kuzeydoğu kısmında yoğunluk kazanmıştır.

Mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler ışığında Konya'da 131 mahallenin olduğunu söylemek mümkündür. 131 mahallenin, 49'u İç kale ve Sur İçi bölgesinde bulunmaktadır. Sur dışında ise 72 mahalle yer almaktadır. Tespit edilen 10 mahallenin konumlarıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği çarşı bölgesi ile mahalleler arasında bir ayrımın olmadığı tespit edilmiştir. Kayıtlara mahalle olarak geçen 131 yerleşmenin dışında şehrin çevresinde, şehir sakinlerinin; bağlarının, bahçelerinin, tarlalarının ve mesire alanlarının bulunduğu genellikle *mevzi*' olarak tanımlanan dağınık yerleşmeler de bulunmaktadır.

18. yüzyılın ilk yarısında Konya Sancağı kazaları'nın nüfusunun 30000-37000 kişi aralığında olduğu düşünülmektedir. Konya Kazası'nın nüfusu ise 18000'lerde seyretmektedir. Konya Şehri nüfusu ise yüzyılın ilk çeyreğinde 10000'lerde iken 1749 yılı itibariyle düşerek 8423 kişi olarak belirlenmiştir.

Salgın hastalıklar ve doğal afetler de dönemin Konyası'nda sıkça yaşanan olaylardandır. Konya Şehri ve Konya Kaza dairesinde 1701, 1719,1728, 1746 yıllarında toplam 6 veba vakasına rastlanılmıştır. Kuraklık ve kıtlık gibi doğal afetlerin de incelenen dönemde Karaman Eyaleti genelinde yaşandığı görülmektedir. Bu salgınlar ve afetlere eyalet genelinde yaşanan asayiş sorunları da eklendiğinde, bölge genelinde şehre doğru yaşanan bir göç dalgası olduğu düşünülmektedir. Tespit edilen nüfus verileri de bu savı desteklemektedir. 1692 yılında 8000'lerde seyreden şehir nüfusu, 1707 yılında 10000 kişinin üzerine çıkmıştır.

İncelenen dönemde; Konya Şehri ve çevresi sakinleri, şehirli olma bilincinin getirdiği yükümlülükle şehir yönetiminde söz sahibi olmuşlar, şehirdeki toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunmuşlar; şehrin, dolayısıyla da kendilerinin düzenini bozacak her türlü olumsuzluğa karşı şehirdeki yönetim mekanizmasıyla birlikte dayanışma

halinde hareket etmişlerdir. Şehirli olma bilinci yani Konyalı olmak öncelikle mahalle sakini olmayı gerektirmektedir. Bir arada yaşayan Müslüman ve gayrimüslim mahalle sakinleri birbirinden farklı din ve kültürlere sahip olsalar da mahalle içindeki sosyal hayatta bir arada yaşamakta ve söz konusu mahallenin sorunları olduğunda dayanışma içinde hareket etmektedirler.

Şehirde ve şehir dışında, gündelik hayatta insanların birbirleriyle etkileşim halinde olmalarını, diğer bir deyişle sosyalleşmelerini kamusal alan ve mekanlar sağlamaktadır. Bu kamusal alanların başında çarşılar ve insanların yoğun olarak bulunduğu *mecma'-ı nâs* olarak tanımlanan yerler bulunmaktadır. Bu çarşı ve pazarlarda bulunan kahvehaneler, Konyalı erkeklerin sosyalleştiği önemli kamusal mekanlardır. Hamamlar da gündelik hayatta insanların birarada vakit geçirdiği önemli yapılardandır. Hamamlar, özellikle bir araya gelip sosyalleşmek için kapalı ortamları tercih eden kadınlar tarafından en çok kullanılan kamusal mekanlardandır. Kadınların evin olağan işleri dışında ev ekonomisine katkı sağladıkları ve şehirde ekonomik hayatın içinde yer aldıkları da görülmektedir.

Konya'nın çevresinde şehrin tarım ve hayvancılık açısından besin kaynağı olan köyler, mezraalar, tarlalar ve bağlarda gündelik hayat; koyun ve davar gütmek, tarla, bağ ve bahçelerde çalışmak gibi işlerle sürdürülmektedir. Bu işlerin dışında boş zaman aktiviteleri de gündelik hayatın bir parçasıdır. Güreş tutmak, deve güreştirmek ve avcılık gibi faaliyetler kırsal bölgede görülen boş zaman etkinliklerindedir.

Kadın-erkek ilişkilerinde şer'i hukukda kesin kurallarla yasaklanmış evlilik dışı ilişkilerin yaşanma oranlarına ilişkin mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgiler kısıtlıdır. Dönemin sosyal yaşantısında toplumsal kuralların dışına çıkıp, kamu düzeninin bozulması olarak görülen bu tip ahlak dışı ilişkilerin azami gizlilik içinde yaşandığı söylenebilir. Evlilik akti ile birlikte kurulan aile kurumunda karı-koca arasında günümüzde yaşanan sorunların benzerleri yaşanmaktadır. Dönemin Konyası'nda boşanmayı erkeklerden çok kadınların tercih ettiği görülmektedir. Erkeklerin eşleriyle yaşadıkları anlaşmazlıklarda boşanmayı tercih etmemelerinin nedeni, erkeklerin boşanma kararı olan "*talâk*" sırasında şer'i

hukuk kapsamında eşlerine vermek zorunda oldukları maddi yükümlülüklerden kaçınmaya çalışmaları olduğu düşünülmektedir.

Toplumsal kuralların dışında yaşamını sürdüren, *Öteki Konyalıların* kimliklerine ilişkin yapılan araştırmalar sonucunda, öteki konyalı olarak tespit edilen 407 kişiden 52'si kadın, 355'i ise erkektir. Öteki Konyalıların toplumsal statülerine baktığımızda tespit edilen 407 kişinin 279'u reaya, 50'si örfiyye, 15'i ilmiyye ve 63'ü ise Hz. Muhammed'in soyundan geldiğini iddia eden seyyid sınıfındandır.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV KAYNAKLARI

1. MİLLİ KÜTÜPHANE ARŞİVİ

KONYA ŞER'İYYE SİCİLLERİ (KŞS):

- 1 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 970-1019 (1562-1611)
- 2 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 978-990 (1570-1582)
- 3 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 990-1031 (1582-1622)
- 6 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1051-1052 (1641-1643)
- 8 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1055-1057 (1645-1647)
- 11 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1071-1072 (1660-1662)
- 13 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1087-1088 (1676-1678)
- 14 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1080-1081 (1669-1671)
- 15 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1081-1082 (1670-1672)
- 16 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1083 (1672-1673)
- 17 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1078-1080 (1667-1670)
- 22 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1040-1041 (1630-1632)
- 24 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1089 (1678-1679)
- 27 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1092-1094 (1681-1683)
- 33 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1096 (1684-1685)
- 37 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1102-1103 (1690-1692)
- 39 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1113 (1701-1702)
- 40 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1114-1115 (1702-1704)
- 43 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1118-1119 (1706-1708)
- 44 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1121-1122 (1709-1711)
- 45 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1126-1127 (1714-1715)
- 46 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1125 (1713-1714)
- 47 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1128-1129 (1715-1717)

- 48 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1130-1131 (1717-1719)
 49 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1135-1136 (1722-1724)
 50 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1138-1139 (1725-1727)
 51 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1140-1141 (1727-1729)
 53 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1148-1149 (1735-1737)
 54 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1151-1152 (1738-1740)
 55 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1153-1155 (1740-1743)
 56 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1155-1156 (1742-1744)
 57 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1161-1162 (1748-1749)

2. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV DAİRESİ (BOA):

Divan-ı Hümayun Mühimme Defterleri (A {DVNSMHHM. d.})

26-156/209-898

Bab-ı Asafi Ruus Defterleri (A {RSK.d.../})

1151

Ali Emiri Tasnifi (AE.)

SMST. II./12-1168, SMST. II_98_10611, SAMD. III 21/2027,
 SAMD_III_118_11647_1, SMDH. I..194-15191, SMST.III-194-15251

Muallim Cevdet Tasnifi (C)

ADL. 52-3137, ADL. 57-3469, DH../160-7954, DH../160-7988, EV.. 300/15276, EV..
 487/24640, ML_695_28436_1

Bab-ı Defteri (D.. CMH. d...)

26687

Dahiliye Nezareti (DH. MKT.)

598/31

İradeler (İ)

MF.. 19-12

İbnül Emin Tasnifi (İE)

DH_16_1521, EV.. 46/5229

Haritalar (HRT)

No. 1052

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD. d..)

No: 3074, 5511

Tapu Tahrir Defterleri (TT. D)

No: 63, 118, 188, 1085

387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1996.

B. KAYNAK ESERLER

- Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987.
- Ammianus Marcellinus, *The Roman History of Ammianus Marcellinus*, Translated by C. D. Yonge, George Bell & Sons York St. Covent garden, London, 1894.
- ‘Âsım Efendi Çelebizâde, *Târîh-i İsmâil ‘Âsım Efendi*, Târîh-i Râşid Zeyli, Matba’a-yı Âmire, İstanbul, 1282.
- Attaleiates, Michael, *The History*, translated by Anthony Kaldellis and Dimitris Krallis, Dumbarton Oaks Medieval Library, Harvard University Press, USA, 2012.
- ‘Aynî ‘Ali, *Kavânîn-i Âl-i ‘Osmân der Hulâsa-yı Mezâmîn-i Defter-i Dîvân 1018 (1609-1610)*, İstanbul, ?.
- Chesneau, Jean, *Le Voyage de Monsieur D’Aramon*, Publié et Annoté Pat C. H. Schefer, Ernest Leroux, Paris, 1887.
- De Laborde, Léon, *Voyage de l’Asie Mineure*, Imprimeurs de l’Institut de France, Paris, 1838.
- De la Broquière, Bertrand, *Le Voyage d’Outremer*, Publié et Annoté Pat C. H. Schefer, Ernest Leroux, Paris, 1892.
- Ebu Abdullah Muhammed ibn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut, Cilt 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.
- El-Hadj Mehemed Edib ben Mehemed Derviche, *Kitab Menassik El-Hadj: Itinéraire de Constantinople a la Mecque*, Traduit par M. Bianchi, 1816-1817.
- Evliyâ Çelebi, *Seyahâtname*, Cild 3, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1315.
- Ferid Bey, Mümtaz Bahri Bey, Faik Bey, Mehmet Muhlis Bey, *Konya Rehberi*, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matba’acılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1339.
- Fischer, *Plan der Umgegend von Koniah*, Simon Schropp, Berlin, 1838, Call Number: 501 K83 1838, Beinecke Library, Yale University.
- Hamd-Allah Mustawfi of Qazwin, *Nuzhat-al-Qulûb*, Translated by G. Le Strange, J. B. Peace Cambridge University Press, Cambridge, 1919.

- Kinneir, John Macdonald, *Through Asia Minor, Armenia and Koordistan in the Years 1813 and 1814 with Remarks on the Marches of Alexander and Retreat of the Ten Thousand*, John Murray, London, 1818.
- Kâtîp Çelebi, *Kitâb-ı Cihânnümâ*, Tıpkı Basım, Cilt 1, TTK, Ankara, 2009.
- Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâkü'l-‘Alâ’î*, Cilt 3, Bulak Matba’ası, Kahire, 1248.
- Lucas, Paul, *Voyage de Sieur Paul Lucas fait par Ordre du Roy dans La Grece, L’Asie Mineure, La Macedoine et L’Afrique*, Tome 1, Imprimeur Ordinaire de Monseigneur le Dauphin, Paris, 1712.
- Mahmud Raif Efendi, *Cedîd Atlâs Tercümesi*, Tab’hâne-yi Hümâyûn, İstanbul, 1218.
- Mehmet Râşid, *Târîh-i Râşid*, Cilt 2-4-5, Matba’a-yı ‘Âmire, İstanbul, 1282.
- Mehmet Süreyyâ, *Sicil-i Osmânî*, Cilt 3, Matba’a-yı ‘Âmire, İstanbul, 1311.
- Mustafa Sâmi, Hüseyin Şâkir, Mehmet Subhî, *Târîh-i Sâmi ve Şâkir ve Subhî*, ‘Asır Matba’ası, İstanbul, 1198.
- Niebuhr, Carsten, *Reisebeschreibung nach Arabien und Andern Umliegenden Ländern*, Dritter Band, bei Friedrich Perthes, Hamburg, 1837.
- Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, Cilt 1, Matba’a-yı ‘Osmâniyye, İstanbul, 1338.
- Otter, M., *Voyage en Turquie et en Perse*, Tome Premier, Freres Guerin, Paris, 1748.
- Pliny’s Natural History in Thirty-Seven Books with Critical and Explanatory Notes*, A Translation on the Basis of that by Dr. Philemon Holland, vol. 1, George Barclay, London, 1847-48.
- Sarre, Friedrich, *Konya Köşkü*, çev. Şahabeddin Uzluk, TTK, Ankara, 1989.
- Silahlâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Silahlâr Târîhi*, Cilt 2, Orhaniye Matba’ası, İstanbul, 1928.
- Şemseddin Sâmi, *Kâmûsu’l-Âlâm*, Cilt 5, Mihran Matba’ası, İstanbul, 1314.
- Texier, Charles, *Description de l’Asie Mineure*, Deuxième Volume, Imprimeurs de l’Institut de France, Paris, 1849.
- The Geography of Strabo in Eight Volumes*, With an English Translation by Horace Leonard Jones, vol. 5, Book 12, William Heinemann Ltd, London, 1961.
- Travels of Macarius, Patriarch of Antioch*, vol: 1, Translated by F. C. Belfour, Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland, London, 1886.

C. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

AKBAŞ, Emrah, *13 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1087-1088/1676-1677) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018.

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası Celali İsyanları*, Barış Yayınları, Ankara, 1999.

....., "Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8-12, Sayı 14-23 Ankara, 1970, ss. 51-61.

....., "Timar Rejiminin Bozuluşu", *DTCF Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, Ankara, 1945, ss. 419-431.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Şer'iyeye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, Cild 1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

AKOK, Mahmut, "Konya Şehri İçindeki Alaaddin Tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimari Buluntuları", *Belleten*, Cilt 39, Sayı 154, TTK, Ankara, 1975, ss.217-224.

AKÖZ, Alaaddin, "Konya", *KA*, Cilt 5, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2013, ss. 257-265.

AKYÜZ, Jülide, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iyeye Sicillerinin Sayısal ve Muhteva Analizi Denemesi)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

ARABACI, Caner, "Atabekiye Medresesi", *KA*, Cilt 1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2015, ss. 301-302.

BARAKAN, Ömer Lütfi, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyât Mecmuası*, Sayı: 10, 1953, ss. 1-25.

-, “Timar”, *İA*, Cilt:12/1, MEB, Eskişehir, 1997, ss. 286-333.
- BAŞAR, Fahameddin, *Osmanlı Eyâlet Tercihâtı (1717-1730)*, TTK, Ankara, 1997.
- BAYKARA, Tuncer, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
-, “Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet midir?”, *Osmanlı, Toplum*, Cilt: 5, ed. Güler Eren, Ankara, 1999, ss. 528-535.
-, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1990.
- BELKE, Klaus, mit Beiträgen von Marcell Restle, *Tabula Imperii Byzantini*, Band 4 Galatien und Lykaonien, Österreichhischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1984.
- BRAUDEL, Fernand, *II. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Cilt 1, çev. M. Ali Kılınçbay, İmge Yayınları, Ankara, 1993.
-, *Maddi Uygarlık Gündelik Hayatın Yapıları*, çev. Mehmet Ali Kılınçbay, İmge Kitapevi, Ankara, 2004.
- CANBAKAL, Hülya, *17. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- CERASİ, M, Maurice, *Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğu’nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, çev. Aslı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- CEZAR, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, TTK, Ankara, 2013.
- COOK, M. A., *Population Pressure in Rural Anadolia 1450-1600*, Oxford University Press, London, 1972.
- ÇAYCI, Ahmet, *Seyahatnamelerde Konya*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2016.

ÇETİN, Cemal, *İşlevleri ve Özellikleri Bakımından Konya Menzilleri (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı 21, Konya, 2007, ss. 295-344.

....., “Anadolu’da Kapıya Katran Sürme Vak’aları: Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Hukuki, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, vol: 9/1, Winter, 2014, ss. 133-156.

....., “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)”, *International Journal of History Studies*, vol: 6, 2014, ss 43-70.

DE GOEJE, M. J., “Arabistan”, *İA*, Cilt: 1, MEB, Eskişehir, 1997, ss. 481-486.

DOĞAN, Güner, “Osmanlı-Venedik Sınırında Son Savaş ve Pasarofça Antlaşması Müzakereleri (1701-1718)”, *Halil İnalcık Armağanı- III Tarih Araştırmaları*, ed. Ahmet Özcan, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 106-154.

DURSUN, Davut, “Lezgiler”, *İA*, Cilt 27, TDV, Ankara, 2003, ss. 169-170.

ELDEM, Edhem, GOFFMAN, Daniel, MASTERS, Bruce, *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, çev. Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

EMECEN, Feridun, “Devre Çıkma”, *İA*, Cilt: 9, TDV, İstanbul, 1994, ss. 250-251.

....., “Doğu Karadeniz’de Âyânlık: Tirebolulu Kethüdâzade Mehmet Emin Ağa”, *Belleten*, Cilt: LXV, Sayı: 242, Ankara, 2001, ss. 193-215.

ERGENÇ, Özer, *Osmanlı Klasik Dönem Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı yayınları, Ankara, 1995.

....., *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK, Ankara, 2006.

-, “Osmanlı Şehir Tarihi Araştırmalarının Kurumsal Çerçevesi Nasıl Oluşturulabilir?”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 24-36.
-, “Osmanlı Şehirlerinde Mahalle’nin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 75-84.
-, “Osmanlı Şehirlerinde Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 94-104.
-, “Osmanlı’da ‘Serbest Dirlik’ Uygulamasının Mali Boyutları ve Bunun Mali-İktisadi Faaliyetlerin Düzenlenmesindeki Yeri”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 204-214.
-, “Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 329-342.
-, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetiminin Mali Nitelikleri”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 367-382.
-, “‘A’yân ve Eşrâf’ Diye Anılan Seçkinler Grubunun XVIII. Yüzyılda Osmanlı Toplumundaki Rolü Üzerine”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 396-416.
-, “‘İdeal İnsan Tipi’ Üzerinden Osmanlı Toplumunun Evrimi Hakkında Bir Tahlil Denemesi”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 423-428.
-, “Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss 6-23.

-, “Osmanlı Şehrinde Çarşı Sistemi: Bursa Örneğinde ‘Sûk-ı Sultânî’”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 170-177
- ERGENÇ, Özer, TAŞ, Hülya, “XVII. ve XVIII. Yüzyıl Anadolu’sunda Toprak Tasarrufu ve Mülkiyeti Üzerine Değerlendirmeler”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 215-245.
- FAROQHÎ, Suraiya, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
-, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortağdan Yirminci Yüzyıla*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.
- GENÇ, Mehmet, “İltizam”, *İA*, Cilt: 22, TDV, İstanbul, 2000, ss. 154-158.
-, “Mâlikâne”, *İA*, Cilt: 27, TDV, Ankara, 2003, ss. 516-518.
- GENÇ, Serdar, *Lale Devrinde Savaş İran Seferlerinde Lojistik ve Organizasyon*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013.
- GERBER, Haim, “Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa’da Kadın’ın Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700)”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8, Konya, 1999, ss. 327-343.
- GÖYÜNÇ Nejat, “Hâne”, *İA*, Cilt: 5, TDV, İstanbul, 1997, ss. 552-553.
- GÜMÜŞ, Ercan, “Ahkâm Defterlerine Göre 18. Yüzyıl Ortalarında Urfa/Ruha’da Yükselen Yerel Güçler ve Bunların Devlet ve Çevreleriyle İlişkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı XXXVI, 2018, ss. 104-129.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman, *XVI. Yüzyıl Larendede (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, TTK, Ankara, 2001.
- GÜVEN, Mehmet Ali, *33 Numaralı Konya Şer’iye Sicili, (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006.

- HABERMAS, Jurgen, “Kamusal Alan”, çev. Meral Özbek, *Kamusal Alan*, ed. Meral Özbek, Hil Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 95-102.
- HINZ, Walther, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1990.
- İLGÜREL, Mücteba, “Yeniçeriler”, *İA*, Cilt: 13, MEB, Eskişehir, 1997, ss. 385-395.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, İstanbul, 2006.
-, “Adâletnâmeler”, Belgeler, Cilt: 2, Sayı 3-4, TTK, Ankara, 1965, ss. 49-142.
-, Bülent Arı, “Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalcık Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:3, Sayı 6, İstanbul, 2005.
-, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, vol: VI, 1980, ss. 283-337.
-, “Centralization and Decentralization in Ottoman Administration”, *Studies in 18th Century Islamic History, Papers on Islamic History, vol 4*, ed. Thomas Naff, Roger Owen, Carbondale: Southern Illinois University Press, 1977, ss. 27-52.
-, “Ottoman Archival Materials on Millets”, *Christians and Jews in the Ottoman Empire, The Functioning of a Plural Society*, ed. Benjamin Braude & Bernard Lewis, vol: 1, Newyork, 1982, ss. 449-437.
-, “Mahkeme”, *İA*, Cilt: 7, MEB, İstanbul, 1957, ss. 149-151.
-, “Cizye”, *İA*, Cilt 8, TDV, Ankara, 1993, ss. 45-48.
-, *Osmanlı Metrolojisine Giriş*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, sayı: 73, İstanbul, 1991, ss. 21-49.

- JENNINGS, Ronald C., “Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon, Erzurum”, *IJMES*, vol: 7, no: 1, Cambridge University Press, 1976, ss. 21-57.
-, “Divorce in the Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640”, *Studia Islamica*, no: 78, 1993, ss. 155-167.
-, “Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Kayseri”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, vol. 18, no.1, 1975, ss 53-114.
- KAFADAR, Cemal, “Ben ve Başkaları”, *Kim Varmış Biz Burada Yoğ İken Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 39-72.
- KARS, Rümeyza, “18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Sefer Menzilleri ve Ekonomik Yönü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı. 55, 2018, ss. 270-274.
- KAYA, Mustafa, “18. Yüzyılda Yabanabad Kazasında Görülen Kanunsuzluk Hareketleri”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı 1, Ankara, 2013, ss. 51-65.
- KAYA, Perihan Hazel, *18. Yüzyılda Konya’nın Mali Yapısı ve Merkez Maliyesi ile İlişkisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2016.
- KHOURY, Rızık, Dına, “Ticari Tarımın Musul Eyaletine Girişi ve Köylülük Üzerindeki Etkileri (1750-1850)”, *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, ed. Çağlar Keyder, Faruk Tabak, çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 165-185.
-, “Terlikler Kapıda mı, Kapalı Kapılar Ardında mı: Ev İçinde ve Kamusal Mekânda Musullu Kadınlar” *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline Zilfi, çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 103-124.
- KILIÇ, Rüya, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

- KOÇ, Yunus, “Osmanlı’da Kent İskânı ve Demografisi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı, 6, İstanbul, 2005, ss. 161-210.
-, “16. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı İmparatorluğunda Suhte Olayları”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18, (Bahar), Ankara, 2013, ss. 147-159.
-, “Ömer Lütfi Barkan’ın Tarihsel Demografi Çalışmalarına Katkısı ve Klasik Dönem Osmanlı Nüfus Tarihinin Sorunları”, *Bilig Dergisi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi, (Bahar), 2013, ss. 177-202.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Enes Kitap Sarayı, Konya, 1997.
- KUBAN, Doğan, “Anadolu-Türk Şehri, Tarihsel Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 7, İstanbul, 1968, ss. 53-74.
- KUZUCU, Serhat, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Antep’te Avârız Vergisinin Uygulanışı (Şer’iyye Sicillerine Göre)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 15 (1), Gaziantep, 2016, ss. 101-118.
- KÜÇÜK, Fatih, *14 Numaralı Konya Şer’iyye Sicili (1080-1081/1669-1670) (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *Lale Devrinde Konya*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1989.
-, “Affan Sultan Zaviyesi”, *KA*, Cilt 1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2015, s. 35.
- MARDİN, Ebul’ula, “Fetvâ”, *İA*, MEB, Cilt: 4, Eskişehir, 1997, ss. 582-584.
- MCGOWAN, Bruce, “Âyanlar Çağı 1699-1812”, çev. Ayşe Berktaş, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, Eren Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 759-884.

- MUŞMAL, Hüseyin, “1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 20, Konya, 2006, ss. 201-232.
- NAGATA, Yuzo, *Tarihte Âyânlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, TTK, Ankara, 1997.
- OĞUZOĞLU, Yusuf, *17. Yüzyıl Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma*, DTCF, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1980.
-, “17. Yüzyılda Konya Şehir Ekonomisini Etkileyen Bazı Faktörler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XIV, sayı. 25, Ankara, 1982, ss. 335-341.
- OLSON, R. W., “The Patrona Halil Rebellion and Ottoman-Persian Wars and Eighteenth Century Ottoman Historiography”, *Turkic Culture Continuity and Change*, Bloomington: Indiana University, 1987, ss. 75-82.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınları, İstanbul, 1987.
- ORTAYLI, İlber, “Kadı”, *İA*, TDV, Cilt: 24, İstanbul, 2001, ss. 69-73.
- ÖNDER, Mehmet, “Konya’da Alevî Sultan Mescidi ve Mihrabı”, *Vakıflar Dergisi*, sayı 4, Ankara, 1957, ss. 241-244.
- ÖNGE, Mustafa, *Conservation of Cultural Heritage on Alaeddin Hill in Konya From the 19th Century to Present Day*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, METU the Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara, 2011.
- ÖZ, Mehmet, “Tahrîr”, *İA*, Cilt 39, TDV, İstanbul, 2010, ss. 425-429.
-, Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 6, İstanbul, 2005, ss. 57-88.
-, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK, Ankara, 1999.

-, “Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler”, Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik, der. Halil İncılık, Şevket Pamuk, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, Ankara, 2000, ss. 17-32.
- ÖZEL, Oktay, “Hane-Hane Halkı”, *Antropoloji Sözlüğü*, ed. Suavi Aydın, Kudret Emiroğlu, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 2003, ss. 357-362.
-, “Avarız ve Cizye Defterleri”, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, der. Halil İncılık, Şevket Pamuk, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2000, ss. 35-50.
-, “Population Changes in Otoman Anadolia During The 16th and 17th Centuries: “Demographic Crisis” Reconsidered”, *IJMES*, vol: 36, Cambridge University Press, 2004, ss. 183-205.
- ÖZGÖKMEN, Ali, *Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Müslim Gayr-ı Müslim Münasebetleri (1700-1800)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1996.
- ÖZKAYA, Yücel, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyânlıkları Ele Geçirileri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu”, *Bellekten*, Cilt: XLII, Sayı: 168, Ankara, 1978, ss. 667-714.
-, “18. Yüzyılda Çıkarılan Adalet-Nâmelere Göre Türkiye’nin İç Durumu”, *Bellekten*, Cilt: XXXVIII, Sayı 151, Ankara, 1974, s. 445-448.
-, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, Doçentlik Tezi, DTCF Yayınları, Ankara, 1977.
-, “Osmanlı İmparatorluğu’nda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 25, 1981, ss. 171-210.
- ÖZPOLAT, Leyla, *1 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (970-1019/1563-1610) (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016.

- ÖZTÜRK, Mustafa, “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları”, *Bellelen*, Cilt: LIV, Sayı 211, Ankara, Aralık 1990’dan ayrı basım, ss. 963-993.
- PALALI, Mehmet Zeki, “Cüzzam”, *İA*, Cilt: 8, TDV, İstanbul, 1993, ss. 150-152.
- PANZAC, Daniel, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Veba (1700-1850)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.
- REYHAN, Cenk, *XVIII. Yüzyılda Bir Kuzey-Batı Anadolu Kenti: Bursa Örneği Şehir Toplumunun Sosyal-Ekonomik ve Kültürel Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.
- SAK İzzet, ÇETİN Cemal, *45 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1126-1127/1714-1715) Transkripsiyon ve Dizin*, Selçuklu Belediyesi, Konya, 2008.
-, *Şer’iye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, Kömen Yayınları, Konya 2005.
-, *47 Numaralı Konya Şer’iye Sicil Defteri (1128-1129/1716-1717) Transkripsiyon ve Dizin*, Tablet Kitabevi, Konya, 2006.
-, *37 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1102-1103/1691-1692) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Ticaret Odası, Konya, 2010.
-, “Konya’da Köleler (16. Yüzyıl Sonu-17. Yüzyıl Başı)”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 9, 1989, ss. 159-197.
- SENNETT, Richard, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. Tuncay Birkan-Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.
- SERT, Özlem, *Rodosçuk Osmanlı Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, Süleyman Paşa Belediyesi Yayınları, Tekirdağ, 2017.
- ŞAFAKÇI, Hamit, “Osmanlı Döneminde Cüzzamlıların Tecrit Edildiği Miskinler Tekkesinin Konya Örneği”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 50, Ankara, 2018, ss. 117-134.

TAŞ, Hülya, *XVII. Yüzyılda Ankara*, TTK, Ankara, 2006.

....., “Osmanlı Kadı Mahkemesindeki ‘Şühûdü’l-hâl’ Nasıl Değerlendirilebilir?”, Ahmet Yesevi Üniversitesi, *Bilig Dergisi*, Kış 2008, Sayı 44, ss. 25-42.

....., “Osmanlı Devlet ve Toplum Yapısında Sözleşme Kültürü”, *The Multilateral Comparative Study on Documents From the 9th to 19th Centuries Annual Report 2011*, National Institute for the Humanities, 2012, ss. 48-60.

....., “Osmanlı Şehrinde ‘Mahalleli’nin Ortak Sorumluluğu Nasıl Değerlendirilebilir?”, *XVI. Türk Tarih Kongresi*, Cilt: 4-1, Ankara, 2010, ss. 535-543.

....., “Erken Modern Osmanlıda Sağlık Hizmetleri”, *Journal of Turkish Studies*, vol. 40, ed. Cemal Kafadar, Gönül A. Tekin, Harvard University, 2013, ss. 354-371.

TEKİNALP, Vahit Macit, “Anadolu Selçuklu Sanatı’nda Bizans Sanatı’nın İzleri ve Hristiyan Topluluğun Bu Oluşuma Katkısı”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:4, Ankara, 2006, ss. 95-125.

TEMEL, Eşref, *Konya’da Ayanlık (1639-1839)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017.

TUĞLUCA, Murat, *Osmanlı’da Devlet-Toplum İlişkilerinin Açık Alanı: Şikayet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi (1683-1699)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

TURAN, Osman, “Selçuk Devri Vakfiyeleri I. Şemseddin Altın-Aba Vakfiyesi ve Hayatı”, *Bellekten*, Cilt XI. Sayı 42, TTK, Ankara, 1947, ss. 197-235.

TUTAR, Yürekli, Ayşe, *16 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1083-1083/1672-1673) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018.

- UĞUR, Yunus, “Şehir Tarihi ve Türkiye’de Şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:3, Sayı 6, İstanbul, 2005, ss. 9-26.
-, “Mahkeme Kayıtları: (Şer’iye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, İstanbul, 2003, ss. 305-344.
- UNAT, Faik Reşit, *1730 Patrona İhtilâli Hakkında Bir Eser Abdi Tarihi*, TTK, Ankara, 1999.
- UZUNÇARŞILI, İsmail, Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Ankara, 1988.
-, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: IV, Bölüm 1-2, TTK, Ankara, 1995.
- WEBER, Max, *Şehir, Modern Kentin Oluşumu*, çev. Musa Ceylan, Yarın Yayınları, İstanbul, 2018.
- YASA, Azize, *Anadolu Selçukluları Döneminde Türk-İslâm Şehri Olarak Konya*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1996.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
- YILDIRIM, Zafer, *18. Yüzyılda Konya’da Esnaf Teşkilatı ve Ticari Hayat*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2019.
- YILDIZ, Hakan, *Haydi Osmanlı Sefere! Prut Seferi’nde Organizasyon ve Lojistik*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
- YILMAZ, Fikret, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 83, Kış, 1999-2000, ss. 92-110.

....., “Boş Vaktiniz Var Mı? Veya 16. Yüzyılda Anadolu’da Şarap, Eğlence ve Suç”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı: 1, Bahar 2005, ss. 11-49.

YÖRÜK, Doğan, *3 Numaralı Konya Şer’iyye Sicili (987-1330/1579-1912) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Palet Yayınları, Konya, 2013.

....., “Konya Kazasında Yerleşme ve Nüfus (1584-1642)”, *Uluslararası Osmanlı Araştırmalarında Yeni Eğilimler Kongresi Bildiri Kitabı*, Konya, 2016, ss. 163-181.

ZILFI, C., Madeline, “We Don’t Get Along: Women and Hul Divorce in the Eighteenth Century”, *Women in the Ottoman Empire Middle Eastern Women in the Early Modern Era*, ed. Madeline C. Zilfi, Brill, New York, 1997, ss. 264-297.

EKLER

Ek 1: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Karaman Eyaleti'nin İdari Yapısı¹⁰⁷²

<p style="text-align: center;">KONYA SANCAĞI</p>	<p>Sudirhemi Nahiyesi Hatunsaray Nahiyesi Saidili Nahiyesi Sahra Nahiyesi</p>	<p>Konya Kazası Larende Kazası Ereğli Kazası Eski-İl Kazası Belviran Kazası Gaferiyad Kazası Aladağ Kazası Divle Kazası Kariş Kazası¹⁰⁷³ İnsuyu Kazası Bayburd Kazası Pirlevgenda Kazası Karapınar Kazası¹⁰⁷⁴ Turgud Kazası¹⁰⁷⁵</p>
<p style="text-align: center;">NİĞDE SANCAĞI</p>		<p>Niğde Kazası Bor Kazası Ürgüb Kazası Şücaaddin Kazası İncesu Kazası Develi Kazası Yahyalı Kazası Anduğu Kazası Karahisar Kazası</p>

¹⁰⁷² KŞS 48/279-1 belge temel alınmıştır. Ek belgedeki sıraya göre düzenlenmiştir. Konya, Niğde ve Beyşehir Sancaklarının merkez kazaları belgede yer almadığından tabloya dahil edilmiştir.

¹⁰⁷³ Bazı belgelerde Karişözü, kazânın yeri tespit edilirken KŞS 44/9-2, 51/210-2, 54/195-3, 205-1 numaralı belgeler kullanılmıştır.

¹⁰⁷⁴ Temel alınan belgede adı geçmemekle birlikte 1739 tarihli KŞS 54/7-2 ve 54/12-2 numaralı belgelerde adı geçmektedir. Kariş Kazası'na zaman zaman Karapınar Kazası dendiği düşünülmektedir.

¹⁰⁷⁵ KŞS 57/174-2.

KAYSERİ SANCAĞI	Kaza merkezleri belirtilmemiştir. Sancak merkezi Kayseri Kazası olarak sayılmıştır.
KIRŞEHRİ SANCAĞI	Kırşehir Kazası Keskin Kazası Hacı Bektaş Kazası Süleymanlı Kazası Konur Kazası
BEYŞEHRİ SANCAĞI	Beyşehir Kazası Seydişehir Kazası Bozkır Kazası Kuşaklı Kazası Kırili Kazası Göcü Kazası
AKŞEHRİ SANCAĞI	Akşehir Kazası İlgın Kazası İshaklı Kazası Doğanhisar Kazası
AKSARAY SANCAĞI	Aksaray Kazası Eyübili Kazası Koçhisar Kazası

Ek 2: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sancağı Yerleşmeleri¹⁰⁷⁶

KONYA SANCAĞI			
SUDİRHEMİ NAHİYESİ ¹⁰⁷⁷	HATUN SARAY NAHİYESİ ¹⁰⁷⁸	SAHRA NAHİYESİ ¹⁰⁷⁹	SAİD-İLİ NAHİYESİ ¹⁰⁸⁰
Sille	Kilisra	Çumra	Ladik
Sızma	Detse	İsmil	Sarayini ma
Başara	Botsa	İrmek	Sirikviran
Malas	Kavak	Arvad	Harun
Giryad	Akviran	Müneccim ?	Yenicekaya
Selahaddin	Çukurçemen	Çakmelik ?	Göresunlu
Kızılviran	Avalama	Alemdar	Bozuk
Sulutaş	Zortala	Celali ?	Celalmadan
Çobanlar	Çağlan	Rumdiğin	Said
Kozağaç	Çat	Bilceli	Kilisecik ?
Çelteç ?	Gömse	Karaöyük	Kurşunlu
Bilecik	Hatunsaray	Kavaklı	Seyyid ?
Dilkemi ?	Girvad	Emirler	Kökez
Bağıkutlu	Orduözü	Zengen	
Bulumya	May	Arpalu	
Karadiğin	Karaöyük	Hayroğlu	
Keçimuhsine	Eksıla	Topallar ma	
İret	Çomaklar	Yarma	
Bulamas	Üçkilise	Damköyü?	
Tat	İlyas Baba	Kızılada?	
Hisarcık	Virancık	Efe	
Saray	Karakaya	Kargın	

¹⁰⁷⁶ Dipnot verilmeyen yerleşmeler için nahiye başlıklarındaki dipnot kaynak alınmıştır. Soru işareti bulunan yerleşmelerin konumları tespit edilememiştir.

¹⁰⁷⁷ KŞS 57/179-3.

¹⁰⁷⁸ KŞS 57/179-2.

¹⁰⁷⁹ KŞS 57/178-2.

¹⁰⁸⁰ KŞS 57/179-1. “Madan nâm karye”, 57/140-3. Kilisecik, 39/90-1. Kurşunlu, 48/199-3. Seyyid, 51/36-3. Kökez, 54/358-1.

Ulumuhsine		Gödeler	
Değirmen	Tolsata ¹⁰⁹²	Göcek ?	
Hatıb ¹⁰⁸¹	Evliya	Yağlular?	
Gödene ¹⁰⁸²	Sarı Işık	Eski	
Eğri ¹⁰⁸³	Rüstem ¹⁰⁹³ ?	Gebeciler ¹¹⁰¹ ?	
Çukurköy ¹⁰⁸⁴	Göralma	Yalnız	
Muharremşah ¹⁰⁸⁵ ?	Dipgörene ?	Dam ¹¹⁰² ?	
Obasıla ¹⁰⁸⁶	Sadıklar	Beş Kilise ¹¹⁰³ ?	
Hacıoğlu ¹⁰⁸⁷ ?	Yanekini ¹⁰⁹⁴	Pınarlı ¹¹⁰⁴ ?	
Bükce ¹⁰⁸⁸	Erla ¹⁰⁹⁵ ?	Binari ¹¹⁰⁵ ?	
İnnice ¹⁰⁸⁹	Söke ¹⁰⁹⁶ ?	Çarıklar ¹¹⁰⁶	
Çatak ¹⁰⁹⁰	Şahne ¹⁰⁹⁷	Sesan ¹¹⁰⁷ ?	
Emir Çavuş	İpsikaya ¹⁰⁹⁸		
Değirmeni ¹⁰⁹¹	Tekke ¹⁰⁹⁹		
	Kumrallu ¹¹⁰⁰		

¹⁰⁸¹ 10 R. Ahir 1122 (8 Haziran 1710 Pazar) tarihinde Sudirhemi Nahiyesi yerleşmesidir, KŞS 44/94-3. 3 Muharrem 1141 (9 Ağustos 1728 Pazartesi) tarihinde Konya Şehrine ilhak olunmuştur. KŞS 51/12-2.

¹⁰⁸² 15 Z. Ka'de 1119 (7 Şubat 1708 Salı) tarihinde Sudirhemi Nâhiyesi yerleşmesidir, KŞS 44/148-1. 8 Safer 1127 (13 Şubat 1715 Çarşamba) tarihinden önce Konya Şehri ilhak olunmuştur. KŞS 45/190-3.

¹⁰⁸³ KŞS 48/149-2.

¹⁰⁸⁴ KŞS 48/150-5.

¹⁰⁸⁵ "Muharremşah nâm karye", KŞS 48/184-1, "Muharremşah nâm mevzi'", KŞS 51/175-3.

¹⁰⁸⁶ KŞS 51/211-1, 129-1.

¹⁰⁸⁷ KŞS 51/129-1.

¹⁰⁸⁸ 19 Z. Ka'de 1140 (27 Haziran 1728 Pazar) tarihinde Beyşehir Göçükebir Kazası'ndan ayrılıp, Konya Kazası Sudirhemi Nahiyesi'ne ilhak olunmuştur. KŞS 51/277-2.

¹⁰⁸⁹ KŞS 54/169-3.

¹⁰⁹⁰ KŞS 54/297-2.

¹⁰⁹¹ KŞS 54/121-1.

¹⁰⁹² Tolsa, KŞS 39/108-2.

¹⁰⁹³ "Rüstem nâm mevzi'", KŞS 54/311-1.

¹⁰⁹⁴ KŞS 44/90-3

¹⁰⁹⁵ KŞS 44/183-2.

¹⁰⁹⁶ "Nâm-ı diğer ?", KŞS 51/275-2

¹⁰⁹⁷ KŞS 51/279-1.

¹⁰⁹⁸ KŞS 44/186-2.

¹⁰⁹⁹ Tekye, KŞS 48/67-2.

¹¹⁰⁰ KŞS 51/8-2.

¹¹⁰¹ KŞS 39/95-3.

¹¹⁰² KŞS 39/95-3.

¹¹⁰³ KŞS 51/11-2.

¹¹⁰⁴ KŞS 48/8-1.

¹¹⁰⁵ KŞS 48/26-4, 51/11-2.

¹¹⁰⁶ KŞS 51/179-2.

¹¹⁰⁷ KŞS 51/274-2

		Dedemoğlu ¹¹⁰⁸ Gaziler ¹¹⁰⁹ ? Kıllı ¹¹¹⁰ ? Kiriz ¹¹¹¹ ? Kariz ¹¹¹² ? Karpuzlu Dinek ¹¹¹³ ? İlhanlı ? Mandason ? Şerbetçi ? Adilli ? Pirhanlu ¹¹¹⁴ ?	
--	--	---	--

¹¹⁰⁸ KŞS 51/199-2.

¹¹⁰⁹ KŞS 54/175-1.

¹¹¹⁰ KŞS 54/361-2.

¹¹¹¹ KŞS 54/364-1.

¹¹¹² KŞS 54/248-1.

¹¹¹³ KŞS 57/84-1.

¹¹¹⁴ İlhanlı, Mandason, Şerbetçi, Adilli, Pirhanlu, KŞS 51/11-2.

Ek 3: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Şehri Mahalleleri

İÇ KALE
Çıralu Mescid ¹¹¹⁵
Eflatun ¹¹¹⁶
İç Kal'a ¹¹¹⁷
SUR İÇİ
Abdulaziz ¹¹¹⁸
Abdülümün ¹¹¹⁹
Affan Sultan ¹¹²⁰
Akıncı ¹¹²¹
Aklan ¹¹²²
Ali Gav ¹¹²³
Ali Şerbeti ¹¹²⁴
Aynadar ¹¹²⁵
Beyhekim ¹¹²⁶

¹¹¹⁵ “İç Kal'a Mescid-i Çıralu”, KŞS 17/252-1. “Konya mahallâtından İç Kal'a Çırağlı Mescid Mahallesi”, KŞS 8/9-2. Çıralu Mescid Mahallesi'nden Bogos'un mahalleye yakın olan Eski Pazar'da tecavüze uğraması, KŞS 47/60-4.

¹¹¹⁶ Eflatun Mescidi, “Konyada Rum milleti tarafından müceddeden inşâsına tâlib olan ‘arsa ve civârları’” başlıklı plan, BOA, İ..MF., 19-12, s. 4. KŞS, 17/11-4, 45/52-2.

¹¹¹⁷ “Konyada Rum milleti tarafından müceddeden inşâsına tâlib olan ‘arsa ve civârları’” başlıklı plan, BOA, İ..MF., 19-12, s. 4.

¹¹¹⁸ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Abdulaziz Camii civarı.

¹¹¹⁹ Abdülümün Sokağı, *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Abdülümün Camii civarı.

¹¹²⁰ Mahalleden vefat eden Şerife'nin ölmeden önce vasi tayin ettiği Molla Süleyman'a, kalan parasından bir kısmının Yeni Kapı önünde bulunan kaldırım için harcanmasını vasiyet etmesi merhumenin şehre girip çıkarken bu kapıyı kullandığı izlenimini vermektedir, KŞS 51/153-1. Bu bilgiden yola çıkarak merhumenin yaşadığı Affan Sultan Mahallesi'nin bu kapının civarında olduğu düşünülmektedir. Mahallenin Muin Mahallesi ile komşu olduğu, Affan Sultan Mahallesi'nde satılan evin konumu tarif edilirken, “bir taraftan Mu'in Mahallesi mescidi...”, olarak yazılmasından anlaşılmaktadır, KŞS 33/174-1.

¹¹²¹ “Bir taraftan kal'a divârı...”, KŞS 49/248-1. Güney batısındaki Mihmandar Mahallesi ile birleşme, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902), BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

¹¹²² “Sipâhi Bazarı kurbunda Aklan Mahallesi vâki'...”, KŞS 57/100-2. Sipahi Pazarı Tahte'l Kal'a bölgesindedir, KŞS 48/138-5. Tahte'l Kal'a da Kürkçü Mahallesi'nin kuzey tarafındadır, KŞS 1/125-5. Tahte'l Kal'a bölgesinde bulunan Sipahi Pazarı'na yakın olan Aklan Mahallesi Kürkçü Mahallesi'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Kürkçü Mahallesi ile birleşme, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902), BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

¹¹²³ “Şimâlen kal'a divârı....”, KŞS 47/98-2 ve “bir taraftan burç...”, KŞS 48/54-1. Kemal Garib Mahallesi ile bitişiktir, mahalle'de satılan evin bir tarafında Ali Gav Zaviyesi bahçesi bulunmaktadır, KŞS 44/119-1. Günümüzde Ali Gav Sokak civarı.

¹¹²⁴ Mahalle'de Çaylızade Hanı bulunmaktadır, KŞS11/157-3. Şerafeddin Camii yakınında bulunan Arıkoğlu Hanı'nın tuvaleti ile Çaylızade Hanı'nın tuvaletlerinin birbirlerine yakın mesafelerde olduğu, bu iki hanın arasında bulunan Yeni Han içinde satılan odaların satış kaydında görülmektedir, KŞS 54/178-2 ve 48/18-4. Bu bilgiler doğrultusunda mahallenin Şerafeddin Camii civarında olduğu anlaşılmaktadır.

¹¹²⁵ “Aynadâr nâm-ı diğêr Kâdî 'İzzeddîn...”, 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), s. 8. “Bir taraftan bârû...”, KŞS 40/171-1. Günümüzde Kadı İzzettin sokak.

¹¹²⁶ Günümüzde Beyhekim Camii civarı.

Binari ¹¹²⁷
Biremani ¹¹²⁸
Cedid veya Yeni ¹¹²⁹
Çiftenerdiban ¹¹³⁰
Dehüda ¹¹³¹
Denkeş ¹¹³²
Devle ¹¹³³
El hac Emir ¹¹³⁴
Ferhuniye ¹¹³⁵
Galle-i Cerb ¹¹³⁶
Hoca Hasan ¹¹³⁷
İbn-i Kazgan ¹¹³⁸
İbn-i Salih ¹¹³⁹
İbn-i Şahin ¹¹⁴⁰
İhtiyareddin ¹¹⁴¹

¹¹²⁷ Kuzeyinde Ferhuniye Mahallesi ile komşudur. Tacü'l-Vezir Medresesi kayıtlarda kimi zaman Binari kimi zaman da Ferhuniye Mahallesi'nde yazılmıştır, KŞS 2/54-5, 44/68-2, 57/39-2. *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹²⁸ “*Tâyî nâm-ı diğer Biremânî*”, 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), s. 7. Biremani Mahallesi'nde bulunan Devlet Hatun (Hatuniyye) Mescidi'nin keşif kaydı, KŞS 45/51-2.

¹¹²⁹ “*Bâb-ı Cedîd Mahallesi*” olarak da geçmektedir, KŞS 17/47-1. “*Cedidiye Mahallesi*”, *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹³⁰ *Konya Rehberi*, a.g.h. “*Bir taraftan bârû...*”, KŞS 53/26-3.

¹¹³¹ Mahallede Muiniyye Medresesi bulunmaktadır, KŞS 44/109-1. Bu medresenin günümüzde Konya İl Sağlık Müdürlüğü binasının bulunduğu yerde olduğu ifade edilmektedir, İbrahim Kunt, “Muiniyye Medresesi”, *KA*, Cilt 7, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2014, s. 8-9.

¹¹³² “*Bir taraftan bârû...*”, KŞS 15/22-5. Mahalleden vefat eden Mehmet bin Ahmet, ölmeden önce vasi tayin ettiği Mehmet'e öldüğü zaman kendisi adına yapılmasını istediği işlemlerden sonra kalan parayla Yeni Kapı önünden başlayan yolun sonuna kadar kaldırım döşenmesini vasiyet etmiştir, KŞS 51/228-1. Merhum Mehmet bin Abdullah'ın Yeni Kapı yoluna kaldırım döşetme vasiyeti, kendisinin Yeni Kapı civarında oturduğu ve şehre girip çıkarken bu kapıyı kullandığı izlenimi vermektedir. Bu bilgiden yola çıkarak merhumun yaşadığı Denkeş Mahallesi'nin bu kapının civarında olduğu düşünülmektedir.

¹¹³³ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹³⁴ Mahallede bulunan Zenburi Mescidi, KŞS 37/118-2. Mahallede bulunan Baba Sultan Türbesi, KŞS 37/141-1. “*Bir taraftan kal'a cidârı...*”, KŞS 44/54-1 ve 54/54-1, 54/276-1. Baba Sultan Mahallesi, *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Baba Sultan Camii ve Zenburi Camii civarı.

¹¹³⁵ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹³⁶ Günümüzde Kalecelp, Erdemşah Mescidi civarı

¹¹³⁷ Kuzeyinde Zindan Kale çevresindeki mezarlık, KŞS 11/135-4 ve 48/61-1. “*Bir taraftan bârû...*”, KŞS 11/69-1 ve 17/181-1, 51/25-3. Günümüzde Hoca Hasan Camii civarı.

¹¹³⁸ Mahalle sakinlerinden Mustafa'nın oğlu Mehmet hocaya giderken Dehüda Mahallesi'nden Mehmet tarafından tecavüz maksadıyla saldırıya uğramıştır. Mahalle ahalisinin olayı önlemesi sonucunda mahkemeye çıkarılan Mehmet, Dehüda ve Muin Mahallelerinde oturan kişilerin şahitlikleriyle suçlu bulunmuştur, KŞS 47/92-1. Bu olay İbn-i Kazgan Mahallesi'nde oturan Mehmet'in hocaya giderken Dehüda Mahallesi'nden geçtiği sırada yaşanmıştır. Olayın gerçekleştiği Dehüda Mahallesi ile İbn-i Kazgan Mahallesi birbirlerine yakın olmalıdır. Olaya şahitlik edenler arasında Muin Mahallesi'nden de bir kişinin bulunması, İbn-i Kazgan Mahallesi'nin Dehüda ve Muin Mahalleri civarında olduğunu düşündürmektedir.

¹¹³⁹ “*Bir taraftan kal'a divârı...*”, KŞS 45/121-2 ve 48/124-5. Kuzey doğusuna denk gelen Şekerfuruş Mahallesi ile birleşme, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902), BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

¹¹⁴⁰ “*Bir taraftan kal'a divârı...*”, KŞS 51/244-2. *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁴¹ Mahallede sura bitişik olan bir evin satışından doğan vergi anlaşmazlığı, KŞS 11/60-1. Günümüzde İhtiyareddin Camii civarı.

İmaret ¹¹⁴²
Kadı Alemşah ¹¹⁴³
Kadıasker ¹¹⁴⁴
Kalecik ¹¹⁴⁵
Kara Arslan ¹¹⁴⁶
Kasab Sinan ¹¹⁴⁷
Kemal Garib ¹¹⁴⁸
Kürkçü ¹¹⁴⁹
Mihmandar ¹¹⁵⁰
Muhtar ¹¹⁵¹
Muin ¹¹⁵²
Mücellid ¹¹⁵³
Sakahane ¹¹⁵⁴
Seb'ahan ¹¹⁵⁵
Şekerfuruş ¹¹⁵⁶

¹¹⁴² Çaylızade Hanı yakınında El hac Mehmet'in yaptırdığı çeşmenin su yolunun tamiri için yapılan keşifte künklerin Çaylızade Hanı'ndan kuzey batıya doğru; Han ve medresesi, Şerafeddin Camii, Yeni Hamam, Bezzazistan, Hacı Üveyszade evinin kapısı, Sungur Hamamı ve İmaret Mahallesi Caddesi güzergahını takip etmektedir, KŞS 48/189-3. Sonraki güzergahın İmaret Mahallesi Caddesi olması mahallenin Şems-i Tebrizi Mahallesi'nin kuzeyinde İbrahim Bey İmareti'nin bulunduğu alanda olduğunu göstermektedir. İmaret Mahallesi, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902) tarihli kararlar Şems-i Tebrizi Mahallesi'ne dahil edilmiştir, BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

¹¹⁴³ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁴⁴ Güneyde İhtiyareddin Mahallesi ile birleşme, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902), BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

¹¹⁴⁵ Doğusunda Kürkçü Mahallesi bulunmaktadır. İki mahalle arasında bulunan önemini yitirmiş yolun medrese vakfına bırakılması, KŞS 49/40-1. Günümüzde Şükran Mahallesi sınırları dahilinde Kalecik Camii civarı.

¹¹⁴⁶ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁴⁷ “*Bir taraftı bârû...*”, KŞS 11/166-7. Günümüzde Kasap Sinan Çıkmaçı sokak civarı.

¹¹⁴⁸ Ali Gav Mahallesi ile bitişiktir, mahalle'de satılan evin bir tarafında Ali Gav Zaviyesi bahçesi bulunmaktadır, KŞS 44/119-1. Kemal Garib Mahallesi'nde satılan evin bir tarafında da kale duvarı bulunmaktadır. İki mahalle de sur içinin kuzey tarafındadır. Günümüzde Ali Gav Sokak civarı Ali Gav Mahallesi, batı tarafı ise Kemal Garib Mahallesi yerleşimleridir.

¹¹⁴⁹ Batısında Kalecik Mahallesi ile komşu, KŞS 49/40-1.

¹¹⁵⁰ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁵¹ “*Mahalle-i mezbûreye mutassıl olan Seb'ahan Mahallesi'nde...*”, KŞS 37/24-2. “*Kiblete kal'a divârı...*”, KŞS 48/70-4. *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Muhtar Camii civarı.

¹¹⁵² ‘Abdul-Muin olarak da geçiyor, KŞS 51/236-1. “*Mu'in mahallesinde vâki'.... Bir taraftan bazân burc....*” olan evin satış kaydı, KŞS 48/169-1. Mahallenin kuzeyinde bulunan Affan Sultan Mahallesi ile komşu olduğu, Affan Sultan Mahallesi'nde satılan evin konumu tarif edilirken, “*bir taraftan Mu'in Mahallesi mescidi...*”, olarak yazılmasından anlaşılmaktadır, KŞS 33/174-1. Affan Sultan Mahallesi'nin güneyinde surlara bitişik olan Mu'in Mahallesi'nin batısında ise İbn-i Salih Mahallesi bulunmaktadır. Sulutaş Köyü'nden olduğu iddiaları edilen, Mu'in Mahallesi'nde yaşayan Mehmet Halife'nin İbn-i Salih Mahallesi Mescidi'nde imamlık yaptığını ispat ettiğine dair kayıt da bu iki mahallenin yanyana olduğunu göstermektedir, KŞS 45/90-2.

¹¹⁵³ “*Altunlu Çeşme nâm-ı diğer Mücellid*”, KŞS 47/208-1. *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Altın Çeşme sokak ve Mücellit Camii civarı.

¹¹⁵⁴ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁵⁵ Kuzeyindeki Şükran Mahallesi ile komşu, KŞS 17/171-2. Batıda Muhtar Mahallesi ile bitişik. “*Bir taraftı kal'a bârûs...*”, KŞS 43/154-1. Günümüzde Sephavan Camii civarı.

¹¹⁵⁶ Günümüzde Şekerfuruş Mescidi'nin olduğu bölge.

Şems-i Tebrizi ¹¹⁵⁷
Şerefşirin ¹¹⁵⁸
Şeyh Osman-ı Rumi ¹¹⁵⁹
Şükran ¹¹⁶⁰
Türk Ali ¹¹⁶¹
Yediler ¹¹⁶²
Zevle ¹¹⁶³
SUR DIŞI
Abid ¹¹⁶⁴
Ahmed Dede ¹¹⁶⁵
Ahmed Fakih ¹¹⁶⁶
Akbaş ¹¹⁶⁷
Aksinle ¹¹⁶⁸
Akşemseddin ¹¹⁶⁹
Alaca Mescid ¹¹⁷⁰
Arablar (Kayacık Arablar) ¹¹⁷¹
Bab-ı Aksaray ¹¹⁷²

¹¹⁵⁷ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁵⁸ *Konya Rehberi*, a.g.h. “*Bir taraftan bârû...*”, KŞS 39/42-2 ve 57/33-3.

¹¹⁵⁹ *Konya Rehberi*, a.g.h. “*Bir taraftan kal’a divârı...*”, KŞS 48/177-3, 51/217-1 ve 54/104-3. Günümüzde Şeyh Osman-ı Rumi Türbesi civarı.

¹¹⁶⁰ Seb’ahan Mahallesi ile güneyden komşu, KŞS 17/171-2. “*Şarkan kal’a sûru*”, KŞS 45/177-2 ve 57/42-4. *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁶¹ “*Türk ‘Ali nâm-ı diğer Senkrâş*”, 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), s. 7. Şeyh Osman-ı Rumi Mahallesi sakinleri, mahallede oturan Fatıma’nın evine yanındaki diğer kadınlarla birlikte erkek aldığı iddiasıyla mahkemeye başvurmuşlardır. Alınan ifadelerden sonra mahalleye yakın olan Türk Ali Mahallesi sakinlerinin de ifadelerine başvurulmuştur, KŞS 48/214-1. Dava kaydında yer alan bu bilgi Türk Ali Mahallesi ile Şeyh Osman-ı Rumi Mahallesi’nin komşu olduğunu göstermektedir.

¹¹⁶² “*Mahalle-i mezbûre ve Şerefşirin Mahallesi arasında vâki’...*, *bir tarafı bârû...*”, KŞS 43/66-2. Kuzeyde Şerefşirin Mahallesi ile birleşme, 11 R. Evvel 1320 (18 Haziran 1902), BOA, DH.MKT. 598/31-1-1 ve 2-1.

¹¹⁶³ Zevle Sultan Mahallesi, *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Zelve Sultan Mescidi civarı.

¹¹⁶⁴ Kurb-ı Cedid Mahallesi ile komşudur. İki mahalle arasından Bezirci Sokağı geçmektedir, KŞS 48/199-1.

¹¹⁶⁵ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Ahmet Dede Semt Pazarı civarı.

¹¹⁶⁶ *Konya Rehberi*, a.g.h., Ahmed Fakih Caddesi.

¹¹⁶⁷ “*Akbâş nâm-ı diğer Pîr Sultân*”, 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), s. 6. *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁶⁸ Akbaş Mahallesi’nden Abdullah’ın yakınındaki Aksinle Mahallesi civarında bulunan bağda zina suçu işlemesine dair kayıt, KŞS 51/35-1. Aksinle Dibekli Mescidi, KŞS 54/267-1, günümüzde Aksinne Kümbetli Mescit civarı. Mahalle Kanlı Göl’e yakın bir konumdadır, KŞS 54/180-3. *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁶⁹ Günümüzde Akşemseddin Mahallesi.

¹¹⁷⁰ Çarşı bölgesinde Türbe-i Celaliye Mahallelerindedir, KŞS 48/162-4. At Pazarı’nda mahalleye adını veren Alaca Mescid’in bulunduğu bölgedir. Mescidin yanında Abdulfettah Hanı ve Valide Hanı bulunmaktadır, KŞS, 56/86-4, 100/80-1, İzzet Sak, *Konya Vakfiyeleri*, s. 43-51.

¹¹⁷¹ Kayacık Arablar olarak anıldığı da görülmektedir, KŞS 44/3-2, 3-3. Kayacık Mahallesi olarak da geçmektedir, 49/142-1. Sinan Perakendesi Mahallesi ile komşudur, KŞS 54/14-4, 91-3.

¹¹⁷² Pürçekli Mahallesi ile komşudur. İki mahalle arasında Yazçak Çeşmesi bulunmaktadır, KŞS 14/120-3, 126-1. Esenli Mahallesi ile de komşudur. Esenli Mahallesi’nde yaşanan cinayet ile ilgili yapılan keşifte, evin civarında Bab-ı Aksaray Mahallesi’nde oturan kişinin zanlı olması, KŞS 50/102-3. Mahalle sakinleri

Bağ-1 Evliya ¹¹⁷³
Bordabaşı ¹¹⁷⁴
Civar ¹¹⁷⁵
Çalıklı ¹¹⁷⁶
Çavuş ¹¹⁷⁷
Çinioğlu ¹¹⁷⁸
Çirkab ¹¹⁷⁹
Debbağhane ¹¹⁸⁰
Dedemoğlu ¹¹⁸¹
Dolab ¹¹⁸²
Dolabucu ¹¹⁸³
Dörtvukiyye ¹¹⁸⁴
Durakfakih ¹¹⁸⁵
Esenli ¹¹⁸⁶
Fakıhdede ¹¹⁸⁷
Furkandede ¹¹⁸⁸
Galebe ¹¹⁸⁹

ile mahallede bulunan Kabakulak Sarayı'nın dış kısmındaki evin sahibi arasında vergi anlaşmazlığından dolayı yaşanan davada evin sahibi, sarayın Bab-ı Aksaray ile Türbe Mahalleleri arasında bulunduğunu iddia etmektedir, KŞS 13/208-1.

¹¹⁷³ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁷⁴ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁷⁵ Türbe-i Celâliye Mahallelerindendir, KŞS 48/110-2. Mahalle “*Türbe-i Civar*” olarak da anılmaktadır, KŞS 51/20-2.

¹¹⁷⁶ Çalıklar Mahallesi olarak da geçmektedir, 39/221-2 v.d. Konya dışında Karahöyüktedir, KŞS 43/87-1. Günümüzde Çalıklı Camii civarı.

¹¹⁷⁷ 17. yüzyılda yaşanan bir hırsızlık olayında zanlıların mahalle ile Karakayış Mahallesi sakinlerinden olması bu iki mahallenin birbirlerine yakın olduğunu düşündürmektedir, KŞS 13/83-3 ve 84-2. Mahalle, Karatay Medresesi Kûyûd-ı Hâkânî suretinde Kalenderhane'nin yakınında belirtilmektedir, Konyalı, *a.g.e.*, s. 858. Kalenderhane Mahallesi'nin de Karakayış Mahallesi'ne yakın bir bölgede olduğu bilindiğinden Çavuş Mahallesi'nin bu iki mahalle arasında olduğunu söylemek mümkündür.

¹¹⁷⁸ Bu mahalle Çiniçukuru Mahallesi ile aynı mahalle olmalıdır. Mahalle bir kayıta Çinioğluçukuru Mahallesi olarak da geçmektedir, KŞS 45/187-3. Muhtemelen Çini Çukuru olarak bilinen bölgede Çinioğlu adında bir mahalle bulunmakta ve bu iki isim zaman zaman birleşik olarak anılmaktadır. Bölgede Dedemoğlu Mahallesi de bulunmaktadır, KŞS 45/254-1.

¹¹⁷⁹ Atık ve pis su kanallarının bulunduğu bölge olduğu düşünülmektedir. Kale surları ile bitişiktir, KŞS 13/137-2 ve 44/140-3. Debbağhane yakınında kale hendeğinde bulunan çirkap kanallarına yakın olması muhtemeldir, 40/58-1.

¹¹⁸⁰ “*Debbağhâne nâm-ı diğer Aksarây*”, 387 Numaralı *Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri* (937/1530), s. 6. Hoca Habib Mahallesi ile yanyanadır, KŞS 13/85-1. Hendek bölgesindeki çirkaba yakınlığı Çirkab Mahallesi ile de komşu olduğunu düşündürmektedir, KŞS 40/58-1.

¹¹⁸¹ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁸² *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁸³ Türbe-i Celâliye Mahallelerindendir, 49/279-4. Arazisi Türbe-i Celâliye Vakfı'na aittir, KŞS 48/2-2. Mahallenin Dolab Mahallesi ile yanyana olduğu düşünülmektedir.

¹¹⁸⁴ Konya dışında Meram'a yakındır. Günümüzde Dörtokka Camii civarıdır.

¹¹⁸⁵ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Durakfakih Camii civarı.

¹¹⁸⁶ Bab-ı Aksaray Mahallesi ile yanyanadır, KŞS 50/102-3. Mahallede debbağların ikamet ettiği görülmektedir. Debbağhane ile de komşu olması muhtemeldir.

¹¹⁸⁷ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Fakıhdede Türbesi civarı.

¹¹⁸⁸ Surlara bitişiktir, KŞS 54/228-1. *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Furkandede Cad. civarı.

¹¹⁸⁹ Günümüzde Galebi Sokak civarı olması muhtemeldir.

Hacı Cemal ¹¹⁹⁰
Harmancık ¹¹⁹¹
Hoca Ali ¹¹⁹²
Hoca Cihan ¹¹⁹³
Hoca Faruk ¹¹⁹⁴
Hoca Habib ¹¹⁹⁵
Hoşhan ¹¹⁹⁶
Kalenderhane ¹¹⁹⁷
Karacigan ¹¹⁹⁸
Karakurd ¹¹⁹⁹
Karaöyük ¹²⁰⁰
Karakayış ¹²⁰¹
Kerimdede ¹²⁰²
Köyceğiz ¹²⁰³
Kurb-ı Cedid ¹²⁰⁴
Kuzgunkavak ¹²⁰⁵
Medrese ¹²⁰⁶
Müşki ¹²⁰⁷
Nehr-i Kafur ¹²⁰⁸

¹¹⁹⁰ Sıdırlardan Hacı Cemal Mahallesi olarak geçmektedir, KŞS 49/53-3, 254-3. Sıdırlar Mahallesi ile Hacı Cemal Mahallesi yanyanadır, KŞS 15/129-2. Konya Rehberi kitabı haritasında gösterilen Hacı Cemil Mahallesi'nin olduğu bölgede olmalıdır, *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁹¹ Meramda'dır. "*Karmandjik*", Fisher, a.g.h., Günümüzde Harmancık Mahallesi civarı.

¹¹⁹² Hoca Ali Mahallesi'nde Hoca Ali Mescidi'ne imamlık beratı, KŞS 57/144-3. Günümüzde Ulurmak Ali Hoca Mahallesi, Ali Hoca Camii civarı.

¹¹⁹³ "*Chodca-İchan*", Fisher, a.g.h. Günümüzde Hoca Cihan Mahallesi.

¹¹⁹⁴ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁹⁵ Debbaghane ile yanyana, KŞS 13/85-1. *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹¹⁹⁶ Günümüzde Hacı Fettah Mahallesi sınırları dahilindedir. Konyalı, Francalızade Çeşmesi'nin Hoşhan Mahallesi'nde Hacı Fettah Mescidi'nin karşısında olduğunu ifade eder, Konyalı, a.g.e, s. 999.

¹¹⁹⁷ Günümüzde Kalenderhane Mahallesi.

¹¹⁹⁸ 17. yüzyılda köy olarak yazılmaktadır, 11/65-4. *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Karacigan Mahallesi.

¹¹⁹⁹ Yakınındaki Sungur Mahallesi ile beraber "*Karakûrd ma' Sungûr*" olarak yazılmaktadır, KŞS 45/80-1. Sungur Mahallesi'nin Şeyh Ahmet ve Bordabaşı Mahalleleri yakınında olduğu anlaşılmaktadır, KŞS 1/154-2. Karakurt Mahallesi günümüzde Hacı Fettah Mahallesi'ne sınırları içindedir. Sungur Mahallesi ise yine Hacı Fettah Mahallesi'nde Sungur Bey Mescidi civarında olmalıdır.

¹²⁰⁰ "*Karajük*", Fischer, a.g.h. Günümüzde Kayahüyük Mahallesi.

¹²⁰¹ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Karakayış Caddesi civarı.

¹²⁰² *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Kerimdede Mahallesi.

¹²⁰³ Günümüzde Köyceğiz Caddesi civarı.

¹²⁰⁴ *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹²⁰⁵ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Kuzgunkavak Mahallesi.

¹²⁰⁶ "*Medrese nâm-ı diğêr hângâh*", 387 Numaralı *Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri* (937/1530), s. 6. Günümüzde Medrese Mahallesi. Gömeç Hatun Türbesi ve Kesikbaş Türbesi civarı, Konyalı, a.g.e, s. 222.

¹²⁰⁷ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Hacı Hasan Mahallesi sınırları dahilindedir.

¹²⁰⁸ *Konya Rehberi*, a.g.h.

Nişantaş ¹²⁰⁹
Ortamescid ¹²¹⁰
Öylebekledi ¹²¹¹
Pir Esed ¹²¹²
Pir Hasanlı ¹²¹³
Piri Paşa ¹²¹⁴
Poladlar ¹²¹⁵
Pürçeklü ¹²¹⁶
Sahib Ata ¹²¹⁷
Sahib Yakası ¹²¹⁸
Sarı Hasan ¹²¹⁹
Sarı Yakub ¹²²⁰
Sıdırlar ¹²²¹
Sinan Perakendesı ¹²²²
Sungur ¹²²³
Südcü ¹²²⁴
Şeyh Ahmet ¹²²⁵
Şeyh Aliman ¹²²⁶
Şeyh Sadreddin ¹²²⁷
Şeyh Vefa ¹²²⁸

¹²⁰⁹ Medrese Mahallesi'ne yakın olduğu düşünölmektedir, 11/65-4. Nişantaş Mahallesi, Hocacihan ve Medrese mahalleleriyle birlikte Sille civarında olan mahalleler olarak kayıtlara geçmiştir, 13/174-2. Günümüzde Nişantaş Mahallesi.

¹²¹⁰ Sıdırlardan Ortamescid Mahallesi olarak kaydedilmektedir, 47/205-3. Günümüzde Hacı Sadık Mahallesi olarak geçmektedir.

¹²¹¹ Hoşhan Mahallesi ile komşudur, 13/162-2. Ölübekledi, *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹²¹² “Piri Es'ad Mahallesi”, *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Pisili Baba (Pir Esad Sultan) Türbesi civarı.

¹²¹³ Konya dışındadır, KŞS 54/163-2. Günümüzde Karahüyük Mahallesi'nde Pirhasan Caddesi.

¹²¹⁴ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Aziziye Mahallesi, Piri Mehmet Paşa Sokak.

¹²¹⁵ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Polatlar Mahallesi.

¹²¹⁶ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Karatay Pürçeklü Semti.

¹²¹⁷ Larende Kapısı dışında Sultan Hamamı yakınında Sahib Ata'nın yaptırdığı Hankah, 48/269-3. *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Sahib Ata Vakıf Müzesi civarı.

¹²¹⁸ Pendem Irmağı'nın geçtiğı bölgededir, KŞS 37/63-3, günümüzde Pendem Sokak civarıdır. Mahalle ayrıca batıdaki dağlık bölgeye yakındır, KŞS 33/100-2.

¹²¹⁹ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Sarı Hasan Caddesi civarıdır.

¹²²⁰ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Sarı Yakup Caddesi civarıdır.

¹²²¹ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Sedirler Caddesi civarıdır.

¹²²² Arablar Mahallesi civarındadır, KŞS 54/14-4. “Büyük Sinan Mahallesi ve Küçük Sinan Mahallesi”, *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Büyük Sinan Caddesi civarı.

¹²²³ Yakınındaki Karakurd Mahallesi ile beraber “Karakurd ma' Sungur” olarak yazılmaktadır, KŞS 51/198-3. Sungur Mahallesi'nin Şeyh Ahmet ve Bordabaşı Mahalleleri yakınında olduğu anlaşılmaktadır, KŞS 1/154-2. Günümüzde Hacı Fettah Mahallesi'nde Sungur Bey Mescidi civarında olmalıdır.

¹²²⁴ Sıdırlardan Südcü Mahallesi olarak kaydedilmektedir, KŞS 49/166-2. *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Hacı Hasan Mahallesi Sütçü Sokak civarındadır.

¹²²⁵ Bordabaşı ve Sungur mahalleleri ile yakındır, KŞS 1/154-2. *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹²²⁶ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde İşgalaman, Hacıveyiszade Mahallesi civarı.

¹²²⁷ “Şeyh Sadreddin Sokağı”, *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Şeyh Sadreddin Konevi Camii ve Türbesi civarı.

¹²²⁸ Günümüzde Şeyh Vefa Sokak.

Topraklık ¹²²⁹
Türbe-i Celaliye ¹²³⁰
Ulurmak ¹²³¹
Vadi-yi Meram ¹²³²
Yanık Camii ¹²³³
Yenice ¹²³⁴
Zincirlikuyu ¹²³⁵
YERLERİ TESPİT EDİLEMİYEN MAHALLELER
Abdulahid ¹²³⁶
Bağrı ¹²³⁷
Göktaş ¹²³⁸
İbn-i Tuti ¹²³⁹
Kaymak Ahmed ¹²⁴⁰
Kuru Göl ¹²⁴¹
Seydi Veli/Veri ¹²⁴²
Tikye
Terhane
Turşucu

¹²²⁹ Günümüzde Akçeşme Mahallesi, Topraklık Caddesi civarı. “Akçeşme Mahallesi”, *Konya Rehberi*, a.g.h.

¹²³⁰ Mevlana Türbesi çevresi.

¹²³¹ Günümüzde Ulurmak Mahallesi.

¹²³² Günümüzde Meram Bölgesi.

¹²³³ *Konya Rehberi*, a.g.h. Günümüzde Yanık Camii civarı.

¹²³⁴ Hoşhan Mahallesi ile yanyandır, KŞS 51/52-4.

¹²³⁵ 17. Yüzyılın ilk yarısında Türbe-i Celaliye Mahallesi'nin içinde bir bölge olarak tanımlanmaktadır, KŞS 22/39-2. Durak Fakih Mahallesi'ne yakındır, 56/170-4. Şeyh Aliman Mahallesi ile yanyana olan mahalle incelenen dönemde Türbe-i Celaliye mahallelerinden olarak kaydedilmiştir, KŞS 57/175-2.

¹²³⁶ İhtiyareddin Mahallesi ile yanyana olduğu düşünülmektedir. Abdulahid Mahallesi sakinleri, İhtiyareddin Mahallesi'nde sura bitişik bir evi Konak Evi olarak kullanmak üzere satın almışlardır. Evin saliyane vergilerinin ödenmesi konusunda İhtiyareddin Mahallesi sakinleriyle mahkemelik olmuşlardır, KŞS 11/60-1.

¹²³⁷ “Bâb-ı Cedîd” (Yeni Kapı) yakınındadır, KŞS 1/8-3. Yeni Kapı'ya sur içinden mi sur dışından mı yakın olduğu bilinmemektedir.

¹²³⁸ Mahallede Mercanlı Camii bulunmaktadır, KŞS 49/169-3 ve 54/209-1. Mahalle Çukurçeşme yakınındadır, KŞS 49/172-3.

¹²³⁹ 387 Numaralı defterde “Sungür nâm-ı diğer Tûtî” olarak yazılmıştır, *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530)*, s. 7. Mahallenin sur dışında Karakurd Mahallesi ile birlikte yazılan Sungur Mahallesi'nin diğer adı olduğu düşünülmektedir. Mahalle, kayıtlarda kayıtlı işlemlerde sur içinde yer alan Hoca Hasan, Denkeş ve Abdulaziz mahalleleriyle; vakıf, ev satımı gibi konularda etkileşim halinde olmuştur; KŞS 39/218-1, 48/21-3 ve 166-2. 387 Numaralı Defter'de mahallenin diğer adı olarak kaydedilen Sungur'un ise sur içindeki Sungur Hamamı ve civarı olduğu düşünülmektedir.

¹²⁴⁰ Sur içinde çarşıya yakın bir konumda olduğu düşünülmektedir, KŞS 49/219-1.

¹²⁴¹ Kuru Gül olarak da okunabilir. Meram Kirazlı Mahallesi Kuru Gül Sokak civarı olduğu düşünülmektedir.

¹²⁴² Sur içi Mahalleleri'ndendir. Güneyinde kale duvarları ile bitişik bir konumdadır. Mahallede adı tespit edilemeyen bir medrese bulunmaktadır, KŞS 1/157-6, KŞS 49/201-2.

Ek 4: Şer'îye Sicilleri ve MAD 5511 Numaralı Deftere Göre Konya Şehrinde Gayrimüslimlerin Yaşadıkları Mahalleler

İÇ KALE VE SUR İÇİ		
Mahalle Adı	Şer'îye Sicil Defterleri	MAD 5511
Abdulaziz	x	x
Akıncı	x	x
Aklan	x	
Aligav	x	
Ali Şerbeti	x	
Aynadar	x	x
Beyhekim	x	x
Binari	x	
Biremani	x	x
Çıralı Mescid	x	
Çiftenerdiban	x	x
Denkeş		x
Devle	x	
Eflatun	x	
El hac Emir	x	
Galle-i Cerb	x	x
Hoca Hasan	x	
İbn-i Salih	x	x
İç Kal'a	x	x
İhtiyareddin	x	x
İmaret	x	x
Kadı Alemşah	x	
Kadı Asker	x	
Kalecik	x	
Kasab Sinan ¹²⁴³		x
Kemal Garib		x
Kürkçü	x	x
Mihmandar	x	
Mücellid	x	
Seb'ahan	x	
Şekerfuruş	x	
Şems-i Tebrizi ¹²⁴⁴	x	x
Şerefşirin		x
Şükran	x	
Şeyh Osman-ı Rumi	x	
Türk Ali	x	

¹²⁴³ MAD 5511'de Sinan olarak yazılmıştır.

¹²⁴⁴ MAD 5511'de Şemseddin olarak yazılmıştır.

Yediler	x	
Zevle	x	
SUR DIŞI		
Mahalle Adı	Şer'ıye Sicil Defterleri	MAD 5511
Ahmet Dede	x	
Ahmet Fakıh		x
Akşemseddin	x	
Alaca Mescid	x	
Çirkab		x
Debbağhane	x	
Fakıhdede	x	
Hoca Cihan	x	
Kalenderhane	x	
Pürçekli	x	
YERLERİ TESPİT EDİLEMİYEN MAHALLELER		
Mahalle Adı	Şer'ıye Sicil Defterleri	MAD 5511
Abdulvahid	x	
GöктаŐ		x
Kurugöl		x
Turşucu		x

Ek 5: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Şehri Çevresindeki Bağ, Bahçe ve Mesire Yerleri

Abdurreşid ¹²⁴⁵
Alabardı ¹²⁴⁶
Altunpa ¹²⁴⁷
Araböldüren ¹²⁴⁸
Arslan Bağları ¹²⁴⁹
Aslım ¹²⁵⁰
Ateşbaz Merkadı ¹²⁵¹
Avgun Sokağı ¹²⁵²
Aymanos ¹²⁵³
Binüyük ¹²⁵⁴
Bityemez ¹²⁵⁵
Bozmeşk ¹²⁵⁶
Buzhane ¹²⁵⁷
Buzluk ¹²⁵⁸
Cerid ¹²⁵⁹
Can Bahçesi ¹²⁶⁰
Çandır Değirmeni ¹²⁶¹
Çataltaş ¹²⁶²
Çayırbağları ¹²⁶³

¹²⁴⁵ Köy olarak da kaydedilmektedir, KŞS 33/164-2, 54/316-2, 327-2. Günümüzde Abdurreşid Caddesi sonları.

¹²⁴⁶ Günümüzde Alavardı Mahallesi civarı.

¹²⁴⁷ Günümüzde Altınapa civarı.

¹²⁴⁸ Günümüzde Arapöldüren Caddesi civarı.

¹²⁴⁹ Gödene Köyü'ndedir, KŞS 13/140-2, 16/18-3. Gödene Köyü yakınında veya Konya dışında olarak da kaydedildiği görülmektedir, KŞS 33/14-2, KŞS 54/32-4. Günümüzde Gödene Mahallesi civarı.

¹²⁵⁰ "Aslım Çayırı ve Aslım nâm mevzi'" olarak da geçmektedir, KŞS 33/42-2, 47/92-3. Batıdan doğuya akan su kaynaklarının kuzeydoğuda birleşip göl oluşturduğu bölgedir.

¹²⁵¹ Günümüzde Ateşbazı Veli Türbesi civarı.

¹²⁵² Günümüzde Avgın Sokak.

¹²⁵³ Günümüzde Büyükaymanas ve Küçükaymanas Mahalleri civarı.

¹²⁵⁴ Arablar, Sinan Perakendesi ve Karacigan yakınındadır, KŞS 54/14-4 ve 14-5.

¹²⁵⁵ Günümüzde camii olarak varlığını sürdüren Hacı Mustafa Mescidi bulunmaktadır, KŞS 3/68-9. Günümüzde Biçyemez Camii civarı.

¹²⁵⁶ Bozmeşkbaşı olarak da kaydedilmektedir, KŞS 56/164-2. Küçükçay yakınındadır, KŞS 54/151-4. Küçük Çay Aymanos'tadır, KŞS 54/223-1. Aymanos'a yakın bir konumda olduğu düşünülmektedir.

¹²⁵⁷ Şeyh Sadreddin Mahallesi'ne yakın bir konumdadır, KŞS 13/161-2. Konyalı, tren istasyonu ile

Havzan arasında olduğu ifade etmektedir, Konyalı, *a.g.e.*, s. 267.

¹²⁵⁸ Günümüzde buzlukbaşı durağı civarı olduğu düşünülmektedir.

¹²⁵⁹ Meram yakınında Kiraslıbendi'ndedir. Bazı kayıtlarda Cerid Sokağı olarak kaydedilmiştir, KŞS 54/133-1, 57/38-4. Ceridiçi diye bir bölgesi de bulunmaktadır, 54/113-2. Günümüzde Kiraslı Mahallesi ile Cirit ve Ciritli Sokak civarındadır.

¹²⁶⁰ Cerid Meydanı yakınındadır, KŞS 11/134-3.

¹²⁶¹ Günümüzde Çandır Mahallesi'ndedir.

¹²⁶² Günümüzde Çataltaş Sokak civarındadır.

¹²⁶³ Günümüzde Çayırbağı Mahallesi, Çayırbağı Caddesi civarı.

Danalaryazısı ¹²⁶⁴
Durud ¹²⁶⁵
Dutlu ¹²⁶⁶
Garibler Irmağı ¹²⁶⁷
Havzan ¹²⁶⁸
Hoca Fakih ¹²⁶⁹
İkiçay arası ¹²⁷⁰
İskelle ¹²⁷¹
Karagöz Evranı ¹²⁷²
Karayer ¹²⁷³
Kasım Halife ¹²⁷⁴
Kavakdibi ¹²⁷⁵
Kazganbendi ¹²⁷⁶
Kefeli ¹²⁷⁷
Kıkkavak ¹²⁷⁸
Kızıyer ¹²⁷⁹
Kilise Köprü ¹²⁸⁰
Kiraslı Irmağı/Kiraslıbendi ¹²⁸¹
Kovanağzı ¹²⁸²
Küçükçay ¹²⁸³
Küçükçayır ¹²⁸⁴

¹²⁶⁴ Silifar başındadır, KŞS 54/119-2.

¹²⁶⁵ Yakınında Şeyh Ebu'l-Vefa Camii bulunmaktadır, KŞS 57/102-1 ve 138-3. Bölge Cerid Sokağı'na da yakındır, KŞS 54/201-1. Cemal Ali Dede Camii ve Türbesi de bu bölgede bulunmaktadır, Konyalı, *a.g.e.*, 499.

¹²⁶⁶ Günümüzde Dutlu Caddesi civarındadır.

¹²⁶⁷ Şeyh Sadreddin Mahallesi yakınındadır, çevresi mezarlıktır, 57/87-3.

¹²⁶⁸ Günümüzde Havzan Mahallesi civarındadır.

¹²⁶⁹ Günümüzde Hoca Fakih Caddesi civarındadır.

¹²⁷⁰ Günümüzde İki Çay Arası Caddesi civarındadır.

¹²⁷¹ Parsana'ya yakın bir yerdedir, KŞS 53/218-3. Musalla'ya da yakın olarak gösterilmektedir, yazılırken *اسكلا* olarak şeddelli yazıldığından “İskelle” olarak okunmuştur, KŞS 54/233-1.

¹²⁷² Hocacihan yakınındadır, KŞS 54/212-2.

¹²⁷³ Musalla yakınındadır, Arablar Mahallesi'ne de yakın olduğu düşünülmektedir, KŞS 54/125-1.

¹²⁷⁴ Günümüzde Kasım Halife Camii civarındadır.

¹²⁷⁵ Günümüzde Kavakdibi Sokak civarındadır.

¹²⁷⁶ Günümüzde Kazanbendi Sokak civarındadır.

¹²⁷⁷ Danalaryazısı'ndadır, KŞS 47/38-2. Günümüzde Kefeli Sokak civarındadır.

¹²⁷⁸ Bölgede öldürülen şehir subaşısı Veli Bey'e karşılık alınacak tekalif akçesi için görülen mahkemede Şeyh Sadreddin Mahallesi ve Buzhane çevresindeki bağ sahibi kişiler, Kıkkavak civarındaki bağ sahiplerinden davacı olmuşlardır, KŞS 13/161-2. Ayrıca diğer bir davada da eyalet mütesellimi, Veli Bey cinayeti için Akbaş, Furkandede, Aksinle ve Pirabi Sultan Mahallelerinden diyet talep etmiştir, KŞS 13/130-3. Bu davalardan edinilen bilgiler sonucunda, Kıkkavağın şehrin güney batı tarafında adı geçen mahalleler ve bölgenin civarında olduğu düşünülmektedir.

¹²⁷⁹ Musalla yakınındadır, KŞS 54/233-1.

¹²⁸⁰ Silifar'da bulunan İkiçay Arası adlı bölgededir, KŞS 15/18-4 ve 39/231-2. Günümüzde Selver Mahallesi civarındadır.

¹²⁸¹ Cerid Sokağı yakınındadır, KŞS 54/133-1. Günümüzde Kirazlı Mahallesi civarındadır.

¹²⁸² “Koghana-Aasé”, Fischer, *a.g.h.* Günümüzde Kovanağzı Caddesi civarındadır.

¹²⁸³ Bozmeşk yakınında, Aymanos'ta bulunmaktadır, KŞS 54/151-4 ve 223-1.

¹²⁸⁴ Bozmeşk'in Kuzeybatısı'ndadır, KŞS 14/40-3.

Kürden ¹²⁸⁵
Parsana ¹²⁸⁶
Pendem Irmağı ¹²⁸⁷
Rah-ı Aşıkân ¹²⁸⁸
Sahra Yöresi ¹²⁸⁹
Sahtiyan-ı Yörük ¹²⁹⁰
Silifar ¹²⁹¹
Tarhal Irmağı ¹²⁹²
Tebrizi Köprüsü ¹²⁹³
Toruntay ¹²⁹⁴
Yaka ¹²⁹⁵
Yapağıçukur ¹²⁹⁶
Yassiyük ¹²⁹⁷
Yedikbaşı ¹²⁹⁸
Yenice Bağları ¹²⁹⁹
Yivliyer ¹³⁰⁰
YERLERİ TESPİT EDİLEMİYEN BÖLGELER
Ayladanlar
Güzelcekavak
Hırafbaşı
Hilbete
Kartallı Kavak
Kasabbendi
Kurdbey Çayırı ¹³⁰¹

¹²⁸⁵ Günümüzde Kürden Mahallesi civarındır.

¹²⁸⁶ Parshane olarak da anılmaktadır, KŞS 53/218-3. 18. yüzyılın sonlarında mahalle olarak kaydedilmiştir, KŞS 66/60-1, 23 R. Evvel 1210 (7 Ekim 1795 Çarşamba), İzzet Sak, *Konya Vakfiyeleri*, s. 65. Günümüzde Parsana Sokak civarındır.

¹²⁸⁷ Sahib Yakası'ndadır, KŞS 37/63-3. Günümüzde Pendem Sokak civarındır.

¹²⁸⁸ Günümüzde Aşkan Caddesi civarındır.

¹²⁸⁹ Küçükçay yakınındadır, KŞS 50/229-3.

¹²⁹⁰ Aksinle başındadır, KŞS 51/54-1.

¹²⁹¹ Günümüzde Selver Sokak civarındır.

¹²⁹² Terhal Irmağı olarak da yazılmaktadır. Arapöldürendedir, KŞS 54/96-1.

¹²⁹³ Küçükçay'ın batısındadır, KŞS 11/120-1. Tebsi Köprüsü olarak da anılmaktadır, KŞS 54/47-4.

¹²⁹⁴ Günümüzde Durunday Sokak civarındır.

¹²⁹⁵ Günümüzde Yaka Caddesi civarındır.

¹²⁹⁶ Sıdırlar Mahallesi yakınındadır, KŞS 44/41-2.

¹²⁹⁷ Musalla yakınındadır, KŞS 54/233-1. Günümüzde Musalla'nın kuzey tarafında yer alan Yassitepe Sokak civarı olmalıdır.

¹²⁹⁸ Kovanağı'ndadır, Yedik Irmağı olarak bilinen bir su kaynağı da bulunmaktadır, KŞS 51/155-2.

¹²⁹⁹ Sinan Perakendesi Mahallesi başında, Karacigan Mahallesi yakınında olarak kaydedilmektedir, KŞS 50/14-4, 54/101-1. Musalla'da yer aldığı da yazılmaktadır, KŞS 54/190-2.

¹³⁰⁰ Aksinle Mahallesi'ndedir, KŞS 44/60-1.

¹³⁰¹ Kurdçayırı olarak da anılmaktadır, KŞS 47/141-4.

Muharremşah ¹³⁰²
Tahta Köprü
Tutistan
Yıkık Sahrınc

¹³⁰² 17. yüzyılda köy olarak kaydedilmiştir, KŞS 14/130-1,18. Yüzyıla ait bir kayıta Sudirhemi Nahiyesi'ne bağlıdır, KŞS 51/175-3, aynı yüzyıla ait diğer bir kayıta da Konya Şehri mahallelerinden olarak kaydedilmiştir, KŞS 56/19-1.

Ek 6: Konya ve Çevresinde Tespit Edilen Su Kaynakları

Abdurreşid ¹³⁰³
Aksinle ¹³⁰⁴
Alabardı ¹³⁰⁵
Arablar ¹³⁰⁶
Araböldüren ¹³⁰⁷
Aslım ¹³⁰⁸
Ateşbaz ¹³⁰⁹
Aymanos ¹³¹⁰
Avgun Irmağı ¹³¹¹
Bille ¹³¹²
Binüyük ¹³¹³
Bozmeşk ¹³¹⁴
Buzhane ¹³¹⁵
Büyükçay ¹³¹⁶
Çalıklı/Çakıl Irmağı ¹³¹⁷
Çandır Irmağı ¹³¹⁸
Çayır Irmağı ¹³¹⁹
Çirkab Irmağı/Kanalları ¹³²⁰
Danalaryazısı ¹³²¹
Delikli Taş ¹³²²
Dört Vukiyye ¹³²³
Durud ¹³²⁴
Garibler Irmağı ¹³²⁵

¹³⁰³ KŞS 53/19-2, 54/325-1.

¹³⁰⁴ KŞS 45/146-4, 49/161-1.

¹³⁰⁵ KŞS 37/54-1, 48/228-2, 54/36-3, Fischer, *Allah wardé*, a.g.h.

¹³⁰⁶ KŞS 57/72-1.

¹³⁰⁷ KŞS 54/96-1.

¹³⁰⁸ KŞS 33/42-2, 47/92-3, Fischer a.g.h.

¹³⁰⁹ KŞS 43/30-1, 48/231-1.

¹³¹⁰ KŞS 54/15-1.

¹³¹¹ KŞS 13/136-1 ve 166-2.

¹³¹² KŞS 54/42-1.

¹³¹³ KŞS 54/14-4.

¹³¹⁴ KŞS 51/141-3, 54/13-1.

¹³¹⁵ KŞS 13/169-2.

¹³¹⁶ KŞS 39/14-2.

¹³¹⁷ KŞS 51/138-2, 53/31-1, 56/124-4, 57/74-3.

¹³¹⁸ KŞS 54/262-2.

¹³¹⁹ KŞS 47/159-2.

¹³²⁰ KŞS 11/51-4, 13/137-2, 15/28-1, 16/113-1, 44/140-3, 45/233-2, 253-4, 47/10-5, 51/50-2, 53/35-3, 56/106-3.

¹³²¹ KŞS 40/30-2

¹³²² KŞS 37/220-1, 40/214-1.

¹³²³ KŞS 48/97-1, 57/35-4.

¹³²⁴ KŞS 37/120-2, 48/99-2.

¹³²⁵ KŞS 13/170-1, 54/314-2, 57/87-3.

Hasanköy Irmağı ¹³²⁶
Havzan ¹³²⁷
Hıraf Irmağı ¹³²⁸
Hoca Cihan ¹³²⁹
Hoca Fakih ¹³³⁰
İkiçay Arası ¹³³¹
İn Deresi ¹³³²
İskelle ¹³³³
Karaöyük Irmağı ¹³³⁴
Karacigan ¹³³⁵
Karayer ¹³³⁶
Kanlı Göl ¹³³⁷
Kavak Değirmeni ¹³³⁸
Kayayarığı ¹³³⁹
Kazganbendi ¹³⁴⁰
Kır Irmağı ¹³⁴¹
Kırkavak ¹³⁴²
Kızılyer ¹³⁴³
Kilise Köprü ¹³⁴⁴
Kiraslıbendi ¹³⁴⁵
Kol Irmağı ¹³⁴⁶
Kovanağzı ¹³⁴⁷
Kurb-ı Cedid ¹³⁴⁸
Kum Bağları ¹³⁴⁹
Küçükçay ¹³⁵⁰

¹³²⁶ KŞS 14/24-3.

¹³²⁷ KŞS 1-170-1, 218-1, 39/252-1.

¹³²⁸ KŞS 39/22, 23-1, 221-2, 48/97-1, 54/143-3.

¹³²⁹ KŞS 48/150-1, 51/26-2, 128-2, 54/62-2, 182-1, 233-1, 260-4, 291-2.

¹³³⁰ KŞS 50/214-3, 51/220-1.

¹³³¹ KŞS 44/133-1.

¹³³² KŞS 48/29-1.

¹³³³ KŞS 50/187-2, 54/233-1.

¹³³⁴ KŞS 39/83-1, 40/214-1, 47/153-3, 48/49-1, 54/189-3, 57/60-3.

¹³³⁵ KŞS 54/186-3.

¹³³⁶ KŞS 54/233-1.

¹³³⁷ KŞS 54/180-3.

¹³³⁸ KŞS 40/211-1, 214-1.

¹³³⁹ KŞS 40/214-1.

¹³⁴⁰ KŞS 39/22, 23-1.

¹³⁴¹ KŞS 54/125-3.

¹³⁴² KŞS 56/123-2.

¹³⁴³ KŞS 54/233-1.

¹³⁴⁴ KŞS 39/85-2, 231-2, 48/104-1, 51/109-1.

¹³⁴⁵ KŞS 48/220-4, 57/10-2.

¹³⁴⁶ KŞS 51/155-2.

¹³⁴⁷ KŞS 51/252-2, 54/273-4, 54/280-4, 56/142-3, 57/83-1.

¹³⁴⁸ KŞS 45/226-4.

¹³⁴⁹ KŞS 39/56-1.

¹³⁵⁰ KŞS 44/76-1, 54/223-1.

Küçükçayır ¹³⁵¹
Medrese ¹³⁵²
Nehr-i Kafur ¹³⁵³
Nişantaş ¹³⁵⁴
Orta Irmak ¹³⁵⁵
Öksüzçe Çay ¹³⁵⁶
Pendem Irmağı ¹³⁵⁷
Pirabi Zaviyesi ¹³⁵⁸
Rah-ı Aşıkân ¹³⁵⁹
Sahib Yakası/Sahib Irmağı ¹³⁶⁰
Sahra Irmağı ¹³⁶¹
Silifar ¹³⁶²
Sinan Perakendesî ¹³⁶³
Terhal Irmağı ¹³⁶⁴
Topraklık ¹³⁶⁵
Toruntay ¹³⁶⁶
Ulurmak ¹³⁶⁷
Vadi-yi Meram ¹³⁶⁸
Yaka (Gedegelas) Irmağı ¹³⁶⁹
Yassiyük ¹³⁷⁰
Yedekbaşı ¹³⁷¹
Yedek Irmağı ¹³⁷²
Yenice ¹³⁷³

¹³⁵¹ KŞS 57/139-1.

¹³⁵² KŞS 51/19-2.

¹³⁵³ KŞS 57/60-5.

¹³⁵⁴ KŞS 50/187-2.

¹³⁵⁵ KŞS 40/214-1.

¹³⁵⁶ KŞS 48/29-1.

¹³⁵⁷ KŞS 51/128-1.

¹³⁵⁸ KŞS 39/105-2.

¹³⁵⁹ KŞS 47/87-2, 54/49-3, 57/77-4.

¹³⁶⁰ KŞS 40/149-3 ve 211-1, 51/109-2.

¹³⁶¹ KŞS 40/214-1.

¹³⁶² KŞS 40/214-1, 44/10-2.

¹³⁶³ KŞS 54/302-1.

¹³⁶⁴ KŞS 54/96-1.

¹³⁶⁵ KŞS 50/234-2.

¹³⁶⁶ KŞS 39/29-1, 48/97-1.

¹³⁶⁷ KŞS 44/12-2, 48/52-4, 72-3, 54/236-1.

¹³⁶⁸ KŞS 40/211-1, 44/136-3.

¹³⁶⁹ KŞS 39/3-1, 40/211-1, 214-1, 54/254-2, 57/86-1.

¹³⁷⁰ KŞS 54/233-1.

¹³⁷¹ KŞS 51/155-2.

¹³⁷² KŞS 39/14-2, 48/207-3.

¹³⁷³ KŞS 45/127-4.

Ek 7: El hac Abdulfettah Çavuş, Oğlu Abdullah Çavuş ve Adamlarının İdam Edilmelerine İlişkin 48/251-1 No'lu Merkezden Gönderilen Ferman Sureti

251

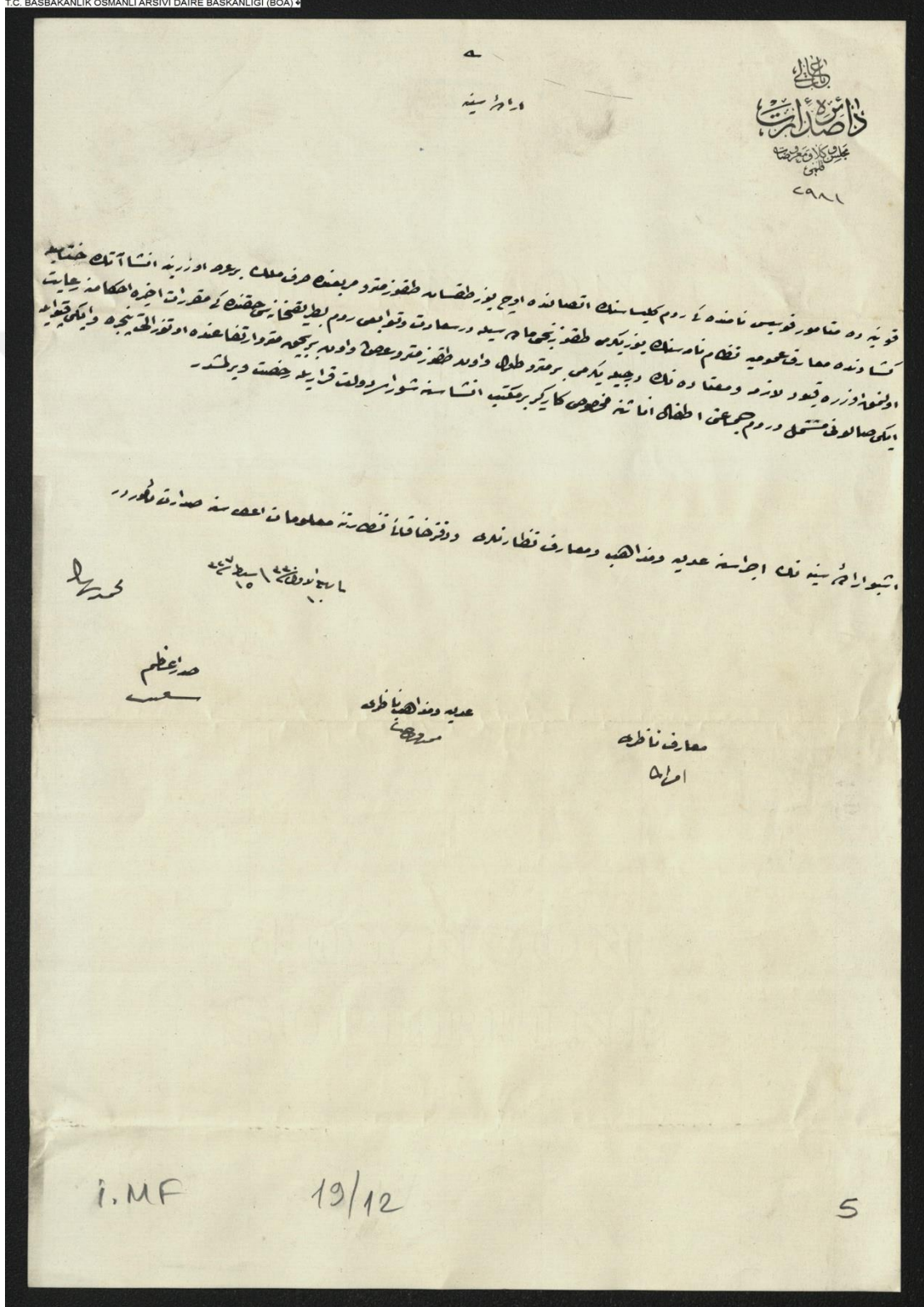
دستور مکرر مشورہ نظام العالم مدبر امور لہجور بالنگر الصائب تتمہ مہام الانام بانراى بالصائب محمد بنیان
الدولت والاعتبار شہدا رکاب السعادة والاضلال المصون بصون عواطف الملک لایحیح علی السخانی انضامیہ
مندانہ والیسے ولان وزیر المصائب بان ادا الله تعالیٰ اطلاقه توقيع رضیع ہمایونہ واصلا اولیٰ حق معلوم اولاد
مقونید اکثرینک الحاکم عبدالفتاح جاوش واوغلی عبداللہ جاوش وسایقا کتخا برب اولان حرب اوغلی عارف
وقرنیش اوغلی علی وکوبلی محمد بشہ وکمال اوغلی مصطفیٰ بشہ ولسحق بشہ وکافراوغلی احمد بشہ وجورباچی امام
وحقا فاعلام احمد وصدور الامام عبدالقادر ودم اوغلی اسمعیل وافد قریبہ سے خطیبہ دینیکلمہ معروف
شقیلہ ہولرینہ تابع شقیای باشترینہ جمع وانباء سیکک احوال وارزا قترینہ دست رس بولوق ایچین
بند قومینہ سترتہ لغد بشلیوب نغیر عام ندا وقونید خانلرندک وسوا قندہ مسافرت طریق ایله
کندو حاللرندک اولان عباد مسلمینہ بلا جرم بفرحق قتل واموال ویشیالرینی زہب وغارت وکلی قتل
وشقاوت ایلدکلرندک بوفضاحت وشنا غلرین ستر ایچون جمعیت ایله مجلسی شہ واروب بیلرندک
خلاص ومخلف شرعیہ داخل اولان بے کنا ہلر دینی مجلس شرعیہ قتل ایلدکلرندک ما عدا انکار مجمع وحالا
قونید وہ نائب الشیخ اولان اسمعیل دخی قتل قصد ایتلر بلہ نائب مزبور فراریوب شقیای معروفہ
بونک سبب ایقاد انواع وفاد عظیمہ وایقاظ فتنہ نامہ ایله امت محمدیہ بربا دایلدکلر اعلام اولمغله
بومقولہ سابعی بالفادغ الارض اولان شقیای کک ازالہ وجود ضیانت الودلر مرتبہ وجوبہ اولر وخنہ
اعلم العلماء المتبحرین افضل الفضلاء المتوسمین بالفعل شیخ الاسلام وحفیہ الانام اولان مولانا عبداللہ امام
الذہبی فضائلہ افتا امکان بوحضوص ایچون درکاه معلوم یکچر بلر اوضعی طرفندک محرب الاطوار
ومقیم وکار کدار مباحث نقیینہ وسنگہ وزیر مشا را لیسہ طرغ سر سیکک یا نیکہ واروب رای صواب بریک
ایلدکلرک بالادہ مسطور المہام اولان شقیای وکرک ہوا دارلر اولان شقیلر باقی حال اشد زور بیلان
فتوا شریفہ موجبہ بلا امان جزالر ترتیب اولمغ فرما نم اولمغین امیر سنکہ وزیر مشا را لیسہ
شہو امر شریف واجب الامتثال ووصولندک اوجاق طرفندک نقیینہ ولنان مباحث معرفتہ کرک
مذکور شقیلر وکرک ہوا دارلر اولان شقیای ایچلرندک بریسے غیبت وفرار ایتدلمک اوزرک
جکلمہ اذو بلا امان مسیحی اولدکلر جزالرین ترتیب ایلیوب بو بابدہ تھا ونه وکقصیرک زیادہ
حذر ایلیسین شوکیکہ وجہ مشروح اوزرک واجب الازالہ اولان شقیلرندک بریسے غیبت وفرار ایلمک
احتمالی اولور ایسے سنگ طمع خامہ شبعیت ایله اخذلرندک تعامی وتغافل ایلد فرار لرینہ رخصت
ویر ممکن اقتضایدر حالت اولدوغی محقق اولمغله بو بابدہ سنہ ومأمورا ولان مباحث لر مسؤول
ومعاتب ویشتر تعزیر مسیحی اولاجکلر مقر درر ولطاصل شقیای معروفہ تک اعدام وجود شقاوت
وانزالرندک کمال بصیرت وانتباه اوزرک حرکت وشعی ساعداہتمام ودقت ایلیوب بو امر مہم
سرموتکاسل وتہا وندک غایہ الغایہ احتراز واجتناب ایلمکک بابیک فرما نعالینہ
صادر اولمشد بسور دمکہ وصول بولدقک بو بابدہ وقیہ مشروح
اوزرک شرفیافتہ صدورا ولان فرما ن واجب الاتباع ولازم الامتثال مک مضروب اطاعت مقرونیلہ
عامل اولوب خلافتندک بغایت احتراز واجتناب ایلمکسہ شوبیلہ بلکہ سنہ علامت شرفیہ اعتماد
قلاسن شخربا فی اوسط محرم الحرام سنہ اصدروثلثین ومائتہ والفقہ صلی اللہ علیہ وسلم
وصی اللہ علیہ وسلم
۲۸ جمادی الثانی ۱۲۸۱ھ

Ek 8: Konyada Rum Milleti Tarafından Müceddeden İnşâsına Talib Olan Arsa ve Civarları Planı

Ek 10: Konyada Bulunan Rum Kilisesinin Bitişindeki Arsaya Rum Kız Okulu İnşasına Şura-yı Devlet Tarafından Verilen Ruhsatname

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

Ek 11: Konya Şehrinde Bazı Küçük Mahallelerin Büyük Mahallelere İlhâkı

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

بسمه صمدیه

تاریخ ۱۲۸۷
مکتوبه قاضی
عدد

مکتوبه قاضی	ضمانه	نفسی	مکتوبه قاضی
۴	۸	رحمانه محمدیه	
۵	۱۰	شمس محمدیه	
۶	۱۲	کوکچه محمدیه	
۷	۱۴	شکر فروزی	
۸	۱۶	سفریه	
۹	۱۸	احسانیه	
۱۰	۲۰		
۱۱	۲۲		
۱۲	۲۴		
۱۳	۲۶		
۱۴	۲۸		
۱۵	۳۰		
۱۶	۳۲		
۱۷	۳۴		
۱۸	۳۶		
۱۹	۳۸		
۲۰	۴۰		
۲۱	۴۲		
۲۲	۴۴		
۲۳	۴۶		
۲۴	۴۸		
۲۵	۵۰		
۲۶	۵۲		
۲۷	۵۴		
۲۸	۵۶		
۲۹	۵۸		
۳۰	۶۰		
۳۱	۶۲		
۳۲	۶۴		
۳۳	۶۶		
۳۴	۶۸		
۳۵	۷۰		
۳۶	۷۲		
۳۷	۷۴		
۳۸	۷۶		
۳۹	۷۸		
۴۰	۸۰		
۴۱	۸۲		
۴۲	۸۴		
۴۳	۸۶		
۴۴	۸۸		
۴۵	۹۰		
۴۶	۹۲		
۴۷	۹۴		
۴۸	۹۶		
۴۹	۹۸		
۵۰	۱۰۰		

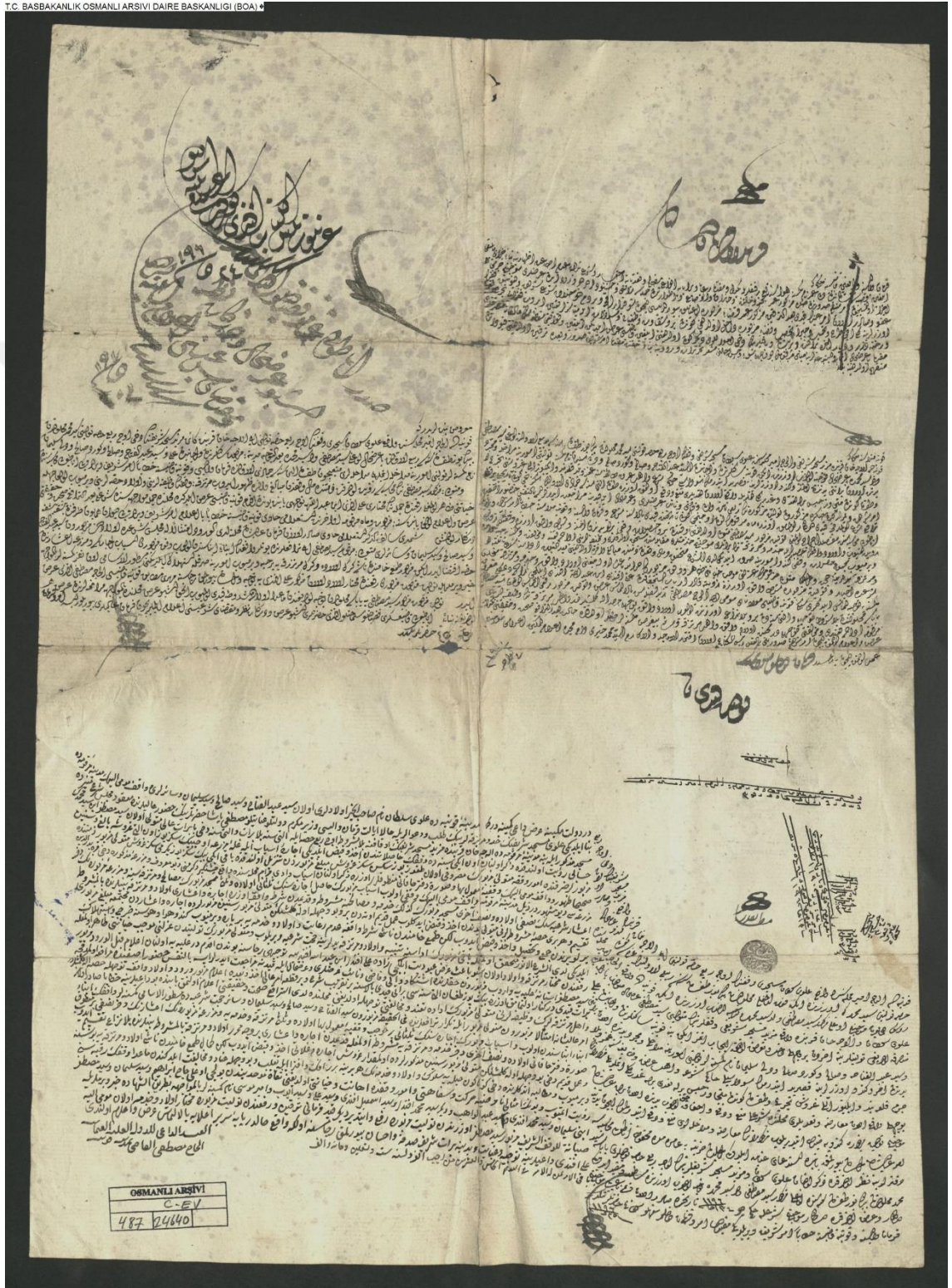
۱

۱۰۰
۲۰۷

DH.MKT 598/31

Ek 12: Konya'da Ulvi Sultan Binası Mescidi Evkafı ile Alaca Han Civarındaki Mezid Mescidi Evkafına Aid Vakıf Mütevellileri Arasında Çıkan Davanın İntacı

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVİ DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

Ek 13: Ulvi Sultan Mescidi Vakfı ve Mezid Mescidi Vakfı'nın Tevelliyet, İmamet ve Müezzinlik Beratlarına İlişkin 54/329-1 No'lu Merkezden Gönderilen Berat

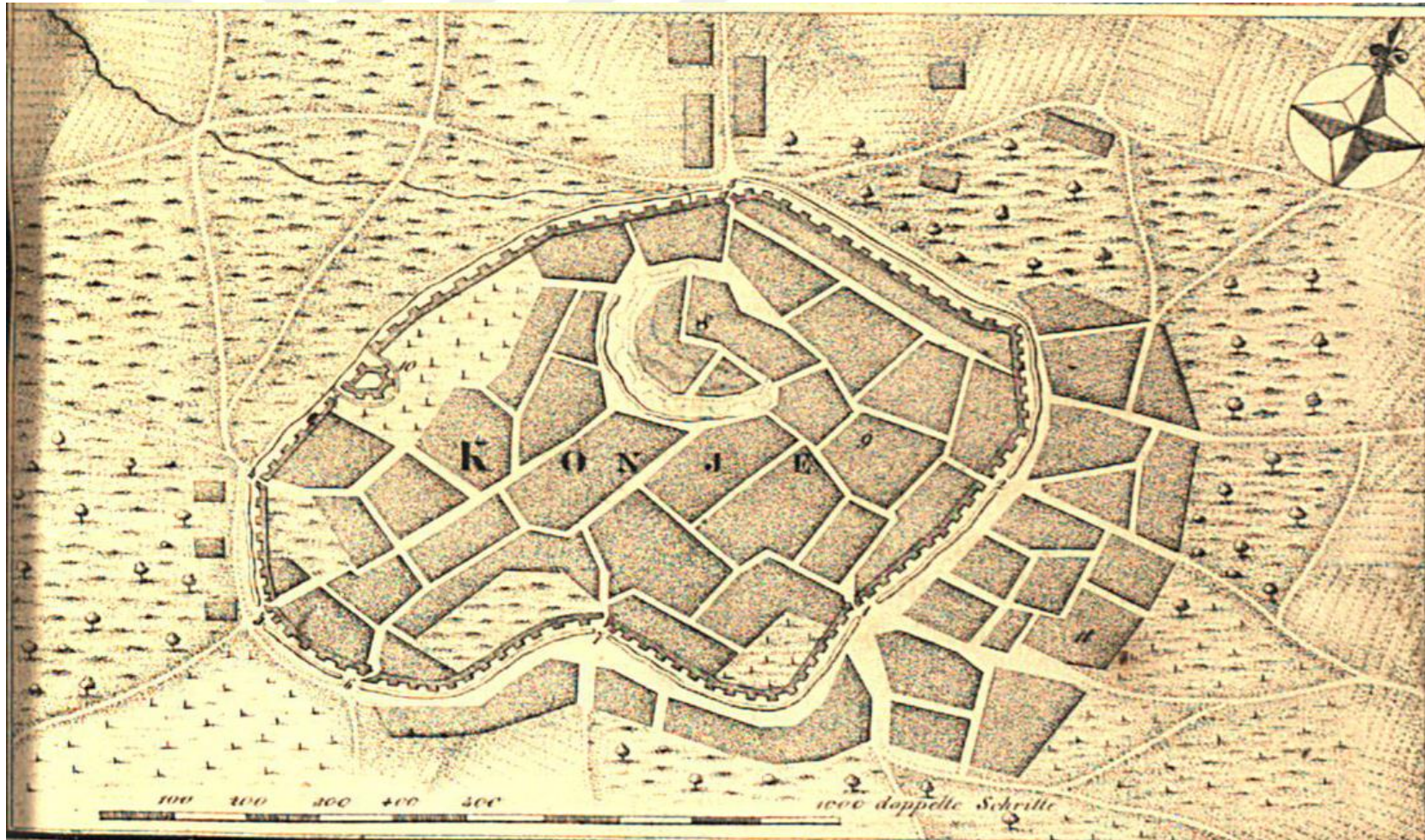
329

بسم الله الرحمن الرحيم

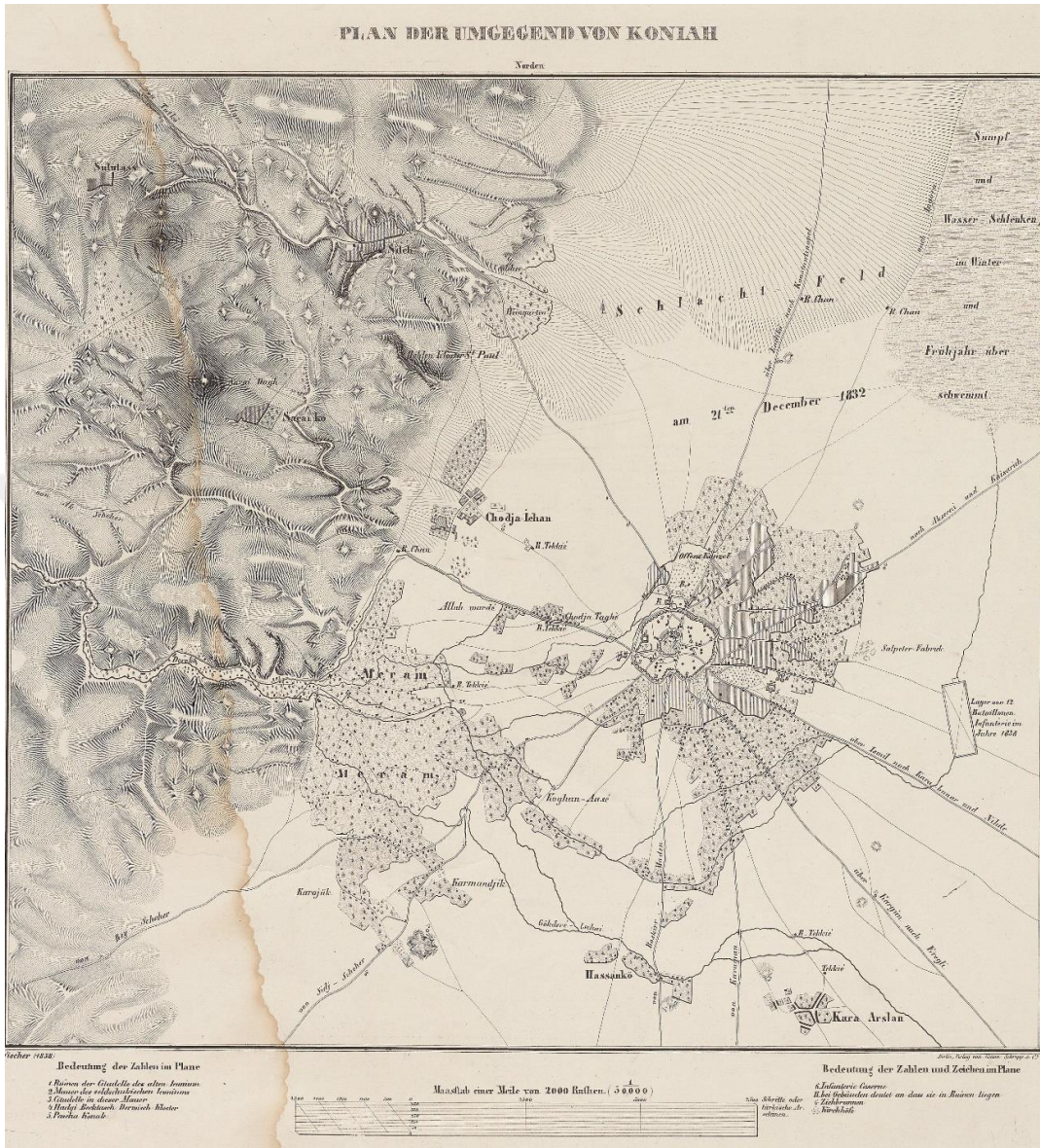
مؤيد و آية الطامح امير محمد بن عبد علو سلطان مسجد شريف و قنك نصف حصه ذك نصف امامت و توليت
 و بنه مؤيد الامام فاه قريبنك من مسجد و قنك ذخي نصف حصه ذك نصف حصه توليت و مؤذ نلكنه
 متصرف اولاه السيد محمد خليفة و بنه علو سلطان مسجد نيك نصف امامت و توليت و زيد مسجد نيك
 ذخي نصف توليت و مؤذ نلكنه نصف وظيفه معينه ايله متصرف اولاه مذکور سيد محمد خليفة و ندرش
 كند بر صبه رضا سيله بدينش اولاه بر ايتلين و يوروب ذخير اولناك حصه توليتلرين ارباب استخفافك
 سيد سيله ابن سيد حافظ ابراهيم و امامت و مؤذ نلكي ذخي وظيفه فرسوقه سيله فرقوم سيد سيله نيك
 قرينك شهور افغ توقيع ربيع الاشاه حاقان سيد حافظ ابراهيم فراغت و قنك يدانك قنك بدينك
 توجيه اولوب بديلين بارات شريفه عالي شام و بديلك دفاستة تونيه نايه مولانا محمد زيد عليه
 عرض اتمك موصيجه قنك بدينك توجيه اولونق فرمانم اولغيين قنك من رعنايت بادشاهانم
 ظهوره كتوروب بيك بوزالهي آبي سند صفر ابرك او ك ايكنجي كونه تاريخيله مورخ و بديلان روس
 هابونم موصيجه بوبرات هابون و برون و بيورد ك موزور سيد حافظ ابراهيم و اروب فارغ مذکور
 بدينه ايجي ذخير اولناك امامت و مؤذ نلك حصه سنه متصرف اولوب اداي خدمت ايلدك لشكره
 بوزيك اول ذخير اولناك امامت و مؤذ نلك حصه لر بنه وظيفه فرسوقه سيله متصرف اولنلر كموال اوزك
 متصرف اوليكنت لر ايسه فرقوم ذخي اولنوال اوزك وظيفه فرسوقه سيله اوقاف ضروره
 محصولنك متوليس اولنلر بدينك اوب متصرف اوله اولبا بد طرف افرده فرد مانغ و نرايم
 اولميه لر شوليه بلم لر علامت شريفه اعتماد قنك احررافه اليوم الثالث عشر بن مفر سنه ائنه و جمعيه اولاه

وصلى الله عليه وسلم
 ۱۱۵۴
 ۱۱۵۴ جمادى الاولى

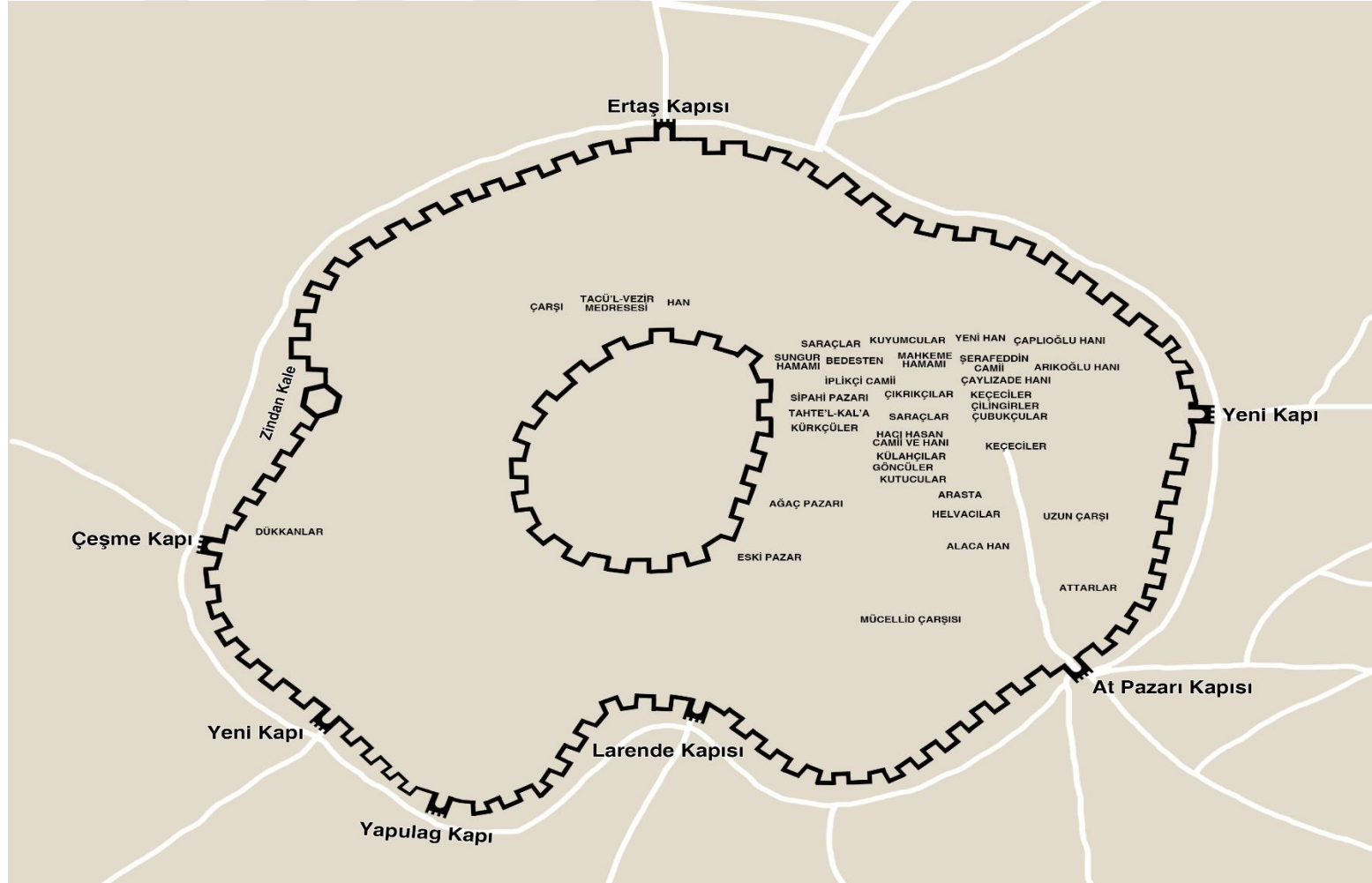
Ek 15: Carsten Niebuhr, Konje Tab VIII (1766)

Ek 16: Fischer, Plan der Umgegend von Koniah (1832)

Ek 17: Sur İçi Çarşılarındaki Bazı Yapılar ile Esnaf Kollarının Yaklaşık Olarak Konumları

Ek 18: Sur Dışı Çarşılarındaki Bazı Yapılar ile Esnaf Kollarının Yaklaşık Olarak Konumları

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tarih: ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 5/1/2020

Tez Başlığı : 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kenya

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 264.. sayfalık kısmına ilişkin, 15./01./2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4.. 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
15.01.2020

Adı Soyadı: Ahmet Gökhan KAYNAKÇI

Öğrenci No: N13125959

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tarih

Statüsü: Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

Prof. Dr. Yunus KOC
UYGUNDUR.

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
.....History..... DEPARTMENT

Date: 15./01./2020

Thesis Title : Konya in the First Half of the 18th Century

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 15./01./2020 for the total of 264... pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 4..... %.

Filtering options applied:

- Approval and Declaration sections excluded
- Bibliography/Works Cited excluded
- Quotes excluded
- Quotes included
- Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

15.01.2020

Name Surname: Ahmet Gökhan KAYNAKCI

Student No: N13125959

Department: History

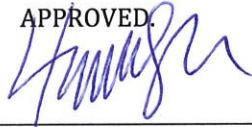
Program: History

Status: Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

Prof. Dr. Yunus KOC

APPROVED.

(Title, Name Surname, Signature)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 03/02/2020

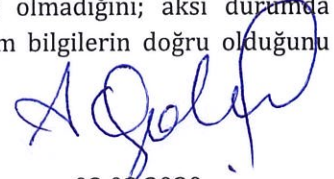
Tez Başlığı: 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

03.02.2020

Adı Soyadı: Ahmet Gökhan KAYNAKCI

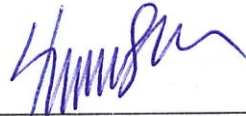
Öğrenci No: N13125929

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tarih

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Yunus KOÇ

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
History DEPARTMENT**

Date: 03/02/2020

Thesis Title: Konya in the First Half of the 18th Century

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

03.02.2020

Name Surname: Ahmet Gökhan KAYNAKCI

Student No: N13125959

Department: History

Program: History

Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Yunus KOÇ